

ΝΙΚΟΣ ΣΙΔΕΡΗΣ

**ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
ΣΤΟ ΦΡΟΪΔΙΚΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ**

ΑΘΗΝΑ

υd=5049

ΝΙΚΟΣ ΣΙΔΕΡΗΣ

1 1 ΑΥΓ. 1996

**ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
ΣΤΟ ΦΡΟΨΔΙΚΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ**

ΑΘΗΝΑ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΥΠΟΒΛΗΘΕΙΣΑ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου δεν υποδηλοί αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα (Ν. 5343 άρθρο 202 §2).

*Απόδειξη της ύπαρξης του τοίχου
το φάντασμα που τον διαπερνά*

Ψυχανάλωση

*(Παραδρομή
της γλώσσας
σε συνεδρία)*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΕΣΗ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΝΘΕΝ ΚΑΙ ΠΕΡΑΝ ΤΗΣ ΣΥΝΟΜΙΛΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

0.1. ΤΥΧΗ ΤΟΥ ΑΠΡΟΣΔΟΚΗΤΟΥ

0.1.1. GOEDEL, ESCHER, BACH

ΤΥΧΗ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΣΗΜΑΙΝΕΙ, ίσως πρωταρχικά και πάνω απ' όλα, το εξής: Δυνατότητα ν' αναγνωρίσει κανείς — και ν' αντέξει — στις χαοτικές διασταυρώσεις του με τα τόσο ετερόκλητα συμβάντα του κόσμου, το **απροσδόκητο** που τον αφορά, το **καινούργιο** που τον εμπλέκει ήδη, το **άγνωστο** για το οποίο στον κόσμο του υπάρχει ήδη *δυνάμει ορισμένη* μια **δέση** — το **πρωτόφαντο**, που γι' αυτόν θα μπορούσε να λειτουργήσει ως **μορφή σημαντική**.

Τυχαίνει να χει σωθεί η απόδειξη αγοράς — κι έτσι είμαι σε δέση να αναφέρω την ημερομηνία, που **συνάντησα ένα βιβλίο**. Η συνάντηση αυτή αποτέλεσε μια γόνιμη στιγμή σε μια διαδρομή, ένα βήμα κρίσιμο σε ένα διάβημα, που βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη. Μ' αυτή την έννοια, αξίζει ίσως η αναφορά σε προσωπικές χρονολογίες.

Στις 4-12-85, στο βιβλιοπωλείο *Barnes & Noble*, στην 5η Λεωφόρο της Ν.Υόρκης, συνάντησα λοιπόν ένα βιβλίο, που αναφέρεται στους **Goedel, Escher, Bach**. Είναι γραμμένο από έναν ειδικό στην τεχνητή νοημοσύνη, τον **Douglas Hofstadter** (0.1). Η ουσία του βιβλίου είναι μια προσπάθεια να απαντηθεί το **ερώτημα** εάν οι **λέξεις** και οι **σκέυεις** ακολουθούν **τυπικούς κανόνες**.

Το βιβλίο αυτό έκανε δόρυβο και τιμήθηκε με το βραβείο Pulitzer. Περιγράφεται από τον συγγραφέα ως "*μεταφορική φούγκα περί διανοιών και μηχανών στο πνεύμα του Λιούις Κάρολ*". Και περιδιαβαίνει πλήθος ζητήματα της σύγχρονης επιστήμης και

φιλοσοφίας — από την περιοχή της κβαντικής θεωρίας στη γοητευτική παραδοξότητα του Ζεν, από την τεχνητή νοημοσύνη στο DNA και τους Ελεάτες, από την επιστημολογία της αλήθειας στις μυστηριώδεις εκδοχές των πνευμάτων... Το επιχείρημα αναπτύσσεται, με διακλαδώσεις και εγκιβωτισμούς, εικονογραφώντας τη βαθύτερη συσχέτιση αυτών των πεδίων μέσω του δέματος της **αυτοαναφοράς** — όπως παραδειγματικά ανευρίσκεται στο έργο του **Goedel**, του **Escher** και του **Bach**.

Ο συγγραφέας δεν φαίνεται εξοικειωμένος με την μηχανολογική προσέγγιση και προβληματική. Προφανώς, όχι μόνο *"η χωλότητα, κατά τη Γραφή, δεν είναι αμαρτία"* — αλλά και, στη συγκεκριμένη συνάφεια του παρόντος, αυτή η έλλειψη είναι αρετή. Όχι μόνο γιατί δεν παγιδεύει το πνεύμα του **Hofstadter** σε προσεσημασμένες χειρονομίες ιδιοποίησης, ερμηνείας, αντιδικίας ή γοητείας, ως προς την μηχανολογία. Αλλά και γιατί προκαλεί και επιτρέπει έναν επαναπροσδιορισμό των όρων "συνάντησης" μεταξύ της **μηχανολογικής ευαισθησίας**, από τη μια, και μιας **σημαίνουσας-αλλιώς ετερότητας λόγου και σκέψης**, από την άλλη. Δηλαδή, μ' άλλα λόγια, υποδεικνύει μια δυναμική ανοίγματος, χωρίς να προκαταλαμβάνει τους όρους ενός τέτοιου διαβήματος. Στο παρόν κλίμα *"κατανάλωσης του έτοιμου"*, μια τέτοια συνάντηση έχει, πιθανόν, μια κάποια αξία.

0.1.2. ΠΕΡΙ ΤΟΥ "ΤΥΠΙΚΟΥ" ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ

Θα δώσουμε παρακάτω έναν αυστηρό ορισμό του *"τυπικού"*. Σε μια πρώτη προσέγγιση θα λέγαμε πως είναι το ότι **οι μορφές (0.2) διέπονται από μια λογική πέρα από το περιεχόμενο**.

Η μεγάλη απήχηση που γνώρισε η *"θεωρία των καταστροφών"* του R.Thom, η παρούσα πληθώρα συζητήσεων και ερευνών για το *"Χάος"* (0.3), η επανάκαμψη της **παραστατικότητας** και της **αφηγηματικότητας** στις τέχνες, ο δραματικός εγκλωβισμός της ψυχικής ζωής στο πλαίσιο των **"media"** και οι αντίστοιχες υμνητικές ή καταλυτικές συζητήσεις γι' αυτή την κυριαρχική ροή **"πληροφορίας χωρίς νόημα"** — ενδεικτικές μαρτυρίες για το παλιό, πλην αέναα ανανεούμενο ενδιαφέρον γι' αυτό το **"παιχνίδι-των-μορφών - πέρα - από - το - περιεχόμενο"**. Η διάκριση-διάσταση αυτή, παλιά στη φιλοσοφία (τα τέσσερα στοιχεία του Εμπεδοκλή, οι πλατωνικές Ιδέες, η ρητορική, οι *a priori* κατηγορίες ή οι μορφές του Κάντ...), αποκτά βεβαίως εδώ καινούργια — προβληματική — σημασία.

Αξιοσημείωτο είναι εδώ και το ότι το ενδιαφέρον αυτό δε στρέφεται σήμερα — μετά την ύφεση της φορμαλιστικής - στρουκτουραλιστικής πλημμυρίδας — σε κατευθύνσεις “ακύρωσης” του περιεχομένου (μ’ όποια σημασία κι αν δίνεται στον όρο), αλλά στη διερεύνηση των φαινομένων, των επιπτώσεων και των κανόνων, που σχετίζονται με την ύπαρξη μορφής. Δηλαδή ενός επιπέδου συγκρότησης των πραγμάτων και των φαινομένων, που δεν αντιστοιχεί σε “ουδέτερη αντανάκλαση” ή “επουσιώδη διάσταση”, αλλά σε αναγκαία, ουσιώδη και σχετικά αυτόνομη ως προς το τυχόν περιεχόμενο βαθμίδα.

0.1.3. ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ: ΤΟ ΚΛΕΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΟ

Αυτή η προσέγγιση αποκτά ιδιαίτερη σπουδαιότητα, νομιμότητα και αξία, στο μέτρο που ολοένα διευρύνεται η επίπτωση της μέγιστης τεχνολογικής και επιστημολογικής επανάστασης του καιρού μας — δηλαδή των εννοιών και τεχνολογιών που αναφέρονται στην πληροφορία.

Το αδώς παράδειγμα εδώ είναι το κλειδί: Η λειτουργία του και η αποτελεσματικότητά του δε σχετίζονται με την υλική του υφή ή την όποια ενεργειακή του φόρτιση, αλλά με τη μορφή που το χαρακτηρίζει και την αντίστοιχη πληροφορία, που φέρεται μέσω αυτής της μορφής.

Κάπως λιγότερο αδώς παραδείγματα θα συναντούσαμε στον λεγόμενο χώρο του “μεταμοντέρνου”, όπου η λειτουργικότητα της μορφής απομειούται σε συνάρτηση της δυνατότητας “υπαινιγμού” και τείνει να απομακρύνεται όλο και περισσότερο από την αίσθηση της χρήσης, συνεπώς και του κόσμου των πραγμάτων και της πράξης — με όλα τα ηθικά και πολιτικά ζητήματα, που αυτή ανακινεί, πνιγμένα στην οχλαγωγία ενός (ανύπαρκτου, άλλωστε) λούνα πάρκ.

0.1.4. ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ: ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΚΑΙ ΜΜΕ

Η επικαιρότητα όμως αυτών των θεμάτων αποκτά διάσταση δραματική στις περιοχές της εμπορικής και πολιτικής χειραγώγησης μέσω της διαφήμισης και της συγγνής επικυριαρχίας των “ΜΜΕ” (0.4), από τη μια, του παιχνιδιού και της απόλαυσης με (προτεινόμενους) όρους “πακέτων καθαρής πληροφορίας”, από την άλλη: Βιντεοπαιχνίδια και

προσομοίωση, ως παρόν, και *δυνητική-πλασματική πραγματικότητα* (0.5), με τη μορφή υπόσχεσης του μέλλοντος — ως **λειτουργικά ισοδύναμα-υποκατάστατα του πράγματος**, της **πράξης** και του **σώματος** — εικονογραφούν απτές εκδοχές του μέχρι πριν λίγο καιρό **διανοητικά οριακού και ηθικά "σχεδόν αδιανόητου"**.

Η μεν **διαφήμιση** παρακάμπτει και ακυρώνει την *επιθυμία* ανάγοντάς την σε πλασματική - μη στοχαστική *ανάγκη*, ακριβέστερα δε, σε **χειρονομία ιδιοποίησης πραγμάτων** — άρα σε **ενέργημα άλαλο**, αφού το *αίτημα* δεν έχει νόημα να διατυπωθεί, απευθυνόμενο στον άλλον, σε χώρους όπου κυριαρχούν οι "*προσφορές*", άνευ (υποκειμενικών) όρων διαθέσιμες σε όποιον διαθέτει χρήμα και είναι έτοιμος να εκχωρήσει σε τρίτους το δικαίωμα να "*διαλέγουν πριν απ' αυτόν, γι' αυτόν*".

Τα δε **MME** (0.6) (χώρος και εξουσία του "*μη-καθαρού σημαίνοντος*"), αφού ανέδειξαν αρχικά το **φανταστικό ως ισότιμο με το πραγματικό**, εμποδώνουν πλέον μια σαφούς κοινωνικής επίπτωσης **επικυριαρχία**, διαχέοντας μια λογική, που απομειώνει το **πραγματικό σε ένα από τα είδη του φανταστικού** — συνεπικουρούμενα σ' αυτό το εγχείρημα από τις αυξανόμενες δόσεις φρίκης, τρόμου και παραφροσύνης στο σινεμά και τη λογοτεχνία των *μπεστ-σέλλερ* (και όχι μόνο).

Η "*καινοτομία*" του τωρινού εγχειρήματος έγκειται όχι στην προσφυγή σε "*πλάσματα*", αλλά στην τάση συστηματικής υποκατάστασης της πραγματικότητας από το πλάσμα — ένα πλάσμα πέραν της λογικής και του ελέγχου, κατά μείζονα δε λόγο, πέραν πάσης κριτικής θεώρησης και αμφισβήτησης. Μ' αυτή την έννοια, η *εμπορευματική* διάσταση του θέματος αποτελεί απλώς παρωνυχίδα σε σύγκριση με αυτόν τον ακόμη υπό εγκαθίδρυση **εσωτερικευμένο πολιτικό μηχανισμό οικονομίας των απολαύσεων μέσω της άρνησης του κόσμου των πραγμάτων** — ακριβέστερα δε, όχι απλά **άρνησης**, αλλά **αποποίησης του ζητήματος**, που θέτει η ίδια η **ύπαρξη του μη-πλασματικού στον κόσμο των πραγμάτων**. Η προωθητική ισχύς αυτής της διεργασίας, που δυνητικά μετατρέπει τον κόσμο σε απέραντο *αυνανιστήριο*, οφείλεται, όπως θα δούμε πιο κάτω, σε μια (αποτρεπτή, αν και καταλυτική στη δύναμή της) "*συμπαιγνία*" μεταξύ **κυριαρχικών μηχανισμών**, από τη μια, και βαθύτατων συστατικών ροπών του **ασυνείδητου**, από την άλλη. Η "*συμπαιγνία*" αυτή εικονογραφεί επαρκώς και την επικαιρότητα και την αναγκαιότητα, ίσως δε και το επείγον της διερεύνησης των **ενδογυχικών αντικρουσμάτων και αντιστοιχιών**, που επιτρέπουν, καθιστούν εφικτή ή και οδώνουν την κυριαρχική στρατηγική *αποσάθρωσης του κοινωνικού σώματος και γυχικής ερήμωσης των ανθρώπων*.

Έτσι, η κατά Α.Κάλβο ανάδειξη της αλήθειας — και της απόλαυσης — **“του πραγματικού και φανταστού κόσμου”** δίνει τη θέση της σε μια ναρκισσιστική εκδοχή του πλασματικού ως πλήρους, επαρκούς, αυτάρκους και κλειστού υποκατάστατου των πραγμάτων. Μειζών εικονογράφηση εδώ, η **“σεξουαλική πρακτική”** με όρους **“πλασματικής πραγματικότητας”** — αλλά και η τηλεοπτική **“ανάπλαση”** (**“πλασμάτωση”** θα ήταν ίσως όρος ακριβέστερος — και αναγκαία ίσως νεολογικός) του **Πολέμου του Κόλπου**, με όρους **βιντεοπαιχνιδιού** και **“καθαρού” φονικού έργου**.

Έτσι, η παλαιότερη **“κοινωνία του θεάματος”**, της οποίας το έμβλημα θα ήταν **“άρτος και θεάματα”**, παραχωρεί τη θέση της σε αυτό, που ήδη αποσαφηνίζεται σαν **κυριαρχική ροή μορφών χωρίς νόημα, πληροφοριών** που καταλύουν τη **γνώση, δορύβου** που πνίγει τη σιωπή της **απόγνωσης** (καθιστώντας τον **λόγο** γι’αυτήν **συνώνυμο** ακριβώς του **ανοίκειου** — δηλαδή της φρίκης, του τρόμου και της παραφροσύνης, αυτού που **“δεν το χωράει ο νους του ανθρώπου”**).

Η αναδυόμενη αυτή **“κοινωνία των μέσων”** (υπέρτατη απόδειξη, αν χρειαζόταν, της καταλυτικής λειτουργίας του **σημειωτικού**, ως **δια-μεσο-λάβησης** μεταξύ ανθρώπου και κόσμου), όπου ισχύει ότι **“άρτος = θέαμα”**, προφανώς υπερβαίνει την περιοχή που οριοθετεί ο αφορισμός του **Mac Luhan “Το μέσον είναι το μήνυμα”**. Γιατί ο αφορισμός αυτός αφήνει, στις προϋποθέσεις του, χώρο και λειτουργική αναγκαιότητα για **χρήση των προσωπικών κωδίκων** του αποδέκτη του όποιου **“μηνύματος”** — έστω και με τρόπο που τον κάνει να (παρα)πλανάται ως προς το πού, το πώς και το ως τί συγκροτείται το μήνυμα και, αντιστοίχως, ως προς το πού, το πώς και το κατά τί είναι λειτουργικοί οι προσωπικοί κώδικες και, ευρύτερα, οι επιπτώσεις της **προσωπικής του παρουσίας και σημείωσης**. Και προχωρά πιο πέρα, διαχέοντας την **παραφροσύνη** μηνυμάτων, που συνοδεύονται από σχόλια κι επισημάνσεις **παράδοξες**, οι οποίες θα μπορούσαν ν’ αποδοθούν λεκτικά ως εξής:

“Ό,τι κι αν βλέπετε, ό,τι κι αν ζείτε είναι πλασματικό”.

Και η μορφολογία και η λογική και η γυχική λειτουργικότητα ενός τέτοιου επικυριαρχικού **“αγορευτικού σύμπαντος”** (0.7) υποδηλώνουν όχι μόνο ότι οι **προσωπικοί κώδικες** του παραλήπτη είναι **περιττοί**, αλλά και, πιο πέρα, ότι οι όποιοι τέτοιοι κώδικες **θα ώφειλαν να ακυρωθούν** (ως άχρηστοι ή, ακριβέστερα, επικίνδυνοι), εφόσον ο **“στόχος των ροών”** δεν χρειάζεται να υποβάλλει σε επεξεργασία **“μηνύματα”**, αλλά να ενστερνισθεί **“ερεθίσματα”** και, ιδεωδώς, να υπακούει σε **σινιάλα-εντολές**.

Βλέπουμε εδώ να επανέρχεται η παλαιά, η πρωταρχική λειτουργία του λόγου — που είναι η **θεμελίωση του κόσμου**, με τάξη και με νόημα (συνήθως και σε άμεση συσχέτιση με το Θείο). Μόνο που η λειτουργία αυτή επανέρχεται τείνοντας να **θεμελιώνει τον κόσμο στην** (άρρητη) **διαβεβαίωση** ότι **ο κόσμος δεν έχει κανένα θεμέλιο** — και, συνεπώς, ζητούνται **προστάτες-επικυρίαρχοι**, *ελέω* ή ακόμη και *στη θέση του Θεού*, του οποίου πρόθυμα τα **"ΜΜΕ"** θα ανελάμβαναν να αναπληρώσουν την τυχόν απουσία και λειτουργία.

Η παλιά αρχή της **φεουδαρχικής εξουσίας** "*Protego, (ergo) obligo*" (*"Προστατεύω, άρα υποχρεώνω"*) φαίνεται να επανέρχεται εδώ — χωρίς να είναι *προφανές* πού κείνται τα όρια μιας τέτοιας **αναλογίας**. Ιδίως μάλιστα αν αναλογισθούμε ότι η **φεουδαρχική προστασία** ρητά αναφερόταν στην **εγκόσμια και εμπράγματη** διάσταση του ανθρώπινου βίου, εξίσου ρητά υποκείμενη στην *"πνευματική εξουσία"* της εκκλησίας — ενώ τα **ΜΜΕ** τείνουν, όχι πάντοτε ανεπιτυχώς, να ενσαρκώνουν, ως **οιονεί-ασυλικοί "ολοκληρωτικοί δεσμοί"** (0.8), την απομείωση των πάντων στην απόλυτη *ανημπόρια*, προσωπική, ηθική και πολιτική, και τη συναφή πλήρη *εξάρτηση* από τον *"παραγωγό-και-σκηνοθέτη"* ενός γυαλιστερού κι ανύπαρκτου κόσμου, που είναι **μάταιο** να τον δεις **κριτικά**.

Αυτή η παρέκβαση κρίθηκε αναγκαία, προκειμένου να καταστεί σαφές ότι το πρόβλημα της **σχέσης μεταξύ λειτουργικά αποτελεσματικών μορφών**, από τη μια, **προϋποθέσεων και επιπτώσεων** των μορφών αυτών, από την άλλη, ανακινεί οπωσδήποτε **μείζονα ζητήματα** — πραγματολογικά, επιστημολογικά, λογικά, εννοιολογικά, αισθητικά κλπ. Αλλά η σχέση αυτή συνιστά πρωτίστως **ζήτημα ηθικό και πολιτικό** — ιδιαίτερα στο μέτρο που άπτεται άμεσα της **ψυχικής συγκρότησης** των ανθρώπων και της **βαθύτερης λειτουργίας των πολιτισμών**.

Στο μέτρο που έτσι είναι τα πράγματα, προκύπτουν δυό συμπεράσματα:

- Πρώτο, ότι η **ψυχανάλυση** έχει σαφώς τη δυνατότητα να παίζει και πάλι, σ' αυτό το γύρισμα των χιλιετηρίδων, τον ίδιο **ηθικά και διανοητικά ανατρεπτικό ρόλο**, που έπαιξε και στις αρχές αυτού του αιώνα.
- Δεύτερο, ότι η **μέγιστη ανάγκη** του καιρού μας, μια **νέα κριτική θεωρία**, θα διαλεχθεί υποχρεωτικά και με την ψυχανάλυση — στο μέτρο που η **διαχείριση των πραγμάτων** όλο και σαφέστερα περνά όχι από την *"απλή"* **διακυβέρνηση των ανθρώπων**, αλλά και από την **ψυχική τους ερήμωση και διαβουκόληση**.

0.1.5. ΚΕΙΜΕΝΟ, ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ, ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Η ανάγνωση αυτού του βιβλίου (*Goedel, Escher, Bach*) ήταν για μένα μια μεγάλη ευχαρίστηση. Και έπεσε πάνω σε μια στιγμή, που διάφορα προσωπικά μου ενδιαφέροντα συνέκλιναν. Τα ενδιαφέροντα αυτά είχαν σχέση:

- **Πρώτο**, με την **ανάγνωση κειμένου** — είτε σαν φιλολογική ενασχόληση, είτε σαν ενασχόληση ιστορικού (0.9). **Επίκεντρο** των ενασχολήσεών μου εδώ δεν ήταν το θέμα του *νοήματος*, αλλά το ζήτημα της **δημιουργίας** — δηλαδή της **κατασκευής μορφών**, που είναι **ψυχικά αποτελεσματικές** και **λειτουργικές**, που **παραπέμπουν** και, με τον τρόπο αυτό, **σημαίνουν**.
- **Δεύτερο**, με τις **ψυχαναλυτικές** (0.10) μου σκέψεις και ενασχολήσεις — ιδιαίτερα δε τις αναφερόμενες στις **θεσμικές, εννοιολογικές και πρακτικές έριδες**, που σημάδευαν τη **μεταλακανική** εποχή. Η **οξύτητα των αντιδικιών**, από τη μια, η **χρηστική-κλινική αποτελεσματικότητα** ετερόκλητων θεωρητικών αναφορών, από την άλλη, υποδήλωναν στα δικά μου μάτια ότι έτσι εκδηλώνεται κάποια **βαδύτερη, θεμελιώδης και κοινή εξυπονούμενη παραδοχή** και ότι, ακριβέστερα, **μ' αυτόν τον τρόπο** — **συμπτωματικά**, ως **διχασμός λόγου-πράξης** — **μορφοποιούνται** οι περιορισμοί και οι αντιφάσεις της άρρητης αυτής **επιστημολογικής αναφοράς**.
- Και, **τρίτο**, με τη **θεωρία των συστημάτων και των επικοινωνιών** (0.11) — ιδίως ως προς την έμφαση που δίνει στην έννοια του **παραδόξου** και στις **διαφορές μεταξύ των κωδίκων**, οι οποίοι χρησιμοποιούνται από το ανθρώπινο όν για την επεξεργασία της πληροφορίας και την παραγωγή και πρόσληψη λόγου και έκφρασης, ευρύτερα δε, στην (ανθρώπινη ή μη) **σημειωτική πρακτική**. Ιδιαίτερη σπουδαιότητα είχε εδώ η **ερμηνευτική και θεραπευτική προσέγγιση της ψύχωσης** και **συναφών φαινομένων**, που κείνται σαφώς στην περιοχή των (θεραπευτικών ιδιαίτερα) **ορίων της ψυχαναλυτικής πρακτικής**.

0.1.6. ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ, ΚΕΙΜΕΝΟ, ΕΡΓΟ

Ειδικά ως προς την ψυχανάλυση, το **κύριο αντικείμενο** του παρόντος, η προσέγγιση του πεδίου της παρέπεμπε, όλο και σαφέστερα, σε **συστήματα λόγου-και-**

γραφής, ακριβέστερα δε, σε συστήματα μορφών-που-σημαίνουν, σε σύμπλοκα και πολύπλοκα συστήματα κειμένου-και-έργου, ευρύτερα δε, σε συστήματα σημειωτικών ενεργημάτων (0.12).

Ετσι λοιπόν, σήμερα θα έλεγα με αρκετή σιγουριά ότι στην ουσία της η **γυχα-νάλυση αντιστοιχεί σε ανάλυση κειμένου και αποδέσμευση των όρων παραγωγής του, ώστε να είναι εφικτό το έργο.**

Αυτή η ιδιότυπη **ανάλυση κειμένου** — κειμένου εγγραφόμενου σε δυναμικές, σε χειρονομίες, σε περιβάλλοντα και σε συνάφειες λόγου-και-γραφής, αλλά και σε πλέγματα λειτουργικών διασυνδέσεων *ένθεν* και *πέραν* του σημειωτικού — έχει τις εξής ιδιοτυπίες:

- Προϋποθέτει την **αποκατάσταση** ενός κειμένου, δηλαδή μία **ειπωμένη εκδοχή της προσωπικής ιστορίας** του υποκειμένου, που υπερβαίνει, όσο είναι εφικτό, τις **αποσιωπήσεις** και τις **παραγνωρίσεις**. Στο πλαίσιο αυτό, ο **λόγος** υπερβαίνει διαλεκτικά τα πλάσματα του **Εγώ** και τις **αμυντικές παρασιωπήσεις**, χωρίς βεβαίως να καταργεί την *ύπαρξη* και τη *λειτουργία* του *Εγώ*, συνεπώς και την *ύπαρξη* και *λειτουργία* **αποσιωπήσεων** και **παραγνωρίσεων** — ή (αλλιώς διατυπωμένο) τη **δομική δέση του ασυνείδητου**. Το **"αποκατεστημένο" κείμενο** συνεχίζει πάντοτε να έχει **"κενά"**, τα οποία όμως γίνονται **δεκτά** (τους αναγνωρίζεται μια **δέση στο λόγο ως "άγνωστα" ή ως "αναπάντητα"** ερωτήματα). Εννοείται, εξ άλλου, ότι αυτά που **διατυπώνονται καταφατικά**, ως **εξιστόρηση-χωρίς-αφηγηματικό-ένδυμα** κάποιων **"γεγονότων"**, δεν αντιπροσωπεύουν κάποια **"πραγματολογικά αναμφισβήτητη ανασύσταση των πραγματικών περιστατικών"**, αλλά μια **εκδοχή** της προσωπικής ιστορίας, που επιτρέπει στο **λόγο** και στη **φαντασία** να μορφοποιούν την **τύχη** και το **πεπρωμένο** στη συνάφεια (0.13) της **ύπαρξης** και της **επιθυμίας**.
- Έχει ως επίπτωση την **ερμηνεία**, δηλαδή την αποκατάσταση του **"κειμένου"** με προσφυγή στην **ανάστιξη, αναδιατύπωση, αναδιάρθρωση ή αναμόρφωση** των σημειωτικών του στοιχείων και σχέσεων και/ή των **όρων παραγωγής** του.

- Η **ανασύνταξη** αυτή του *κειμένου* συνεπιφέρει και **ανάδυση νοήματος** μέσω της **ανασήμανσης των σημαινόντων**. Η οποία ενεργοποιεί *νέες συνάψεις* εγγραφής του υπάρχοντος σημειωτικού υλικού και ανάδυση νέων *σημειωτικών πλεγμάτων*, μέσω της εγκαθίδρυσης ή αποδέσμευσης *νέων παραπομπών* (0.14). Η διαδικασία αυτή ισοδυναμεί με **τροποποίηση του ψυχικού περιβάλλοντος**, όπου κυκλοφορούν και εντάσσονται σημειωτικά υλικά και λειτουργίες — και, τελικά, συνεπιφέρει *ανεκτή* ή και *λυτρωτική αναμόρφωση των σημαινομένων*.
- Η **αναμόρφωση** αυτή, ειδικότερα, συντελείται με την ένταξη "**καίριων μορφών**" σε **νέα πλέγματα παραπομπών** — κατά συνέπεια δε, με την **εγκαθίδρυση νέων συσχετίσεων**, ιδεωδώς δε **νέων ισομορφισμών** μεταξύ αυτών των μέχρι τότε "**ασήμαντων**" μορφών και "**σημασιοδοτουσών**" ή, ακριβέστερα ίσως, "**σημειοφόρων**" και **σημειογόνων** πτυχών της ψυχικής συγκρότησης του υποκειμένου (αναμνήσεις, προσωπική ιστορία, φαντασιώσεις, ενορμήσεις, παιχνίδια λέξεων και άλλων σημαινουσών μορφών κλπ). Μ'αυτούς τους όρους θεωρούμενη, η **ερμηνεία** σαφώς αντιστοιχεί σε **πράξη**, σε **σημειογονία**.
- Πραγματώνεται στο πλαίσιο της **μεταβίβασης** — δηλαδή, μιάς ενδοψυχικά ιδιότυπης κατάστασης λόγου και, ευρύτερα, σημειωτικής και ψυχικής δραστηριότητας, στην οποία τα "**ψυχικά δρώμενα**" του αναλυομένου επικαλούνται, για τη συγκρότηση της "**σκηνής**", στην οποία "**δρώνται**", τη **γνώση που αποδίδεται σ'ένα υποκείμενο**. Γνώση, που παραγνωρίζεται μεν από το Εγώ, αλλά παραπέμπει στην "**άλλη σκηνή**" του ίδιου του αναλυομένου — δηλαδή στις ασυνείδητες εγγραφές, στη γνώση που κατέχει το ασυνείδητο, στο ότι **το ασυνείδητο "έχει γνώση"**.
- Τέλος, το πιο καίριο στοιχείο της διαδικασίας αυτής είναι, ίσως, το ότι το λεγόμενο (0.15) **Πραγματικό** (το *υπόστρωμα* της ψυχικής πραγματικότητας, ο *ένθεν του σημειωτικού* ψυχικά λειτουργικός αναβαθμός της συγκρότησης του υποκειμένου) μετέχει σ'αυτήν με τρόπο ιδιότυπο, όσο και απτό. Δηλαδή όχι ως **αναφερόμενο** ή ως **ξένο** (δηλαδή αναφερόμενο με "αρνητικό πρόσημο"), αλλά ως **συστατική διάσταση** της λειτουργίας του "**κειμενογράφου**", δηλαδή του **ομιλούντος υποκειμένου**. Το οποίο κατ'εξοχήν εδώ συγκροτείται ως **σημαίνον σώμα** — όπου το Πραγματικό εντάσσεται ως το

ψυχικά ενεργό που ανθίσταται στην (συμβολική ή φαντασιακή) ψυχική παράστασή του. Οι κύριες όψεις, του, σ' αυτό το πλαίσιο, είναι:

- * Το **ίχνος** ως **εγγραφή πριν κάθε "ανάγνωση"**, δηλαδή ενεργό ένταξή του στις ψυχικές σημειωτικές διαδικασίες.
- * Η **ενόρμηση** ως **επιφάνεια σύζευξης** (0.16), δηλαδή ως πεδίο λειτουργικής αλληλεπικάλυψης, αλληλεπίδρασης, επικοινωνίας και απαρτίωσης ψυχικού και σωματικού αναβαθμού.
- * Το **λειτουργικά ενεργό εντύπωμα της έλλειψης**, της (γκαιντελιανής) **απληρότητας** (0.17), που χαρακτηρίζει την ψυχική πραγματικότητα, στο μέτρο που **Συμβολικό** και **Φαντασιακό** (0.18) αντιπροσωπεύουν αυτοαναφορικά συστήματα — ή, ακριβέστερα, συστήματα-διατάξεις αναπόσπαστα συνδεδεμένα με τη λειτουργία της **αυτοαναφοράς**.

Η **γύχωση** αντιπροσωπεύει *a contrario* την πύο δραματική εικονογράφηση αυτής της λογικής. Σ' αυτήν, το **Πραγματικό** αποσυνδέεται από τη λειτουργία του **"κειμενογράφου"**, **"λειτουργεί τρελλά "** και αποκομμένα από τις καθαυτό παραστατικές και ρυθμιστικές ψυχικές διεργασίες: Οι **εγγραφές** ξεχύνονται **"εκτός πλαισίου και πριν κάθε ανάγνωση"**: η **ενόρμηση** τροφοδοτεί όλες τις πιθανές **αρνήσεις, αποποιήσεις** και **ακυρώσεις** της — ή **"άγριες"** **εκδηλώσεις** και **ικανοποιήσεις** της: η δε **απληρότητα** λειτουργεί ως **κενό εκτός σημειωτικής και, συνεπώς, "εντός" της εξωτερικής πραγματικότητας**. Δηλαδή όχι σαν **καθορισμένη απουσία ενός κάτι** (όπως π.χ. το **μηδέν** στους αριθμούς, που με τον τρόπο του και τους προσδιορισμούς του ρητά μετέχει στην **"κειμενογράφηση"** των αριθμητικών διαδικασιών). Αλλά σαν **αυθύπαρκτο κενό**, όπου βυθίζονται σημαίνουσες μορφές και εκδοχές των ενορμήσεων κι απ' όπου αναδύονται το **άγχος** της **αποπροσωποποίησης** και η **γευδαίσθηση** — τεκμήριο της ακύρωσης αυτού, που επισημαίνει και οροδετεί το **"έσω"**, την **ψυχική πραγματικότητα**, και την **παράδοξη θέση του ατόμου ως επιφάνειας σύζευξης** ανάμεσα στην **ψυχική** και την **εξωτερική πραγματικότητα**. Για να διασωθεί αυτή η **επιφάνεια σύζευξης** δυσιάζονται, στην διακριτή τους θέση και υπόσταση, τα μέρη που, υποτίθεται, φέρνει σ' επαφή (η **"συντηκτική"** λεγόμενη και τυπικά εδώ ανευρισκόμενη **σχέση**, η περιγραφόμενη και ως **απώλεια των ορίων του Εγώ**).

Όσο για την αποδέσμευση των όρων παραγωγής αυτού του κειμένου, τόσο στην τυπική τους διάσταση (μηχανισμοί άμυνας), όσο και στην φανταστική εκδοχή και την επανάληψη κάποιων πρωτοταγών καταγραφών (περιεχόμενα του ασυνείδητου - εκπρόσωποι των ενορμήσεων), η (επι)διεργασία σ' αυτό το επίπεδο επιτρέπει μετασχηματισμούς των εν λόγω όρων (αυτό καλείται **θεραπεία**).

Τελικά, η ανάλυση κειμένου και η αποδέσμευση/μετασχηματισμός των όρων παραγωγής του επιτρέπουν την **υπέρβαση του συμπτώματος** και την **δημιουργία έργου** (πρόκειται για την λεγόμενη **μετουσίωση**).

0.1.7. ΤΥΠΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Όλες αυτές οι διερευνήσεις και προσεγγίσεις (*ανάγνωση κειμένου, μηχανάλυση, θεωρία συστημάτων και επικοινωνιών*) είχαν αρχίσει να **συγκλίνουν** σ' ένα **ερώτημα**, το οποίο, με τη βοήθεια κι αυτού του βιβλίου, μορφοποιήθηκε ως εξής:

Ποιές είναι οι τυπικές πτυχές - όψεις της ψυχικής λειτουργίας;

Αυτό το φαινόμενο, καθώς και ο περί τούτου λόγος, θεωρούμενα σε ποικίλες συνάψεις και πλαίσια — είτε φιλολογικά, είτε ιστορικά, είτε μηχαναλυτικά, είτε στην ανθρώπινη επικοινωνία κ.λ.π. — θα μπορούσαν ίσως ν' αποτελέσουν ένα πεδίο επιστημολογικής και εννοιολογικής **προσέγγισης** (έστω και μερικής) κλάδων και διαβημάτων, που στέκουν μέχρι τώρα **ζέχωρα**. Ανοίγοντας έτσι ίσως **νέους τρόπους διατύπωσης συγγενειών και διαφορών, διάκρισης νοημάτων και μη-νοημάτων, συνταιριασμάτων πρακτικής και ουτοπίας**. Γεγονός, που θα μπορούσε να συνεισφέρει, με δεδομένο το ιστορικό του στίγμα, στο **να πούμε τα πράγματα αλλιώς**.

0.2. ΗΘΙΚΗ ΠΟΙΗΤΙΚΗ

Αυτή η φιλοδοξία αντανακλά και το βαθύτερο **νόημα**, που θα είχε ένα τέτοιο το πρόγραμμα. Θα μπορούσα να σκιαγραφήσω αυτό το νόημα ως επιδίωξη να εξαντληθούν τα όρια της **αυταπάτης**, που λέγεται **ενοποίηση του κόσμου και του ανθρώπου μέσω**

του έργου, του λόγου, της γνώσης” — αλλά με τρόπο ταιριαστό με το **όραμα της (κάθε) Αναγέννησης**:

Όταν αγγίζουμε αυτά τα όρια, όταν ο κόσμος πια δε χωρά τον άνθρωπο, **να ξαναπλάσουμε αυτό τον κόσμο** μέσα από τον λόγο, το έργο, τη δημιουργία, την τέχνη, την ποίηση — με τη μάταιη και φευγαλέα, μα τόσο ουσιώδη και τόσο πολύτιμη ύλη αυτή, που πλάθει τα όνειρά μας.

Έχει δηλαδή αυτό το διάβημα τον χαρακτήρα που, πιθανότατα, οφείλει να χει ό,τι πιο άξιο σ’ αυτό το γύρισμα των χιλιετηρίδων: πράξη στοχαστική, έργο αγαπητό, θεωρία κριτική. Χειρονομία και φιλοσοφία **ηθική-ποιητική**. Αναζητώντας όχι την έσχατη **“Αλήθεια”** (σημερινό άλλο όνομα της μισαλλοδοξίας), αλλά τις εκάστοτε πρόσφορες **εκδοχές του αληθούς**, το **ζωτικά ενδεχόμενο**, το **“καίριο ρήμα”**. Διαλεκτική **συνάντηση**, όπου σώμα και λόγος, φιλοσοφία και ποίηση, φαντασία και πράξη, αίσθηση και απόδειξη, κυριολεξία και αλληγορία, έννοια και μεταφορά **διαλέγονται** — με την ελπίδα να συμπορευθούν, ως **πιθανές εκφάνσεις του πεδίου του αληθούς**, χωρίς ωστόσο απαίτηση ή φιλοδοξία να υποκαταστήσουν η μια την άλλη.

0.3. Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ

Προφανώς, όταν έμπαινα σ’αυτού του είδους τα προβλήματα, φανταζόμουν μεν (στοιχείο ενδιαφέροντος γάρ), αλλά και, ταυτόχρονα, δεν φανταζόμουν με συγκεκριμένο τρόπο πόσο **πολύπλοκο** ήταν το ζήτημα.

Αυτό που κυρίως **“περιέπλεκε”**, από πρώτη ματιά, τα πράγματα, ήταν η διαρκής **ανάγκη επανειλημμένων επιστροφών και αναδρομών** στα ήδη θεωρηθέντα και διατυπωθέντα· η διαρκής επανάδραση κάθε νέου κριτικού-θετικού βήματος στο επίπεδο των προηγούμενων· η διαρκής μετά από κάθε βήμα επανεμφάνιση, με χαρακτήρα προβληματικό, στοιχείων, εννοιών και εργαλείων, που είχαν ακριβώς επιτρέψει την πραγματοποίηση αυτού του βήματος. Δηλαδή **κάθε βήμα έκανε προβληματικούς τους όρους και τις προϋποθέσεις του**, αναδεικνύοντας προφανώς, μέσα απ’ αυτή την επίπτωση, και τη δική του εκάστοτε **προβληματική διάσταση, υπόσταση και δυναμική**.

Επιδιώξή μου βεβαίως, σύμφωνα με αυτό που υποδείχνει η **"λεπίδα του Ockham"** (0.19), ήταν η *περιπλοκότητα του διαθήματος* και της διατυπούμενης *θεωρίας* να σέβεται την *πολυπλοκότητα του αντικειμένου* και του *πεδίου*, καταλήγοντας όμως σε συμπεράσματα *σαφή* και *στη μορφή απλά* (0.20).

Οι περιπλανήσεις μου σ' αυτές τις περιοχές της εμπειρίας και του στοχασμού, ωστόσο, όσο κι αν έμοιαζαν στην αρχή λίγο - πολύ *"ενήμερες μαντεγιές"*, άρχισαν σιγά-σιγά να αποτυπώνουν τις διαδρομές τους σε μια συστηματική, καθοριστική σχέση με ένα **κοινό "γεωμετρικό τόπο"**: την *εσωτερική διγλωσσία*, που χαρακτηρίζει τη συγκρότηση του ανθρώπινου υποκειμένου. Δηλαδή την ανυπέβλητη **συμπαρουσία** και παράλληλη, όσο και διαπλεκόμενη, λειτουργία λεκτικών και μη - λεκτικών κωδίκων — ή, ακριβέστερα, **γνφιακής** και **αναλογικής** οργάνωσης των γυχικών διεργασιών (0.21).

Η κατά πλεονασμό (0.22) αποδέσμευση συναφών φαινομένων και ισομορφικών λειτουργιών στα πιο ετερόκλητα πεδία καλλιέργησαν, δηλαδή, μια διπλή ευαισθησία: Από τη μια, **εντοπισμός του κοινού** — και, από την άλλη, **έμφαση στην ειδοποιό ιδιαιτερότητα**. Το επιχείρημα, που εκτίθεται εδώ, αντανακλά, όσο μπορεί βεβαίως, αυτήν ακριβώς τη *διπλή ευαισθησία* και την αντίστοιχη *στοχαστική διαλεκτική*, επικεντρωμένη στην ιδιότυπα συγκροτημένη περιοχή φαινομένων, που συναπαρτίζουν την **τάξη του γυχικού**.

0.4. ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΜΙΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗΣ

0.4.1. "ΟΡΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΑΜΑΤΑ"

Μια πρώτη προσπάθεια, που εικονογραφεί έννοιες και προβληματικές συναφείς με το επιχείρημα, το οποίο αρθρώνεται εδώ, είχε ήδη γίνει από μέρος μου πριν την ανάγνωση του βιβλίου του Hofstadter. Αφορμή της, το κείμενο του **Μακρυγιάννη**, που κυκλοφόρησε (0.23) το 1983 με τίτλο **"Οράματα και Θάματα"**. Προηγήθηκε μια ορισμένη συζήτηση στην τηλεόραση (0.24) και στη συνέχεια δημοσιεύθηκαν δυο κείμενα, και τα δυο το 1984 (0.25).

Αυτό, που επιχειρούσα να τεκμηριώσω εκεί, ήταν το εξής:

Η **προσωπική ιστορία** του υποκειμένου (*Γ.Μακρυγιάννης*) είχε σφραγιστεί από μια **εντύπωση σπουδαία**.

Η εντύπωση αυτή αντιστοιχούσε σ' ένα (πραγματικό ή θρυλούμενο στον οικογενειακό λόγο) περιστατικό. Το ότι δηλαδή η οικογένεια του Μακρυγιάννη, μαζί με άλλους, έφευγε **διωκόμενη** και βρέθηκε σ' ένα δάσος. Εκεί θα χρειαζόταν να διασχίσουν ένα ποτάμι, που το φύλαγαν οι Τούρκοι. Ομως, οι κραυγές του βρέφους τότε Γιάννη Μακρυγιάννη θα μπορούσαν να προδώσουν τους φυγάδες. Γι' αυτό η μητέρα του, προκειμένου να διασωθούν οι πολλοί, παίρνει την απόφαση να **εγκαταλείπει το βρέφος** στο δάσος. Σύντομα όμως μετανιώνει, επιστρέφει, παίρνει ξανά μαζί της το βρέφος και τελικά **σώζονται όλοι μαζί**.

Το αποτύπωμα αυτής της ιστορίας στην γυχή του Μακρυγιάννη θα μπορούσαμε να το αποδώσουμε *λεκτικά* σαν *αντίστοιχο* της φράσης

"Η μητέρα με εγκατέλειψε"

Αυτό που προκύπτει από την ανάλυση του υλικού αυτού — όπως καταγράφεται στα *"Οράματα και Θάματα"* — είναι ότι οι καλειδοσκοπικές δημιουργίες του υποκειμένου στη σφαίρα (και με τους κώδικες) των φαντασιώσεων ισοδυναμούν με τις ποικίλες **εκδοχές ("σενάρια")**, που **αναιρούν αυτό το ανυπόφορο τραύμα**. Ισοδυναμούν, δηλαδή, με τις ποικίλες εκδοχές της *"φράσης"* (ακριβέστερα, της **φαντασίωσης**)

"Η μητέρα δεν με εγκατέλειψε"

όταν αυτή η φαντασίωση (**άρνηση** της αφετηριακής) εκφέρεται στη *γλώσσα των εικόνων και των αισθημάτων*, με κώδικες δηλαδή εικαστικούς - δραματικούς, οι οποίοι δεν διαθέτουν τη συντακτική άρνηση — το μόριο *"δεν"* (0.26). Μ'άλλα λόγια, οι **τυπικοί περιορισμοί και προσδιορισμοί**, που χαρακτηρίζουν την κίνηση και την άρθρωση των απαραίτητων για τη **διατύπωση** του ζητούμενου μορφών, **εξαναγκάζουν** την γυχική δυναμική σε εφεύρεση **μορφικών καινοτομιών**, προκειμένου να διατυπωθεί το ζητούμενο (στην περίπτωση αυτή, η **άρνηση**, το *"δεν"*).

(Θα δούμε παρακάτω ότι αυτοί οι τρόποι ανήκουν στους λεγόμενους **αναλογικούς κώδικες** και χαρακτηρίζουν την πρωτογενή λεγόμενη διαδικασία — δηλαδή τον τρόπο, με τον οποίο “εκφράζεται”, ακριβέστερα δε, *συγκροτείται* και *λειτουργεί σημειωτικά* το φροϋδικό **ασυνείδητο**).

0.4.2. Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ SCHREBER ΚΑΙ ‘ΕΝΑ ΠΑΙΔΙ’

Όλη η παρουσίαση αυτή εικονογραφούσε λοιπόν την άποψη ότι **τα τόσο φευγαλέα και πρωτεϊκά μορφώματα της ψυχικής ζωής**, που είναι οι **φαντασιώσεις**, διέπονται από **τυπικούς κανόνες**.

Άλλωστε, από τη στιγμή, που στις **εικαστικές τέχνες**, π.χ., όπως και στον **κινηματογράφο**, είναι σήμερα *προφανές και αυτονόητο* ότι κάθε *ιστορική περίοδος* και κάθε **τεχνοτροπία** χαρακτηρίζονται ειδοποιά από την ύπαρξη, υιοθέτηση και τήρηση ορισμένων **κανόνων της τέχνης** — που καθιστούν σαφώς διακριτές και αναγνωρίσιμες τις **ιδιαιτερότητες** τάσεων, σχολών και δημιουργών, καθώς και τις ασυνέχειες της ιστορικής εξέλιξης κάθε τέχνης — θα ήταν πιθανόν (**συμπτωματικά**) *δυσανάλογη* η *άρνηση της ύπαρξης τέτοιων κανόνων* στα (*τόσο προσωπικά*) **σημειωτικά-εικαστικά πλάσματα της ψυχής**, που αντιπροσωπεύουν οι **φαντασιώσεις**.

Η τεκμηρίωση αυτής της θέσης προσέφευγε στα λογικά και ψυχαναλυτικά εργαλεία, που ανέπτυξε και εφάρμοσε ο Φρόυντ στην περίπτωση **Schreber** — ακριβέστερα, στο **βιβλίο** που έγραψε αυτός ο **άνθρωπος**, με τον τίτλο **“Απομνημονεύματα ενός νευροπαθούς”** (0.27).

Ο Φρόυντ έδειχνε εκεί (0.28) ότι η **παράνοια**, ως προς τη **σημειωτική** της διάσταση, προκύπτει μέσα από διαδοχικούς **μετασχηματισμούς**, που αποβλέπουν στην **άρνηση μιας πρωταρχικής φαντασίωσης-“πρότασης”-διατύπωσης** — αυτής, που εκφράζει την **ομοφυλόφιλη** ροπή και επιθυμία απέναντι σ’ έναν άλλον άνδρα:

(Εγώ) τον αγαπώ

Η σειρά αυτών των μετασχηματισμών είναι η εξής:

(Δεν τον αγαπώ -) Τον μισώ

(Αυτός με μισεί -) Με διώκει

(Δεν τον αγαπώ -) Τον μισώ (γιατί) με διώκει

Οι μετασχηματισμοί αυτοί είναι απαραίτητοι, ακριβώς γιατί το μόριο "δεν" δεν υφίσταται στην "θεμελιώδη γλώσσα", που είναι η γλώσσα του ασυνείδητου — ενώ ταυτόχρονα η **άρνηση** αυτή είναι απαραίτητη για την ψυχική οικονομία του συγκεκριμένου ανθρώπου.

Αυτός ο τρόπος προσέγγισης χαρακτηρίζεται ως **προτασιακή** ή **γραμματική ανάλυση**. Εφαρμόστηκε, πάλι από τον Φρόυντ, στη φαντασίωση "Δέρνεται ένα παιδί". Παρουσιάζεται, εικονογραφείται και αναλύεται εκτενέστατα από τον **J. Forrester** (0.29). Και αντιπροσωπεύει "κοινό τόπο" και "κοινό κτήμα" στον (διδασκτικό, υποτίθεται, ιδιαίτερα) λόγο της μηχαναλυτικής κοινότητας και του "καλλιεργημένου ανθρώπου", ως προς τη λογική της μηχανάλυσης. Κατά τρόπο όμως πρόδηλα **συμπτωματικό** — που εικονογραφεί βαθύτερες **απορίες** και **αμηχανίες**, οι οποίες εκτενώς εκτίθενται και αναλύονται στη συνέχεια — αυτό το "κοινό αγαθό" περιέπεσε σε **περιθωριοποίηση**, η οποία προφανώς χρήζει και επιστημολογικής και ιστορικής και μηχαναλυτικής διερεύνησης.

0.4.3. Η ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Τον Φεβρουάριο του 1988 έκανα μια μικρή παρέμβαση, που χρησιμοποιούσε έννοιες σχετιζόμενες και μ' αυτή την προβληματική, σ' ένα Ελληνογαλλικό Συμπόσιο (0.30) με θέμα "Η γλώσσα στην μηχανάλυση". Είχα πάρει ένα ειδικό ερώτημα, το **τέλος της ανάλυσης**, και προσπάθησα να το διερευνήσω απ' αυτή τη σκοπιά. Εδετα δηλαδή το ερώτημα: ποιές είναι οι **τυπικές απόψεις** του πράγματος (της **μηχαναλυτικής διαδικασίας** και του μηχαναλυτικού **λόγου**), όπως αυτές εμφανίζονται στο **τέλος της ανάλυσης** (αυτό ήταν παρμένο σαν παράδειγμα). Η θέση, που ανέπτυξα εκεί, ήταν η εξής:

Ανεξάρτητα από προθέσεις, νόημα, περιεχόμενο, αναδρομικές σημασιοδοτήσεις κλπ., κατά τη στιγμή, που θεωρείται ότι **επισημαίνει το τέλος** της ανάλυσης,

διατυπώνεται (ευθέως, πλαγίως, ως παράδειγμα, ως ρητορική, ως προσαγόρευση του ψυχαναλυτή...) η *"πρόταση"*, ως μήνυμα σχολιασμού:

"Αυτό δεν ανήκει στη σφαίρα της μεταβίβασης"

Αν όμως περιορισθούμε στο *"πεδίο αληθικών συμβάντων"*, που ορίζουν οι μορφές της γλώσσας, τότε η **αυτοαναφορική** υπόσταση αυτής της πρότασης οδηγεί σε **παράδοξα** κι **αναποφάσιστες προτάσεις** (0.31). Δηλαδή σε **αδυναμία απόφασης** περί της εγκυρότητας αυτού που λέγεται στο χώρο των *κωδίκων διατύπωσης*, τον οποίο προσδιορίζουν οι *λεκτικές μορφές*. Με άλλα λόγια, οι **συμβατικά διαθέσιμες εκφραστικές μορφές** από την *ίδια τους τη λογική* οδηγούν τέτοιου είδους διατυπώσεις σε **τυπικά αδιέξοδα**, που μεταφράζονται και σε **ψυχαναλυτική απορία** — τη λεγόμενη **"ατέρμονη ανάλυση"**. *Συμπτωματική* δε έκφανση αυτών των αδιεξόδων, που οφείλονται στα λειτουργικά όρια των διαθέσιμων κωδίκων, είναι η φροϋδική διαπίστωση για τον ανυπέρβλητο **"ογκόλιθο του ευνουχισμού"**, όπου σκοντάφτει το τέλος της ανάλυσης (0.32).

Αυτό, που ο Φρόυντ χαρακτηρίζει ως **ατέρμονα επεξεργασία** του **"ογκόλιθου του ευνουχισμού"**, αντιπροσωπεύει μιά *αλληγορική διατύπωση* ενός **γκαιντελιανού** φαινόμενου (0.33).

Συγκεκριμένα, η **αναλυτική διαδικασία λόγου** φτάνει σ' ένα σημείο, όπου ανακύπτει μιά **αυτοαναφορική στιγμή**. Αυτή μπορεί να διατυπωθεί κάπως έτσι:

**Αυτό που εκφράζεται δεν αντιστοιχεί
σε φαινόμενο μεταβίβασης.**

Όμως, αυτή η αυτοαναφορική **διαβεβαίωση** είναι (γκαιντελιανά) **αναπόφαντη** (0.34) με όρους ενός συστήματος αναφοράς, που **εμπεριέχει τη μεταβίβαση**. Σ'αυτή την ατέρμονη ανακύκλωση της ίδιας αυτοαναφορικής στιγμής, η **διέξοδος** απαιτεί υπέρβαση του δεδομένου συστήματος λόγου — με την **εισαγωγή-προσφυγή στη λειτουργικότητα** ενός **νέου στοιχείου**. Δηλαδή με την αποδοχή των **ορίων του παρόντος** και με την **καινοτομία** (σαν βλέμμα, σαν τρόπο δεώρησης, σαν έργο...).

Στην περίπτωση της ψυχανάλυσης, αυτό συνίσταται στην **έμπρακτη υποκειμενική αποδοχή** και **αναδοχή του τέλους της ανάλυσης** — δηλαδή σε μια **χειρονομία**, μιά

πράξη, un acte qui fait acte (όπως ειπώθηκε στη γαλλόφωνη αυτή συνάντηση), η οποία μετατρέπει το "λογικό ζήτημα" (0.35) σε *υπαρξιακή θέση του υποκειμένου* (0.36).

Η παρέμβαση αυτή, λοιπόν, προχωρά ένα βήμα πιο πέρα από την προηγούμενη, τη σχετική με τον Μακρυγιάννη. Γιατί δεν περιορίζεται στην απλή εφαρμογή εννοιών και εργαλείων της τυπικής-προτασιακής ανάλυσης σ' ένα μηχαναλυτικό ζήτημα. Αλλά διερευνά και τις **επιπτώσεις** των τυπικών διαδικασιών - πτυχών του λόγου στην ίδια την *εξέλιξη της μηχαναλυτικής διαδικασίας*, καθώς και στις "**χειρονομίες**" συγκρότησης των υπαρξιακών θέσεων του υποκειμένου. Μ'άλλα λόγια, οι τυπικές αυτές πτυχές και διαδικασίες όχι απλώς **υφίστανται** στο χώρο της ψυχικής λειτουργίας και της μηχανάλυσης, αλλά και έχουν καθοριστικές επιπτώσεις στο πεδίο της **μηχαναλυτικής πρακτικής** και της **υπαρξιακής συγκρότησης** του υποκειμένου (0.37).

0.5. ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΑΒΗΜΑ

Αντικείμενο αυτής της πραγματείας είναι το ειδοποιό *αντικείμενο* της **μηχανάλυσης**, δηλαδή το **φρουδικό ασυνείδητο** (0.38).

Θεμέλιο του διαβήματος είναι η θέση ότι το *ειδοποιό γνώρισμα* του ανθρώπου δεν είναι η γλώσσα, αλλά η **εσωτερική διγλωσσία**.

Πεδίο του διαβήματος είναι η ίδια η **επιστημολογική θεμελίωση** αυτού του αντικειμένου, καθώς και οι **επιπτώσεις** αυτής της ιδιαίτερης θεμελίωσης στο εννοιολογικό πεδίο της μηχαναλυτικής μεταψυχολογίας και, ευρύτερα, στον **περί ασυνείδητου λόγο** — θεωρητικό, πρακτικό, ατομικό, συλλογικό, επίσημα δεσμικό, διάχυτα κοινωνικό, φίλιο ή ενάντιο ή και κατ' επίφαση "*ουδέτερο*".

Λογική του διαβήματος είναι η **κριτική θεώρηση** της τρέχουσας επιστημολογικής και, ευρύτερα, αγορευτικής (0.39) **αναφοράς** στο ασυνείδητο· η ανάδειξη, ανάλυση και υπέρβαση των επιστημολογικών και λογικών **προϋποθέσεων** και **όρων**, που ποικιλότροπα βαστάζουν αυτή την αναφορά· καθώς και η **επεξεργασία μιας αναδιατύπωσης** και του **επιστημολογικού παραδείγματος** και του **αγορευτικού πλαισίου** και του **ίδιου του αντικειμένου**, στο οποίο αναφέρονται, δίνοντάς του **μορφή, νομιμότητα και λειτουργικότητα**.

Όσο οι τυχόν (ανα)διατυπώσεις ως προς αυτό το αντικείμενο δεν υπερβαίνουν ορισμένα όρια, το εννοιολογικό σύστημα της μηχανολογικής μεταγυκολογίας δεν υφίσταται ουσιώδεις τροποποιήσεις. Στο μέτρο, όμως, που κάποιες *αναδιατυπώσεις της έννοιας* αυτού του *συστατικού αντικειμένου* υπερβαίνουν ορισμένα όρια, τότε **ολόκληρο το εννοιολογικό αυτό σύστημα** — και οι πρακτικές του επιπτώσεις — οδηγούνται σε **αναδιατύπωση**, ουσιαστικά δε σε **επαναθεμελίωση**. Κι επειδή επιστημολογικά στεγανά δύσκολα νοούνται — και ακόμη δυσκολότερα αντέχουν — σε τέτοιες ανακατατάξεις, στις στιγμές αυτές ίσως απαιτείται αναδιατύπωση και επανεπεξεργασία εννοιών, που εγγράφονται και σε άλλους, συναφείς με τις μηχανολογικές διερωτήσεις, κλάδους (π.χ., η *σημειωτική* ή η *φιλοσοφία*).

Φιλοδοξία και **σκοπός** αυτού του εγχειρήματος είναι η επεξεργασία εργαλείων και η διατύπωση λόγου, που να συμβάλλουν ουσιαστικά στην **υπέρβαση** κάποιων **"καθιερωμένων"** τρόπων σκέψης και ενέργειας στο μηχανολογικό πεδίο — καθώς και των **περιορισμών** ή **αδιεξόδων**, που συνοδεύουν αυτά τα **"καθιερωμένα"**, τόσο στο χώρο του **θεωρητικού λόγου**, όσο και στο χώρο της **κλινικής**, της **θεραπείας** και, ευρύτερα, της **μηχανολογικής πρακτικής** (0.40).

Ελπίδα, **ζητούμενο** και **κριτήριο** του όλου διαβήματος — μ'άλλα λόγια, η *φαντασίωση* που το βαστάζει και το κινεί — είναι **να πούμε τα πράγματα αλλιώς** ("να κάνουμε τα πράγματα να βρουν νέα ονόματα"). Αυτό το σημείο αξίζει ίσως κάποιες πρόσθετες διευκρινήσεις:

Ορισμένα απ'αυτά, που γράφω εδώ, ίσως υπάρχουν ήδη σε βιβλία, που τα αγνώω, ή και σε διαβάσματα, που μου διαφεύγει η μνήμη της συνάντησής τους. Όμως, το **ζητούμενο** εδώ δεν είναι τόσο το *καινοφανές* των επιμέρους τοποθετήσεων, όσο η **γονιμότητα** του εδάφους, του **περιβάλλοντος** που τα υποδέχεται και τα ενσωματώνει. *Νέα αντικείμενα* έχουν λιγότερη ίσως σπουδαιότητα εδώ από μια **νέα μορφολογία του πεδίου εγγραφής των αντικειμένων** (κάθε αντικειμένου). Το **καίριο ζητούμενο**, δηλαδή, θα ήταν να διαμορφωθούν **καινούργιοι όροι γονιμότητας**, που να **καθιστούν τα αντικείμενα "εραστής νέου βλέμματος"** — να μη χωράνε, δηλαδή, στο παλιό βλέμμα, στα δοσμένα λόγια. Το θέμα, δηλαδή, δεν είναι να δημιουργηθεί μόνο ένα *νέο βλέμμα* ως προς τα *ίδια πράγματα*, που ν'αποδίδεται με τα *διαθέσιμα λόγια*. Αλλά να **πλασθεί ένα περιβάλλον νέο**, όπου και τα **πράγματα** και το

βλέμμα και ο όποιος **λόγος** να απαιτούν και να βρίσκουν **άλλη μορφή**, να διέπονται από **άλλη λογική**, να κινούνται **αλλιώς** — νά'ναι **γόνιμα (και) με νέο τρόπο**.

0.6. ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ

1. Το **κύριο επιχείρημα**, που εκτίθεται εδώ, οργανώνεται με βάση την **επιστημολογική δεσπόζουσα**, που εκφράζει η έννοια **"εσωτερική διγλωσσία"** (0.41). Και αρθρώνεται γύρω από τρεις **μείζονες αναφορές**, οι οποίες είναι:

- * Η έννοια του **τυπικού συστήματος** (0.42)
- * Η **διάκριση** ανάμεσα σε **υψηλακούς** και **αναλογικούς κώδικες** (0.43)
- * Η έννοια της **αυτοαναφοράς** (0.44).

2. Η **θεμελιώδης θέση** που διατυπώνεται είναι, στο επίπεδο της **μηχανολογικής μεταγυρολογίας και εννοιολογίας**, η εξής:

Το **φρουδικό ασυνείδητο**, σ' ένα τουλάχιστον επίπεδο της συγκρότησής του, εμφανίζεται ως **αναλογικά οργανωμένο τυπικό σύστημα**.

3. Η **ανάπτυξη του επιχειρήματος** συμπεριλαμβάνει αντιστικτικά, **πρώτο**, την **ανάδειξη** και **θετική διατύπωση** διαφόρων πτυχών του και, **δεύτερο**, την **κριτική θεώρηση** των παραδειγματικών και εννοιολογικών αναφορών, που υποβασάζουν ορισμένες **"τρέχουσες"** και **"καθιερωμένες"** διατυπώσεις.

Το **διαλεκτικό** αυτό διάβημα αναπτύσσεται, μέσω **διαδοχικών προσεγγίσεων** και **ανακατασκευών** του **πεδίου** και/ή του **αντικειμένου** από ποικίλες οπτικές γωνίες, προς τις εξής κύριες κατευθύνσεις:

- **Κριτική αναίρεση** των διαβημάτων, που βασίζονται στην **αναγωγή του φρουδικού ασυνείδητου στο υψηλακό** — **ιδίως δε γλωσσολογικό** — **μοντέλο**.

Η κριτική αυτή αναίρεση συμπεριλαμβάνει και την επιλογή της παραδειγματικής αναφοράς και την λογικά (0.45) κρίσιμη χειρονομία παραμερισμού της ιδιαιτερότητας του ασυνείδητου κώδικα, ως "επιφαινόμενου", για χάρη του εντοπισμού "κάποιων αναλογιών" με τη λεκτική γλώσσα (ακριβέστερα, με το γυφιακό γλωσσολογικό μοντέλο), που θα αντιστοιχούσε στην "ουσία" του ασυνείδητου (0.46).

- Κριτική αναίρεση των διαβημάτων, που βασίζονται στην υποβάθμιση της εσωτερικής διγλωσσίας και / ή στην υπαγωγή της στον δομικό διχασμό του υποκειμένου — συνεπώς δε, και στην αναγωγή του πρωταρχικού δεδομένου σε δευτεροταγές γνώρισμα των ψυχικών διαδικασιών.
- Κριτική αναίρεση των διαβημάτων, που βασίζονται σε σημειωτικά μοντέλα (γλωσσολογικά ή μη), τα οποία έχουν διατυπωθεί με αφετηρίες, που δεν συμπεριλαμβάνουν την *δεμέλια αναφορά* στις ασυνείδητες διεργασίες (0.47).
- Κριτική αναίρεση του λανθάνοντος λογικού (0.48) *δεμελίου* όλων των προαναφερόμενων *ατόπων*. Το *δεμέλιο* αυτό αντιστοιχεί στην *εξυπονοούμενη παραδοχή της αυτονόπτης συνομιλητικότητας*.

Οι πιο επεξεργασμένες μορφές αυτού του *αξιωματικού* καθορισμού του ψυχικού και, γενικότερα, του σημειωτικού πεδίου, αντιστοιχούν στο μεν *φιλοσοφικό* πεδίο στη *μεταφυσική*, στη δε *σημειωτική* και *ψυχολογική* εκδοχή τους στο *επικοινωνιακό μοντέλο* (0.49) ή, ακριβέστερα, στην (θεωρούμενη ως αναπόφευκτη και προϋποτιθέμενη για κάθε σημειωτική διαδικασία) *υπόσταση του λόγου ως συνομιλίας* (0.50). *Κοινή βάση* τους είναι το ότι θεωρούν την (έστω και νοερή) *παρουσία συνομιλητή* ως απόλυτο, ακριβέστερα δε, *αυτονόπτο όρο* κάθε *σημειωτικής λειτουργίας* (τουλάχιστον στον άνθρωπο). Η παραδοχή αυτή αντιφάσκει εμφανώς με τη βασική μας θέση, που θεωρεί τη σημειωτική πτυχή του ασυνείδητου ως *τυπικό σύστημα*, το οποίο "*εξ ορισμού*" δεν προϋποθέτει, δε χρειάζεται και δεν επικαλείται, ούτε εκ των υστέρων θέτει, για να παράγει τα σημειωτικά του *μορφώματα*, την παρουσία συνομιλητή. Η παραγωγή σημειωτικών *μορφωμάτων* είναι ο

τρόπος ύπαρξης του φροϋδικού ασυνείδητου, ο οποίος τρόπος δεν προϋποθέτει *παραλήπτη, θεατή ή συνομιλητή* ως προς αυτό. Από την ψυχαναλυτική σκοπιά θεώρησης, ο τρόπος της *γυχής* δεν είναι αναγώγιμος στη *συνομιλία*.

Μιά διευκρίνιση κρίνεται εδώ απαραίτητη:

Η *ορολογία*, που emphaticά επανεισάγεται εδώ ("*γυχή*"), εκφράζει την *άρνηση* της "*ουδετερότητας των σημαινόντων*" και της "*τεχνικιστικής περιγραφής*" (με όρους "*γυχικού οργάνου*", "*γυχικής συσκευής*" κτο., ως αντιτιθέμενους στην "*γυχή*"). Και αναδεικνύει τη ζωτική *ανάγκη αναδιατύπωσης* της ψυχανάλυσης (και) σε *γλώσσα ελληνική*. Η οποία και *υπερβαίνει την αποκοπή του γυχικού από το ανθρώπινο και το τεχνικό* — δηλαδή, την εγγενή διάσχιση "*τεχνικής περιγραφής*" και "*υποκειμενικής αναδοχής*" στις γλώσσες, όπου πρωτοδιατυπώθηκε κυριαρχικά η ψυχανάλυση (γερμανική, αγγλική, γαλλική).

Στις γλώσσες αυτές, ο όρος "*γυχή*" (Seele, soul, âme) σαφώς παραπέμπει σε μια τέτοια (μεταφυσικά επενδυμένη) *αποκοπή του πράγματος (γυχικός αναβαθμός)* από το *ανθρώπινο του σημαίνοντος σώματος*. Παράλληλα, όμως, υφίσταται την προφανή "*επιστροφή του απωθημένου*", με τη συστηματική *χρήση επιθέτων και επιρρημάτων* με ρίζα (λατινόμορφη εκδοχή του ελληνικού) "*γυχ-*" — ενώ κατά κανόνα *στερείται μονολεκτικού προσδιορισμού* για την κατάδειξη του γυχικού, έχοντας *αποπονηθεί το ίδιο* (Seele, soul, âme) και *μην τολμώντας να υιοθετήσει το έτερο*: Αποπομπή του οικείου, αποφυγή του ανοίκειου... Ψυχαναλυτικά, τέτοιες χειρονομίες δύσκολα θεωρούνται *ουδέτερες ή ασήμαντες*. Άλλωστε, στο μέτρο που ο ίδιος ο ιδρυτής ονόμασε το έργο του *Ψυχανάλυση*, δεν υφίσταται κανείς λόγος, ούτε νομιμοποιητική αναφορά, που να επιβάλλει στην (ικανή να *απαρτιώσει* την έννοια της *γυχής* σε μια *μη-μεταφυσική εκδοχή αγορευτικότητας*) *ελληνική γλώσσα* να *δισωνιάζει* όρους, που *φτωχαίνουν και την ίδια (περιφράσεις αντί για τη λέξη) και το πράγμα (γυχανάλυση δίχως γυχή)*.

0.7. ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΕΚΘΕΣΗΣ

1. Η ανάπτυξη του κύριου επιχειρήματος ενδεχομένως φαίνεται (και, πιθανότατα, *είναι*) σ' ορισμένα της σημεία κάπως *άνιση*. Αυτό είναι φυσικό, μια και αυτό που παρουσιάζεται εδώ δεν είναι το κλείσιμο ενός ζητήματος, αλλά το *άνοιγμα ενός πεδίου*

σε μια έρευνα, η οποία βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη — μ' αποτέλεσμα άλλα στοιχεία να έχουν "υπερτραφεί" ή υπερτονιστεί, ενώ άλλα κατέχουν θέση και έκταση πιο περιορισμένη. Βέβαια, η ανισομέρεια αυτή δεν αντανakλά υποχρεωτικά και τη σχετική σπουδαιότητα των αντίστοιχων σημείων.

2. Αυτό το αίσθημα της προοδευτικής διατύπωσης πορισμάτων μιας έρευνας, που βρίσκεται την ίδια στιγμή σε εξέλιξη, παίρνει ορισμένες φορές μορφές πολύ εύγλωττες.

Κατά την ίδια την πορεία της διερεύνησης, πρώτα-πρώτα. Όσο δηλαδή αναπτυσσόταν και αρθρωνόταν το επιχείρημα, τόσο γινόταν αισθητή η **ανάγκη επιστροφής** σ' αυτά που ήδη είχαν διατυπωθεί. Η ανάγκη να **ξαναδιατυπωθούν** σκέψεις, θέσεις, επιχειρήματα, συναρμογές, ερωτήματα, συλλογισμοί... Ανάγκη, ακόμη ριζικότερα, να βρεθούν, ή και να εφευρεθούν, **καινούργιες λέξεις για αντικείμενα παλιά**, που εδώ παρουσιάζονταν αλλιώς, ή **για φαινόμενα νέα**, που δεν είχαν ακόμη βρει το όνομά τους.

3. Οι κύριες εκδηλώσεις αυτής της **ανάγκης επαναθεώρησης και αναθεώρησης εννοιών και εργαλείων**, που μ' αυτά ξεκίνησε το διάβημα, είναι δύο:

- Η πρώτη ανέκυψε όταν χρειάστηκε να επαναπροσδιορισθεί, στο φως των νέων παραδειγματικών αναφορών και της κριτικής των περιορισμών των παλαιότερων, η έννοια του **ασυνείδητου στοιχείου** και, ευρύτερα, των **ασυνείδητων διεργασιών** (0.51). Ούτε λίγο ούτε πολύ, χρειάστηκε να σκιαγραφηθεί ένα **νέο σημειωτικό μοντέλο** (0.52), το οποίο συμπαρομαρτεί μια ευρύτερη αναδιατύπωση της έννοιας του "**σημειωτικού στοιχείου**" και, εν μέρει, των "**σημειωτικών διαδικασιών**".
- Η δεύτερη εμφανίζεται ως **συμπτωματική υπερτροφία των παραπομπών** (0.53). Είναι, πράγματι, τόσα τα ζητήματα, τα οποία απαιτούν αναδιατύπωση ή αναθεώρηση, που οι σημειώσεις αυτές θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν πλήθος θέματα για μελέτη και μεγάλη ανάπτυξη. Για το λόγο αυτό, και προκειμένου ν' αποφύγω την ακανόνιστη παρεκβατικότητα κατά την έκθεση του κυρίου επιχειρήματος, προτίμησα να **παραπέμνω** τις παράπλευρες τεκμηριώσεις και αναπτύξεις, με μορφή μαρτυρίας, σχολίου ή ερωτήματος, στο χώρο των σημειώσεων.

4. Η μορφολογία της έκθεσης είναι ακόμη συνάρτηση της συστηματικής αναφοράς του διαβήματος σε δυο κριτήρια αξιολόγησης:

- **Πρώτο κριτήριο, η δυνατότητα υπέρβασης "καθιερωμένων" διχογνωμιών και αποριών στο πλαίσιο της παρούσας θεώρησης.** Πράγματι, *απορίες*, όπως η διερώτηση του **A.Green** και του **J.Lacan** ως προς το **γλωσσικό-σημειωτικό στοιχείο στην ψυχανάλυση (0.54)** ή *"ανυπέρβλητες διχογνωμίες"*, όπως μεταξύ **J.Lacan** και **J.Laplanche**, από τη μια, **J.Lacan** και **A.Green**, από την άλλη, αποδεικνύεται εδώ ότι αντιπροσωπεύουν μονομερείς αναπτύξεις της μιας, με παράλληλη σιωπηρή άρνηση της άλλης πτυχής εσωτερικών αντιφάσεων, που χαρακτηρίζουν την **κοινή** στους δύο αντιδίκους **εξυπονοούμενη αναφορά στο ίδιο** — εσωτερικά αντιφατικό, *τουλάχιστον* στη σχέση του με την ψυχανάλυση — παράδειγμα και διάβημα **σημειωτικής και/ή μεταψυχολογίας (0.55)**.
- **Δεύτερο κριτήριο, οι δυνητικές πρακτικές επιπτώσεις της παρούσας θεώρησης στην ψυχαναλυτική κλινική και/ή στον ευρύτερο διανοητικό και πρακτικό κοινωνικό βίο (0.56).**

Το πρώτο κριτήριο ισοδυναμεί, ως προς το εκτιθέμενο διάβημα, με **θετικό feedback ("προχώρα")** — είναι δηλαδή κριτήριο **"καλής πορείας"**. Το δεύτερο κριτήριο αντιπροσωπεύει ένδειξη **επάρκειας** του διαβήματος, ως προς το σημείο που έχει φτάσει — είναι δηλαδή κριτήριο, που υποδηλώνει την **ολοκλήρωση μιας φάσης** του εγχειρήματος ("*στάση θεμιτή*"). Και τα δύο μαζί χαρακτηρίζουν την **καλή εσωτερική δομική τάξη** της παρούσας θεώρησης και, ταυτόχρονα, τα εκάστοτε όριά της, προσδιοριζόμενα με τρόπο **γόνιμο, θετικό και ανοιχτό**.

5. Η **μεθοδολογία της έρευνας** δεν είναι ταυτόσημη με τη **μεθοδολογία της έκθεσης του επιχειρήματος**. Συχνά, αυτά που *"ανακαλύπτονται"* και, ιδίως, **διατυπώνονται τελευταία**, κατά την έκθεση θα μπορούσαν (ενίοτε, θα ώφειλαν) να **παρατεθούν πρώτα**. Εδώ προτιμήσαμε έναν τρόπο έκθεσης με τρία χαρακτηριστικά:

- Έκθεση **συμπορευόμενη** με τη διαδικασία **διερεύνησης και λογικής (0.57)** κατασκευής-αναδιατύπωσης του **εννοιολογικού πεδίου** — και, συνεπώς, σύμφωνη με ένα **διαλεκτικό σχήμα: Αναγγελία-πλαίσιο του επιχειρήματος/Κριτική ανασκευή του υπάρχοντος/Συνθετική υπέρβαση**.

- **Ανάπτυξη όχι γραμμική, αλλά πλεγματική**, με τον τρόπο της *σκηνικής παράστασης* ή της *συμφωνικής παρτιτούρας* — σε επάλληλα, συνηχούντα στρώματα και πεδία λόγου.
- **Διαδοχικές ανακατασκευές του αντικειμένου από διαφορετικές οπτικές γωνίες.** Η *“επιστημολογία”* αυτή είναι ευρύτατα εφαρμοσμένη στην τέχνη (*“Νήσος των Θησαυρών”* του R.L.Stevenson, *“Αναζητώντας τον χαμένο καιρό”* του M.Proust, *“Αλεξανδρινό κουαρτέτο”* του L.Durrell, *“Ακυβέρνητες πολιτείες”* του Σ.Τσίρκα, *“Ρασομόν”* του Α.Κουροσάβα και η λογοτεχνική του πηγή, το διήγημα *“Σ’ένα σύδεντρο”* του Ρ.Ακουτάγκαβα, η κυβιστική πολυπρισματική και κινητή οπτική γωνία του Ρ.Picasso, η *“Μισαλλοδοξία”* του D.Griffith).

Το πρώτο στοιχείο ήταν μια σχεδόν **υποχρεωτική επιλογή**, λόγω της *ανάγκης διαρκούς επιστροφής*, που προαναφέρθηκε.

Το *δεύτερο* είναι σύμφωνο με την **πολυπλοκότητα** του φαινομένου — και του επιχειρήματος.

Το *τρίτο* στοιχείο ήταν μια *“ελεύθερη επιλογή”*, με την έννοια της **υιοθέτησης ενός υποδείγματος**, που **ταιριάζει στη δομική ιδιαιτερότητα του φαινομένου**. Η *ιδιαιτερότητα* αυτή συναρτάται με την **ειδοποιό εργασία του ασυνείδητου**, που επιχειρεί αενάως να **ανασυστήσει το πρωτογενές Πράγμα**, προσφεύγοντας σε **ίχνη από εμπειρίες ικανοποίησης** και **συνδυάζοντας/ανακατεργαζόμενο** αυτά τα **δραύσματα ιστορίας** στα πλαίσια της **φαντασίωσης**, κατασκευάζοντας έτσι **αντικείμενα της επιθυμίας** — δηλαδή **αλληπάλλληλες αναδιατυπώσεις του ζητούμενου**, που επιτρέπουν την **διαδοχική προσέγγισή του** μέσα από μια **πολλαπλότητα υλικών, μορφών και σημείων θεώρησης**.

Αντί άλλου επιχειρήματος, ως προς τη **γονιμότητα** και **εγκυρότητα** μιας τέτοιας *“πολυπρισματικότητας”*, παραθέτουμε ένα σχόλιο του Jean Piaget (0.58):

“Ξέρετε, ο Προυστ είναι κάτι φοβερό σαν επιστημολογία ! Ο τρόπος ανασύστασης ενός προσώπου μέσα από διαδοχικές σειρές προοπτικών !”

6. Τα **ορόσημα** κατά την έκθεση είναι σχηματικά τα εξής:

- Διανοητικό περιβάλλον διατύπωσης του ερωτήματος περί των *τυπικών όψεων της γυχής* — Έννοια της *εσωτερικής διγλωσσίας* — Εικονογραφήσεις της προβληματικής — Αντικείμενο της πραγματείας — Το κύριο επιχείρημα: *Το φροϋδικό ασυνείδητο ως αναλογικά οργανωμένο τυπικό σύστημα* (ΕΙΣΑΓΩΓΗ).
- Gödel, Freud, Lacan — *Αυτοαναφορά και απληρότητα* — Το ερώτημα της διαδρομής του υποκειμένου στο στερέωμα των *μορφών-που-σημαίνουν* — Τί συγκροτείται ως *γυχή* (ΚΕΦΑΛΑΙΟ I).
- *"Το ασυνείδητο δομημένο σαν γλώσσα"* — *Εσωτερική διγλωσσία έναντι γηφιακής διαστρέβλωσης* — *Εξάρθρωση της διγλωσσίας*: απορίες και συμπτώματα — *Υπέρβαση της έριδος* (ΚΕΦΑΛΑΙΟ II).
- Ηράκλειτος — *"... ούτε λέγει, ούτε κρύπτει, αλλά σημαίνει"* (ΚΕΦΑΛΑΙΟ III).
- *"Φροϋδικό ασυνείδητο", "τυπικό σύστημα", "καθαρό σημαίνουν"* — Το φροϋδικό ασυνείδητο ως *αναλογικά οργανωμένο τυπικό σύστημα* (ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV).
- Εφεύρεση της γυχανάλυσης — Ιστορία και Επανεφεύρεση — 19ος και 21ος αιώνας (ΩΣ ΕΠΙΜΕΤΡΟ).

0.8. ΜΙΑ ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ

Η τυπογραφική μορφοποίηση του παρόντος πραγματοποιήθηκε σε πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου. Αυτό επέτρεψε και μια σειρά **τυπογραφικές επιλογές**, οι σπουδαιότερες των οποίων είναι οι εξής δύο:

- Η **σελιδοποίηση** δεν είναι δέσμια του κλασσικού υποδείγματος “*πλήρης σελίδα - ισαπέχοντα δεξιά/αριστερά περιθώρια - παράγραφοι*”. Αντίθετα, υπάρχουν ανισότητες και ετερογένειες στη σελιδοποίηση, που επιτρέπουν, ελπίζουμε, την καλύτερη ανάδειξη της σχετικής δέσης ορισμένων σημείων.
- Χρησιμοποιούνται τέσσερες **τύποι γηφίων**, με συγκεκριμένη κατ’ αρχήν λειτουργία — οι εξής:
 - * **Συνήδη γηφία** — κύριο σώμα του κειμένου.
 - * **Πλάγια γηφία** — όταν πρόκειται για *παράδειμα* ή για *τρόπο του λέγειν* (σπανιότερα, για ανάδειξη *νεοεισαχθέντων όρων* ως προς το φόντο του κειμένου).
 - * **Μαύρα γηφία** — ως **υπογράμμιση** είτε σε σχέση με το **νόημα** (έμφαση), είτε σε σχέση με τον **όρο** (ανάδειξη, ως προς το φόντο, ενός **οδηγού σημείου** του λόγου).
 - * **Μαύρα πλάγια γηφία** — κατ’ αρχήν για την **εισαγωγή νέων όρων**, καθώς και, αναγκαστικά, για την υπογράμμιση κάποιων στοιχείων του κειμένου σε **περιβάλλον μαύρων γηφίων** σπανιότατα, για την **εμφατική υπογράμμιση** κάποιου αγορευτικού στοιχείου.

Γνωρίζω ότι η πολλαπλότητα των μορφών καθιστά ενίοτε **ανισότροπη** τη ροή της ανάγνωσης. Ωστόσο, **το ίδιο το κείμενο είναι ανισότροπο**, ενώ, παράλληλα, η **πυκνότητα των διατυπώσεων** και η **οικονομία της έκθεσης** υπαγορεύουν ορισμένες στιγμές (όπως συνέβη και με την *υπερτροφία των παραπομπών*) την προσφυγή και σε **εικαστικές ρυθμίσεις** — σύμφωνα, άλλωστε, με το όλο πνεύμα του παρόντος, περί της λειτουργικότητας των **αναλογικών πτυχών** κάθε σημειωτικής διεργασίας.

0.9. Η ΣΥΓΚΥΡΙΑ

Ίσως είναι σκόπιμη εδώ μια σχηματική αναφορά στη συγκυρία, στα πλαίσια της οποίας αναπτύχθηκε αυτή η έρευνα.

Αυτή χαρακτηρίζεται, απ' όσο η πληροφόρηση και η αίσθηση μου επιτρέπουν να πω, σ' ότι αφορά ευρύτερα τον ψυχαναλυτικό χώρο, από μια διπλή διάσταση των πραγμάτων — άκρως αντιφατική:

- **Πρώτο, ο φροϋδικός λόγος** συνεχίζει να είναι ακόμη **ζωντανός**.
- **Δεύτερο, αυτό που αμφισβητείται** σήμερα είναι η ίδια η υπόσταση, αν όχι και η **ύπαρξη του ασυνείδητου**.

Αυτά στη σφαίρα της **κοινωνικής θέσης της ψυχανάλυσης**. Στο εσωτερικό τώρα της **ψυχαναλυτικής κοινότητας**, το αντίστοιχο παράδοξο είναι η **συνύπαρξη "αγεφύρωτων" θεωρητικών διχογνωμιών**, από τη μια, **θεραπευτικής αποτελεσματικότητας με βάση πλήθος θεωρητικές εκδοχές**, από την άλλη. Συνέπεια, μια τάση ή πεσσιμισμού ή δογματικής αναδίπλωσης (0.59) — τάσεις, οι οποίες τείνουν να εκφράζουν, καθεμιά με τον τρόπο της, διαφορετικούς ίσως **περιορισμούς, αμηχανίες και απορίες**, που όμως ανακύπτουν λόγω της **κοινής αναφοράς σε εξυπνοούμενες παραδοχές και παραδειγματικές προσδέσεις**, που τις συμεριζονται — άλλοτε άλλως — όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Μ' άλλα λόγια, τα πράγματα δεν είναι μόνο ευχάριστα, κι οπωσδήποτε όχι πολύ εύκολα. Κι όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά και στην Αμερική κλπ., όπου το **παρόν, η τύχη και το μέλλον της ψυχανάλυσης** αποτελεί θέμα επώδυνου ορισμένες φορές προβληματισμού (0.60). Είναι μια δύσκολη στιγμή, μάλλον — που σημαίνει ότι είναι και μια καλή ευκαιρία για να σκεφτεί κανείς κάποια πράγματα ουσιαστικά, ίσως μάλιστα και να προτείνει νέες θεωρήσεις κάποιων θεμελιωδών θεμάτων.

Αυτό, που στην **κλίμακα του κόσμου — της οικουμενικότητας — ανακινεί ζητήματα επεξεργασιών, στρατηγικών και τάσεων** (0.61), στη δική μας χώρα, κατά τα ειωδότα, παίρνει κυρίως μορφή **καρικατούρας**. Με ελάχιστες **εξαιρέσεις** (υπάρχουν, έστω και σε κλίμακα μικρή), ο **γενικός κανόνας** είναι η **αναπαραγωγή αντιγράφων**. Αντιγράφων του λόγου ή της εικόνας προπατόρων ή ξένων ηγητόρων, κοινώς **παπαγαλία**

και *κακέκτυπα*. **Ρητορείες** — ενίοτε φανατικών και ηγετίσκων — ή άχρωμη **διεκπεραίωση έργου** — συχνά από επαγγελματίες ή και γραφειοκράτες. **Διαχείριση κεκτημένων**, με περισσότερη ή λιγότερη αξιοπρέπεια και αποτελεσματικότητα — με παράλληλη **απέχθεια** προς τον **πνευματικό κόπο**, την **αναζήτηση**, το **έργο**, την **κουλτούρα**.

Η **“μεταπρατική”** αυτή δεσπόζουσα και η συναφής **“μετριοκρατία”** ελάχιστα ευνοεί την ανάπτυξη προβληματικής και λόγου (0.62). Οι **“φωτεινές εξαιρέσεις”**, ωστόσο, εκφράζουν, με τον τρόπο, που χαρακτηρίζει τον μηχανολογικό λόγο, στο θεωρητικό ή πρακτικό πεδίο, τη βαθύτερη **αναζήτηση της ελληνικής κοινωνίας**. Την αγωνιώδη αναζήτηση απαντήσεων στο καίριο ερώτημα:

Ποιές είναι οι προϋποθέσεις εκφοράς έγκυρου λόγου;

Η μηχανάλυση σίγουρα έχει λόγο να καταθέσει σχετικά μ’ αυτό (0.63). Εκεί εγγράφεται, ευελπιστώ, και το παρόν. Πιστεύω ότι δεν είναι πράγμα μάταιο. Πιστεύω ότι και αυτός εδώ ο λόγος — έστω και σαν αφορμή κι αναφορά προς αντίκρουση — θα βρει τον τρόπο και *θα πιάσει τόπο*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΝΟΕΡΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ή ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ

Ι.1. ΟΙ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΑΝ ΠΟΤΕ

ΟΙ ΟΥΣΙΩΔΕΣΤΕΡΕΣ ΙΣΩΣ συναντήσεις, οι πιο εύγλωττες, με όρους μαρτυρίας, οι πιο γόνιμες, με όρους επινόησης του μέλλοντος, θα μπορούσαν κάλλιστα να είναι εκείνες που δεν έγιναν ποτέ. Που αναφέρονται σε διαδρομές, οι οποίες συγκλίνουν σ' ένα κοινό πεπρωμένο, εγγεγραμμένες σ' ένα κοινό λόγο, εμπεισιτευμένες σε μια κοινή υπόσχεση — αν και αυτοί που τις διαδράμουν δεν είναι σίγουρο ότι θα ιδωθούν κατά πρόσωπο (1.1).

Στο χώρο των νοητικών ευαισθησιών κι αναζητήσεων, αυτή η "αόρατη συμφωνία" (1.2) φαίνεται πως είναι, για λόγους βέβαια όχι και τόσο μεταφυσικούς, κάτι συχνά διαπιστωμένο, αν όχι και κοινό. Κάτι σαν νοερές "δυναμικές γραμμές" φαίνονται να λειτουργούν, συντάσσοντας και διατάσσοντας πνευματικές διαδρομές ανθρώπων ετερόκλητων, άγνωστων μεταξύ τους, σύμφωνα με κάποια "κρυφή μορφολογία" (1.3), που σχηματίζει κοινά μορφώματα σε πεδία λόγου και πράξης εξ ίσου ετερόκλητα και — μέχρι τη στιγμή εκείνη, τουλάχιστον — μη τεμνόμενα, μη επικαλυπτόμενα, μη προβληματιζόμενα για την τύχη και την πορεία των άλλων.

Αυτή η "αόρατη συμφωνία", που διαμορφώνει τέτοιες "νοερές συναντήσεις", αυτό το αναδρομικά ολοφάνερο κοινό νοητικό τοπίο, αυτό το πνευματικό "δυναμικό πεδίο" θα μπορούσε — δίχως μεταφυσική — να αποκληθεί στ' αλήθεια "πνεύμα των καιρών".

Για τη διασάφηση της επιλογής αυτού του τίτλου, στο πλαίσιο του παρόντος και των θεμάτων που μας απασχολούν, θα αναφερθούν τρεις χρονολογίες και τρία πρόσωπα.

I.2. GÖDEL

Απληρότητα της εικόνας

Στα 1931, ένας αυστριακός επιστήμονας που ασχολείται με τη λογική (1.4), ο **Kurt Goedel**, παρουσιάζει αυτό, που κατέστη έκτοτε γνωστό ως **"Θεώρημα του Goedel"**.

Είναι το δεύτερο από μια σειρά συναφή θεωρήματα. Αν θέλαμε να το παρουσιάσουμε συνοπτικά, θα μπορούσαμε να πούμε τα εξής:

Ονομάζεται **Θεώρημα της Απληρότητας** (1.5). Και λέει ότι, αν έχουμε μια **"μηχανή"** (1.6), που αποδείχνει την αλήθεια κάποιων προτάσεων, αυτή η μηχανή θα φτάσει κάποια στιγμή, υπό ορισμένους όρους, να συναντάει **αληθείς προτάσεις, την αλήθεια των οποίων δεν μπορεί να αποδείξει**. Οι προτάσεις αυτές είναι, όπως έχει πλέον καθιερωθεί να χαρακτηρίζονται, *αναπόφαντες, αναποτίμητες, αδιασάφητες, αναποφάσιστες* (1.7). Πρόκειται δηλαδή για προτάσεις, που δεν επιδέχονται απόφαση ως προς το αν είναι ή δεν είναι αληθείς, με βάση τις διαθέσιμες δυνατότητες αυτής της **"γκαιντελιανής μηχανής"**.

Ενα πολύ απλό παράδειγμα θα ήταν το εξής:

"Αυτό που λέω δεν είναι λόγος" (P1)

ή

"Αρνούμαι να πω οτιδήποτε" (P2)

Σ' αυτά τα παραδείγματα, αν κανείς επιχειρήσει να σεβαστεί **"κατά γράμμα"** (δηλαδή, χωρίς προσφυγή σε **"εξωτερικές"** παραδοχές ή δεδομένα ή διαδικασίες) το λεγόμενο, θα οδηγηθεί σε μια **ατέρμονη ανακύκλωση**, όπου **η κάθε εκδοχή θα αναιρεί τον εαυτό της**, επικυρώνοντας την αντίθετη, η οποία με τη σειρά της αναιρεί τον εαυτό της, επικυρώνοντας την προηγούμενη, η οποία... κ.ο.κ (1.8). Δηλαδή η πρόταση

θα παραμένει αδιασάφηση, μια και κάθε φορά θα υπάρχει ένα επίπεδο ανάγνωσής της, το οποίο θα **διαγεύδει** τις ίδιες τις προϋποθέσεις **μιας** ανάγνωσης.

Ο Goedel απέδειξε την αυστηρή ισχύ αυτού του Θεωρήματος στα **λογικομαθηματικά συστήματα** — δηλαδή σε συστήματα απαλλαγμένα από "μεταφορικές" ή "περιφραστικές" ή "ασαφείς" διατυπώσεις. Ακριβέστερα, έδειξε ότι η Απληρότητα είναι φαινόμενο **σύμφυτο** σε κάθε τέτοιο σύστημα, που επιχειρεί ν' αποδείξει την αλήθεια προτάσεων, εφόσον αυτό το σύστημα φτάσει στο σημείο να είναι "**αρκετά ισχυρό**" (1.9), ώστε να είναι ικανό να διαμορφώνει και να διατυπώνει, να διαθέτει μια "**εικόνα του εαυτού του**" — δηλαδή ικανό να μιλήσει για τον εαυτό του, ν' αναφερθεί σ' αυτό το ίδιο το "**συμβολικό σώμα**", το "**σημειωτικό σώμα**" (1.10) που (το) συγκροτεί.

Όντα, κενό, έλλειψη

Πέρα από τις όποιες άλλες επιπτώσεις του, λογικές, θεωρητικές και πρακτικές, το φαινόμενο της Απληρότητας συμπαρέλκει και την πιο ριζική κριτική κάθε **οντολογικής** προσέγγισης της συστατικής λειτουργικότητας της **έλλειψης** — ακριβέστερα δε, του **λειτουργούντος κενού** στα ομιλούντα και, ευρύτερα, στα σημειωτικά συστήματα.

Πράγματι, η έλλειψη αυτή **δεν "προϋπάρχει" υποχρεωτικά και/ή μόνο ως αφετηριακό δεδομένο**, που έρχεται να καταλάβει μια εξ ορισμού *προϋπάρχουσα* **δέση** προορισμένη γι'αυτήν. Στην περίπτωση αυτή, άλλωστε, η έλλειψη δεν θα ήταν **έλλειψη**, το "τίποτε", αλλά "**το τίποτε ενός καθορισμένου κάτι**", κατά συνέπεια δε ένα "**καθορισμένο τίποτε**" (Χέγκελ) — άρα, στο χώρο των σημειωτικών διαδικασιών, ένα **συγκεκριμένο ον** με πολύ συγκεκριμένες **ιδιότητες** (η *ιδιότητα*, ως εικός, προϋποθέτει την **ύπαρξη**...). Παράδειγμα εδώ, το **μηδέν** των μαθηματικών, το οποίο σαφώς δεν είναι το "**μή-είναι**" γενικά, αλλά κάτι θετικά προσδιορισμένο, κάτι που **έχει μορφή** — άρα **υπάρχει, ως συγκεκριμένο, καθορισμένο μη-είναι**.

Το οντολογικό αυτό **αδιέξοδο**, στο επίπεδο των σημειωτικών (τουλάχιστον) συστημάτων, είναι και *a contrario* συμβολή στη σύλληψη και αξιολόγηση της λειτουργικότητας και των επιπτώσεων της γκαιντελιανής "**τρύπας**", που **προκύπτει κατά τη διαδικασία της αυτοαναφοράς ως "άμορφο κενό"**. Κενό, δηλαδή, περί του οποίου ο διαθέσιμος στο σύστημα κώδικας δεν είναι σε θέση να **αποφανθεί** (θετικά ή αρνητικά, άλλωστε) και, συνακόλουθα, *με όρους του κώδικα αυτού*, συμπαρομαρτεί και μια

διάσταση **"αναφομοίωτου"**, που ισοδυναμεί με **"ξένο σώμα"**, με **θόρυβο**. Με τη διευκρίνιση ωστόσο ότι το **ξένο σώμα** αυτό **μετέχει** στη συγκρότηση και της δομής και της δυναμικής του συστήματος — ενίοτε με τρόπο καθοριστικό. Έτσι, στο παράδειγμα της **γκαιντελιανής "τρύπας"**, οι **αναποφάσιστες προτάσεις** δεν είναι **ανύπαρκτες**, αλλά **αναπόφαντες**. Συνεπώς, όχι μόνο υπάρχουν, αλλά και φέρουν μια **ιδιαίτερη λειτουργικότητα** και στο πλαίσιο του συστήματος παραγωγής τους — με πιο προφανή, ίσως, όπως ενδεχομένως και βαθύτερη, τέτοια λειτουργικότητα την **κατάδειξη και επισήμανση των ορίων** του εν λόγω συστήματος. Στα όρια δε αυτά, κατά κανόνα, επιτελείται η **σύζευξη** αυτού του συστήματος με άλλα και η **απαρτίωσή** του σε **ευρύτερες συνάφειες** και **"έννομες τάξεις"** — αλλά και εμφανίζονται, εκεί ακριβώς, **παράδοξα**.

Είναι προφανής η αντιστοιχία μεταξύ αυτών των φαινομένων και της ανάγκης προσφυγής του **"οιδιπόδειου παιδιού"** στην εξωγενή αναφορά, στην **από τρίτους διατύπωση και κοινοποίηση του ηθικού νόμου (απαγόρευση της αιμομιξίας)**. Προσφυγή, η οποία, κατά τρόπο άγογα γκαιντελιανό, βγάζει το παιδί από την ατέρμονη ανακύκλωση του **οιδιπόδειου δράματος** και του **άγχους του ευνουχισμού**, από το **"οιδιπόδειο παράδοξο"** — **"αν αυτό είναι** η επιθυμία, κινδυνεύω να τιμωρηθώ γιατί έχω επιθυμία — **αν αυτό δεν είναι** η επιθυμία, κινδυνεύω να μην έχω επιθυμία" (ή, με άλλα λόγια **"Την επιθυμία σου ή τη ζωή σου!"**). Και το εντάσσει σε μια **έννομη κοινωνία και τάξη του κόσμου**, όπου η επιθυμία του μπορεί να εκδηλωθεί χωρίς φόβο, άγχος ή αναστολή — καθόσον σύμφωνη με τις **ευρύτερες συνάφειες του κοινωνικού-κατά-νόμου**, με τις απαιτήσεις του **εσωτερικευμένου νόμου (Υπερεγώ)**, αλλά και με τη βαθύτερη ανάγκη **συνεκτικού κόσμου** — που τίθεται σε κίνδυνο από το **"οιδιπόδειο παράδοξο"**.

Το ότι η **έλλειψη** αυτή δεν είναι προϋπάρχον **"οντολογικό"** δεδομένο αποδεικνύεται και από το ότι η **έλλειψη** αυτή **αναφαίνεται**, στην ατέρμονη αναίρεση κι αναπαραγωγή της, **μόνο από τη στιγμή** που το σύστημα γίνεται **"αρκετά ισχυρό"** ώστε να **αποκτά την ικανότητα αυτοαναφοράς** — και δεν υφίσταται πριν από αυτό το **"κρίσιμο σημείο"**.

Γραμμόφωνα και Επιμενίδης

Με πιο πεζό τρόπο, θα μπορούσαμε να περιγράψουμε το **Θεώρημα της Απληρότητας** ως εξής:

**Για κάθε γραμμόφωνο υπάρχει ένας δίσκος,
που το γραμμόφωνο αυτό αδυνατεί να παίξει.**

Η εξήγηση είναι αρκετά απλή: Κάθε γραμμόφωνο είναι ένα ιδιαίτερο μηχανικό σύστημα, με κάποια δική του, χαρακτηριστική μορφολογία ίδιων κραδασμών (σύστημα ιδιοσυχνοτήτων). Οι ιδιαιτερότητες αυτών των κραδασμών μπορεί ν'αποτελέσουν "στόχο" των (ηχητικών) συχνοτήτων που αναπαράγονται από ένα δίσκο, με τέτοιο τρόπο, ώστε να ενισχυθούν σε βαθμό, που τελικά να καταστρέψει το γραμμόφωνο (1.11).

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Goedel, χρησιμοποιώντας μια επέκταση αυτού που λέγεται "προτασιακός λογισμός", δημιούργησε ένα δικό του λογικομαθηματικό σύστημα (1.12) για να αποδείξει το Θεώρημα της Απληρότητας. Αυτό το δημιούργημα του Goedel αντιστοιχεί σε μια λογικομαθηματική "μετάφραση" και "μεταγραφή" της πανάρχαιας φράσης του **Επιμενίδη** από την Κρήτη, ο οποίος μιλάει και λέει "**Ψεύδομαι**" — ή, σύμφωνα με άλλη, ισοδύναμη όμως εκδοχή, "**Όλοι οι Κρήτες γεύδονται**".

Έχουμε εδώ να κάνουμε με ένα **παράδοξο** — δηλαδή με μια πρόταση, η οποία είναι επιδεκτική πολλών και αλληλοαναιρούμενων αναγνώσεων, που τελικά την καθιστούν "**αναποφάσιστη**" (1.13).

Αν πάρουμε ένα τέτοιο — αυστηρά καθορισμένο, ως προς τα συστατικά του στοιχεία και τους κανόνες του — λογικομαθηματικό σύστημα, χωρίς **καμιά** (1.14) (αφανή) **λογική αντινομία** (1.15) στην αφηρητική του σύσταση, τότε, από την ίδια του τη φύση και συγκρότηση, αυτό το αυστηρά δομημένο σύστημα που παράγει "**συλλογισμούς**" (1.16), αν αποκτήσει την ικανότητα να **αναφέρεται στον εαυτό του**, φτάνει κάποια στιγμή στη διατύπωση μιας πρότασης (1.17), η οποία λέγει, σε παράφραση (1.18):

"Αυτή η φράση δεν ισχύει"

ή

"Δεν είμαι θεώρημα αυτού του συστήματος"

ή

"Δεν αληθεύω στο πλαίσιο αυτού του συστήματος"

Το ιδιότυπο σ' αυτή την πρόταση, η οποία παράγεται με αυστηρό τρόπο και χωρίς καμιά παραβίαση των κανόνων του συστήματος, είναι ότι **αληθεύει** ως προς το σύστημα αυτό και, ταυτόχρονα, **αρνείται το ότι αληθεύει** ως προς το ίδιο το σύστημα. **Αληθεύει εφόσον δεν αληθεύει — κι αν δεν αληθεύει, αληθεύει.**

Τυπικά αναποφάσιστες προτάσεις

Έτσι, ο Goedel έφτασε στη διαμόρφωση μιας ιδιαίτερης και ιδιότυπης **κατηγορίας προτάσεων**, που τις αποκάλεσε **"Τυπικά Αναποφάσιστες Προτάσεις"** (1.19). Πρόκειται για προτάσεις, οι οποίες **τυπικά**, στο επίπεδο της λογικής τους **δομής** (και της διαδικασίας **παραγωγής** τους, η οποία είναι λογικά άμεμπτη στα πλαίσια του παραγωγού συστήματος), δεν επιτρέπουν **μονοσήμαντη απόφαση** σχετικά με το αν ισχύουν ή όχι, με το αν είναι αληθείς ή ψευδείς: είναι αναποφάσιστες, αδιευκρίνιστες, αδιασάφητες, αναπόφαντες.

Οι επιπτώσεις αυτού του **Θεωρήματος της Απληρότητας** γίνονται σαφέστερες, αν λάβουμε υπόψη μας ότι ο Goedel απέδειξε μεν (ουσιαστικά, **ανακάλυψε** τη δυνατότητα ύπαρξης και τον τρόπο κατασκευής που απαιτεί) αυτό το Θεώρημα στο πλαίσιο των *"Principia Mathematica"*, αλλά στη συνέχεια **τεκμηρίωσε την ισχύ του για κάθε τυπικό σύστημα** (1.20).

Παράδοξο και παθολογία

Δεν είναι παράξενο, λοιπόν, που διαπιστώνεται στενή συσχέτιση μεταξύ **παράδοξου** και **παθολογίας** (1.21). Αν *το ίδιο του παραδόξου* είναι ότι καμιά *"ανάγνωσή"* του δεν είναι απαλλαγμένη από την αναίρεσή της, τότε, σε περίπτωση που μιά **ζωτική θέση του υποκειμένου προσδιορίζεται με όρους παραδόξου**, η όποια **παθολογία** αντιπροσωπεύει μια *"παράδοξη"* ίσως, πλην πρόσφορη **αναδιατύπωση**, ως *οιονεί-υπέρβαση* αυτού του παραδόξου.

Ας σημειωθεί ότι η προσφυγή στη διάκριση **υποκειμένου της εκφοράς / υποκειμένου του εκφερόμενου** (1.22) δεν ακυρώνει το πρόβλημα — απλώς, κάπως

αναδιατυπώνει μια πτυχή του ("ποιές οι ανάδρομες επιπτώσεις στην εκφορά, όταν εξαναγκάζεται στην παραγωγή παράδοξων εκφερομένων" ή "ποιες συνθήκες στο πεδίο της εκφοράς καθιστούν δυνατή και/ή αναπόφευκτη την παραγωγή παράδοξων εκφερομένων").

Ιστορία, δομή και παράδοξο

Το 1931, λοιπόν, αποκτά τη νόμιμη ύπαρξή του στο συμβολικό και νοητικό σύμπαν της ανθρωπότητας το **Θεώρημα της Απληρότητας** του Kurt Goedel. Έτσι, ένα ιστορικά υπαρκτό κενό στο πεδίο της γνώσης καλύφθηκε με την κατάδειξη του **δομικού κενού**, που προκύπτει από τη βαθύτερη λογική των πραγμάτων. Αυτή που διέπει τη διαδικασία της γνώσης, τη συγκρότηση του λόγου, τη ζωή των συμβόλων και των παραστάσεων, τη λειτουργία και τη δυναμική, ευρύτερα, των **σημειωτικών συστημάτων** — τα οποία διαμεσολαβούν και τη σχέση *ψυχικού κόσμου* και λοιπών αναβαθμών, φαινομένων και πραγμάτων, από τη μια, τη σύσταση και δυναμική της *ψυχικής πραγματικότητας*, από την άλλη. Και πιο συγκεκριμένα, με την κατάδειξη του ότι η κατασκευή και κατοχή μιας **"εικόνας εαυτού"** οδηγεί, ως διαδικασία **αυτο-αναφοράς**, σε **παράδοξα** γκαιντελιανού τύπου.

Αυτή η ανακάλυψη θα μπορούσε, *"δεόντως τροποποιημένη"* (1.23), βέβαια, να χρησιμοποιηθεί και να εφαρμοσθεί, να θεωρηθεί ότι ισχύει και σε άλλους τομείς της ανθρώπινης επιστήμης, γνώσης και σκέψης — ευρύτερα, δηλαδή, σε ό,τι άπτεται του ψυχικού και συμβολικού κόσμου των ανθρώπων ή και, ακόμη ευρύτερα, άλλων όντων ή οντοτήτων (ή και σε κάθε **σημειωτική διάσταση**, τόσο του ανθρώπου όσο και εμβίων, φυσικών, μηχανικών και άλλων όντων ή διαδικασιών...). Η κατάλληλη παράφραση θα ήταν η εξής:

Εάν οποιοδήποτε σύστημα κατορθώσει να (ανα)παριστά τον εαυτό του, τότε θα φτάσει σ' ένα κρίσιμο σημείο, όπου θα εμφανισθούν γκαιντελιανά παράδοξα σχετικά με τη λειτουργία της αυτοαναφοράς.

Ειδικότερα, αυτό που προκύπτει είναι ότι, εάν ένα **"παραστατικό-συμβολικό σύστημα"**, ένα σύστημα με **σημειωτική υπόσταση** αντιπροσωπεύει και το υποκείμενο και το αντικείμενο μιας **"φράσης"**, αν δηλαδή παύει να είναι **"απρόσωπο"** μέσω της **αυτοαναφοράς**, τότε αναφαίνεται και η δυνατότητα εμφάνισης τέτοιων γκαιντελιανών

παραδόξων. Η επίπτωση μιας τέτοιας δυναμικής στη συγκρότηση του ανθρώπινου υποκειμένου ήδη διαφαίνεται σαφώς.

“Εγώ” και “Άλλος”

Ως προς το ανθρώπινο σημειωτικό φαινόμενο, ιδιαίτερη σημασία έχει η ακόλουθη επισήμανση:

Η εμφάνιση του *“εγώ”*, ως πρώτου ενικού προσώπου — δηλαδή η κατάκτηση της δυνατότητας συμβατικής και, παραδόξως, απρόσωπης σήμανσης του υποκειμένου στο ίδιο το επίπεδο των σημειωτικών του κατασκευών — έχει ένα τίμημα: την αναγκαία επίκληση του *“πέραν εμού”*, του Άλλου. Ο οποίος διασφαλίζει την υπέρβαση των ορίων του σημειωτικού συστήματος παραγωγής αυτού του *“εγώ”* και, άρα, τη *“λύση”* του αυτοαναφορικού παραδόξου — με μέθοδο λύσης, που υπενθυμίζει βεβαίως αυτή του γορδίου δεσμού.

Η γλώσσα, ως λειτουργία *“Άλλου”*, φύσει και θέσει μόνο *σημαίνει*, δηλαδή *δηλώνει, επισημαίνει, χωρίς να εικονίζει, ούτε βέβαια να “ενσαρκώνει”*. Σέβεται έτσι, όσο μπορεί, αυτό που *δεν είναι* — χωρίς αυτό να σημαίνει, ωστόσο, ότι το υποκείμενο, προσφεύγοντας αναπόφευκτα στον γλωσσικό τόπο, δεν υφίσταται μιά ορισμένη αλλοτρίωση.

Αντίστοιχα, κάθε απόπειρα αυτάρκους, κλειστής λειτουργίας της γλώσσας, χωρίς αναφορά συστατική στο *πέραν των λέξεων*, οδηγεί μοιραία στο *“παρανοϊκό λεξικό”* (1.24) — και, συνεπώς, στην πλήρη αποσήμανση του υποκειμένου ως προς το πεδίο της γλώσσας. Γιατί, ακριβώς, η σήμανση του υποκειμένου στο χώρο της γλώσσας προϋποθέτει την ανεπάρκεια της γλώσσας ως προς την (*“αυτο”-*) σήμανση του εαυτού της — την ύπαρξη μιας γκαιντελιανής *“τρύπας”*, από την οποία οφείλει να εισέλθει στο σύστημα της γλώσσας η υποκειμενικότητα του ομιλούντος. Πρόκειται για τη λειτουργία του μη-λεκτικού, και ταυτόχρονα θεμελιώδους για τη συγκρότηση του υποκειμένου, σημείου αναφοράς, που επιτρέπει τη *διαβίωση-μέσα-στη-γλώσσα*, με τρόπο που υπερβαίνει τη λογική του *“παρανοϊκού λεξικού”* (το *“σημαίνουν”* αυτό, η θεμελιούσα τη σχέση του υποκειμένου με την τάξη της γλώσσας *εξω-γλωσσική αναφορά*, αποκαλείται (1.25) από τον J.Lacan *“φαλλός”*).

Απληρότητα, φιλοσοφία, ιδεολογία

Το **Θεώρημα της Απληρότητας** αντιπροσωπεύει ισχυρό πλήγμα προς τρεις κατευθύνσεις:

- Προς την τάση αυτή του **λογικού θετικισμού**, που θεωρεί ότι τα **προβλήματα της φιλοσοφίας** δεν είναι παρά περισσότερο ή λιγότερο εξεζητημένα συμπτώματα μιας κοινής και θεμελιώδους ασθένειας, που επονομάζεται **"κακή χρήση της γλώσσας"** (ιδίως στο επίπεδο της σύνταξης, αν και όχι μόνο).
- Προς όλες τις φιλοσοφικές σχολές / εκδοχές της **απόλυτης γνώσης**, της **"συνείδησης που έχει συνείδηση του εαυτού της"**, της **αυτοανακλαστικής συνείδησης και γνώσης**.
- Προς όλες τις επιστημολογικές (ή και ιδεολογικές) κατασκευές, που ρέπουν στην ιδέα ή υποκύπτουν στον πειρασμό του **πλήρους** συστήματος, της **κλειστής ολότητας** κτό. Παραλλαγή αυτού του πειρασμού, η πίστη στην **επάρκεια της γλώσσας** ως προς τον κόσμο, στη δυνατότητα ισόμορφης **αντιστοίχισης** των πραγμάτων στη γλώσσα — δηλαδή, τελικά, η **εξομοίωση γλώσσας και πραγμάτων** ως προς τη δομή τους. Πρόκειται για θέση, που παραβλέπει το προφανές, μετά τον Goedel, ότι:

Ο κόσμος των πραγμάτων δεν περιέχει πάντοτε αυτοαναφορά και ποτέ παράδοξα — ενώ ο κόσμος της γλώσσας χαρακτηρίζεται από αυτοαναφορικά παράδοξα (1.26).

Ο **"αξιολογικός"** τυχόν παραγκωνισμός της αυτοαναφορικής πτυχής, προκειμένου να ξεπεραστεί η δυσκολία και να επιτευχθεί η **αρμονία**, θα ήταν λύση, προφανώς, χειρότερη από το πρόβλημα.

Ακόμη, οι επιπτώσεις της **Απληρότητας** θα ήταν σκόπιμο, επί ποινή ακυρότητας, να συνυπολογίζονται σ' όλες τις θεωρίες περί της δυνατότητας, των δυνατοτήτων, των όρων, των μορφών και των ορίων κάθε **"αυτο - προσδιορισμού"**, είτε στην κλίμακα της **κοινωνίας** ολόκληρης, είτε σε όποια άλλη κλίμακα ή **κοινωνική περιοχή** — όπως, άλλωστε, και σε αντίστοιχες **προσωπικές** συνάψεις και διαβήματα (σ' αυτά ανήκει, βέβαια, και το **μυχαναλυτικό**).

Απληρότητα και δεσμοί

Ιδιαίτερα αναγκαία — και ηθικά επιβεβλημένη — είναι η συνεκτίμηση των επιπτώσεων της **Απληρότητας** σε κάθε περίπτωση ανάλυσης, αναπαράστασης ή, πολύ περισσότερο, **μορφοποίησης και νομιμοποίησης οργανωτικών και δεσμικών δομών και ρυθμίσεων** με τρόπο **αυτοαναφορικό**. Αυτό είναι ιδιαίτερα προφανές στις περιπτώσεις που **υποτίθεται** ότι:

- Ο εν λόγω **δεσμός** *"εκφράζει"*, *"ενσαρκώνει"*, *"φέρει"* κλπ., με όρους πλήρους και αποκλειστικής κυριότητας (αμοιβαίας), ένα **λόγο νοηματοδοτούντα και νομιμοποιούντα** τη **μορφή και λειτουργία** του **δεσμού** (η **εκκλησία**, εκτός της οποίας *"ουδεμία σωτηρία"*, αποτελεί το τυπικό υπόδειγμα αυτής της **αυτοαναφορικής ταύτισης φορέα, αναφοράς και λόγου**).
- Οι εννοιολογικές αποσκευές ενός θεωρητικού συστήματος είναι επαρκείς για τη **θεωρητική σύλληψη**, την (επιστημολογική και κοινωνική) αγορευτική **νομιμοποίηση** (1.27) και την τρέχουσα **διαχείριση** του **δεσμικού συστήματος**, που συγκροτείται με βάση αυτές τις εννοιολογικές αποσκευές και με ρητή **αποστολή** την εξυπηρέτησή τους. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν και ορισμένες αναλύσεις και θεωρήσεις **θεραπευτικών και ψυχαναλυτικών δεσμών**.

Χαρακτηριστικότερο δείγμα αυτής της **άρνησης των περιορισμών** κάθε **αυτοαναφορικού λόγου** είναι η κακή συνήθως έκβαση των αντιθέσεων στους κόλπους των **ψυχαναλυτικών εταιριών**. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στη **στρατηγική (εξ ορισμού)** λειτουργία αυτών των δεσμών — που ρητά επιδιώκουν να ηγεμονεύσουν σε πνευματικούς και άλλους χώρους, καθώς και στην **αναπαραγωγή** του δεσμού μέσω της παραγωγής των *"νέων φορέων"* (στην προκειμένη περίπτωση, πρόκειται για τη **μόρφωση των ψυχαναλυτών**, μόνιμη αναφορά, αν όχι κι αιτία, όλων των διαστάσεων και διασπάσεων) — η (και με ψυχαναλυτικούς όρους ερμηνευόμενη, **όχι όμως μόνο για ψυχαναλυτικούς λόγους, ούτε αποκλειστικά σε ψυχαναλυτικά θέματα αναφερόμενη**) **άρνηση αυτών των περιορισμών** καθιστά την υπέρβαση των αντινομιών στο πλαίσιο του δεσμού κάτι περισσότερο κι από **απραγματοποίητη** (λόγω ψευδεπίγραφης, απατηλής διατύπωσης των ζητημάτων).

Δηλαδή, η εμμονή στην **κλειστή αυτο-αναφορικότητα** του μηχαναλυτικού λόγου για θέματα, που σαφώς υπερβαίνουν τα όρια του μηχαναλυτικού πεδίου, καθιστά την επίλυση των αντινομιών **αδιανόητη**, σύμφωνα με τους όρους που υιοθετούνται. Έτσι βεβαίως, στη βάση των *συγκρούσεων με όρους αδιανόητου*, εγκαθίσταται και η αναπόφευκτη χροιά **"παραφροσύνης"** — που οδηγεί τελικά, κατά κανόνα, σε προσωπικές και συλλογικές αποφάσεις κι επιλογές χρωματισμένες από τη λογική της **διάσπασης** (1.28).

Φυγή από την απληρότητα;

Όπως είδαμε ήδη (1.29), η **αίσθηση** της *γκαιντελιανής απληρότητας*, ως **όριο** και του **λόγου**, αλλά και αυτής της *φαντασίωσης*, κινητοποιεί ένα **υπαρξιακό**, ενίοτε δε και **οιονεί-μεταφυσικό άγχος**. Κι αυτό προκαλεί διαρκώς απόπειρες και εγχειρήματα, που αποσκοπούν στην με κάποιο τρόπο **διαφυγή από την απληρότητα**. Οι απόπειρες αυτές διανθίζουν όλη την πορεία της ανθρωπότητας, μια και ο **πολιτισμός**, ακριβέστερα δε, η **κουλτούρα**, μπορεί να θεωρηθεί ως *αέναη απόπειρα λύσης των παραδόξων της αυτοαναφοράς* σε ανθρωπολογικό, κοινωνικό και λογικό επίπεδο. Και θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν αδρότατα, ως προς τη λογική τους (όχι απαραίτητα και χρονολογικά) σε **προ- και μετα-γκαιντελιανές εκδοχές**:

Οι **προ-γκαιντελιανές απόπειρες υπεκφυγής ή άρνησης της απληρότητας** — που προκύπτει σε όλες αυτές τις **χειρονομίες ορισμού** του **"εκτός του συστήματος"** με όρους **"εντός του συστήματος"** — καταλήγουν συχνά στην κατασκευή, ακριβώς, ενός υποτίθεται **"πλήρους συστήματος"**, μιας πλασματικής **αυτοαναφορικά επαρκούς, αυτάρκους ολότητας**.

Παραδείγματα αυτής της **"φυγής από την απληρότητα"** είναι:

- Ο **δρησκευτικός λόγος** — με κορυφαία ίσως υποδείγματα το **credo quia absurdum** του Τερτυλιανού και την επίκληση που γίνεται στις **"ανεξερεύνητες βουλές του Κυρίου"**, στο **"σχέδιο της Δημιουργίας"**, στο **"θέλημά Του"** κτλ.
- Η **μεταφυσική-θεολογική προσφυγή** για τη στερέωση του καρτεσιανού **cogito**.

- Το **χεγκελιανό σύστημα** — ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη μας ότι Πνεύμα και Ιδέα παραπέμπουν όχι σε στατικές οντότητες, αλλά σε λειτουργούσες, κινούμενες και αυτοαναφερόμενες μορφές:

“Η Απόλυτη Ιδέα είναι [...] Αλήθεια που γνωρίζει εαυτήν. [...] Η φύση της είναι να επιστρέφει στον εαυτό της μέσω του αυτοπροσδιορισμού της. [...] Η λογική εκθέτει την εσωτερική κίνηση της Απόλυτης Ιδέας [...]. Η λογική Ιδέα έχει λοιπόν για περιεχόμενο τον εαυτό της ως άπειρη μορφή. [...] (Η απόλυτη Ιδέα) δι’ εαυτήν εμφανίζεται έτσι, που ο προσδιορισμός της δεν έχει πια τη μορφή ενός περιεχομένου, αλλά απλά μιας μορφής (forme) [...] το καθολικό στοιχείο της μορφής της: η μέθοδος”.

- Η “λύση” του **Umberto Eco** στην απορία της “**αένας διερμηνείας**” κατά **Peirce** — λύση που συνίσταται ακριβώς στην επίκληση της **επάρκειας του Όλου**, της “**Σφαιρικής Σημασιολογικής Δομής**”.

Αντίθετα, υποδειγματικές εικονογραφήσεις **αναδοχής/υπέρβασης της απληρότητας**, έστω και με προ-γκαιντελιανούς όρους, είναι:

- Το “**Μη μου κρύβεις τον ήλιο**” του Διογένη.
- Η κοπή του γόρδιου δεσμού με τη σπάθη.
- Τα κόαν του Ζεν.
- Το “**Και όμως κινείται**” του Γαλιλαίου.
- Το μαρξικό γνωσιολογικό κριτήριο της πράξης.
- Το “**Συνιστώ θερμότατα την Γκεστάπο σε όλους**” και οι κατασκευές στην μηχανάλυση του Φρόϋντ...

I.3. FREUD

Κατά τα έτη 1932-37, δηλαδή στην ίδια ουσιαστικά συγκυρία των ιδεών, ο Freud έγραψε τέσσερα τουλάχιστον μείζονα κείμενα.

• Το 1932 έγραψε τις **"Νέες διαλέξεις για την ψυχανάλυση"** (1.30). Από την **"Εισαγωγή"** κιάλας σ' αυτές τις διαλέξεις (που δεν εκφωνήθηκαν ποτέ, όμως γράφτηκαν σαν να εκφωνούνται και μάλιστα ως συνέχεια, ακόμη και στην αρίθμησή τους, προηγούμενων και πράγματι εκφωνημένων διαλέξεων) επιμένει στην **"παράδοξη προσδοκία"**, που τρέφουν οι άνθρωποι απέναντι στην **ψυχολογία**. Το ότι δηλαδή απαιτούν ή, ακριβέστερα, δεν ανέχονται να μην τους προσφέρει **πλήρη απάντηση**, χωρίς άγνοιες, ερωτηματικά, αβεβαιότητες και αμφιβολίες — πράγμα που δεν διανοούνται καν να σκεφθούν απέναντι σε άλλες επιστήμες.

Αυτό, βέβαια, που αντιπροσωπεύει η μ' αυτό τον τρόπο προσδιοριζόμενη **"ψυχολογία"** για τους ανθρώπους, **δεν είναι λόγος κάποιου τρίτου** (θεσμού ή υποκειμένου). Είναι μια **υποτιθέμενη γνώση**, που αντανακλά, αποδίδοντάς την σε **"άλλον"**, τη γνώση του κάθε ανθρώπου — γνώση, η οποία αναφέρεται σε **αυτό που ξέρει δίχως να το ξέρει, ασυνείδητη γνώση**. Πρόκειται δηλαδή για ένα από τα παράδοξα, που προκύπτουν στο πλαίσιο μιας διαδικασίας **"ανορθόδοξης"** αυτοαναφοράς (που αντιστοιχεί, ψυχαναλυτικά μιλώντας, στο υπόδειγμα της **μεταβίβασης**). Όπως, άλλωστε, έχουμε δείξει, η **βεβαιότητα του υποκειμένου** προκύπτει ως σύμπτωμα της **ύπαρξης στο πεδίο του λόγου** ακριβώς μέσω των πιο ακραίων **παραδόξων της αυτοαναφοράς** (1.31). Το ακραίο παράδοξο εδώ θα μπορούσε να διατυπωθεί με λέξεις περίπου ως εξής:

Δεν ξέρω τί ξέρεις

Αλλά ξέρω ότι δεν μπορείς να μην ξέρεις

(Αφού κάτι είναι γνωστό)

• Στη συνέχεια δεν παρουσίασε **"ουδέν το μείζον"** (1.32) μέχρι το 1937, οπότε παρουσίασε την **"Τελειωμένη και ατέρμονη ανάλυση"** (1.33). Σ' αυτό το έργο βρίσκεται κι αυτός αντιμέτωπος με μια **"περίεργη"** κατάσταση. Φτάνουμε δηλαδή σ' ένα σημείο, όπου η ανάλυση θα μπορούσε να καταστεί **ατέρμονη** (1.34), να συνεχισθεί **επ' αόριστον** και να μην υπάρχει **τέλος** σ' αυτή τη διαδικασία, γιατί σκοντάφτουμε σ' αυτό, που αποκάλεσε **"ογκόλιθο του ευνουχισμού"** (1.35).

• Ενδιαμέσως έγραψε κι άλλα δύο έργα: **"Μια διαταραχή της μνήμης πάνω στην Ακρόπολη"** (1.36) και **"Κατασκευές στην Ψυχανάλυση"** (1.37). Το το δεύτερο αυτό έργο πραγματεύεται κι ένα αντίστοιχο ζήτημα. Δηλαδή το ότι, σε κάποιες στιγμές της ανάλυσης, η **ανάκληση αναμνήσεων** και η **ένταξη των αφηγημάτων** **δεν επαρκούν**

για ν' αποκτήσει συνοχή και, ιδίως **αναλυτική αποτελεσματικότητα** ο λόγος του αναλυομένου. Και σ' αυτές τις στιγμές προσφεύγουμε (με την περισσότερο ή λιγότερο αποφασιστική παρέμβαση του αναλυτή) σε **πλασματικές κατασκευές** (1.38), μέσω των οποίων η **αναφορά** στην **προσωπική ιστορία** και στην **ψυχική κατάσταση** και **δυναμική** του αναλυομένου "**γίνεται πειστική**" (1.39), όπως ο ίδιος λέγει.

Αυτό που συμβαίνει, δηλαδή, είναι ότι **το σύστημα λόγου του υποκειμένου δεν επαρκεί** για την διασάφηση ορισμένων καίριων στοιχείων της αναλυτικά θεωρούμενης προσωπικής του ιστορίας. Θα λέγαμε ότι αυτό το σύστημα λόγου εγγίζει έτσι κάποια οριακά σημεία, όπου το (αναλυτικά) **αληθές ή ψευδές, η συνήχηση λόγου και ιστορίας, η αντιστοιχία (ανα)-παράστασης και νοήματος**, δεν επιδέχονται μονοσήμαντη απόφαση. Ακριβέστερα, δεν καλύπτονται από την όποια περί της εγκυρότητάς τους **αυτοαναφορική διαβεβαίωση** (1.40) — φαινόμενο, που παραπέμπει στην προαναφερθείσα γκαιντελιανή προβληματική.

1.4. LACAN

Το 1936, τέλος, δηλαδή πάντα στην ίδια συγκυρία των ιδεών, ο J.Lacan παρουσιάζει τη θεωρία του σχετικά με το "**στάδιο του καθρέφτη**" (1.41).

Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, για να πεις "**Αυτός είμαι**" λες "**Αυτό είμαι**" — δείχνεις δηλαδή ένα " **τρίτο πράγμα**", έξω από σένα, μια **εικόνα**, ένα **ομοίωμα**, για να δηλώσεις **ποιός είσαι** (1.42).

Μ' άλλα λόγια, για να καταδείξεις τι **δεν είσαι ως εικόνα**, προσφεύγεις στην **εικόνα ενός "κάτι"** που **δεν είσαι**. Κι αυτό το είδωλο, στο "**στάδιο του καθρέφτη**" (μεταξύ 6ου και 18ου μηνός της ζωής) (1.43) αποτελεί το πρότυπο, με βάση το οποίο η **προσφυγή στην εικόνα του ομοίου** δίνει στο υποκείμενο τη δυνατότητα να κατασκευάζει "**ορθοπεδικά υποδείγματα**" του εαυτού του — ενοποιώντας μ' αυτό τον τρόπο τις κερματισμένες εικόνες, που πλάθει για την οντότητά του. Συγκροτείται έτσι, σύμφωνα με το υπόδειγμα αυτό, ένα **σύνολο-σύστημα αυτοαναφορικών προσφυγών στην εικόνα του ομοίου**, το οποίο αποτελεί γήγμα, πρότυπο και περίγραμμα αυτού, που θα αποτελέσει το **Εγώ**.

Από μια άλλη σκοπιά θεωρούμενο, το κατά J. Lacan *στάδιο του καθρέφτη* αντιπροσωπεύει ένα σύνολο διεργασιών, όπου εγγράφονται οι απαρχές των διαδικασιών, οι οποίες αντιστοιχούν στην *εσωτερική συγκρότηση της λειτουργίας* **"βλέμμα που συντάσσει τον κόσμο με θέση σ'αυτόν και μορφή για το υποκείμενο"**. Το **"βλέμμα του σκηνοθέτη"**, δηλαδή, παύει ν'ανήκει — ακριβέστερα δε, να αποδίδεται/να κατασκευάζεται ως λειτουργία αποδιδόμενη — στην (μητρική, ιδίως) εκδοχή του Άλλου, ως **προσδιορίζουσα-και-περικλείουσα-το-υποκείμενο-ετερότητα**. Και εσωτερικεύεται πλέον ως μία από τις λειτουργίες, που συγκροτούν το ίδιο το υποκείμενο. Η διαδικασία αυτή, προφανώς, εμφανίζει σαφείς αναλογίες με τη διαδικασία υποκειμενικής πρόσληψης της (μητρικής) γλώσσας (1.44).

Τα **παράδοξα**, που ανακύπτουν στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας, η οποία συγκροτεί την **αυτοαναφορική λειτουργία** μέσω της προσφυγής στην **εικόνα του ομοίου**, εκδηλώνονται ως **διαλεκτική της επιθετικότητας**. Αυτή αναπτύσσεται στο **Εγώ** έναντι του ***alter ego*** — αυτού, που δηλώνει το Εγώ με τρόπο ενέχοντα τον **κίνδυνο απορρόφησης και εξάλειψης** της υποκειμενικότητας, η οποία σημαίνεται μέσω της φαντασιακής αυτής **ταύτισης** ("*ποιός είμαι; πού κείμαι;*" "*εγώ ή αυτό;*") (1.45). Ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύει το **ιστορικά και δομικά πρωτογενές θεμέλιο του μηχανισμού της ταύτισης** — το οποίο ακριβώς συνίσταται στην **λειτουργία της αυτοαναφοράς**, στο πεδίο και με τον τρόπο της **εξεικόνισης** και χωρίς προσφυγή σε **συμβατικά μορφώματα** (όπως, κατοπινά, το **όνομα** ή οι **προσωπικές ανωνυμίες**). Η κατ'αυτό τον τρόπο συγκροτούμενη αυτοαναφορική εικόνα αντιστοιχεί σε πρωτογενή πυρήνα του **Ιδεώδους Εγώ** (1.46) — όχι μόνο γιατί **προεικάζει** μια **ενοποιημένη εικόνα του σώματος**, αλλά και γιατί επιτρέπει την **εξιδανικεύουσα** το Εγώ **"σκηνοθεσία του υποκειμένου"** στο χώρο της **φαντασίωσης**, με μορφές (εξιδανικευμένες) που **"καλούν το υποκείμενο"** να τους **"μοιάσει"** (όπως παραστατικά εικονογραφείται στο όνειρο).

I.5. ΠΝΕΥΜΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ

• Ο **Goedel**, με το Θεώρημα της Απληρότητας, δεν έδειξε — όπως ανακριβώς ενίοτε εκλαμβάνεται (1.47) — τα **όρια των δυνατοτήτων συμβολισμού** (έκφανση των δομικών περιθωρίων του **"εργαλείου"** ή των λειτουργικών περιορισμών του **"χρήστη"**), αλλά την ίδια την **υπόσταση του συμβολισμού**, των **συμβολικών-σημειωτικών συστημάτων**. Δεν πρόκειται δηλαδή για μια **δομική, ιστορική ή συγκυριακή**

κατάσταση, όπου *"κάτι περισσεύει και παραμένει απ' έξω"*. Αλλά για το γεγονός ότι η ίδια η φύση, η δομή και η **εσωτερική** δυναμική και λογική των συμβολικών-σημειωτικών συστημάτων **παράγει στο εσωτερικό τους** αυτά τα **ατέρμονα παράδοξα**, που αναφαίνονται στο επίπεδο του αυτοπαραστατικού, της αυτοαναπαράστασης και **αυτοαναφοράς**.

Άλλωστε, τα γκαιντελιανά φαινόμενα **δεν υπερβαίνονται** με καμιά χειρονομία *"εμπλουτισμού"* του αρχικού συστήματος *"μ' αυτό που του λείπει"*. Η συστατικά αναπόφευκτη **έλλειψη** (1.48) θ' αναφανεί εκ νέου κατά τη διαδικασία λειτουργικής ανάπτυξης του συστήματος, και μάλιστα στο επίπεδο όπου κατ' εξοχήν ένα σύστημα δείχνει την **ισχύ** του — στο επίπεδο της **αυτοαναφοράς**.

- Ο **Freud**, από την πλευρά του, αντιμετωπίζοντας το ζήτημα, που θέτει ο *"ογκόλιθος του ευνουχισμού"*, δεν παραπέμπει σε κάποιον *"παρεμπόμποντα"*, *"εξωτερικό"* (ιστορικό, πρακτικό ή τεχνικό) **περιορισμό της αναλυτικής διαδικασίας**, αλλά στην ίδια τη **φύση** της (1.49), στην ίδια την εσωτερική δομή και λογική της.

Δηλαδή, το θέμα δεν είναι ότι *"θα μπορούσαμε να το κάνουμε κάπως διαφορετικά ή καλύτερα"* — κι έτσι να παρακάμψουμε τον εν λόγω *"ογκόλιθο"*. Όπως και να διευθετηθεί δηλαδή η κατάσταση, η απόληξη της αναλυτικής διαδικασίας θα ναι, κατά τον Freud, πάλι η ίδια — γιατί είναι θέμα που συναρτάται με την ίδια τη φύση του ανθρώπινου όντος (1.50). Διευκρινίζεται εδώ ότι αυτό, που ο Freud αποκαλεί **"φύση του ανθρώπου"**, δεν μπορεί να είναι κάποια μεταφυσικής υφής κατηγορία (απόλυτα ξένη στη φροϋδική νοοτροπία), αλλά **μια από τις εκφάνσεις**, στο επίπεδο του ανθρώπινου όντος, της **γκαιντελιανής υπόστασης του λόγου** και, γενικότερα, των **παραστατικών** και **συμβολικών-σημειωτικών διαδικασιών**, που αναγκαία οδηγούνται σ' αυτή την **"ατέρμονη στιγμή"** (1.51).

- Σε σχέση με τον **J.Lacan**, τέλος, λέγεται από τον ίδιο, λέγεται και από τρίτους γι' αυτόν ότι το ουσιαδέστερο ίσως πράγμα, που *"εκόμισε εις την τέχνη"* και τον λόγο της γυχανάλυσης, είναι το αποκαλούμενο **"Πραγματικό"** (1.52).

Το λακανικό **Πραγματικό** είναι, κατά έναν τρέχοντα ορισμό (1.53), **αυτό που ανθίσταται στην (ανα)παράσταση**, συμβολική ή φαντασιακή. Και το ερώτημα που ανακύπτει εδώ είναι (1.54) το εξής:

Το Πραγματικό είναι άραγε μια αυτοτελής, αυτοσύντακτη οντότητα, εξωτερική σε σχέση με το Συμβολικό και το Φαντασιακό (1.55) — μια *"οντολογική πραγματικότητα"* αφηγηματική; Ή είναι, σε μια τουλάχιστον πτυχή του, ένα *δομικό συναγόμενο* (1.56), το οποίο συναρτάται με τη λογική συγκρότησης και λειτουργίας του ανθρώπινου γυχισμού — ο οποίος ορίζεται, μεταξύ των άλλων, και ως *"σύστημα (ανα)παραστάσεων συν μηχανισμοί και διαδικασίες επεξεργασίας τους"*, δηλαδή ως *σύστημα παραστατικών και συμβολικών - σημειωτικών στοιχείων και διαδικασιών* (το οποίο, άρα, υπόκειται σε γκαιντελιανούς προσδιορισμούς).

- Το κοινό στοιχείο, το οποίο, σαν προβληματική, εμπεριέχεται και στα τρία αυτά διαθήματα και μας επιτρέπει να μιλάμε, ίσως *"ποιητική αδεία"*, και για κάποιο *"πνεύμα των καιρών"* (1.57), είναι περίπου (1.58) το εξής:

Ποιά μπορεί να είναι και ως πού μπορεί να φτάσει η διαδρομή του υποκειμένου — δηλαδή το "να λέει κάτι" — μες στο στερέωμα των μορφών που σημαίνουν ή, αλλιώς, που φαίνονται να λένε κάτι;

Αυτή η διατύπωση, στην αλληγορική της μεταφορικότητα, υποδηλώνει και την απορητική και ποιητική (δημιουργική, αισθητική και ηθική) διάσταση, καθώς και την ιστορική επικαιρότητα αυτής της τάξης φαινομένων κι ερωτημάτων (1.59).

Αν θα θέλαμε, τώρα, να *εξειδικεύσουμε*, κατά κάποιον τρόπο, το *ιδίως γυχικό* στοιχείο, που εμπεριέχεται σ'αυτή την προβληματική, θα μπορούσαμε να αναδιατυπώσουμε το γενικό αυτό ερώτημα ως εξής:

Τί και πώς συγκροτείται και συντάσσεται ως γυχή στο περιβάλλον των μορφών που σημαίνουν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΙΔΟΣ

ΙΙ.1. Ο ΛΟΓΟΣ

Ο περί ού ο λόγος, λόγος, είναι το λακανικό απόφθεγμα *"Το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα"* (2.1). Διατύπωση, η οποία αποτέλεσε μήλο της έριδος για μία ολόκληρη εποχή της (ευρωπαϊκής, ιδιαίτερα) γυχανάλυσης. Λόγος ισχυρός, που πυροδότησε ισχυρό αντίλογο, θεμελίωσε σχολή και έδωσε σε κίνηση μία πολύπλευρη διαλεκτική θεωρίας, πράξης και πολιτισμού.

Ο εν λόγω λόγος δεν εξαντλεί ίσως τον πλούτο, το βάθος, τις αποχρώσεις — ούτε και τις αντιφάσεις, τα άτοπα, τους περιορισμούς ενός στοχασμού, που εκτείνεται σε διάστημα μισού αιώνα, μέσα σ' ένα μεταβαλλόμενο κοινωνικό, πολιτισμικό, διανοητικό και δεσμικό περιβάλλον, και μονίμως σχεδόν σε συνάρτηση με θεωρητικές, πρακτικές, στρατηγικές και δεσμικές συγκρούσεις, εμπλοκές και περιπλοκές. Το γεγονός, ωστόσο, ότι αυτός ο λόγος αναδείχθηκε σε *"διακριτικό γνώρισμα"* και σε *"στίγμα"* (2.2) αυτού του στοχασμού, σίγουρα αποδεσμεύει και υποδηλώνει βαθύτερες ευαισθησίες, πρωταρχικές ορίζουσες και θεμέλιους καταναγκασμούς, που χαρακτηρίζουν και τον εν λόγω στοχασμό και το τοπίο της διαδρομής του.

Δύο είναι τα κλειδιά αυτής της τοποδέτησης:

- Το πρώτο είναι το *"σάν"* (*comme*)
- Καί το δεύτερο είναι η αλλού (2.3) ρητά διατυπωμένη έννοια του *"καθαρού σημαίνοντος"* — δηλαδή, ότι υπάρχει μία *"καθαρή μορφή"*, σημαίνουσα μεν, αλλά χωρίς συγκεκριμένο σημαινόμενο (2.4).

II.2. ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ

Γύρω απ'αυτή την τοποθέτηση λειτούργησαν δύο πόλοι, δύο επίπεδα, δύο σύνολα επιπτώσεων — που θέτουν δύο διαφορετικά ζητήματα.

- Κατ' αρχάς, η **γονιμότητα** αυτού του λόγου. Οι έριδες που πυροδότησε, η σχολή που θεμελίωσε και η διαλεκτική που έθεσε σε κίνηση τεκμηριώνουν επαρκώς (2.5) αυτή τη διάστασή του.

Μιά διευκρίνιση είναι εδώ αναγκαία: Το **σφάλμα** δεν είναι από τή φύση του "**κακό**" ή "**αρνητικό**". Ορισμένα μάλιστα σφάλματα είναι εξόχως επωφελή και γόνιμα. Και κάποια απ'αυτά τα **γόνιμα σφάλματα** είναι και μεγάλες κατακτήσεις του ανθρώπινου πνεύματος και ιστορικά καταλυτικά και εποικοδομητικά. Όχι μόνο γιατί επιτρέπουν, σε μία ορισμένη ιστορική συγκυρία ή περίοδο, μία δημιουργική διαχείριση της γνώσης και του αγνώστου και της μεταξύ τους διαλεκτικής, χαράζοντας δρόμους, ανοίγοντας ορίζοντες και καλλιεργώντας ευαισθησίες και ιδέες. Αλλά και γιατί η διαδικασία **διαλεκτικής υπέρβασης** αυτών των "**ευφυνών σφαλμάτων**" αναγκαστικά προϋποθέτει και, τελικά, οδηγεί σε νέες επεξεργασίες υψηλού επιπέδου και κινητοποιεί νέες, εξίσου υψηλής ποιότητας, ικανότητες και δυναμικές.

Ψυχαναλυτικά θεωρούμενη, η **αρνητική προκατάληψη** (τελικά, εχθρότητα) απέναντι στο **σφάλμα** υποδηλώνει και την ένταση, που συνοδεύει τη **διπλή λειτουργία του σφάλματος**. Δηλαδή, **πρώτο**, το ότι υπενθυμίζει τους **περιορισμούς** κάθε ανθρώπινου (διανοητικού ή πρακτικού) διαβήματος (2.6). Και, **δεύτερο**, ότι "**προδίδει**" (ως παραδρομή, παραπραξία, επανάληψη, εμμονή, "**κακή εκτίμηση**", "**κακή επιλογή**") την περίπλοκη διαλεκτική ασυνείδητου/συνειδητού, ενορμητικού/αμυντικού — τελικά, την αναπόφευκτη και απροσδόκητη **επίπτωση της ενόρμησης σε κάθε άνθρωπο** (2.7).

Η διευκρίνιση αυτή επιτρέπει να προσεγγίσουμε το ζήτημα της **συνεισφοράς ενός στοχασμού**, στις θεωρητικές και πρακτικές του εκφάνσεις, όχι με όρους "**μεμονωμένου διαβήματος**", που αξιολογείται με κριτήρια ιστορικά ή ακαδημαϊκά, αποτιμάται και ταξινομείται — αν δεν αρχειοθετείται. Αλλά με όρους **ζώσης εμπλοκής** στο παιχνίδι και την περιπέτεια της αλήθειας και της πλασματικότητας, του λόγου και

των περιστάσεων, της γνώσης και των κοινωνικών παραμέτρων, των επιχειρημάτων και του πολιτισμού. Ως **εκ των υστέρων** ίσως συζητήσιμη κατασκευή του λόγου, σε ό,τι αφορά τη στερεότητα των επιχειρημάτων, την αξιοπιστία των ευρημάτων, την αποτελεσματικότητα των προτάσεων και την **εγκυρότητα** των καινοτομιών — χωρίς ωστόσο αυτό το γεγονός να ακυρώνει την **ιστορικότητα** και, τελικά, τη **γονιμότητα** ακριβώς της όποιας ένταξης αυτού του λόγου στη διαλεκτική της ιστορίας.

Ως προς τη **συνεισφορά** του J.Lacan, ανεξάρτητα από την **εγκυρότητα** των τοποδετήσεών του (θέμα που θα συζητήσουμε διεξοδικά στη συνέχεια), **αμφιλεγόμενο** ίσως παραμένει το **πρόσημο των αξιολογήσεων**. Όμως, η έκταση των επιπτώσεών της και η σπουδαιότητα των ζητημάτων που ανακίνησε, η βαρύτητα αυτής της παρέμβασης και η σημασία των διαδικασιών που έδωσε σε κίνηση, ή με τις οποίες ήρθε σ' αλληλεπίδραση (όχι πάντα φιλική) — όλα αυτά επιτρέπουν να θεωρηθεί αυτή η συνεισφορά ως άκρως **γόνιμη**. Γόνιμη ίσως, πάνω απ' όλα, με τον τρόπο που είναι δύναμι γόνιμα όλα τα **συμπτώματα** στο πλαίσιο μιας προσωπικής ή μιας συλλογικής ιστορίας. Δηλαδή, οριακά, **δίνοντας μορφή**, έστω πλασματική ή παραπλανητική, και στα όρια, τις αντιφάσεις, τα αδιέξοδα ενός διαβήματος, μιας ιστορίας, ενός συστήματος, κάποιου λόγου που **οφείλει να μιλήσει για τον εαυτό του** αρνούμενος ότι κάτι **"αδιανόητο"** τον συντάσσει, κάτι **"ανυπόφορο"** τον χαρακτηρίζει, είτε σαν **παρουσία "ανοικονόμητη"**, είτε — το πιο συχνό — σαν **ίχνος απουσίας καίριας, σαν τραύμα**.

Ίσως, δηλαδή, η απώτερη γόνιμη επίπτωση της λακανικής παρέμβασης δεν είναι κυρίως **αυτό που θα κληροδοτήσει σαν αποδεκτό** στην γυχαναλυτική ευαισθησία, θεωρία και πρακτική — **αλλά αυτό που μας επιτρέπει να υπερβούμε**, συμπεριλαμβάνοντάς το διαλεκτικά και κάνοντάς το προσιτό στον κριτικό λόγο, είτε σαν τοποθέτηση, είτε σαν προϋπόθεση μιας δέσης (αυτό, όπως θα δούμε στη συνέχεια, που υποδηλώνει ο όρος **"γυφιακή διαστρέβλωση"**).

- Η άλλη όψη των πραγμάτων, **μη-αναγώγιμη στη γονιμότητα**, είναι η **εγκυρότητα**, το κατά πόσο **"στέκει"** αυτή η τοποθέτηση.

Και η τοποθέτηση αυτή και ο δημιουργός της αποτέλεσαν **"κοινωνικό και πολιτισμικό γεγονός"**. Αναγνώριση, σεβασμός, λατρεία ίσως — κι αντίστοιχα, αντίλογος, επίκριση, απόρριψη, χλευασμός ίσως, αναπτύχθηκαν και χρωμάτισαν μιά ολόκληρη πνευματική και πρακτική συγκυρία, αναφερόμενα σ'αυτή τη φράση (2.8).

Οι περισσότερο ή λιγότερο χρωματισμένες από πάθη "αντιδράσεις" και "υποδοχές" αυτού του είδους, εννοείται, δεν στοιχειοθετούν επιχείρημα προς καμιά κατεύθυνση, σε ό,τι αφορά την **εγκυρότητα** αυτής της θέσης. Αποτελούν ωστόσο **μαρτυρία** και για το πόσο δεν είναι αδιάφορο ή περιθωριακό αυτό το ζήτημα, καθώς και για το πόσο είναι **αμφιλεγόμενη** η λακανική τοποθέτηση. Αν, δηλαδή, η εγκυρότητά της ήταν προφανής, ανεξάρτητη λίγο-πολύ από την καλή πίστη, την πρόθεση ή τα συμφέροντα, τότε οι μεν **προκατειλημμένοι αντίπαλοι** ίσως δεν εστίαζαν εκεί την αντίθεσή τους (θα προτιμούσαν πιο αδύνατα σημεία), ενώ οι **φίλοι** του J.Lacan θα την υπεράσπιζαν με τρόπο πιο αποδραματοποιημένο, πιο ανοιχτό στην επικοινωνιακή χρήση της κριτικής — σαν **ζήτημα πραγματολογικό** και, οπωσδήποτε, όχι σαν **"σύμβολο της πίστεως"**.

II.3. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Ανασκοπώντας τη διαδικασία και τη λογική, οι οποίες χαρακτηρίζουν τα διαθήματα - εγχειρήματα, που σκοπεύουν να τεκμηριώσουν την ισχύ αυτής της φράσης (2.9), παρατηρούμε ότι κατά κανόνα πρόκειται, ως προς τη λογική και το αποτέλεσμα τους, για μία **μερική τεκμηρίωση** (2.10) (καί όχι απόδειξη), συνήθως **κατ' αναλογίαν** (βασισμένη σε παραδειγματολογικές εικονογραφήσεις).

Ουσιαστική εικονογράφηση αυτού του τύπου εγχειρημάτων αποτελεί το συστηματικό έργο του J.Dog, με τον χαρακτηριστικό τίτλο **"Εισαγωγή στην ανάγνωση του Λακάν - 1. Το ασυνείδητο δομημένο σαν γλώσσα"** (2.11).

Σ' αυτό το βιβλίο, ο συγγραφέας λέει ρητά (2.12) ότι το **θεμέλιο της λακανικής θεωρίας** είναι αυτή η τοποθέτηση. Κι ωστόσο, ο τρόπος, με τον οποίο επιχειρεί να τεκμηριώσει την εγκυρότητα της, είναι, σύμφωνα με τα λόγια του ίδιου, η προσφυγή σε μία **"δομική αναλογία"** ανάμεσα στον ασυνείδητο **"δυναμισμό"** και σε **"ορισμένες διαδικασίες της γλώσσας"** (2.13). Ουσιαστικά, δηλαδή, δεν αποδείχνει την εγκυρότητα της τοποθέτησης, αλλά τις **δυσκολίες** αυτού του εγχειρήματος.

Η **κύρια δυσκολία**, που παρουσιάζεται, **συννοίζεται** — όπως κατά κανόνα, άλλωστε, και οι συστηματικότερες επιφυλάξεις και επικρίσεις — στη λέξη **"σαν"** (*comme*).

Κι ο λόγος είναι προφανής: Αυτό το "σαν" (ή "όπως", "ως", "ωσει") εξυπονεί ότι **υπάρχει κάποια διαφορά** (2.14), κάποιο συστατικό, ουσιαστικό και ανυπερέβλητο όριο στην οποιαδήποτε εξομοίωση του ασυνείδητου με τη γλώσσα — ιδιαίτερα δε με αυτό, που νοείται ως γλώσσα από ορισμένα γλωσσολογικά συστήματα, στα οποία ρητά αναφέρεται (2.15) ο J.Lacan (και "συστηματικοί εκλαϊκευτές", όπως ο J.Dor). Και, δεδομένου ότι η **ειδοποιός διαφορά** στη λογική (2.16) υποδηλώνει το **γνώρισμα**, τον προσδιορισμό, που πρέπει να προστεθεί στο **πλησιέστερο γένος**, προκειμένου να χαρακτηριστεί το οριζόμενο είδος, με τρόπο που να **διαφοροποιεί το εν λόγω είδος από όλα τα άλλα είδη**, σχετικά με αυτό το **πλησιέστερο γένος**, το ερώτημα που προκύπτει είναι:

Ποιά είναι η **ειδοποιός διαφορά** που χαρακτηρίζει, πριν και πέρα απ' αυτή την αναλογία, την **ιδιαιτερότητα του φροϋδικού ασυνείδητου** (2.17);

Αξίζει να παρατηρήσουμε εδώ ότι οι **όροι** (τα *σημαίνοντα*, θα έλεγε ο ίδιος ο J.Lacan), στους οποίους προσφεύγει αυτή η θεμέλια φράση, σαφώς παραπέμπουν σε **σχέσεις ομοιότητας**, χωρίς *ρητή* και *επαρκή* μνεία της **διαφοράς** μεταξύ των συσχετιζόμενων στοιχείων. Δεν θα ήταν ίσως υπερβολική απαίτηση να μην επισημανθεί αυτός ο (συμπτωματικός) **εγκλεισμός στην κατοπτρικότητα, στο φαντασιακό πεδίο**, όταν πρόκειται για τα θεμέλια ενός λόγου μηχαναλυτικού, ο οποίος επιδιώκει να απελευθερώσει την μηχανάλυση απ' τον εναγκαλισμό του φαντασιακού (2.18), από την αιχμαλωτίζουσα **σαγήνη της εικόνας του ομοίου**;

Ορισμένοι πάλι συγγραφείς είναι πιο κατηγορηματικοί.

Ο **J.Forrester** (2.19), μελετητής με ευρύτατους ορίζοντες και φίλα διακείμενος, ακριβέστερα, εμπνεόμενος (και) από το έργο του Λακάν, εκφράζει την εξής γνώμη:

"Αυτή η διατύπωση (δηλαδή "το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα" — Σημ.Ν.Σ.) είναι **λιγότερο αυστηρή** σε σχέση με την άλλη διατύπωση, ότι το ασυνείδητο είναι ο λόγος του Άλλου".

Η φραστική λιτότητα, η "υποδιατύπωση" (*understatement*) του αγγλοσάξωνα συγγραφέα, δεν αποκρύπτει φυσικά το ουσιώδες — δηλαδή το ότι η εν λόγω τοποθέτηση του Λακάν είναι **προβληματική** και "σηκώνει συζήτηση".

Ο **M.Μαρκίδης** (2.20) παρατηρεί ότι η εξομοίωση των διεργασιών *συμπύκνωσης* και *μετάθεσης* με τους μηχανισμούς της *μεταφοράς* και της *μετωνυμίας*, όπως και η εξομοίωση του ασυνείδητου με τη *γλώσσα* είναι ένα **διάβημα συζητήσιμο**.

Οι **O.Ducrot** και **T.Todorov** (2.21), με τη σειρά τους, παρατηρούν ότι ο Λακάν παραπέμπει στον **R.Jakobson**, αλλά η θεώρηση του Jakobson για τη *μετωνυμία* και τη *μεταφορά* **δεν είναι ταυτόσημη** μ' αυτό, που από τον Λακάν αποκαλείται *μεταφορά* και *μετωνυμία*.

Ο **T. Todorov** (2.22) επανέρχεται σ'αυτή την κριτική με τρόπο άκρως κατηγορηματικό:

"Βλέπουμε λοιπόν πόσο είναι μεροληπτικές οι απόπειρες, που έγιναν, ακολουθώντας τον Lacan, με σκοπό να αναγάγουν τις δύο φροϋδικές έννοιες, συμπύκνωση και μετάθεση, σε ρητορικές κατηγορίες όπως η μεταφορά και η μετωνυμία [...]. Η συμπύκνωση συμπεριλαμβάνει όλους τους τρόπους, τόσο μεταφορά όσο και μετωνυμία, όπως και άλλες σχέσεις επίκλησης νοήματος. Η μετάθεση δεν είναι μετωνυμία, δεν είναι τρόπος, διότι δεν είναι υποκατάσταση νοηματική, αλλά συσχέτιση δύο συμπαρόντων νοημάτων."

Μια συχνά επανερχόμενη ένσταση είναι και η εξής:

Στο ασυνείδητο δεν ανευρίσκεται αυτό που ο **A.Martinet** (2.23) αποκαλεί "**διπλή άρθρωση**" — ένα επίπεδο στοιχειωδών μονάδων που δεν σημαίνουν τίποτε (όπως π.χ. τα φωνήματα, τα γράμματα της αλφαβήτου *α,β,γ,δ...*), δηλαδή *μορφές χωρίς νόημα*, οι οποίες συνδυαζόμενες, αρθρούμενες σ' ένα άλλο επίπεδο (π.χ. λέξη ή φράση), παράγουν σημασία και νόημα.

Κατά την **A.Lemaire**, στο βιβλίο της, που το προλογίζει ο ίδιος ο J.Lacan (2.24), οι **αναλογικές προσφυγές**— στις οποίες εμπίπτει και ο "*λόγος της έριδος*" — δεν είναι συμβατές με μία "*καθαρεύουσα προσήλωση στις αρχές της γλωσσολογικής επιστήμης*", ενώ παράλληλα

“είναι βεβαίως προφανές [...] ότι η γλώσσα στο επίπεδο του ασυνείδητου δε μπορεί να εξομοιωθεί με τη ρηματική μας γλώσσα. Οφείλουμε επίσης να ομολογήσουμε μια ορισμένη ανικανότητα αποσαφήνισης των ακριβών σχέσεων μεταξύ των δύο αυτών γλωσσών.”

Από μια άλλη σκοπιά, με αφορμή δύναμι **παραναγνώσεις/παρερμηνείες** του αναλυτικού υλικού, στο επίπεδο της ακρόασης και της ερμηνείας, που θα είχαν ως συνέπεια “**τεχνικά σφάλματα**”, ο **D.Anzieu** διατυπώνει (2.25) την ακόλουθη άποψη:

“Τέτοια σφάλματα ευνοούνται από δογματικές φράσεις, που διατυπώνονται τελετουργικά, σύμφωνα με τις οποίες το ασυνείδητο θα ήταν δομημένο σαν γλώσσα (και όχι σαν το σώμα), ενώ ο λόγος — και μόνο αυτός — θα προσδιόριζε το πεδίο της θεραπείας και τη φύση του ψυχαναλυτικού υλικού.”

Έσχατος δε, αν και μη ελάσσων, ο σαφώς απορριπτικός **A.Green** (2.26), ο οποίος ρητά και συνολικά αρνείται την εγκυρότητα αυτής της τοποθέτησης του Λακάν. Ειδικά για τη λέξη-κλειδί “**σαν**”, ο Green παρατηρεί:

“Όπως το λέει ο Λακάν, αυτό το **σαν** έχει ως λειτουργία την αναγωγή του αγνώστου στο γνωστό, τη μεταγραφή των αξιών ενός παραστατικού - εικονιστικού συστήματος σε ένα μη παραστατικό - εικονιστικό σύστημα. Όμως υπεκφεύγει ως προς το ερώτημα της ιδιαιτερότητας της παράστασης και του τρόπου σύνδεσης των παραστάσεων μέσα στο ασυνείδητο” (2.27).

Τέλος, ο **J.Derrida**, σε μια από τις πιο πρόσφατες και συστηματικές αναφορές του στον J.Lacan, δεν φείδεται ρητορικών επιφυλάξεων, προκειμένου (ωστόσο) να **αποδομήσει** όχι μόνο τη **δέση**, αλλά και το **ήθος** ακόμη της **λογοκεντρικής** (και, εμφαντικότερα, **φαλλογοκεντρικής** και **φωνοκεντρικής**) θεμελίωσης του **λακανικού λόγου** (2.28):

“6. Ο φωνοκεντρισμός, στρατευμένος τότε (“Μια γραφή, όπως το ίδιο το όνειρο, μπορεί να ναι παραστατική-εικονιστική (2.29), όμως είναι πάντοτε όπως η γλώσσα συμβολικά αρθρωμένα, ήτοι ακριβώς όπως αυτή **φωνηματική**, και στην πραγματικότητα φωνητική, από τη στιγμή που διαβάζεται”. **Κατάσταση της ψυχανάλυσης στα 1956, *Ecrits***, σελ. 470). [...] Αυτή η “πραγματικότητα” δεν είχε αξία πραγματικότητας (2.30) παρά μόνο μέσα στα εθνοπολιτισμικά όρια των λεγομένων φωνητικών γραφών...”

[...] Ο ατόφιος και ρητός αυτός φωνοκεντρισμός θα αναιρεθεί από τον ίδιο τον Λακάν, σαν να μην υπήρχε εδώ κανένα ζήτημα, σαν να ταν πάντοτε έτσι [...] στα 1972-73”.

[Στον λόγο του Lacan] η έμφαση στη γραφή γίνεται όλο και πιο εκσεσημασμένη μετά το '68, μέχρι που αντιστρέφει, άκρως “γραμματολογικά”, την προαναφερθείσα διατύπωση περί “φωνηματικής και μάλιστα πάντα φωνητικής” γραφής, αφού γράφει στο Σεμινάριο **Encore** (1972-73, σελ. 22): “Όμως το σημαίνον δε μπορεί με κανένα τρόπο να περιορισθεί σ’ αυτό το φωνηματικό υπόβαθρο (2.31).” [...] Υπήρξαν πολλοί από εκείνη τη στιγμή [που προσέφυγαν σε] μια τέτοια αιφνίδια υποκατάσταση του γραφηματικού στο φωνηματικό. [...] Αυτού του είδους η [συμπτωματική] υποκατάσταση της γραφής στο λόγο γύρω στα 1970 [...] δεν περιορίζεται μόνο στον Lacan.”

II.4. “ΣΑΝ” ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Είναι λοιπόν σαφές ότι υπάρχει ένα *προβληματικό σημείο* σ’ αυτή τη φράση του Λακάν, το οποίο δεν μπορεί να τεκμηριωθεί με μόνη τη **γονιμότητα** της τοποδέτησης. Το εν λόγω προβληματικό σημείο εκδηλώνεται με αυτό το “σαν”.

Η δυσκολία έγκειται, προφανώς, στο ότι η προσφυγή στην **αναλογία** υποκρύπτει, αλλά και υποδηλώνει ταυτόχρονα, την **ύπαρξη** και τον **τόπο** ενός **εννοιολογικού κενού** (2.32). Δηλαδή, ακόμη κι αν το **τί** “θέλει να πει” αυτή η παρομοίωση μπορεί να είναι έγκυρο, το **πώς εκφέρεται** αυτό το υποτιθέμενα έγκυρο “τί”, η **επιλογή** και η **σύνταξη** των **σημαινόντων**, η υιοθετούμενη **ρητορική** επιφέρουν — κατά τρόπο αναπόφευκτο, αναγκαίο, δεμιτό και απόλυτα συμβατό με την γυχαναλυτική αίσθηση περί των “*τρόπων του λέγειν*”, των “*σχημάτων λόγου*” — μια **αποσταθεροποίηση του λόγου** (2.33), άμεσα αισθητή και εμφανώς **συμπτωματική**. Διατυπώνουν, δηλαδή, με τον “*συνήθη τρόπο*” και στον “*συνήθη τόπο*” (σαν **σύμπτωμα**), αυτό, που κάθε τέτοιος σχηματισμός του λόγου αποκαλύπτει και συγκαλύπτει ταυτόχρονα:

Μια βαθύτερη δυσφορία, που “επιστρέφει” ενδεδυμένη με μορφές διάφανα επίπλαστες — με τρόπο που η συνακόλουθη παραγνώριση να μη λειτουργεί, παρά μόνο στο μέτρο που ακολουθεί κατά γράμμα τη

στρατηγική του συμπτώματος: ασκώντας δηλαδή μια τυφλωτική **σαγήνη** και **γοπτεία**.

Το ότι μια ολόκληρη γενιά επιφανών της σκέψης και του λόγου υπέστησαν τις επιπτώσεις της σαγήνης και της γοπτείας, που αποπνέει η εν λόγω φράση (2.34), δεν νομιμοποιεί βεβαίως την *εμμονή στο ίδιο* — ακριβέστερα δε, υποδηλώνει και την ανάγκη και την οδό υπέρβασης αυτού του *“συμπτώματος”*: **Την νέα εγγραφή του σ’ έναν άλλο λόγο.**

Όποια κι αν είναι η ιστορική ή θεωρητική στάση απέναντι σ’ αυτή τη φράση, που προβαίνει φανερά **“σαν” πρόβλημα**, εννοείται ότι μήτε η απόκρυψη, μήτε η επισήμανση της απόκρυψης δεν νομιμοποιούν το κλείσιμο του ζητήματος.

Το αν αυτό το **“σαν”** υποδηλώνει μια παρομοίωση, μια ομολογία, μια αναλογία, έναν ισομορφισμό, μια ταυτοσημία μεταξύ ασυνείδητου και γλώσσας, **μια κυριολεξία ή ένα τρόπο του λέγειν** (2.35), το αν είναι **απάντηση** ή **“ρητορική” ερώτηση**, είναι ένα ζήτημα και ρητορικό και θεωρητικό και πραγματολογικό, το οποίο παραμένει ανοιχτό.

II.5. ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΣΗΜΑΝΣΗ

II.5.1. ΕΞΥΠΟΝΟΟΥΜΕΝΕΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ

Αναλύοντας τη μορφολογία της εν λόγω φράσης, φαίνεται ότι αυτή παραπέμπει στο εξής υποκείμενο σχήμα:

Από τη μια πλευρά έχουμε μια **οντότητα**, το *ασυνείδητο*, και από την άλλη πλευρά ένα **ιδεατό πρότυπο**, τη *γλώσσα*. Η δε σχέση μεταξύ των δύο είναι σχέση **παραδείγματος** (2.36) (*γλώσσα* ή, ακριβέστερα, *γλωσσολογικό μοντέλο*) και **τοπικού μοντέλου** (*το ασυνείδητο*), που μορφοποιεί σε ένα ορισμένο πεδίο τη λογική του παραδειγματικού - γενικού υποδείγματος.

Πράγματι, κατά τρόπο διόλου αυτονόητο — αν και ιστορικά και θεωρητικά και λογικά (2.37) εξηγήσιμο — μια σειρά **εξυπονοούμενες παραδοχές** υποβαστάζουν τη μορφολογία αυτής της φράσης. Παραδοχές, που λειτουργούν σαν καλούπι, **μήτρα**

αναγκαστική ως προς το τί *"χωράει"* και το τί *"οφείλει"* να συμπεριληφθεί σ' αυτήν — κατά συνέπεια δε, και ως προς το τί *"δεν χωράει"* και το τί *"μένει έξω"* από το πεδίο, που υποδεικνύεται ως *θεμιτό* και/ή *πραγματικό*.

Οι **εξυπονοούμενες παραδοχές** αυτές θα μπορούσαν να συνογισθούν ως εξής:

Σ' αντίθεση με το διάβημα του ίδιου του Φρόυντ (2.38), ο οποίος τεκμηριώνει την **"υπόθεση του ασυνείδητου"** με τρόπο **εμπειρικό, επαγωγικό και επιχειρησιακό** (επικαλούμενος, δηλαδή, και την ανάδρομη επίπτωση μιας τέτοιας "υπόθεσης", με όρους **αποτελεσματικότητας** μιας ιδιαίτερης πρακτικής-θεραπείας εμπνεόμενης από την ιδέα του ασυνείδητου), η φράση αυτή κινείται μάλλον διαφορετικά. Απορρίπτοντας τον **"εμπειρισμό"** του Φρόυντ (2.39), επιχειρείται εδώ μια θεμελίωση του ασυνείδητου με τρόπο **απαγωγικό**, που έχει σαν αφετηρία του τα εξής στοιχεία:

- Πρώτο, **όχι το ψυχικό υποσύστημα "Ασυνείδητο"**, στις ποικίλες εκφάνσεις του, αλλά την **ιδιαίτερη κατάσταση της αναλυτικής διαδικασίας**. Κατάσταση ιδιότυπη, όπου κάθε εκφραστικό μέσο οφείλει να συμπορευθεί και να *"χωρέσει"* αναγκαστικά (έστω κι αν αυτό αναπόφευκτα γεννά συμπτωματικές επιπλοκές) στις **λέξεις** — δηλαδή διάβημα αντίστοιχο με την *αναγωγή* του ασυνείδητου στο *"καλούπι"* της γλώσσας των λέξεων.
- Δεύτερο, μια **ορισμένη εκδοχή** κι αποδοχή της έννοιας του **γλωσσικού σημείου** και, ιδιαίτερα, του **σημαίνοντος** (2.40). Η εκδοχή αυτή θεωρείται σαν **αυτονόητα συμβατή** με το ασυνείδητο ή, ακριβέστερα, σαν **απαραίτητος "οδηγός ανάγνωσης"** (2.41) για τη σύλληψη και παρουσίαση του φροϋδικού ασυνείδητου.
- Η βαθύτερη δε **παραδοχή** πίσω απ' αυτό το διάβημα είναι η **εκ των προτέρων εξομοίωση** του **ψυχικού** με το **γλωσσικό** ή, έστω, η **παραδοχή μιας απόλυτης και επαρκούς αντιστοιχίας** μεταξύ ψυχικού και γλωσσικού — με μια ιδιαίτερη, προνομιακή για την γλώσσα, επάρκεια του πεδίου των λέξεων ως προς την **αποκάλυψη της αλήθειας** ή, ενδεχομένως, της **αλήθειας ως αποκάλυψης** μέσα στον *"πλήρη λόγο"* (2.42). Ή, ακόμη επιεικέστερα, η **παραδοχή της πλήρους επάρκειας**,

συμβατότητας και αντιστοιχίας των εννοιολογικών διαθεσίμων, που απαιτεί η προσέγγιση φαινομένων τόσο διαφορετικών, όπως το ασυνείδητο, η γλώσσα και η πρόσφυση - απαρτίωση του γλωσσικού στο ψυχικό.

Εννοείται, επιπρόσθετα, ότι το απαγωγικό αυτό διάβημα, αμαρτάνοντας, ενδεχομένως, λόγω προσφυγής σε *λήψη του ζητούμενου* ως προς τη σχέση *γλωσσικού και ασυνείδητου*, θεωρεί αυτονόητα "*ουδέτερη*" την προσέγγιση του ασυνείδητου όχι σαν να είναι (όπως και είναι) το *πρωταρχικό δεδομένο*, στο οποίο θα ώφειλε να αναφέρεται, προσαρμοζόμενο και μορφοποιούμενο ανάλογα, και κάθε σημειωτικό και γλωσσολογικό μοντέλο, αλλά σαν *περιοχή ή καθεαυτή άμορφη ή ήδη όμοια με τη γλώσσα* — άρα *μη υφιστάμενη καμιά επίπτωση*, στην εννοιολογική της ανακατασκευή και εκδοχή, από την υιοθέτηση και εφαρμογή σ' αυτήν του γλωσσολογικού μοντέλου (2.43).

II.5.2. "ΠΡΟΦΑΝΕΣ" ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Η προαναφερθείσα σχέση παραδειγματικής αναφοράς του ασυνείδητου στη γλώσσα μπορεί να μην είναι αυτονόητη, μπορεί να μην είναι καν έγκυρη, ωστόσο έχει κάποιες "*δικαιολογίες*". Οι "*δικαιολογίες*" αυτές είναι, βέβαια, της τάξης της "*προφάνειας*" και της "*εμπειρίας*". Και, μ' αυτή την έννοια, αν και είναι μάλλον αφελείς ή, τουλάχιστον, ανεπαρκείς ως επιχειρήματα που τεκμηριώνουν το ζητούμενο, αντιπροσωπεύουν, στην *ιστορικότητα της χρήσης* τους (στιγμή και περιστάσεις), *στρατηγικά εφευρήματα*, τα οποία σαφώς εξυπηρέτησαν ρητορικές σκοπιμότητες, στρατηγικές του λόγου και βλέψεις ηγεμονίας (2.44). Ως "*δικαιολογίες*" τέτοιου είδους (καταναγκάζουσα και ευνοούσα, ταυτόχρονα, συνάφεια) θα μπορούσαν να αναφερθούν οι εξής:

- Μπορεί το ασυνείδητο να έχει μια ορισμένη οργάνωση και λειτουργία, περισσότερο ή λιγότερο σαφώς προσδιορισμένες στο πλαίσιο της ψυχαναλυτικής μεταψυχολογίας. Όμως είναι *πασίδηλο* ότι η ίδια η αναλυτική διαδικασία βασίζεται στην απαίτηση της *ακουστής ρηματικής διατύπωσης* των ελεύθερων συνειρμών — έστω κι αν η *μεταψυχολογική θέση της γλώσσας* θεωρείται (τουλάχιστον μέχρι τη λακανική παρέμβαση) περισσότερο "*προφανής*" και λιγότερο *προβληματική* (2.45).

- Η **ερμηνεία**, στην "τυπική θεραπεία", προσφεύγει, κατά κανόνα περιοριστικά, στη **λεκτική παρέμβαση** — και σ' αυτή βασίζεται η όποια αποτελεσματικότητά της. Βεβαίως, οι **μηχανισμοί της αποτελεσματικότητας** αυτής, ιδιαίτερα δε η σχέση της με τη **μη - λεκτική πτυχή** της αναλυτικής διαδικασίας και της ψυχικής λειτουργίας, κάθε άλλο παρά είναι μεταψυχολογικά αποσαφηνισμένοι και, πολύ περισσότερο, αντικείμενο καθολικής συναίνεσης. Μια "**ρεαλιστική**" και "**πραγματιστική**" στάση φαίνεται ότι αποτέλεσε για καιρό έναν ιδιαίτερο **μηχανισμό παραγνώρισης**, μετατρέποντας μια **στρατηγική επιλογή** σε "**φυσική αναγκαιότητα**". Κι αυτό παρά τις περί του αντιθέτου ιστορικές μαρτυρίες, τεχνικές ενδείξεις και θεραπευτικές εμπειρίες (2.46).
- Η **γλώσσα** είναι **ευαίσθητος δέκτης, δείκτης και πεδίο**, καθώς και **ενεργητική συνιστώσα/φέρουσα δομή** των τρόπων **έκφρασης** των ασυνείδητων δυναμικών ροπών και κινήσεων (παραδρομές, ευφυολογήματα, αστεία, αλλά και απόδοση λεκτικών αντιστοιχών του "**νοήματος**" και/ή ευρύτερα, της **μορφολογίας**, που φέρει ένα **σύμπτωμα**...) — ακόμη κι αν δεν αποτελεί υποχρεωτικά **ούτε το πεδίο, ούτε το υπόδειγμα των μηχανισμών** σχηματισμού του συμπτώματος, του ονείρου κλπ. (2.47).

Στο πλαίσιο μιας **κοινότητας τέχνης** (2.48), που συγκροτείται γύρω από μια καθορισμένη **πρακτική** — ορισμένους **κανόνες της τέχνης** — τόσο **αποτελεσματική**, όσο και **ποικιλοτρόπως βαλλόμενη**, ταυτόχρονα **αμυνόμενη** και **αποσκοπούσα σε ηγεμονική λειτουργία**, οι "**δικαιολογίες**" αυτές ήταν ίσως "**ιστορικά επαρκείς**", ώστε να παραβλέγει κάποια θεμέλια ζητήματα.

Στη σημερινή συνάφεια, ωστόσο, ανακύπτει και πάλι το "**πρωταρχικό ερώτημα**" — ως προς τη **θέση** και την **υπόσταση των γλωσσικών διαδικασιών** στο πλαίσιο των **ευρύτερων σημειωτικών διεργασιών και φαινομένων**, που συγκροτούν την **ψυχική οργάνωση** και την **ψυχαναλυτική προσέγγισή της**. Το ερώτημα ανακύπτει σε σχέση με "**πραγματικά περιστατικά**", δηλαδή με την ίδια την **αναλυτική εμπειρία**, και θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής:

Τί και πώς, ως προς τις μορφές και τις διεργασίες του ασυνείδητου, χαρακτηρίζεται απ' αυτό που θα λέγαμε "υπόσταση λόγου**";** (2.49)

Δηλαδή πώς - με ποιό τρόπο γίνεται εφικτό να **εκφρασθούν** με την ομιλία και τις λέξεις και να **μετασχηματισθούν** μέσω της ομιλίας και των λέξεων διαδικασίες και μορφές, που ανήκουν και κινούνται στο ασυνείδητο; Πώς εντάσσεται το **γλωσσικό σύστημα** στο ευρύτερο **ψυχικό σύστημα**; Πώς **αλληλεπιδρά** με τις άλλες πτυχές, με τα άλλα υποσυστήματά του, ιδίως δε με το ασυνείδητο;

II.5.3. ΠΩΣ ΣΗΜΑΙΝΟΥΝ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ;

Γύρω απ' αυτά τὰ θέματα επικρατεί — άλλοτε ήπια, άλλοτε δραματικά, άλλοτε έκδηλα, άλλοτε λανθανόντως — απορία και αντιδικία. Το προκαταρκτικό ερώτημα εδώ είναι το εξής:

Πώς σημαίνουν οι μορφές;

Το ίδιο ζήτημα απασχολεί και άλλους κλάδους, πέρα από την ψυχολογία. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση και η προβληματική της σύγχρονης γλωσσολογίας. Ο **Claude Hagège** (2.50) συνογίζει το θέμα επισημαίνοντας ότι τα πράγματα είναι ιδιότυπα και περίπλοκα, γιατί **"οι γλώσσες παράγουν νόημα με μορφές"**. Ενώ υπογραμμίζει και το εξής:

"Οι γλώσσες έχουν πολλά προβλήματα να λύσουν, που όλα ανάγονται σε ένα: **Σύνδεση νοημάτων με ήχους**" (2.51).

Στο πλαίσιο του **τριδιάστατου μοντέλου**, που προτείνει ο **Claude Hagège**, θα μπορούσαμε να πούμε (2.52) ότι:

- Η γλώσσα είναι **"σύστημα μορφών εν χρήσει"**. Η διάκριση μεταξύ *αφηρημένου συστήματος* και *συγκεκριμένης χρήσης* (2.53) έχει μεν κάποια **αναλυτική αξία**, αλλά δεν αντιστοιχεί σε **πραγματικές συνθήκες** ύπαρξης — όχι της έννοιας, αλλά του ίδιου του φαινομένου.
- Η **χρήση** αυτών των γλωσσικών μορφών σε καθορισμένες συνθήκες παράγει νόημα — και δεν εκφράζει, αποδίδει, μεταγράφει κλπ. κάποιο προϋπάρχον νόημα. **Μήτρα του νοήματος** είναι η **συνάφεια** στην αλληλεπίδρασή της με τους **"τρόπους χρήσης"**.

- Προϋπόθεση της γλωσσικής παραγωγής νοήματος είναι η κατάσταση διαλόγου. *A contrario*, εκτός κατάστασης διαλόγου, εκτός συνομιλίας, το ζήτημα του γλωσσικά παραγόμενου νοήματος δεν έχει νόημα.

Έτσι, η σημασία και το νόημα ισοδυναμούν με λειτουργική επίπτωση της συστηματικής προσφυγής "χρηστών" στον κόσμο των μορφών. Άλλοτε για να κινητοποιήσουν κάτι "ήδη σεσημασμένο" (2.54). Άλλοτε για να δώσουν μορφή σε "συμβαίνοντα". Άλλοτε για να δηλώσουν κενά και όρια του δικού τους λογικού συστήματος (2.55), ζητώντας μ' αυτό τον τρόπο "πρόσθετη πληροφορία και υλικό". Άλλοτε για να κοινοποιήσουν μορφές που διακινούνται μέσα τους. Άλλοτε, ακόμη, γιατί η "παραγωγή και/ή χρήση μορφών" είναι ο "εκ κατασκευής και συστάσεως" τρόπος ύπαρξης ενός ανθρώπινου αναβαθμού — τρόπος που δεν προϋποθέτει "υποχρεωτικά" ή "αυτονόητα" πρόθεση, αποδέκτη ή σημασία των εν λόγω μορφών. (Το φροϋδικό Αυτό είναι, όπως θα δούμε, μια τέτοια περίπτωση). Ακόμη προφανέστερη είναι η περίπτωση της κινσιολογίας, η οποία, ασχέτως "προδέσεων", δε μπορεί να μη σημαίνει (2.56), χωρίς ωστόσο να 'ναι δέσμια της όποιας "πρόθεσης να σημαίνει".

Ασχετα από το "κίνητρο" ή την αιτία της προσφυγής των "χρηστών" στον κόσμο των μορφών, η παραγωγή νοήματος προϋποθέτει εμπρόθετη παρέμβαση τρίτων στις "χρησιμοποιούμενες μορφές". Παρέμβαση ερμηνευτικού χαρακτήρα — δηλαδή, εν τέλει, βίαιη συμμόρφωση του εκφραστικού τρόπου και του εκφραζόμενου υλικού (μορφών) σε κώδικες και πλαίσια αναφοράς, που νομιμοποιούν αναδρομικά την παρέμβαση αυτή των τρίτων, αναγορεύοντάς τους σε δέκτες, συνομιλητές, κριτές κλπ — δηλαδή εντάσσοντας επιτακτικά τις εκφραζόμενες μορφές σε καταστάσεις διαλόγου (2.57).

Στην περίπτωση του συμπτώματος, για παράδειγμα, αυτό που ανακινεί το ζήτημα του νοήματος και το δέτει ως ζητούμενο δεν είναι ούτε το ίδιο το σύμπτωμα (το οποίο *ipso facto* φαίνεται να ισχυρίζεται ότι "δεν παραπέμπει πουθενά / είναι αυτό που είναι", π.χ. ένα "γεγονός σωματικό"), ούτε και το *ασυνείδητο* (το οποίο κατ'αρχήν "ικανοποιείται" από τον σχηματισμό του συμπτώματος, έστω και με τη μορφή "συμβιβασμού"). Το ζήτημα του νοήματος ανακινείται από την παράδοξη θέση του Εγώ, το οποίο εξαναγκάζεται να αρνείται την ψυχική υπόσταση αυτού (της φαντασίωσης και της επιθυμίας, που αυτή φέρει και μορφοποιεί), το οποίο ήδη το έχει

αρνηθεί *επειδή ακριβώς έχει ψυχική υπόσταση και λειτουργικότητα*. Μ'άλλα λόγια, το ζήτημα του νοήματος ανακινείται από την **απορία του Εγώ**, που βρίσκεται αντιμέτωπο με κάτι, το οποίο *"οφείλει να μην έχει νόημα"* — δηλαδή, από την απορία του Εγώ μπροστά στο γεγονός της συμμετοχής του στην **κατασκευή μιας αυτοαναφορικής άρνησης**, η οποία αρνείται ότι αντιπροσωπεύει μια άρνηση, καλλιεργώντας, μ'όποιον τρόπο μπορεί, την *"γευδαίσθηση της κυριολεξίας"* (2.58). Η **τυφλωτική σαγήνη** του συμπτώματος μετέχει σ'αυτή την επιχείρηση, η οποία επιτρέπει στην *belle indifférence* του υστερικού να συναντά το *"Δεν έχετε τίποτε!"* του γιατρού, που *"δεν βλέπει τίποτε"* στο σύμπτωμα (του υστερικού — και όχι μόνο).

Αυτή η **εξαναγκαστική διαλογικότητα-συνομιλητικότητα** ίσως φαίνεται από μια στιγμή και πέρα σαν κάτι *φυσικό*, σαν *αυτονόπη συνθήκη* ως προς τη λειτουργία και τη χρήση **"μορφών που σημαίνουν"**. Ωστόσο, αυτή η παραδοχή — **θεμέλια παραδοχή** για μια ορισμένη θεώρηση των σημειωτικών διαδικασιών, και, ευρύτερα, για τη μεταφυσική (2.59) θεώρηση της σχέσης του ανθρώπου με τις σημειωτικές διαδικασίες — **ελέγχεται τουλάχιστον** ως προς την **καθολικότητα της ισχύος της**. Και κρίνεται, ως προς αυτή την *καθολικότητα*, τουλάχιστον, **πραγματολογικά ανυπόστατη** — όπως πολύ χαρακτηριστικά εικονογραφείται στην περίπτωση του **ονείρου**. Γιατί, τόσο σύμφωνα με τις σύγχρονες — *όχι υποχρεωτικά μηχαναλυτικές* — θεωρήσεις, όσο και σύμφωνα με τη φροϋδική θεώρηση, **καθοριστικό χαρακτηριστικό του ονείρου** είναι η **ακοινωνικότητά του**, το ότι **δεν έχει** στη λογική του **δέση** για κανέναν **"αυτονόπη παρόντα"** συνομιλητή. *"Τα όνειρα δεν είναι καθεαυτά κοινωνικές διατυπώσεις, ούτε μέσα παροχής πληροφορίας"* (2.60).

Ειδικότερα, η αρρήτως εξυπονοούμενη, όσο και ανυπόστατη αυτή παραδοχή, αποτελεί ενδεχομένως και τη βάση, στην οποία στηρίχθηκε για να καλλιεργηθεί και να νομιμοποιηθεί ως *"αυτονόπη"* η **σύγχυση** μεταξύ **ρηματικών φαινομένων** στην **αναλυτική συνεδρία** και **σημειωτικών φαινομένων** στο **ψυχικό σύστημα "ασυνείδητο"**. Δηλαδή, μεταξύ του χώρου εκείνου, όπου *εξ ορισμού "το ασυνείδητο μιλά"*, ακριβώς γιατί *εξ ορισμού* υπάρχει ο **τρίτος-που-ακούει** προνομιακά, ιδεωδώς δε, αποκλειστικά (2.61), στο επίπεδο των ρηματικών φαινομένων, από τη μια — και του ψυχικού τόπου εκείνου, που αντιπροσωπεύει μια *"άλλη σκηνή"*, τα σοβαρά δρώμενα της οποίας ούτε το ίδιο το υποκείμενο δεν τα αντιλαμβάνεται ως *θεατής*, πλην ορισμένων προνομιακών στιγμών (όπως το *όνειρο* ή η *μυστική εμπειρία*).

Αυτό, που εντοπίζεται λοιπόν (και) εδώ, είναι μια ορισμένη **εξυπονοούμενη παραδοχή**, μια άρρητη **"οργανική συσχέτιση"** μεταξύ των όρων (και των αντίστοιχων φαινομένων): *Σημειωτικά επισεσημασμένες μορφές/λειτουργία και χρήση αυτών των μορφών/διαλογικότητα-συνομιλητικότητα/παραγωγή νοήματος.*

Όπως θα δούμε, όμως, αυτή η συσχέτιση *μπορεί να ισχύει* (π.χ. στη γλωσσική επικοινωνία), όμως *μπορεί και να μην ισχύει*: **Διαλογικότητα-συνομιλητικότητα**, π.χ., **δεν έχουν νόημα ή αντίκρουσμα** στη λειτουργία ενός **τυπικού συστήματος**, ενός **ονείρου** ή και της πρώτης χρήσης (και γλωσσικών ακόμη) *"μορφών που σημαίνουν"* στο παιδί (2.62). *Η η παραγωγή νοήματος* δεν είναι συστατική ιδιότητα ενός **τυπικού συστήματος**. *Η, πάλι, κάποια ίχνη* — ψυχικά ή σωματικά: τατουάζ, ουλή, δυσλειτουργία — *μπορεί να έχουν υπόσταση τελείως προσωπική* (όπως και κάθε *"προσωπική στενογραφία σημειώσεων"*, ιδίως για υπενθύμιση προσωπικών θεμάτων), να μη σημαίνουν τίποτε για τους τρίτους, ίσως ούτε και για το συνειδητό του φορέα τους, να μην εμπλέκονται σε καμιά *συνομιλία* (π.χ. ένα ασυνείδητο ίχνος) — και όμως να **σημαίνουν γιατί παραπέμπουν**: στην προσωπική ιστορία (*"έκπτωτες πδονές και μύχια πένθη"*), σε προσωπικούς *"κώδικες σήμανσης"*, σε *σωματικές* εμπειρίες και ενεργήματα κλπ.

Προσωρινό, λοιπόν, συμπέρασμα θα μπορούσε να είναι, ως προς το ερώτημα *"Πώς σημαίνουν οι μορφές;"*, το εξής:

- Οι μορφές σημαίνουν δυναμικά με πολλούς τρόπους.
- **Μορφή που σημαίνει, παραπέμπει**: Αυτός είναι *γενικός κανόνας*.
- **Μορφή που παραπέμπει, σημαίνει**: Η *παραπομπή* — στις ποικίλες εκδοχές των τρόπων της — *αντιπροσωπεύει την ελάχιστη, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να σημαίνει μια μορφή*. Και αναδεικνύει την *καθοριστική επίπτωση της αναφοράς στο ασυνείδητο* ως προς τη *διαμόρφωση επαρκούς σημειωτικού μοντέλου*.
- Από την *μύχια προσωπική παραπομπή*, που κάνει μια άτυπη μορφή να σημαίνει κάτι υποκειμενικό με άτυπο τρόπο, μέχρι την *αυστηρή συμβατική συστηματικότητα* της γλώσσας, εκτείνεται ένα **ευρύτατο φάσμα** μορφών, τρόπων, κωδίκων και συστημάτων, που **παραπέμπουν, άρα σημαίνουν**.

- Ένα **σημειωτικό σύστημα** μπορεί να έχει **διαστρωματωμένη, στιβαδωτή δομή**, που να συμπεριλαμβάνει ετερόκλητες, συμβατικές ή ad hoc *“συνθέσεις”* από το προαναφερθέν *“φάσμα διαθεσίμων”* (παράδειγμα, η διαπροσωπική επικοινωνία).
- Για την **ψυχική συγκρότηση**, ειδικά: Όχι μόνο δεν είναι απαραίτητο, αλλά ούτε καν πραγματολογικά πιθανό, οι διάφοροι αναβαθμοί, πτυχές και λειτουργίες των διαφόρων ψυχικών υποσυστημάτων (καθενός χωριστά, στις μεταξύ τους σχέσεις και στις αλληλεπιδράσεις τους με τα άλλα υποσυστήματα και το ευρύτερο περιβάλλον τους), ως προς τη **σημειωτική τους άποψη** (δηλαδή τη *χρήση μορφών που σημαίνουν*), να είναι **ομοιογενείς ή αναγώγιμοι** ο ένας στον άλλο. Αυτό ισχύει με τρόπο σαφέστατο ως προς το **ασυνείδητο** και ως προς το **σύστημα της λεκτικής γλώσσας**.

II.5.4. ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ

Μορφή και “περιεχόμενο”

Ένα πρόσδετο συναφές ερώτημα, πέρα απ’ αυτή τη γενική διατύπωση, που φαίνεται ν’ απασχολεί όχι μόνο την ψυχανάλυση, τη γλωσσολογία, την ανθρωπολογία κλπ, είναι και η **ιδιαιτερότητα** του εν λόγω φαινομένου. Αφού δηλαδή τεθεί ότι **οι μορφές σημαίνουν με τον τάδε τρόπο** — δια της **παραπομπής**, εν προκειμένω — ανακλύπει, στο ψυχαναλυτικό πεδίο, το ειδικότερο ερώτημα:

Ποιά είναι η **ιδιαιτερη υφή και έκφανση** αυτού του *“τρόπου παραγωγής του σημαντικού”*, όπως συναντιέται στο **ψυχαναλυτικό πεδίο**;

Συνήθως η σύγχυση, οι αυθαιρεσίες, οι αντιδικίες και οι απορίες γύρω απ’ αυτό το ζήτημα φαίνονται να έχουν μια κοινή, αν και λανθάνουσα ρίζα — να **εδράζονται σε μια άρρητη μεν, πλην εξυπονοούμενη κοινή παραδοχή**, η οποία είναι η εξής:

Η ζωή και η λειτουργικότητα των μορφών που σημαίνουν δεν μπορεί να είναι, για το υποκείμενο, συνάρτηση και ιδιότητα ενός συστήματος μορφών και σχέσεων μεταξύ μορφών.

Ή, αλλιώς το ίδιο:

Η σημειωτική λειτουργία του ασυνείδητου δεν μπορεί να εγκαθιδρυθεί στο επίπεδο των *μορφών* και των επιπτώσεων των *μορφών* — αλλά απαιτεί, ως εσωτερική προϋπόθεσή της, ακόμη ένα επίπεδο ενδο- ή και δια-συστημικής διαμεσολάβησης από κάποια *"περιεχόμενα"*.

Τυπικό παράδειγμα εδώ, η κατά **Saussure** άρρηκτη *ενότητα σημαίνοντος και σημαινομένου* — που, στην άρρηκτη αυτή ενότητά τους ("*η πρόσδια και η οπίσδια όψη ενός φύλλου χαρτιού*"), συγκροτούν το σύστημα των σημείων της γλώσσας σε *δύο* (τουλάχιστον) *επίπεδα*, συσχετιζόμενα ακριβώς μέσω της λειτουργίας της *ενδοσυστημικής παραπομπής*. Ή η κατά **U.Eco** εκδοχή του *κώδικα*, που προϋποθέτει *αναγκαία* τη συσχέτιση *δύο* συστημάτων (2.63).

Αυτό, δηλαδή, που *εξυπονοείται* είναι ότι, πέρα από τις μορφές και το παιχνίδι τους, υπάρχει — ακριβέστερα δε, *είναι απαραίτητο να υπάρχει*, σαν *εσωτερική προϋπόθεση* και *συστατική πτυχή* κάθε ψυχικού σημειωτικού συστήματος — και ένα *"υπερβατικό"* (ως προς την ψυχική οργάνωση) *"περιεχόμενο"*, ένα *"βαθύτερο νόημα"*, το οποίο δεν είναι *"μορφή"*, σύστημα μορφών και σχέσεων μεταξύ μορφών, αλλά *"κάτι άλλο"* (2.64) — το αναγκαίο στη θεολογική, μεταφυσική, λογοκεντρική, φιλοσοφική και γλωσσολογική (όχι μόνο δυτική) παράδοση *"υπερβατικό σημαινόμενο"* (2.65). Το *σημαινόμενο* (έννοια ή πράγμα, νόημα ή παραγματικότητα), *"που η τυπική ουσία του είναι η παρουσία"* (2.66). *"Ένα σημαινόμενο, που θα μπορεί να "λάβει χώραν", μέσα στη νοητότητά του, πριν από την "πτώση" του, πριν από κάθε εξώθηση στην εξωτερικότητα αυτού του αισθητού κόσμου εδώ κάτω. Ως όψη της καθαρής νοητικότητας, παραπέμπει σε έναν απόλυτο Λόγο, με τον οποίο είναι άμεσα συνενωμένο. [...] η νοητή όψη του σημείου παραμένει προς την κατεύθυνση του ρήματος και του προσώπου του Θεού"* (2.67).

Νόημα και συνομιλία

Στο μέτρο που αυτή η σκιαγραφία της ιστορίας της διάκρισης *σημαίνοντος* και *σημαινομένου* εγγράφεται στην μεταφυσική του *λογοκεντρισμού* (2.68), στο μέτρο που η κατά τον **J.Derrida** *αποδόμηση* του *φωνοκεντρισμού*, ο οποίος *"συγγέεται με τον ιστορικό καθορισμό του νοήματος του είναι εν γένει ως παρουσίας"* (2.69), έχει επίπτωση και στη θεώρηση των ψυχικών διεργασιών — τότε, με αφορμή την

καταδεικνυόμενη συσχέτιση λογοκεντρισμού και μεταφυσικής, γεννιέται το ερώτημα περί των λόγων αυτής της συσχέτισης.

Αναγκαίως μεταξύ αυτών των λόγων φαίνεται να είναι η **απαίτηση της διαλογικότητας**, της παρουσίας **συνομιλητή** — κι αυτό **δομικά**, σε όλα ανεξαιρέτως τα επίπεδα. Όχι όπου *τυχαίνει* ή *απαιτείται* να υπάρχει, αλλά *παντού* — ακόμη κι εκεί όπου **δεν φαίνεται να υφίσταται** (η *μεταφυσική* προσφυγή για την επίλυση αποριών, που γεννά η **λογοκεντρική** απαίτηση της συνομιλητικότητας). Η δε **παρουσία** αυτή καταναγκάζει και **προσδιορίζει το τί εγγράφεται** στην, υπ' αυτούς τους όρους, σημειωτική λειτουργία. Η **σημειωτική λειτουργία**, δηλαδή, είναι **δέσμια ενός "ανάδρομου κριτηρίου"** (που είναι η **απαίτηση παραγωγής νοήματος**). Ενώ και το **κριτήριο** αυτό είναι **δέσμιο μιας δομικής προϋπόθεσης** — που είναι η, *πέρα κι από αναγκαία, αυτονόητη παρουσία* (έστω και νοερού) **συνομιλητή**. Η **μοναχικότητα** δε μπορεί να **σημάνει**, ούτε να **"γράφει"** (2.70) οτιδήποτε — ακόμη κι αν η ίδια η φύση της αντιστοιχεί σε ένα **"σύστημα γραφής"**, ή, ακριβέστερα, **"σύστημα σημείωσης"** — με την τεχνική, αλλά και με τη βαθύτερη, στην **ελληνική γλώσσα** (από όπου και προέρχεται) σημασία της λέξης **"σημείωση"** (2.71). Δηλαδή **πράξη** και **παιχνίδι ταυτόχρονα, μετατροπή του υλικού σε μορφή που σημαίνει και ανάδειξη της μορφής σε μορφοποίηση μιας μεταφοράς** — που **φέρει**, πριν κάθε νόημα, την **πνοή** της απόλαυσης και του άγχους.

Νόημα της "απαίτησης νοήματος"

Η λογική υπόσταση αυτού του **ανάδρομου κριτηρίου** (*απαίτηση παραγωγής νοήματος*) είναι πολλαπλά **παράδοξη** και, ιδίως, **άκρως δεσμευτική** ως προς τις προϋποθέσεις και επιπτώσεις της.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση του διαβήματος, που επισημαίνεται από τον **"λόγο της έριδος"**, η **απαίτηση παραγωγής νοήματος** *μπορεί* (ίσως και *θα ώφειλε*) να μην ισοδυναμεί με **ανάδυση** ή **ανάδειξη** κάποιου **δεμέλιου "υπερβατικού" περιεχομένου** (2.72). Όμως, στην ίδια την επιστημολογική της υπόσταση και εννοιολογική μορφολογία, είναι **δέσμια** αυτού του **"προπατορικού αμαρτήματος"**, που **σημάδεψε** τη **συνάφεια** της γέννησής της — τη **μεταφυσικοθεολογική**, κατά την εύστοχη κρίση του J.Derrida, **δεμελίωση** της διάκρισης μεταξύ **αισθητού** και **νοητού** (2.73). *Οφείλει* δηλαδή να **συμμορφώνεται**, ως προς τη μορφολογία και τη λειτουργικότητά της, στην πρωταρχική

αυτή επιταγή — ακόμη κι αν επιχειρεί **"παραγωγή νοήματος"** *αρνούμενη* την **"μεταφυσική αναφορά"**.

Ακόμη, η απαίτηση παραγωγής νοήματος προσδιορίζει και το ότι η υπόσταση και η μορφολογία του σημειωτικού φαινομένου, του σημειωτικού στοιχείου, της σημειωτικής λειτουργίας είναι **απαραίτητο** να **συμμορφώνονται** μ'αυτή την απαίτηση — ακόμη κι αν αυτή δεν **"υλοποιείται"** σε κάθε περίπτωση.

Δηλαδή, η **ζωή των συμβόλων** οφείλει να είναι **έτσι πλασμένη**, που να είναι **πάντα ικανή και έτοιμη για παραγωγή νοήματος**. Κι ό,τι δεν **συμμορφώνεται** μ'αυτή την **απαίτηση-κριτήριο**, **δεν ανήκει** στον κόσμο των **συμβόλων**, των **μορφών-που-σημαίνουν**, στη σφαίρα της **σημειωτικής**.

Όπως θα δούμε (2.74), μια τέτοια απαίτηση δεν είναι διόλου *αυτονόητα συμβατή* με την **ασυνείδητη σημειωτική**.

Ως προς την **"ανάδρομη επίπτωση"** του εν λόγω κριτηρίου, τέλος, αυτή θα μπορούσε, προφανώς, να δώσει τροφή σε πολλές παράδοξες (ή κι ανεκδοτικές) καταστάσεις, με βάση δύο κοινά μοτίβα: **πρώτο**, την **εκ των υστέρων αναγνώριση μιας παραγνώρισης** — και **δεύτερο**, την επιβαλλόμενη **"υπομονή"** *μέχρι να φανεί τί είναι αυτό που γίνεται*.

Οι **"ιστορίες"** αυτές (2.75) εικονογραφούν επακριβώς τη λογική ακυρότητα (ή και καταλυτική επίπτωση) ενός τέτοιου κριτηρίου. Που απαιτεί από τον **χρόνο** να μην είναι **δημιουργός** ή **καταστροφέας**, αλλά **νεκρό, αδρανές έκδοχο** — ή, από μια άλλη άποψη, να μην παρακολουθεί τις **κλίμακες του φαινομένου** (σημειωτικού ή μη), αλλά τις κλίμακες κάποιου **"υπερβατικού κριτή"** (κατά κανόνα, προς την κατεύθυνση της **συντομίας**, της **βράχυνσης**, μια και **"αυτός θα ξέρει"**). Εννοείται ότι η συμμόρφωση σε μια τέτοια απαίτηση θα είχε σαν άμεση συνέπεια να μην επιχειρεί ποτέ κανείς ό,τι θα είχε **υπόσταση δημιουργίας**, έργου τέχνης, καινοτομίας και, ευρύτερα, αγορευτικής ή σημειωτικής **τομής** και **αναζήτησης** νέας σημαίνουσας μορφής — διαβήματα, ως προς τα οποία **"κανείς δεν ξέρει"** **εκ των προτέρων** αν τελικά θα **βρουν** ή θα **δημιουργήσουν** νέα σημαίνουσα μορφή (2.76).

II.6. Η ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΡΕΒΛΩΣΗ

II.6.1. ΕΞΥΠΟΝΟΟΥΜΕΝΕΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ

Οι ποικίλες απορίες, που ανακύπτουν κατά την προσέγγιση αυτών των ζητημάτων, εικονογραφούνται κατά τρόπο ιδεώδη στον αποκληθέντα εδώ **"λόγο της έριδος"**. Ανακινώντας το ερώτημα των **λόγων** και των **λειτουργιών**, που επιτρέπουν (ή επέτρεψαν) την **άκριτη υιοθέτηση και/ή εμμονή** σε **επιδεκτικές κριτικές** (τουλάχιστον) τοποθετήσεις.

Κατ' αρχήν, η **πειστικότητα**, το **προφανές** αυτού του λόγου, για **γυχαναλυτές** και **στοχαστές** διόλου ελάσσονες, υποδηλώνει ότι **κάποια ανάγνωσή του** είναι **συμβατή** με την **γυχαναλυτική εμπειρία** — αλλά και με μια ορισμένη εκδοχή, ένα **σύστημα εξυπονοούμενων παραδοχών** περί των **σχέσεων** μεταξύ **γυχαναλυτικής εμπειρίας**, από τη μια, και **κοινωνικο-πολιτισμικού γίνεσθαι**, από την άλλη, όπως και **μεταξύ γυχαναλυτικού λόγου**, από τη μια, και **άμυνας** απέναντι στο **άγχος**, που συνοδεύει **κάθε επαφή με το ασυνείδητο** (2.77), από την άλλη.

- Ο λόγος αυτός **διαβεβαιώνει**, πρώτα-πρώτα, ότι το **ανοίκειο** του **ασυνείδητου** — και της επαφής μ' αυτό — είναι **αναγώγιμο στο οικείο περιβάλλον της ομιλίας, της γλώσσας, των λέξεων**.

Δεδομένης της πρωταρχικής — και **αμυντικής** — λειτουργίας των λέξεων στο επίπεδο του συνειδητού (2.78), μια τέτοια διαβεβαίωση **"ενδαρρύνει"**, κατά κάποιο τρόπο, την προσέγγιση **σ' αυτό** που μιλά **"μια διάλεκτο, περίεργη μεν, όμως της ίδιας γλώσσας"**. **"Ενδάρρυνση"** αναγκαία ίσως — μια και η επαφή με το ασυνείδητο δύσκολα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί **"ευχάριστος περίπατος"**, από οποιαδήποτε σκοπιά κι αν ιδωθεί: του όποιου ανθρώπου, του αναλυόμενου, του δημιουργού, του γυχαναλυτή... **"Ενδάρρυνση"**, ωστόσο, που συμπαραμαρτεί και την εξυπονοούμενη ρήτρα της **ενδεχόμενης παραγνώρισης**, αφού η προσέγγιση της **ριζικής** αυτής **ετερότητας** περιγράφεται και, ίσως, περιορίζεται στο πεδίο μιας **φανακιστικής ταυτότητας**.

- Κατά δεύτερο λόγο, αυτή η τοποθέτηση επιτρέπει (αν δεν εξυπονοεί) την **αυταπάτη** ότι ο **γυχαναλυτικός λόγος**, ιδιαίτερα δε η **ερμηνεία**, είναι κάτι που **δεν υπερβαίνει τον "κόσμο των λέξεων"** του **ερμηνεύοντος** — ο οποίος φαίνεται να τίθεται **εκ προοιμίου** ως **συμβατός και ισόμορφος** με τον

ψυχικό κόσμο του **αναλυομένου**, ευρύτερα δε και με το **ίδιο** το **ασυνείδητο**, αν όχι και ως **επαρκής** για την *λεκτική του μεταγραφή* (2.79).

- Αξιοσημείωτο είναι εδώ και το εξής **συμπτωματικό παράδοξο**:

Η λακανική παρέμβαση — ορθότατα — ανέδειξε, υπογράμμισε και υπέδειξε την αναγκαιότητα της **"αποχής"** των **σημαινόντων του ψυχαναλυτή** από τη **ροή των σημαινόντων του αναλυομένου**. Επέβαλε δηλαδή, ως *επιδίωξη αρχής*, τον απόλυτο **σεβασμό** στα **προσωπικά σημαίνοντα του αναλυομένου**, επειδή προφανώς αυτά δεν είναι **διόλου αναγώγιμα** — και σε **μικρό μόνο μέρος** θα μπορούσαν να είναι **συμβατά** (2.80) — με τα σημαίνοντα του ψυχαναλυτή. Εξ ού και η **έμφαση** στην **ερμηνεία στο επίπεδο του σημαίνοντος**, αντί του επιπέδου του νοήματος, του σημαινομένου (**χωρίς** να σημαίνει ότι η αναλυτική εργασία δεν ζετυλίζεται και στο επίπεδο αυτό). Κι αυτό σε αντιδιαστολή τόσο με μια ολόκληρη ιστορική φάση (2.81) της φρουδικής εποχής, όσο και με εμπεδωμένες πρακτικές άλλων σχολών, όχι πάντοτε ξένων προς την διεκδίκηση της **"ορθοδοξίας"**.

Κατά τρόπο λοιπόν αξιοπερίεργο, ο **"δαίμονας"**, που διώχεται από κάθε **"δέντρο"**, **επιστρέφει** στο επίπεδο του **"δάσους"** — δηλαδή, υπό την αιγίδα και την κάλυψη της άρρητης παραδοχής της **"κοινής γλώσσας"**, που θα ήταν η **γλώσσα των λέξεων**.

Έτσι λοιπόν, μία από τις σπουδαιότερες συνεισφορές του J.Lacan στην ψυχαναλυτική διαδικασία βρίσκεται **δυνητικά υπονομευμένη** και **υποδηκευμένη**, λόγω της απαρτίωσής της στην ευρύτερη θεώρηση του **"ασυνείδητου σαν γλώσσα"**.

- Η προηγούμενη **δυνητική αυταπάτη** έχει βεβαίως και πρόσδετες επιπτώσεις. Γιατί επιτρέπει την συνακόλουθη **αυταπάτη** — ότι ο αναλυτής μιλά ως **εκπρόσωπος** του κώδικα (2.82), **απρόσωπα** άρα, και όχι ως **λειτουργός-χρήστης** και ως **"έκδοχο"** μαζί, δηλαδή **διαμέσου** του κώδικα και, ουσιαστικά, με όρους της **δικής του επιθυμίας** — συνεπώς, με όρους αυτού που και από τις **λέξεις του ίδιου** **ξεφεύγει**.

Μ' αυτό τον τρόπο, προφανώς, το **θεμέλιο κτητικό ζήτημα** της **θέσης του αναλυτή** και της **υπόστασης της ερμηνείας** — η οποία **κινδυνεύει πάντα να ξαστοχήσει**, όχι για λόγους **τεχνικής**, αλλά για λόγους **συστατικής διαμόρφωσης των**

όρων του αναλυτικού διαλόγου — δυνητικά ανάγεται περισσότερο ή λιγότερο σε *οιονεί-τεχνικό* θέμα **"ορθής ακρόασης"** (2.83) με όρους *φόρτισης* των λεγομένων — δηλαδή *εκτροπής* τους από την *συμβατική, προβλεπόμενη* χρήση τους.

Σίγουρα, ο *λόγος* (ιδίως δε ο *λόγος* του αναλυόμενου) όταν *λαθεύει* *αληθεύει*. Μόνο που η αποσύνδεση της *μορφής* των λεγομένων από τη διάσταση της *προσωπικής ιστορίας* και της *φαντασίωσης* ισοδυναμεί με *ακύρωση* της ίδιας τους της υπόστασης, ως αντιπροσώπων του ομιλούντος στο πεδίο της ομιλίας. Η δε εισαγωγή αυτών των διαστάσεων ισοδυναμεί με (ορθή) αναγνώριση της υπόστασης του **"αναλυτικά σημαίνοντος"** (ίσως, ακριβέστερα, του **"αναλυτικά σημαντικού"**, με όλη τη συστατική πολυσημία της έκφρασης). Ότι δηλαδή πρόκειται για *ίχνος*, για *προσωπικό "σημείωμα"*, και *όχι* για *συμβατική μορφή* — και, συνακόλουθα, για *ακύρωση του κριτηρίου* της (γλωσσικής, έστω) *συμβατικότητας* και του **"προβλεπόμενου"** (2.84).

Έτσι λοιπόν διαφαίνεται ότι, κατά τρόπο άκρως *παράδοξο*, ίσως (και γι' αυτό, ίσως, τυπικά χαρακτηριστικό), το ασυνείδητο έχει *επιπτώσεις* στο πεδίο των λέξεων στο μέτρο ακριβώς που, δυνητικά, *θέτει υπό αμφισβήτηση* κάθε κριτήριο ως προς αυτές τις επιπτώσεις, το οποίο θα ισοδυναμούσε με **"προβλεψιμότητα"** στο εσωτερικό του λεκτικού συστήματος (2.85).

Μ' άλλα λόγια, ο **"λόγος της έριδος"** θα είχε μια κάποια εγκυρότητα στο μέτρο, ακριβώς, που, αναφερόμενος στη γλώσσα σαν παράδειγμα, με την ίδια κίνηση θα *ακύρωνε* την εγκυρότητα της ίδιας αυτής της αναφοράς (2.86). Αναδεικνύοντας, σ' αυτό το φόντο, την εξίσου *παράδοξη* σχέση της ερμηνείας με το *περιβάλλον* της (2.87), τις λέξεις: *Σχέση ζωτική*, όσο και *απροσδιόριστη*· σχέση, που υφίσταται μόνον ως *κίνηση*, ως *χειρονομία*, ως *γίνεσθαι*· σχέση, που λειτουργεί μόνον ως *πράξη "εν τω γεννάσθαι"*. Με μια κουβέντα, σχέση *ου-τοπίας*, εξ ορισμού *πλάσμα ου-τοπικό* — ένα ακόμη *στοίχημα*, που αποδέχεται και η *γλώσσα* και η *σημαίνουσα χειρονομία* στη σχέση τους με ό,τι θα μπορούσε να βεβαιώσει την **"ευστοχία"** τους. Δηλαδή, ακριβώς, ως προς τη δυνατότητά τους να *ξαστοχήσουν*, τόσο η γλώσσα όσο κι η ερμηνεία, και στη διαλεκτική της *συνάντησής* τους (2.88) και στην επίπτωσή τους στο κατ' *εξοχήν απροσδόκητο* — τη *συνάντηση με το ασυνείδητο* και το *απαραμείωτο υπόλοιπο* (κι *απομεινάρι*, ως *ίχνος*) κάθε τέτοιας έκτοπης επαφής.

Η *ου-τοπία* της *συνάντησης γλώσσας, ερμηνείας και ασυνείδητου* συνίσταται ακριβώς στο ότι κανείς από τους τρεις αυτούς όρους δεν είναι αναγώγιμος σε

οποιοδήποτε (ή οποιοδήποτε μίγμα) από τους άλλους δυό — άρα η **συνάντηση** αυτή είναι **έκτοπη** ως προς οποιοδήποτε απ' αυτούς τους όρους. Με συνέπεια η πραγμάτωσή της να προϋποθέτει και να θέτει σε κίνηση μία **ποιούσα διαλεκτική**. Η οποία κάνει την *"εν φαντασία και λόγω"* αυτή **ου-τοπία** να ναι βέβαια κάπου **εκτοπισμένη**, αλλά τουλάχιστον — όταν και όσο το στοίχημα έχει ευτυχή έκβαση — ψυχικά λειτουργική και αποτελεσματική, τόσο ως **ενεργό συμβάν**, όσο και ως **απαρτίωση "εκείνου που λείπει"** (που οφείλει και δε μπορεί, για να έχει αξία ψυχική, σε κάθε πεδίο της ψυχής, παρά να λείπει).

- Επόμενη εξυπονοούμενη παραδοχή, που συμπαρακολουθεί λανθανόντως τον *"λόγο της έριδος"*, είναι η *"αφελής"* πεποίθηση ότι **έννοιες** και **υποδείγματα** (της γλωσσολογίας, στην προκειμένη περίπτωση), οι οποίες **αναφέρονται** άμεσα στην υπόσταση του ασυνείδητου — ιδίως δε στις σημειωτικές του λειτουργίες — **χωρίς** όμως να έχουν λάβει υπόψη τους, ως **αφετηριακό** δεδομένο κατά τη διαμόρφωσή τους, την **ιδιαιτερότητα του ασυνείδητου σημειωτικού φαινομένου**, μπορούν να εφαρμοσθούν στο φαινόμενο αυτό.

Κάτι τέτοιο δεν είναι βεβαίως κατ' αρχήν αδύνατο — αν και είναι γνωστοί οι κίνδυνοι της άκριτης μεταφοράς εννοιών από ένα γνωστικό πεδίο σε άλλους κλάδους, σαν να ήταν **"αδιάφορες ως προς τη συνάφεια"** (2.89). Ο κίνδυνος αυτός, ωστόσο, είναι ιδιαίτερα εκσεσημασμένος στην περίπτωση του ασυνείδητου, λόγω της **εκτοπίας του φαινομένου** ως προς τον *"συνήθη κόσμο"* του συνειδητού, καθώς και εξ αιτίας του κατ' αρχήν **ατόπου ενός λόγου**, ο οποίος θα *"έλεγε πλήρως"* το ασυνείδητο (2.90).

Προφανώς, ένα τέτοιο διάβημα δε μπορεί να φτάσει πολύ μακριά. Σύντομα θα σκοντάγει στις εσωτερικές του αντιφάσεις και στα λογικά, λειτουργικά και πραγματολογικά του αδιέξοδα (2.91). Στο μέτρο, όμως, που η **φόρμουλα παραμένει**, συγκροτεί **τελετουργίες αναφοράς** στο ασυνείδητο, **επίκλησης** στη γνώση, **αναδοχής** προσωπικής θέσης, **ένταξης** σε συλλογικές οντότητες και διαδικασίες, **διεκδίκησης** κύρους και αυθεντίας — αν όχι και γυμνής εξουσίας — συνολικά δε, **εκτοπία ως προς την κρίση των τρίτων**, καθώς και **ηγεμονική εκφορά λόγου** και **άσκηση επιρροής**. Δεν είναι παράξενο, λοιπόν, το ότι μια τέτοια **"μαγική" πολυσημία** εύκολα παραβλέπει και τους κινδύνους της άκριτης μεταφοράς, αλλά και την πιο απτή εκδήλωση των αδιεξόδων.

II.6.2. ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ "ΕΡΙΔΟΣ"

Ίσως εδώ είναι θεμιτή μια απόπειρα συνολικής ψυχαναλυτικής **ερμηνείας** ή, ακριβέστερα, ψυχαναλυτικής διατύπωσης των **μηχανισμών**, που υποβαστάζουν τις πλήρεις **παθητικότητας** ή **εμπάθειας** στάσεις "υπέρ" ή "κατά" αυτού, που αποκαλέσαμε "**ο λόγος της έριδος**".

Η γλώσσα ως πράγμα

Προφανής **προϋπόθεση** και αφετηρία των παρατηρήσεων, που διατυπώνουμε, είναι η εξής τοποθέτηση:

Το νόημα της αναλυτικής διαδικασίας, θεωρούμενο από την οπτική γωνία της **σχέσης ψυχικού και γλωσσικού**, είναι να φτάσει ο **αναλυόμενος** στο σημείο, όπου εξ αρχής **υποτίθεται** ότι τοποθετείται ο (*ιδεώδης* — δηλαδή, με όρους *αδύνατου επαγγέλματος*) ψυχαναλυτής. Δηλαδή, **να θεωρεί τη μητρική του γλώσσα "ξένη γλώσσα"**, αδιαφανή, επισεσημασμένη, αντικείμενο ακρόασης, μετάφρασης και ερμηνείας, "**πράγμα-που-πχεί**" — και όχι απλό, προφανές, διαφανές, ουδέτερο **εργαλείο** (δικό του ή, κατά μείζονα λόγο, "**κοινό**" με τους άλλους). Να **σημαίνεται** και να **λειτουργεί** μέσα στη γλώσσα **του** σαν **ξένος**. Να **πλάθει** μέσα στη **γλώσσα** μια θέση δεσπίζουσα γι'αυτό, που αποτελεί το πιο προσωπικό, μονοπροσωπικό ακριβέστερα, **ιδίωμα-ιδιόλεκτο** — δηλαδή για τις ποικίλες εκδοχές της (**σημειωτικής**) **ύπαρξής του** μέσα στη μητρική του **γλώσσα**.

Η ψυχαναλυτική διαδικασία, λοιπόν, αποσκοπεί (**ως προς τη γλώσσα**, πράγμα που δεν εξαντλεί, βεβαίως, το νόημα του ψυχαναλυτικού διαβήματος) στην **ανάδειξη της γλώσσας σε "μυστήριο πράγμα προς ερμηνεία"**. Η λειτουργικότητά της, δηλαδή, συνίσταται στη σύνταξη ενός ιδιότυπου πεδίου, που επιτρέπει να αποδοθεί στη γλώσσα — κατ' εξοχήν δε στη **μητρική γλώσσα**, αυτή που σημάδεψε τα πρώτα χρόνια της ζωής του υποκειμένου — υπόσταση **αντίστοιχη** με αυτή, που αποδίδεται γενικότερα στις ποικίλες **εκφάνσεις του ασυνείδητου**.

Μεταβίβαση στη γλώσσα

Θα μπορούσαμε λοιπόν, σχετικά με το πάθος, που χαρακτηρίζει την στάση απέναντι στο "λόγο της έριδος", να διατυπώσουμε την εξής υπόθεση ερμηνείας (με όλη την πολυσημία, που συμπαρομαρτούν οι όροι αυτής της έκφρασης):

Η στάση σεβασμού ή οργής, ταύτισης ή αποστροφής το **θετικά** ή **αρνητικά** χρωματισμένο πάθος απέναντι στην ισοδυναμία "ασυνείδητο-γλώσσα", αντιστοιχούν σε εκδηλώσεις ισχυρότατης **μεταβίβασης στη γλώσσα**. Μεταβίβασης, δηλαδή, απέναντι στο **κοινό και προσωπικό** ταυτόχρονα "**περιβάλλον ύπαρξης**" (2.92) ανθρώπων, ψυχικών φαινομένων, συμβάντων, λόγων και ιδεών, που αντιπροσωπεύει η **γλώσσα επισεσημασμένη** από την (υποθετική) **ισοδυναμία** της με το εξ ίσου **κοινό και προσωπικό** ταυτόχρονα στοιχείο, το **ασυνείδητο**.

Μ' άλλα λόγια, η **ισοδυναμία "γλώσσα-ασυνείδητο"** επιτρέπει, με όρους ψυχικής δυναμικής, **ισοδυναμίες** στη βάση του υποδείγματος "**μητρική γλώσσα = μητρικό Πράγμα**" (2.93).

Το **Πράγμα**, το φροϋδικό **das Ding**, αντιπροσωπεύει το **πλάσμα** (2.94) της πρωταρχικής **μυθικής πληρότητας και ολότητας** του **μητρικού σώματος**. Το οποίο, στην πορεία της διαμόρφωσης του υποκειμένου, **δραύεται** μεν σε ενορμητικά επικαθορισμένες **τμηματικές εκδοχές** του, δεν παύει όμως να λειτουργεί σαν **κινητοποιός μύθος και αναφορά** κάθε **φαντασίωσης**. Η μυθική αυτή αναφορά, μέσω της **μορφοποίησης των δραυσμάτων του Πράγματος** σε **αντικείμενα-αιτίες** της επιθυμίας, επιδιώκει (ή επιχειρεί) την εκπλήρωση της **αέναα αναφαινόμενης - και - διαγευδόμενης επαγγελίας** — δηλαδή της **ακατόρθωτης** (μυθικής επ-) **ανεύρεσης** του πράγματος. Αυτό είναι **αδύνατο**, βεβαίως, να ανευρεθεί, λόγω **ανυπαρξίας** του με τρόπο άλλον, πλην της **μυθικής αναφοράς**.

Αυτή η παράδοξη **αναζήτηση χωρίς τέρμα** συγκροτεί ωστόσο και το πεδίο, όπου διαδραματίζεται για το υποκείμενο η συνάντηση με το θέμα του "**ευνουχισμού**" — ως **φαντασιακού ακρωτηριασμού - απώλειας**, από τη μια, αλλά και ως **συμβολικής αναφοράς** σε μια ορισμένη (ψυχική)

"τάξη των πραγμάτων", που ισοδυναμεί με (παράδοξη) **παραίτηση από το αδύνατο** (της επανεύρεσης αυτού που ουδέποτε υπήρξε), από την άλλη.

Τί πιο "φυσικό", λοιπόν, από την εκδήλωση φαινομένων μεταβίβασης απέναντι σ' ένα τέτοιο πλάσμα, που συνενώνει, ή, ακριβέστερα, **συμπυκνώνει** το πρωταρχικό, μυθικό **Πράγμα** — όπου τείνουν ασυμπύκνωτα όλες οι **επιθυμητικές κατασκευές** και όπου παραπέμπουν όλες οι **φαντασιώσεις** — με το **"αναφαίρετο"** στοιχείο **δωρεάς**, διαρκούς **διαθεσιμότητας** και **παρουσίας**, που θα μπορούσε να **"ζωγραφίσει"** την ψυχική υπόσταση της **γλώσσας**;

Η ισοδυναμία **"γλώσσα-ασυνείδητο"** παραπέμπει, λοιπόν, με όρους ψυχαναλυτικούς, σαφώς στην **πρωταρχική εκδοχή της μητρικής γλώσσας** — εκδοχή, η οποία, άλλωστε, προμήθευσε στο ασυνείδητο και τα όποια απωθημένα σ' αυτό γλωσσικά στοιχεία (2.95). Και, μ' αυτό τον τρόπο, **κινητοποιεί** και **τροφοδοτεί** στοιχεία και δυναμικές **μεταβίβασης** απέναντι σ' αυτό το πρωτογενές, αρχέγονο και ψυχικά θεμέλιο **διφυές πλάσμα γνώσης** — πλάσμα, που υποτίθεται ότι εκπροσωπεί και τη **γνώση του ασυνείδητου** και τη **γνώση της γλώσσας**.

Η αρχαϊκή **"μαγική"** πίστη στην **παντοδυναμία των λέξεων** αντιπροσωπεύει, πριν και πέρα απ' ό,τι άλλο, **μετάθεση στις λέξεις της παντοδυναμίας**, που αποδίδεται από το παιδί στον **κύριο του κώδικα** — δηλαδή, κατ' αρχήν, στους γονείς του.

Η παντοδυναμία αυτή εξυπονεί και την **παντογνωσία**, ιδίως δε την αίσθηση ότι οι γονείς **"γνωρίζουν τις σκέψεις του παιδιού"**, ακόμη κι αν το παιδί δεν τις έχει εκφράσει (2.96).

Το **"διφυές πλάσμα γνώσης"** αυτό, ως **συμπύκνωση** δύο (τουλάχιστον) παραστάσεων - αναφορών, έχει και μια διάσταση μεταφορική — που παραπέμπει σ'ένα παράδοξο **σχήμα "συνύπαρξης"** (με ακαθόριστους εκ των προτέρων όρους) δύο **αντιφατικών σχηματισμών**:

- Από τη μια, το **Πράγμα**, ο πρωταρχικός **άλλος-ως-περικλείουσα-το-υποκείμενο** (και όλα τα όντα — *εν παν*) **μυθική οντότητα**, η **"Μητέρα"**

ως *πληρότητα* (και όχι ως κατά νόμον "*γυναίκα του Πατέρα*") — δηλαδή ένα *πλάσμα*, που σχηματίζεται στο ψυχικό πεδίο *χωρίς* προϋποτιθέμενη ή προβλεπόμενη ή και κατοπινά προκύπτουσα *δέση για τον Νόμο*.

- Από την άλλη, η *γλώσσα*, στη διπλή της έκφανση: Ως πρωταρχική, "*μητρική*" *λαλιά*, ακόμη απομακρυσμένη από την αίσθηση του Νόμου, αλλά και ως κατοπινό "*περιβάλλον ύπαρξης*" σφραγισμένο από την αναφορά στον Νόμο (2.97) — της *μορφής* της γλώσσας, από τη μια, και της *οιδιπόδειας* διαλεκτικής, από την άλλη.

Το *σχήμα* αυτό, ως *μεταφορική παραπομπή*, υποσημαίνει το πεδίο, όπου εγγράφεται η *επιθυμία* των αναφερομένων σ'αυτό. Και είναι, για προφανείς λόγους, πρόσφορος χώρος και αντικείμενο πράξεων *διάσπασης* (2.98) ή *μετάδωσης*, απόπου καθείς ερανίζεται *δραύσματα* χρησιμοποιούμενα στην κατασκευή των *αντικειμένων* της επιθυμίας — ιδίως δε, *δραύσματα "θεωρητικού λόγου"*, ως *υλικού* για την *κατασκευή αντικειμένων επιθυμίας*.

Η υπ'αυτές τις συνθήκες και μ'αυτούς τους όρους σύσταση ενός "*υποκειμένου που υποτίθεται έχει γνώση*" αποτελεί την πρωταρχική εμπειρία και μήτρα της *μεταβίβασης*.

Διόλου λοιπόν παράξενο το ότι *κατοπινά*, υπό *συνθήκες φαντασίας-και-λόγου*, που αφορούν κάποια *ανείπωτη γνώση* (όπως είναι η γνώση του ασυνείδητου), η παιδική αυτή αίσθηση θα μπορούσε να αναβιώνει με τη μορφή φαινομένων *μεταβίβασης*, που αναφέρονται στο δυνάμει *πρώτο "μεταβιβασιακό υποκατάστατο"* της *υποτιθέμενης γνώσης των κυρίων της γλώσσας γονέων* — δηλαδή, ακριβώς, στην ίδια τη *γλώσσα*, ή, ακριβέστερα, σε μια ορισμένη *φαντασιωτική* της εκδοχή.

Από τη στιγμή, λοιπόν, που οι *δυνητικοί όροι* φαινομένων *μεταβίβασης* είναι *παρόντες* (*υποτιθέμενη γνώση, παιδική ψυχική παραπομπή, παρούσα αναφορά στο ασυνείδητο*), η εκδήλωση τέτοιων φαινομένων θα έπρεπε να θεωρείται *αναμενόμενη*. Χωρίς βεβαίως αυτό να σημαίνει ότι δεν τίθεται έτσι ένα μείζον ζήτημα — ως προς την *επίπτωση*, που έχει στον διάλογο *περί ασυνείδητου*, τόσο η διάσταση της *προσωπικής ανάλυσης* εκάστου των διαλεγόμενων, όσο και η *ψυχαναλυτικά* θεωρούμενη *δεσμική διάσταση* αυτού του διαλόγου.

Ιδεολογικές συνηχήσεις

Ευρύτερα ακόμη, τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η **πνευματική εκφορά λόγου** βρήκε πρόσφορα **πεδία συνηχήσης** και σε διαδικασίες **εκτός ψυχαναλυτικής κοινότητας**, ιδιαίτερα συνδεδεμένες με τις ιστορικές και πολιτισμικές συντεταγμένες αυτής της εκφοράς — ειδικότερα δε, στη μεταπολεμική και σημαδεμένη από τον Μάη '68 γαλλική κοινωνία.

Χωρίς να επεκταθούμε διόλου, αρκούμαστε λοιπόν να σημειώσουμε εδώ ότι ο **"λόγος της έριδος"** βρήκε το έδαφος για να βλαστήσει γόνιμο — αν και όχι χωρίς **ανάδρομες επιπτώσεις**, τόσο στο πεδίο της **στρατηγικής** του λόγου (π.χ. έμφαση στην **αρνητική αναφορά** στην *Ψυχολογία του Εγώ*), όσο και στους όρους του **διαλόγου** (στο μέτρο που διεκδικούσε τη θέση ενός λόγου **"σημαιοφόρου"** στην **αντιπαράθεση με τον "εξαμερικανισμό του πνεύματος"**). Κι αυτό όχι μόνο στο χώρο της ψυχανάλυσης, αλλά και σε όλες τις άλλες του εκφάνσεις, συμπεριλαμβανομένης και της κοινωνικής και πολιτικής (2.99). Η δε **μεταβιβασιακή δυναμική**, που συναρτάται μ'αυτόν τον λόγο, συμπλέκει κάλλιστα και προσφυώς τροφοδοτεί αυτή την **ιδεολογική διάσταση** της λειτουργικότητάς του, μια και ανοίγει πεδία και διεργασίες για την κατασκευή τυπικών φαντασιώσεων (2.100) **"αντίστασης για τη σωτηρία της Μητέρας"** (-πατρίδας, - κουλτούρας, -ψυχανάλυσης κλπ.).

II.6.3. ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ

Συγκεφαλαιώνοντας τα ως εδώ λεχθέντα, μπορούμε να διατυπώσουμε μια σειρά σκέυεις για την ευαίσθητη, όσο και καίρια σχέση μεταξύ **λέξεων** και **εσωτερικής διγλωσσίας**:

Ό,τι διατυπώνεται με λέξεις, όσο κι αν είναι ριζικό, έχει και μια συστατική αδυναμία, στο μέτρο που αναφέρεται στο ασυνείδητο. Διατρέχει δηλαδή τον κίνδυνο **να θέσει σε παρένθεση** το θεμελιώδες δεδομένο, την **εσωτερική διγλωσσία**, ανάγοντας και όλα όσα φέρονται απ' αυτήν, ιδίως δε τα **ανοίκεια**, σε **οικείους τόπους** — λιγότερο ίσως απειλητικούς, αλλά συστατικά επιρρεπείς σε **παραγνωρίσεις** (ως προς την ψυχική τους επίπτωση), καθώς και σε

εννοιολογικές αβεβαιότητες ή απροσφορότητες (ως προς την επιστημολογική τους λειτουργικότητα).

Βρισκόμαστε δηλαδή μπροστά στο εξής παράδοξο:

Ακόμη κι αν οι λέξεις διατυπώνουν, βεβαιώνουν την ανεπάρκεια ή αναρμοδιότητα ή τους περιορισμούς τους σε σχέση με ορισμένα (μη λεκτικά, ιδίως) σημειωτικά φαινόμενα, ακόμη και τότε η κατά τη χρήση και πρόσληψη τέτοιων διαβεβαιώσεων φενάκη παραμονεύει: Οτι δηλαδή και πάλι οι λέξεις "λένε όλα όσα είναι να λεχθούν" — ενώ, στην πραγματικότητα, πρόκειται για τυπικά γκαιντελιανή, αυτοαναφορική και παράδοξη πρόταση, του είδους

"Ενδεχομένως ό,τι λέγεται με λέξεις δεν ισχύει"

ή

"Ό,τι λέγεται με λέξεις δεν είναι πάντα έγκυρο"

ή

"Αυτό που λέγεται εδώ ίσως είναι μόνο ένα μέρος του λεκτέου"

ή

"Αυτό που λέγεται εδώ ενδεχομένως παραλείπει κάποιο ουσιαστικό στοιχείο του λεκτέου".

Άρα, στην υποκειμενική πρόσληψη μιας τέτοιας διαβεβαίωσης, "δε λέγεται μόνο ό,τι δε μπορεί να λεχθεί". Συνεπώς, η λεκτική διαβεβαίωση περί της "τοπικής" ανεπάρκειας ή αναρμοδιότητας των λέξεων τείνει να τροφοδοτεί την γευδαίσθηση της "καθολικής" επάρκειας και αρμοδιότητάς τους (αφού είναι σε θέση να προσδιορίσουν ακόμη και τα όριά τους ή, δυνάμει, ακόμη και το τί δεν είναι σε θέση να πουν...).

Η πρωταρχική εκδοχή αυτής της "ουσιαστικής", "παρά τα επιφαινόμενα", "βαδύτερης" επάρκειας των λέξεων, είναι η θρησκευτική εκδοχή της δημιουργίας των πραγμάτων μέσω του λόγου — δηλαδή, σύμφωνα με τους όρους των λέξεων και της πλήρους και ολικής γνώσης, που εξυπονοεί. (Πρόκειται, προφανώς, για την ίδια δυναμική της μεταβίβασης, που αναλύθηκε παραπάνω).

Ακολουθεί, στη σφαίρα της (υποτίθεται) εννοιολογικής αυστηρότητας, η φιλοσοφική επεξεργασία αυτού του πρωταρχικού μοτίβου (και της αντίστοιχης άμυνας απέναντι στο άγχος της εξόδου από την τάξη των λέξεων).

Η πλατωνική εκδοχή, ως "Πολιτεία χωρίς ποιητές, καλό φαΐ και δύσμορφα παιδιά", παραμένει υποδειγματική. Όπως είναι υποδειγματική και η κατά Wittgenstein (2.101) εκδοχή του ίδιου θέματος — ο ακροτελεύτιος αφορισμός του "Tractatus":

"Ό,τι δε μπορεί να ειπωθεί πρέπει να αποσιωπάται."

Η δέση αυτή είναι η φυσική απόληξη μιας διπλής αναγωγής: του κόσμου στις λέξεις (5.6: "Τα όρια της γλώσσας μου δηλώνουν τα όρια του κόσμου μου") και του λεκτικού στο λογικό (4.001: "Το σύνολο των προτάσεων είναι η γλώσσα").

Σύννοη αυτής της διπλής αναγωγής (ακριβέστερα, απομείωσης) είναι η δέση:

4.016 - Για να καταλάβουμε τη φύση της πρότασης, ας θεωρήσουμε την **ιερογλυφική γραφή**, που αναπαριστά μέσω της εικόνας τα γεγονότα που περιγράφει.

Απ' αυτήν διαμορφώθηκε η **αλφαβητική γραφή**, χωρίς να απωλέσει τίποτε από τη φύση της αναπαράστασης μέσω της εικόνας.

Η εξυπονοούμενη παραδοχή της **ισοδυναμίας "γλώσσα - κόσμος"** καθιστούν την τοποθέτηση αυτή καρικατούρα του δυτικού **φωνο-** και **λογοκεντρισμού** — η οποία παραπέμπει βέβαια ευθέως στην κριτική του **J.Derrida**, ιδιαίτερα δε στις **θεολογικές** και **μεταφυσικές προϋποθέσεις** του εν λόγω **"-κεντρισμού"**.

Ριζικότερα, όμως, παραπέμπει στη μακρά διάρκεια μιας ιστορίας, αυτής του νεώτερου **"δυτικού ανθρώπου"**, ο οποίος δεν διαμόρφωσε *ars erotica* (2.102), αλλά καταπολέμησε ή, ακριβέστερα, επεχείρησε με πάθος και συστηματικότητα να εξημερώσει και να συμμορφώσει σε κανονιστικά υποδείγματα τη σεξουαλικότητα — και, γι' αυτό το λόγο ίσως, και ό,τι ξεφεύγει από ή υπερβαίνει τις λέξεις.

Η σεξουαλικότητα, όμως, αντιπροσωπεύει το κατ' εξοχήν *ψυχικά σπουδαίο επέκεινα της γλώσσας*, πέραν των λέξεων — δύναμη **"άγρια"** και, ακόμη παραπέρα, πράξη (2.103) μεταιχμιακή, που υπερβαίνει και αυτά τα όρια του (μη-λεκτικά συγκροτημένου) ασυνείδητου, βυθιζόμενη στον μη-αναγώγιμο σημειωτικά τρόπο και τόπο της **σωματικότητας**. Ας θυμίσουμε επιπρόσθετα, οριακά και άκρως ψυχαναλυτικά, ότι ο **μη-λεκτικός "τρόπος της ψυχής"** μπορεί να οδηγήσει σε ακραιφνώς σεξουαλική εμπειρία (π.χ. ονειρώξη) — πράγμα που δε φαίνεται μέχρι στιγμής να μαρτυρείται ως προς τις λέξεις.

Προφανώς, η κατά **Tractatus** εκδοχή της (πλατωνικής έμπνευσης) Πολιτείας θα όφειλε να είναι μια **"Πολιτεία της Κυριολεξίας"**, από την οποία, φυσικώ τω λόγω και τω τρόπω, θα αποκλείονταν οι ποιητές (μη **"λογική"** χρήση και λειτουργία της γλώσσας), οι εικαστικοί καλλιτέχνες, οι μεταφορές, τα συμπτώματα (και ίσως μερικά ακόμη) — και, ακόμη πιο φυσικώ τω λόγω, η σεξουαλικότητα ως διαρκής ανταρσία της πέραν των λέξεων ζωής εναντίον αυτής της Τέλειας Πολιτείας (2.104). Ή, μ'άλλα λόγια, και με τρόπο ψυχαναλυτικά άκρως σημαδιακό, το τίμημα της τελειότητας θα ήταν αναπόφευκτα η αποτομή της σεξουαλικότητας. Η οποία είναι, προφανώς, ισοδύναμο του ψυχικού θανάτου — ή, ως άρνηση αναγνώρισης της ύπαρξης μιας γνώσης περί του *ευνουχισμού*, θέση σαφώς *ψυχωτική*.

Ο στεγνός, άνοστος και απραγματικός αυτός κόσμος, όπου οι **ακυριολεξίες** δεν θα είχαν θέση, ως *ακυρολογίες*, εικονογραφεί μια θεμελιώδη διάσταση αυτού ακριβώς, που θέλει να εκδιώξει — τη **θεμελιώδη διάσταση του συμπτώματος**, που αποκαλούμε **"γευδαίσθηση της κυριολεξίας"**.

Στο μέτρο δε, που η **προσφυγή στις λέξεις** δεν θεωρείται (όπως, άλλωστε, και **δεν είναι**: μόνο που οι **εκδοχές** αυτού του **"δεν είναι"** μπορούν να ποικίλουν δραματικά — από την αναλυτική εμπειρία ή την ποίηση μέχρι τους ψυχωσικούς νεολογισμούς και την παραληρητική **"θεμελιώδη γλώσσα"** του Schreber...) απλά εργαλειακή· στο μέτρο, ακόμη, που οι λέξεις δεν θεωρούνται **διερμνεύον** (2.105), αλλά **αποκαλυπτικά**

αντίστοιχα (της "ουσίας";) (2.106) των **μη-λεκτικών φαινομένων**, τότε το ενδεχόμενο **αναγωγής** και **απομείωσης** και των πραγμάτων και των μη-λεκτικών διαδικασιών και φαινομένων στη λογική και τις μορφές (και στη **γοντεία**, αναμφισβήτητα) του χώρου των λέξεων μπορεί να συγκροτηθεί συστηματικά, παίρνοντας τη θέση, τη λειτουργία και την υπόσταση μιας **τυπικής διαστρέβλωσης**.

II.6.4. ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΡΕΒΛΩΣΗ

Πράγματι, στην περίπτωση του "**λόγου της έριδος**" — και της ευρύτερης **παραδειγματικής αναφοράς**, που αυτός εικονογραφεί — η συστηματικότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αποριών, που προκύπτουν, παραπέμπουν στους περιορισμούς της **παραδειγματικής αναφοράς στο ψηφιακό γλωσσολογικό μοντέλο**.

Το "**σύστημα λόγου**", που προκύπτει στο πλαίσιο αυτής της παραδειγματικής αναφοράς, το ονομάζουμε **ψηφιακή διαστρέβλωση** (2.107).

Πριν υπεισέλθουμε σε λεπτομερέστερη ανάλυση της δομής και των επιπτώσεων αυτής της σχέσης αναφοράς και αυτού του ιδιαίτερου μοντέλου, οφείλουμε να επισημάνουμε το εξής (λογικά και μηχανολογικά θεωρούμενο) **παράδοξο**:

Ενώ η μηχανολογική εμπειρία θεμελιώνεται στις εκδηλώσεις **αταξίας** (ως κατεξοχήν έκφανση **αιτιοκρατικού χάους**), που αναφαίνονται στο πεδίο της γλώσσας και σαφώς παραπέμπουν σε μια δυναμική **πέραν της γλώσσας**, η χαρακτηριστική διαστρέβλωση, η οποία εντοπίζεται εδώ, θέτει ανάμεσα στην **μηχανολογική εμπειρία του λόγου**, από τη μια, και τη **γλώσσα**, από την άλλη, έναν **εμβόλιμο αναβαθμό, μη-μηχανολογικό και μη-γλωσσικό** (2.108) ταυτόχρονα. Ο αναβαθμός αυτός δε υποτίθεται ότι **ενοποιεί** τα δύο πεδία (**μηχανολογικό και γλωσσικό**) στο πλαίσιο μιας **ενιαίας επιστημολογίας**.

Πρόκειται για την "**συστεγαστική**" κατηγορία γλωσσολογικών θεωριών, αγορεύσεων και κατασκευών, που θεμελιώνονται στο **ψηφιακό γλωσσολογικό**

μοντέλο — με ιδρυτική και προεξάρχουσα μορφή κι αναφορά αυτή του **Ferdinand de Saussure** (2.109).

Δηλαδή η **γλώσσα** θεωρείται, σύμφωνα με ένα γλωσσολογικό μοντέλο (2.110), **αμιγής γηφιακός κώδικας**, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ως **"αρχετυπική μήτρα"** όλων των σημαίνοντων συστημάτων (συνεπώς δε και του ασυνείδητου).

Η ισχύς και ο "επεκτατισμός" αυτής της αναφοράς φαίνονται και από τρία συμπτωματικά συμβάντα:

- **Πρώτο**, το ότι χρειάστηκε να περάσει πολύς καιρός, πριν αμφισβητηθεί και θεωρητικά και πραγματολογικά η διάκριση ή, ακριβέστερα, ο στεγανός διαχωρισμός του Saussure μεταξύ **γλώσσας (langue)**, που η *τάξη* της την κάνει άξιο αντικείμενο επιστήμης, και **ομιλίας (parole)**, που η *αταξία* της την κάνει άξια αποκλεισμού της απ' το πεδίο της γλωσσολογίας.
- **Δεύτερο**, το ότι αυτή η **κοινή αναφορά** παγίδευσε στην ίδια περιοχή στρεβλώσεων και λόγους, οι οποίοι σαφώς αντιτίθενται στη σωσυριανή εκδοχή του εν λόγω παραδείγματος. Παράδειγμα εδώ, ο **R. Jakobson** (2.111), ο οποίος στη σωσυριανή **"γραμμική αλυσίδα σημείων"** αντέταξε τη *σύλληψη-μεταφορά* της **"συμφωνικής παρτιτούρας κι εκτέλεσης"** — χωρίς όμως να οδηγηθεί μέχρι τις (ανατρεπτικές για τη σωσυριανή **επιστημολογία**) λογικές και πραγματολογικές συνέπειες αυτής της διαφορετικής προσέγγισης και, ειδικότερα, στην αναζήτηση μιας νέας επιστημολογίας.
- **Τρίτο**, η **λακανική** — και όχι η φροϋδική, ας διευκρινισθεί, παρά τη σχετική συνθηματολογία περί **"επιστροφής στον Φρόϋντ"**: επιστροφή, η οποία θέτει ερωτήματα τέτοια και με τέτοιο τρόπο, που οι όροι των *"φροϋδικών"* απαντήσεων είναι εξαναγκαστικά προδιαγεγραμμένοι — *πρόσληψη* της γλωσσολογικής αυτής αναφοράς (στον Saussure) κατέβαλε σαν τίμημα μια **διπλή παραίτηση**:
 - Από τη μια, παραίτηση από την **προτεραιότητα της μηχαναλυτικής εμπειρίας**, η οποία, τόσο ως έκφραση όσο και ως αποσιώπηση, τόσο ως σύμπτωμα όσο και ως θεραπεία, δεν είναι κατά κανένα τρόπο **αμιγώς λεκτική** — και, οπωσδήποτε, δεν είναι **αυτονόητα αναγώγιμη** σε

γλωσσολογικά μοντέλα, που κατασκευάστηκαν χωρίς να λαβαίνουν **αφετηριακά** υπόψη τους τις λογικές του ασυνείδητου.

- * Από την άλλη, παραίτηση από την **ψυχαναλυτική επανεπεξεργασία** της σωσυριανής έννοιας του **λεκτικού σημαίνοντος και σημαινομένου**, που ορίζονται σαν ακουστική και ψυχική, αντίστοιχα, εικόνα. Παραίτηση δηλαδή από το προφανώς (και) **ψυχαναλυτικό ερώτημα** της **υπόστασης** αυτών των **ψυχικών φαινομένων**.

Το **μοντέλο** αυτό και η **γοπτεία** που άσκησε, περισσότερο ή λιγότερο άκριτα, όχι μόνο στο πεδίο της γλωσσολογίας (όπου έφθασε να θεωρείται το **"πρωταρχικό υπόδειγμα"** κάθε γλωσσολογικής προσέγγισης της γλώσσας), αλλά και — ιδιαίτερα μέσω της **σημειολογίας** — σ' ολόκληρο το χώρο των **επιστημών του ανθρώπου**, ανακινεί ορισμένες **"προφανείς"** σήμερα (όσο **"προφανές"** ήταν κι αυτό μέχρι χθές, ίσως...) κριτικές παρατηρήσεις:

- **Θεμέλιά του** είναι ο **παραμερισμός της χρήσης της γλώσσας** (η κατά Saussure *parole* θεωρήθηκε ως **"προφανώς"** **αναγώγιμη** στην *langue*)· η πλήρης **αγνόηση** (*άγνοια*, ακριβέστερα) της ιδιαίτερα και συστατικά ανθρωπίνης σημειωτικής λειτουργίας, που αντιστοιχεί στο **ασυνείδητο** (αντ' αυτής της αναφοράς γίνεται προσφυγή σε μια **"αυτονόητη"**, όσο κι εξυπνοοούμενη, **"προφανή"** *ψυχολογία*)· και, επιπρόσθετα, η **προσέγγιση της γλωσσικής λειτουργίας** από την **πλευρά ή κανενός χρήστη** (το **"σύστημα της γλώσσας"** στο πλαίσιο μιας αφηρημένης όσο και αυτάρκους συγχρονίας, που εκλαμβάνεται ως κλειστή ολότητα) ή από την **πλευρά του δέκτη - ακροατή** (2.112).
- Η **χειρονομία**, η οποία **ανάγει κανονιστικά** (2.113) τη γλωσσική πτυχή της **χρήσης**, την **ομιλία** (*parole*), καθώς και την **ιστορική επισήμανση** στην **αφηρημένη δομή** μιας **υποτίθεται λογικά** (2.114) **αυτάρκους συγχρονίας** (της γλώσσας ως *langue*) — η ίδια αυτή χειρονομία, επωφελούμενη της **υποτιθέμενα ουδέτερης-εργαλειακής ακρόασης του δέκτη** (2.115), **ανάγει εξίσου κανονιστικά** (ακριβέστερα, απομειωτικά) το **τυχόν ασυνείδητο εντύπωμα** **πάνω στις λέξεις** σε κάτι **ά-τοπο**, δηλαδή σε κάτι που δε μπορεί ν' αντιστοιχεί, **επιστημολογικά**, παρά σε **"θόρυβο"**. Του αποδίδεται δηλαδή η υπόσταση ενός απλού **συμβάματος**, επουσιώδους και χωρίς επίπτωση στην μορφολογία και την επάρκεια του εννοιολογικού συστήματος. (Ακριβέστερα, ίσως, το εννοιολογικό

αυτό σύστημα αποκτά την αυστηρότητά του μέσω μιας διαδικασίας "αποκάθαρσης" των ουσιωδών εκφάνσεων της γλώσσας από τέτοια στοιχεία "θορύβου", που παρεισάγει στο σύστημα η ομιλία) (2.116).

- Πέρα από τις εννοιολογικές αυτές περιπλοκές, η αγνόηση της εσωτερικής διγλωσσίας και, ιδίως, του απαραμείωτου χάσματος μεταξύ ασυνείδητης σημειωτικής, από τη μια, και όρων συνομιλητικότητας, από την άλλη, συνεπιφέρει την παραγνώριση της διάστασης του αιτήματος, της επιθυμίας και της ενόρμησης — δηλαδή ουσιωδέστατων διαστάσεων και της μηχαναλυτικής εμπειρίας και του λόγου (2.117).
- Ίδιον της γηφιακής γλωσσολογικής διαστρέβλωσης είναι η απογίλωση του εννοιολογικά οριζόμενου συστήματος της γλώσσας από μη-λεκτικά στοιχεία — ιδιαίτερα δε, από στοιχεία και ενεργήματα μη-φωνητικά (ο ορισμός του κατά Saussure σημαίνοντος το ανάγει σε ακουστική εικόνα). Για το ποιές προβληματικές προϋποθέσεις υποβαστάζουν αυτή την απαλοιφή της γραφής, η σχετική κριτική του J.Derrida είναι καταλυτική (2.118). Όσο για το πόσο ευσταδεί, από την μηχαναλυτική σκοπιά, πραγματολογικά και εννοιολογικά, η απαλοιφή των μη-λεκτικών κωδίκων, αυτό αποτελεί αντικείμενο εκτενούς συζήτησης παρακάτω.
- Πρωταρχική εξυπονοούμενη παραδοχή, που υποβαστάζει επιστημολογικά τη σωσυριανή εκδοχή και της γλώσσας και της γλωσσολογίας, είναι η εξής:

Ό,τι διαφεύγει από την (γηφιακή) γλωσσική δομή είναι εννοιολογικά (ως προς τη γλωσσολογία) "ουδέτερο" (2.119), επουσιώδες, χωρίς επίπτωση.

Αυτό το "ό,τι", ωστόσο, συμπεριλαμβάνει: Το αναλογικό πεδίο της εμπειρίας. Την αναλογικότητα της σωματικής σημειωτικής (2.120). Την αναλογική πτυχή της εσωτερικής διγλωσσίας (2.121). Και την αναλογική συγκρότηση του ασυνείδητου (2.122).

Η χειρονομία αυτή αποκλεισμού του αναλογικού ("παρείσακτου") στοιχείου ισοδυναμεί με μια διπλή επιστημολογική απαίτηση:

- * **Πρώτο, νομιμότητα** (αν όχι και σκοπιμότητα) της **“λαμπρής απομόνωσης”** ενός ιδιαίτερου κλάδου των επιστημών του ανθρώπου (γλωσσολογία).
- * **Δεύτερο, εξουδετέρωση των εννοιολογικών** (αν όχι και πραγματολογικών) **επιπτώσεων του** (σημειωτικού, τουλάχιστον) **περιβάλλοντος** και της **συνάφειας**, όπου εγγράφεται το φαινόμενο και η επιστήμη της γλώσσας. Και, κατά συνέπεια, θεώρηση της γλωσσολογίας με όρους **πλήρους, αυτάρκους και διαυγούς** εννοιολογικού συστήματος, που αναπαράγει την γηφιακή εκδοχή της **φωνολογίας** (2.123) και εξυπνοεί ότι και το **φαινόμενο** (η γλώσσα) προσδιορίζεται **επαρκώς** από μια **γηφιακή δομή**, που συνταιριάζεται με την **γλωσσολογική** αυτή **επιστημολογία**.

Προφανώς, αυτή η **απαίτηση εξουδετέρωσης των επιπτώσεων που θα είχε το (αναλογικό, ιδίως) περιβάλλον της ύπαρξής της** — και οι αντίστοιχες **πραγματολογικές και εννοιολογικές συνάφειες** — φαίνεται κάπως υπερβολική, πιθανότατα για κάθε κλάδο, ιδιαίτερα όμως για τον κλάδο της **γλωσσολογίας** και για το φαινόμενο της **γλώσσας**, που άπτονται ουσιαστικά παντός **ανθρώπινου φαινομένου** και, περισσότερο ή λιγότερο, παντός κλάδου των **επιστημών του ανθρώπου** (και όχι μόνο). Φιλοσοφία, Ψυχολογία, Ψυχανάλυση, Ανθρωπολογία, Νευροψυχολογία, Κοινωνιολογία, Κοινωνιοψυχολογία, Κοινωνιογλωσσολογία, Ψυχογλωσσολογία, Ηθολογία, Αισθητική, Επιστήμες της Τεχνητής Νοημοσύνης και των Υπολογιστών... — αυτοί τουλάχιστον οι κλάδοι (και τα αντίστοιχα φαινόμενα) θα έπρεπε λοιπόν να θεωρηθούν **“επιστημολογικά ουδέτερο” περιβάλλον**, προκειμένου να ικανοποιηθεί η προαναφερθείσα απαίτηση (ακριβέστερα, και μοιραία ίσως, **αναγκαία συνθήκη**, προϋπόθεση και τρόπος ύπαρξης...) μιας ορισμένης γλωσσολογίας (2.124).

II.6.5. ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΛΗΜΜΑ

Το **έωλο** μιας τέτοιας απαίτησης θα μπορούσε, βεβαίως, να απαντηθεί με δύο μεγάλους τρόπους: **Η αναγνώριση και υπέρβασή του** — ή **άρνηση και συμπληρωματική αναδιεργασία και αναδιατύπωσή του**.

Για λόγους, που δεν είναι του παρόντος (2.125), αυτή η επιλογή *"απάντησης στο δίλημμα"* πραγματοποιήθηκε με τρόπο κάπως άτυχο. Συγκεκριμένα, υιοθετήθηκε (αρρήτως ίσως, πλην σαφώς) μια στρατηγική *"φυγής προς τα εμπρός"*. Αντί δηλαδή να τοποθετηθεί η γλωσσολογία στη θέση μιας επιστήμης του ανθρώπου, στο πλαίσιο μιας ανοιχτής και αμφίδρομης επιστημολογίας (2.126), η *"απαίτηση εξουδετέρωσης του περιβάλλοντος"* αναδιατυπώθηκε σαν *"απαίτηση παραδειγματικής συμμόρφωσης"* κάθε επιστήμης του ανθρώπου στο (προβαλλόμενο) γλωσσολογικό μοντέλο. Απαιτήθηκε, δηλαδή, η *αναγωγή* του πραγματολογικού και επιστημολογικού *περιβάλλοντος* και της αντίστοιχης *συνάφειας* σε *"παραλλαγές"* της ίδιας *δομικής μίτρας*, οι οποίες *"επιβεβαιώνουν ανάδρομα"* την εγκυρότητα αυτής της *"καθολικής ομολογίας"* των επιστημών του ανθρώπου — κι αυτή ξανά με τη σειρά της *"επιβεβαιώνει"* τη νομιμότητα και αναγκαιότητα της *παραδειγματικής αναφοράς* στη γλωσσολογία κ.ο.κ. Ο *"αρμονικός"* αυτός κόσμος χάριζε, βεβαίως, πέραν των άλλων καθυστερημάτων, και την περιπόδητη *"επιστημονικότητα"*, με την έννοια της συμμόρφωσης προς το *"αξιοσέβαστο"* παράδειγμα των θετικών επιστημών (2.127).

Οι ρίζες και οι περιστάσεις αυτής της *ακρισίας* και αυτής της *απαίτησης* υπερβαίνουν τα όρια του παρόντος. Αυτό, που εντάσσεται εδώ, είναι όμως σαφέστατα η *επίπτωση* αυτής της *επιστημολογικής δεσπόζουσας* στο χώρο της *γυχανάλυσης*. Και, ειδικότερα, το *πώς* και με *τί συνέπειες* επιχειρήθηκε και, εν μέρει τουλάχιστον, *επιβλήθηκε στον λόγο (περί) του φροϋδικού ασυνείδητου το λεκτικό υπόδειγμα*, που φερόταν απ' αυτό το *πνευματικό γλωσσολογικό μοντέλο* — κι αυτό, παρά την προφανή, στην περίπτωση της ασυνείδητης οργάνωσης και λειτουργίας, *απόκλιση* ανάμεσα σ' αυτήν και στο γυφιακό γλωσσολογικό μοντέλο.

Η *βία*, που ασκήθηκε μ' αυτό τον τρόπο στα πράγματα, στον λόγο και στις ευαισθησίες, όσο κι αν αποδείχτηκε γόνιμη και, ενδεχομένως, επωφελής — ή και, ενίοτε, επικερδής — δεν παύει να αντιπροσωπεύει μια χαρακτηριστικά *στρεβλωτική προσέγγιση* του φροϋδικού ασυνείδητου.

Την *επιστημολογία*, τη *μορφολογία*, την *αγορευτικότητα*, τη *λογική* και τις *επιπτώσεις*, θεωρητικές και πρακτικές, αυτής της *απομειωτικής αναγωγής* του *φροϋδικού ασυνείδητου* και, ιδιαίτερα, της *ειδοποιού σημειωτικής* του, στο *γυφιακό γλωσσολογικό μοντέλο* — αυτό το *"σύστημα λόγου"* το ονομάζουμε *"γυφιακή διαστρέβλωση"*.

Εδώ βεβαίως γεννιέται το ερώτημα:

Ποιές συνθήκες κατέστησαν εφικτή και, ενίοτε, επέβαλαν ως *"αυτονόητη"* αυτή την ηγεμονική ακτινοβολία της ηχητικής γλωσσολογικής αναφοράς στο χώρο της μηχανάλυσης;

Σίγουρα, η *"στρουκτουραλιστική πλημμυρίδα"* στο χώρο των επιστημών του ανθρώπου δημιούργησε πρόσφορο έδαφος γι' αυτό.

Η ευρύτερη ιστορία αυτής της περιόδου δεν έχει ακόμη επαρκώς γραφτεί. Έτσι, θα εξειδικεύσουμε, δίκην παραδείγματος, το ερώτημα αυτό στην περίπτωση του **λακανικού σχεδίου**:

Πώς δεν έγινε αντιληπτό αυτό το σύμπτωμα στον λόγο του **J.Lacan**;

Το *"πώς"* αυτό προφανώς δηλώνει ότι λειτουργούσαν *"συνηχούντα πεδία"* μεταξύ (εμφανούς) ομιλητού και (αφανούς) οργανωτή του λόγου (του) — ή, αλλιώς, αντιπροσωπεύει, ως **σύμπτωμα**, κάτι το συμβατό και αντίστοιχο στο πεδίο του **συστήματος πρόσληψης / ανάγνωσης** αυτού του λόγου. Πρόκειται, εμφανώς, για την τυπική **γοπτεία**, που ασκεί το σύμπτωμα, καλλιεργώντας την αίσθηση μιας **βαθύτερης αρμονίας** (*Ηράκλειτος...*) ανάμεσα στη δική του λογική και τη συνάφεια της μορφοποίησής του.

Η στρουκτουραλιστική **ιδεολογία** (κι όχι τα συναφή με τη θεωρητική έρευνα μεθοδολογικά εργαλεία, έννοιες ή εφαρμογές), έχοντας **εκκενώσει**, με όρους **petitio principii**, την **ιστορία για χάρη της δομής**, εισπράττει εδώ τα επίχειρα των παραδειγματικών περιορισμών της. Ανάγοντας τη γλωσσολογία στη φωνολογία (και, ειδικότερα, σε ένα ηχητικό μοντέλο της ή σε ένα μοντέλο των ηχητικών πτυχών της φωνολογίας) και μετά τα πάντα στην **κατ'αυτή-τη-γλωσσολογία-γλώσσα**, έρχεται αντιμέτωπη, κατά τρόπο συμπτωματικό, με την **κατ'εξοχήν ιστορική**, δηλαδή την **μηχανική πραγματικότητα** — την επίπτωση του **παρελθόντος** στο παρόν, τη **βίαιη** απαίτηση του ιστορικού χρόνου, που αποκτά **επίκαιρη υπόσταση** μέσω του **ίχνους** και της **αναφοράς**, της **παραπομπής** μέσω του **εντυπώματος**. Συμπτωματική έκφραση αυτής της **ρηγματογόνου "επιστροφής του απωδημένου"** είναι η επεξεργασία τραβηγμένων, όσο και περίπλοκων *"πέραν του δεόντος"* (αντιβαίνοντας στη *"λεπίδα του Occam"*) θεωρητικών κατασκευών και σχημάτων, ιδίως πάνω στο **δίπολο** (με όρους **αντίθεσης**

και ακύρωσης του ενός των δύο πόλων) "ιστορική *versus* λογική προτεραιότητα" (2.128).

Φαίνεται λοιπόν ότι λόγοι πολύ πιο ισχυροί από τα επιχειρήματα έκαναν εφικτή την "καθυπόταξη" της μηχαναλυτικής ευαισθησίας στην γηφιακή γλωσσολογική ηγεμονία.

Μ' άλλα λόγια, η αυθαίρετη γηφιακή διαστρέβλωση της μηχανάλυσης εξανάγκασε σε σιωπή την αναγκαία *μηχανάλυση της γηφιακής διαστρέβλωσης*.

Η επίπτωση αυτή συνογίζει την ουσία του διαβήματος αυτού, το άτοπο της εμμονής σε τέτοιες παραδειγματικές αναφορές και το προβληματικό κάθε μηχαναλυτικού λόγου που, σήμερα, δεν *αίρει τη σιωπή* αυτή — κάθε άλλο παρά "αυτονόητη" ή "αναγκαία".

II.7. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ Η ΦΥΓΗ: ΠΡΟΣ ΤΟ ΙΔΙΟ

Επιστροφή του παρασιωπημένου

Οι επιστημολογικές επιπτώσεις της παραδειγματικής αναφοράς στο γηφιακό γλωσσολογικό μοντέλο, ιδιαίτερα στην "επιθετικά" στρουκτουραλιστική διατύπωσή του (Barthes, Jakobson κ.ά.), έγιναν αισθητές, στο χώρο της μηχανάλυσης (ιδιαίτερα στη Γαλλία, όπου και συνογίσθηκαν με τον "λόγο της έριδος"), με ανάμικτα αισθήματα και με όρους περισσότερο ή λιγότερο συγκρουσιακούς.

Την ιστορία αυτής της αναφοράς τη θεωρούμε, από τη μια, ιδεώδη εικονογράφηση της εν λόγω "εκτροπής" και, από την άλλη, επαρκώς εξιστορημένη στο μνημειώδες έργο της E. Roudinesco — και όχι μόνο (2.129). Δεν θα επιχειρήσουμε, λοιπόν, ιστορική ανάλυση, αλλά μόνο διερεύνηση των επιπτώσεων της στην επιστημολογική θεμελίωση, στην εννοιολογική μορφοποίηση και στις στρατηγικές και πολιτικές (στο πλαίσιο της μηχαναλυτικής πάντα κοινότητας και προβληματικής) εντάσεις και συγκρούσεις σχετικά με τον "λόγο της έριδος".

Όπως θα ήταν αναμενόμενο, γύρω από την αναφορά αυτή, στο χώρο που μας ενδιαφέρει, έγινε ετεροχρονισμένα αυτό που δεν είχε γίνει στην ώρα του. Από τα πράγματα, δηλαδή, κυρίως δε από την ίδια την μηχαναλυτική εμπειρία, έγινε ξανά αισθητή η απόκλιση ανάμεσα στο **υψιακό γλωσσολογικό μοντέλο**, από τη μια, και τη **μεταψυχολογική και κλινική προσέγγιση του ασυνείδητου**, από την άλλη.

Αυτή η **"επιστροφή του παρασιωπημένου"** (2.130) είχε το εξής αποτέλεσμα: Το **δίλημμα**, που αφετηριακά είχε τεθεί αρρήτως και, με τρόπο εξυπονοούμενο, είχε απαντηθεί με την αποδοχή της **"ηγεμονικής απαίτησης"** εκ μέρους της γλωσσολογίας, **ανέκυψε ξανά**. Μόνο που, επειδή, όπως θα δούμε, η παραδειγματική αναφορά στο **υψιακό γλωσσολογικό μοντέλο** παρέμεινε η μόνη ουσιαστικά **"νόμιμη"** ή, ακριβέστερα, **"αυτονόητη"** αναφορά — ακόμη και απ' αυτούς που απέρριπταν την όποια **"γλωσσολογική αναγωγή"** του μηχαναλυτικού διαβήματος — η εκ νέου ανάδυση αυτού του διλήμματος έγινε αντιληπτή με όρους **παραγνώρισης**. Από τη στιγμή, δηλαδή, που η **θεμελιώδης εξυπονοούμενη παραδοχή**, η οποία υποβάσταζε το εν λόγω μοντέλο (η **"απαίτηση ουδετερότητας του περιβάλλοντος"**), δεν διατυπωνόταν ρητά και γινόταν αρρήτως δεκτή απ' όλα τα εμπλεκόμενα μέρη ως **"αυτονόητη"**, κάθε διατύπωση του αναφερομένου διλήμματος και κάθε επιλογή ως προς την **υπέρβασή** του παρέμενε αναγκαστικά **δέσμια** αυτού, που ήδη αποκαλέσαμε **υψιακή διαστρέβλωση**.

Ο **παράδοξος** χαρακτήρας αυτού του διαβήματος — που επιχειρεί να **υπερβεί** το εν λόγω δίλημμα **βασιζόμενο λανθανόντως** στη θεμελιώδη **επιστημολογία**, η οποία αναπόφευκτα **οδηγεί** στο εν λόγω δίλημμα — εικονογραφείται κατά τρόπο άκρως εύγλωττο στο πλαίσιο της **σύγκρουσης** μεταξύ **J.Lacan** και **A.Green** ως προς τον **"λόγο της έριδος"**.

Αρχικά **"συνοδοιπόροι"** (2.131) ως προς τη γλωσσολογική αναφορά, οι δυο αυτές ηγετικές μορφές της γαλλικής μηχανάλυσης — τόσο στο πεδίο της θεωρητικής επεξεργασίας, όσο και στο πεδίο της δεσμικής συγκρότησής της — βρέθηκαν, από μια στιγμή και πέρα, να **"ενσαρκώνουν"** **από κοινού** **μεν** το εν λόγω δίλημμα και **παράδοξο**, **καθένας** **δε χωριστά** τον ένα από τους δύο **κλάδους** του διλήμματος.

Τα παράδοξα, που προκύπτουν απ' αυτή τη **λανθάνουσα-συμφωνία-πίσω-από-την-εμφανή-διαφωνία** (2.132), έχουν ως συνέπεια — μηχαναλυτικά άκρως εύγλωττη — το εξής: Η αντιδικία λαμβάνει χώρα με όρους **κοινής-αναφοράς-που-αγνοείται** σε μια **γνώση-η-οποία-αγνοείται** — με αποτέλεσμα αυτή η **αγνοούμενη γνώση** (2.133) να

οδηγεί σε λόγο παραγνώρισης εκατέρωθεν. Η κοινή *παραγνώριση* αντιστοιχεί εδώ σε *εξάρθρωση της διγλωσσίας*, που συγκροτεί την ψυχή και το ασυνείδητο μέσα σ' αυτήν — και μάλιστα *εξάρθρωση που παραγνωρίζεται*, με συνέπεια έκαστος των αντιμαχομένων να ενσαρκώνει τον ένα κλάδο αυτής της διγλωσσίας, **αγνοώντας** ότι αυτό εξυπονοεί **άγνοια περί του όλου**, από το οποίο ο κάθε τέτοιος κλάδος προέρχεται.

Από τη γλώσσα στη γλωγγλώσσα

Ο **J.Lacan**, πιστός, όσο μπορούσε, στον *“λόγο της έριδος”*, δεν ήταν ωστόσο τυφλός ως προς τους **περιορισμούς** της γλωσσολογικής απομείωσης της ψυχαναλυτικής εμπειρίας. Και επεχείρησε, με τρεις τουλάχιστον τρόπους, να βρει **διέξοδο** από τις απορίες της:

- **Πρώτο**, με την — αντιφατική, είναι αλήθεια, αμφιρρέπουσα και κυμαινόμενη — προσφυγή στην έννοια του **γράμματος**, αντί της λέξης, του φωνητικού σημαίνοντος, του λόγου (*parole*). Η ασυνέπεια της προσφυγής αυτής και η επιμονή σε μια πικρή προσωπική διαμάχη περί **“κλοπής ιδεών”** με τον **J.Derrida** (2.134) δεν επέτρεψε την επανατροφοδότηση αυτής της χειρονομίας και των συνεπειών της στο επίπεδο των **εξυπονοούμενων παραδοχών** του γηφιακού παραδείγματος (2.135).
- **Δεύτερο**, με την επίμονη υπόδειξη της **αναγκαιότητας** ύπαρξης ενός πεδίου **“καθαρών σημαίνοντων”** (2.136), ως προϋπόθεση και όρο για την έγκυρη ή, τουλάχιστον (και ακριβέστερα), τη **γόνιμη προσέγγιση** του φροϋδικού ασυνείδητου.

Η έννοια αυτή του **καθαρού σημαίνοντος ανατρέπει** όλη τη σωσυριανή **παράδοση** περί σημείου ως *“άρρηκτης ενότητας σημαίνοντος και σημαινόμενου”*, είναι πολύ πιο κοντά στην **ψυχαναλυτική εμπειρία** και, φυσικά, καθιστά έωλη κάθε **παραδειγματική αναφορά της ψυχανάλυσης στο (σωσυριανής έμπνευσης) γλωσσολογικό παράδειγμα**, αν όχι και την ίδια την επιστημολογική θεμελίωση αυτής της γλωσσολογίας (2.137). Κατά τρόπο ωστόσο **παράδοξο** και, τελικά, εύγλωττα **συμπωματικό**, ο ίδιος ο εμπνευστής αυτής της ρηζικέλευθης

καινοτομίας έλπιζε πάντα και περίμενε, μάταια βέβαια (2.138), την **τεκμηρίωση αυτής της ανατροπής από την ίδια τη** (δέσμια της σωσυριανής αναφοράς) **γλωσσολογία**. Αποτέλεσμα — ίσως όχι αναπότρεπτο — όλη η ανάπτυξη αυτής της ιδέας παρέμεινε, όπως θα δούμε, **δέσμια** (2.139) του γηφιακού γλωσσολογικού υποδείγματος και, φυσικά, των αδιεξόδων που το συνοδεύουν.

- **Τρίτο**, η πιο ριζική **"εξέγερση"** του **J.Lacan** ενάντια σ' αυτό, που αγνοούσε μεν **εννοιολογικά**, πλήν **κατέγραφε** ως **πνιγηρά αισθητό** ως προς την **γυχαναλυτική εμπειρία**, ήταν η **χειρονομία κατάλυσης της αναφοράς του στη γλωσσολογία** (ακριβέστερα, σ' αυτό που ο ίδιος θεωρούσε **"μόνο θεμιτό"** υπόδειγμα γλωσσολογίας). Αυτό έγινε με τη διπλή συμπτωματική επίκληση της **"γλωσσολογιστερίας"**, αντί της **γλωσσολογίας**, από τη μια, και της **"γλωγλώσσας"** (2.140), αντί της **γλώσσας**, από την άλλη.

Η ρήξη θα μπορούσε να είναι πιο ουσιαστική, αν έφτανε βέβαια στο επίπεδο της μεταγυχολογικής εννοιολογικής ασυτηρότητας, ξεφεύγοντας από τις περιοχές ενός οιονεί-ρητορικού μανιερισμού. Στο μέτρο, όμως, που το **"γηφιακό φράγμα"** δεν υπερπηδάται, η (αναλογική) **"γλωγλώσσα"** παραμένει **"άνομος, ανέστιος, ανοίκειος"** επισκέπτης ενός λόγου, που βασίζεται σε **θεμέλια** ισοδυναμούντα με **άρνηση κάθε νομιμότητας σε μια τέτοια οντότητα**. Οι δε **"γλωσσολογιστερίες"**, ως **νεολογισμός**, επικυρώνουν μεν τη **ρήξη** με το αδιέξοδο γηφιακό αυτό υπόδειγμα, **όχι** όμως και την **υπέρβασή** του με τον τρόπο και τη μορφή της **έννοιας** και του **λόγου**.

Γόρδια λύση και Πτολεμαίος

Ο **A.Green**, από την πλευρά του, οπαδός μέχρι μια στιγμή (2.141) του **"λόγου της έριδος"**, διαχώρισε τελικά τη θέση του από την γλωσσολογική αυτή εξομοίωση του ασυνείδητου με τη γλώσσα. Μόνο που το έκανε με τον ριζικότερο και πιο προσωπικό τρόπο — **αρνούμενος**, δηλαδή, όσα **νόμιζε** ότι συνιστούσαν τη **"γλώσσα"**.

Αυτό που νόμιζε δεν ήταν, ωστόσο, παρά **παρακλάδια** της **πρωταρχικής γηφιακής διαστρέβλωσης**. Η εν λόγω όμως επιστημολογική διάσταση της

γλωσσολογικής αναφοράς διέφευγε από τον A.Green — ο οποίος προσπάθησε και αυτός να υπερβεί τα αδιέξοδα προς τρεις επίσης κατευθύνσεις:

- **Πρώτο**, με τον πιο σίγουρο τρόπο, που είναι ο εξής:

Αν δε μείνει **τίποτε κοινό**, δεν υπάρχει λόγος να διερευνήσουμε τις **επιμέρους πτυχές** της **σχέσης** γλώσσας και ασυνείδητου.

Ο ασφαλέστερος τρόπος για να μην υφίσταται **τίποτε κοινό** μεταξύ των δύο είναι, φυσικά, να τεθεί ότι **το ασυνείδητο δεν διαθέτει κάποιον ουσιώδη προσδιορισμό, χωρίς τον οποίο δεν θα μπορούσαμε να μιλάμε για "γλώσσα"**. Ένας τέτοιος ουσιώδης προσδιορισμός είναι η ύπαρξη **κώδικα**. Ο A.Green, αντί να διερευνήσει τις τυχόν **ιδιαιτερότητες των κωδίκων**, που συγκροτούν τη γλώσσα των λέξεων, από τη μια, τις σημειωτικές διαδικασίες του ασυνείδητου, από την άλλη, επέλεξε την οικονομικότερη των λύσεων — την κοπή του **γόρδιου δεσμού** με τη σπάδη.

Έτσι, για τον A.Green, **το ασυνείδητο δεν είναι κωδικοποιημένο** (2.142). Και, μ' αυτό σα βάση, κάθε παραπέρα συζήτηση (ίσως) περιττεύει — τουλάχιστον στο πλαίσιο μιας ορισμένης αντιπαράθεσης και στην προοπτική μιας καθορισμένης δεσμικής πολιτικής και στρατηγικής.

Το σχετικό **επιχείρημα** αρδρώνεται με τρόπο, που εικονογραφεί σαφώς και το ότι και το πώς ο A. Green **απορρίπτει** τη λακανική άποψη **συμμεριζόμενος** τις ίδιες, βαθύτερες, **εξυπονοούμενες παραδοχές**:

- * Ο J. Lacan θεωρεί ότι το ασυνείδητο διέπεται από (τον **γλωσσικό**) κώδικα.
- * Ο E. Benveniste, επιφανής γλωσσολόγος, καταλήγει στο **"ακριβώς αντίθετο συμπέρασμα [...]. Η ασυνείδητη συμβολική είναι [...] υπο- και υπερ-γλωσσική (infra et supra-linguistique)"** (2.143).

- * Άρα (A. Green), αφού το ασυνείδητο δεν διέπεται από τον **γλωσσικό - γλωσσολογικό κώδικα**, συμπεραίνουμε ότι δεν διέπεται από **κανένα** κώδικα.

Αν **"κωδικοποίηση"** θα πει **"συμμόρφωση στο γηφιακό υπόδειγμα"**, τότε, όντως, το μη-λεκτικά συγκροτημένο ασυνείδητο δεν είναι κωδικοποιημένο (όπως π.χ. *δεν είναι κωδικοποιημένες γηφιακά* και κλασσικές μορφές του **χορού** — τζάζ, ροκ, ζεϊμπέκικο...). Ο A.Green θεωρεί την **γηφιακή υπόσταση των κωδίκων "αυτονόητη"**. Μόνο που, από το αποτέλεσμα κρίνοντας, μια τέτοια εξυπνοούμενη παραδοχή οδηγεί σε μη-αναπότρεπτα αδιέξοδα.

Η αυτονόητη, και για τον J. Lacan και για τον A. Green, άρρητη **κοινή παραδοχή "σημειωτικός κώδικας = γλωσσικός κώδικας"**, οδηγεί εκατέρωθεν σε **βιασμό των πραγμάτων και εννοιολογικά αδιέξοδα**.

- **Δεύτερο**, για την περίπτωση που η **"γόρδια λύση"** δεν θα επαρκούσε, ο A.Green ανακινεί (2.144) ένα ζήτημα και δεμικό και καίριο. Το διατυπώνει ως εξής:

Όταν μιλάμε για τη **"σημειωτική ζωή"** του ασυνείδητου, είναι άραγε σωστό να θεωρούμε ότι αυτό, που αντιστοιχεί στην έννοια του **"σημείου"** στο **ασυνείδητο** (δηλαδή η **παράσταση πράγματος**), είναι **"σημείο"** με την **παραδιδόμενη έννοια του όρου;**

Το ερώτημα αυτό, εύστοχο στο έπακρο — κι ακόμη περισσότερο, **ανατρεπτικό** στην ανάπτυξη και στις συνέπειές του — τίθεται μεν ρητά, πλήν αφήνεται από τον Green — κατά τρόπο **συμπτωματικό** των αδιεξόδων μιας ορισμένης επιστημολογίας (αυτής της γηφιακής γλωσσολογικής αναφοράς) — χωρίς περαιτέρω επεξεργασία ως προς τις εννοιολογικές του προϋποθέσεις και ως προς τους όρους υπέρβασης των **αποριών** που γεννά.

- **Τρίτο**, φυσική ίσως συνέπεια της απλοϊκότητας της "γόρδιας λύσης" και της βεβιασμένης παράκαμψης του ζητήματος της έννοιας του "σημείου στο ασυνείδητο", προσφυγή σε όλο και πιο περίπλοκα διαγράμματα, που αναπαράγουν ατέρμονα την ίδια αφετηριακή παραδοχή — της αναγκαίας ύπαρξης *δυϊσμού* με όρους συνύπαρξης ενός "(ανα)παριστώντος" κι ενός "(ανα-) παριστώμενου" (2.145).

Το ατέρμον διαίτημα αυτό, γνωστό σαν επιστημολογικό σύμπτωμα αρχαιόθεν, με υποδειγματική του εικονογράφηση τους επίκυκλους του Πτολεμαίου (2.146), δεν οδηγεί πουθενά αλλού, παρά στην απόγνωση και στην παραίτηση μπροστά στην "αίσθηση", που γεννιέται, ότι "η ψυχή του ανθρώπου ατέρμονη άβυσσος", τέρας περιπλοκής — και μάλιστα χωρίς καμιά κωδικοποίηση (2.147).

Νεολογισμός και νεογραφισμός

Ο **A.Green** παρέμεινε δέσμιος του **υψιακού** γλωσσολογικού μοντέλου, αρνούμενος ή αδυνατώντας να διανοηθεί την ύπαρξη κωδίκων μη-υψιακών ή, αντίστοιχα, θεωρώντας απόλυτη προϋπόθεση για την ύπαρξη κώδικα στο ασυνείδητο τον υψιακό-γλωσσολογικό χαρακτήρα του συστήματος ("*όπως η γλώσσα*").

Ο **J.Lacan**, πάλι, παρέμεινε εξίσου δέσμιος του **υψιακού** γλωσσολογικού μοντέλου, αρνούμενος ή αδυνατώντας κι αυτός να συλλάβει την ύπαρξη κωδίκων, που δεν είναι αναγνώσιμοι στη γλώσσα των λέξεων.

Αποδεχόμενοι αμφότεροι υποδειγματικά την **υψιακή** διαστρέβλωση, συμμεριζόμενοι την ίδια **εξυπονοούμενη** παραδοχή ως προς αυτό, που και τους γοπετεύει και τους δυναστεύει, οι δυο αυτοί "**εκπρόσωποι**" ενός κοινού διλήμματος και μιας προσωπικής ο καθείς εκδοχής, που αντιστοιχεί στον ένα ή στον άλλο "*κλάδο*" του κοινού διλήμματος, **εξαρθρώνοντας** την **εσωτερική διγλωσσία** καταλήγουν σε **κοινό αδιέξοδο** — και αγορευτικό **σύμπτωμα** (2.148): Στον **λεκτικό** και **διαγραμματικό νεολογισμό** και **νεογραφισμό**, αντίστοιχα. "*Απόπειρα ίασης*", ίσως (2.149). Μόνο που δεν είναι η μόνη νοητή και εφικτή διέξοδος — ενώ, παράλληλα, έχει και ανυπολόγιστο ίσως ψυχικό και εννοιολογικό "**κόστος**" — για την ψυχαναλυτική μεταψυχολογία και κοινότητα.

II.8. ΠΟΙΚΙΛΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΩΝ

Οι πιο πρόσφατες εξελίξεις στο χώρο των επιστημών του ανθρώπου, καθώς και οι επώδυνες εξελίξεις στον μηχανολογικό και, ιδιαίτερα, λακανικό χώρο, υπαγορεύουν σίγουρα και, ίσως, επιτρέπουν να προχωρήσουμε σήμερα πιο πέρα.

Η συνοπτική **κριτική παράθεση των αδιεξόδων**, που προαναφέραμε, δεν εγγράφεται ούτε σε μια ιστοριογραφική προοπτική, ούτε σε μια λογική απλώς κατάδειξης της τύχης ορισμένων αξιοσημείων διαβημάτων.

Αυτό, που επιδιώκουμε να αναδειχθεί μέσα απ' αυτή την περιδιάβαση, είναι οι **περιορισμοί**, από τη μια, και οι **δυναμικές κατευθύνσεις υπέρβασης** των περιορισμών μιας ορισμένης παραδειγματικής αναφοράς, από την άλλη.

Οι **περιορισμοί** αυτοί, που συνογίζονται στην **εξυπονοούμενη παραδοχή της παραδειγματικής επάρκειας** ενός **υψηλακού γλωσσολογικού μοντέλου**, οδηγούν σε **στρεβλότητες**, που στο σύνολό τους συνιστούν εκφάνσεις (και) αυτού, που αποκαλέσαμε **υψηλακή διαστρέβλωση**.

Ως **δυναμικές κατευθύνσεις υπέρβασης** θα μπορούσαν να υποδειχθούν, στη βάση αυτής της κριτικής διερεύνησης και της προσφυγής σε μια **εναλλακτική επιστημολογία**, οι ακόλουθες:

- **(Επανα)θεμελίωση του εννοιολογικού συστήματος της σημειωτικής με αφετηριακή αναφορά στη σημειωτική του ασυνείδητου.**

Ιδιότροπη όσο και ειδοποιά ανθρωπίνη, ως επίπτωση της ειδοποιά ανθρωπίνης (2.150) **εσωτερικής διγλωσσίας** με όρους **περιβάλλοντος της προσωπικής ιστορίας**, η σημειωτική του ασυνείδητου μπορεί και πρέπει να τροφοδοτήσει στη θεμελίωσή του **κάθε στοχασμό** περί του σημειωτικού φαινομένου. Και, οπωσδήποτε, δεν είναι διόλου προφανής η **αντίστροφη** προσέγγιση, που προσπαθεί να **εξομοιώσει το ασυνείδητο** με κάποιο **άλλο μοντέλο "συναφούς φαινομένου"** — ακυρώνοντας έτσι, με την ίδια χειρονομία, και την **ιδιαιτερότητα**, αλλά και την συστατικά και αναγκαία **απαράκαμπτη σημειωτική διάσταση** του ασυνείδητου.

- **Αναθεώρηση και αναδιατύπωση της έννοιας του συστατικού στοιχείου και της λειτουργικής μορφολογίας του σημειωτικού φαινομένου** — ιδιαίτερα δε, κριτική υπέρβαση της παραδιδόμενης έννοιας του "σημείου", ακριβέστερα δε, της **μορφής-που-σημαίνει**, όπως διατυπώνεται στο πλαίσιο της παραδειγματικής αναφοράς στο γηφιακό γλωσσολογικό μοντέλο.
- **Αποσαφήνιση της έννοιας του κώδικα στο πλαίσιο του ασυνείδητου** — ιδιαίτερα δε, ριζική κριτική και υπέρβαση των δεσμεύσεων και των δεσμών, που προκύπτουν από την **γηφιακή διαστρέβλωση**.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι, με επιστημολογικούς όρους, το ερώτημα, που προκύπτει απ' αυτόν τον "*λόγο της έριδος*", είναι το εξής:

Ποιά αφετηριακά εννοιολογικά στοιχεία είναι αναγκαία και ικανά για την απαγωγική (2.151) κατασκευή του γυχαναλυτικού εννοιολογικού συστήματος;

Ή, αλλιώς

Ποιές είναι οι επιστημολογικές (συμπεριλαμβάνοντας και τις μεταγυχνολογικές) προϋποθέσεις της γυχαναλυτικής μεταγυχνολογίας ;

Επιχειρούμε εδώ να διατυπώσουμε μια απάντηση σ' αυτό το ερώτημα, μέσω της υπέρβασης της "**γηφιακής διαστρέβλωσης**", με την προσφυγή στο παράδειγμα της **εσωτερικής διγλωσσίας** και την υπέρβαση της **συνομιλητικότητας**· με τη χρησιμοποίηση τριών εννοιών, που ήδη αναφέρθηκαν (δηλαδή **τυπικό σύστημα, αυτοαναφορά** και **αναλογικός κώδικας**)· καθώς και με μια, αναπόφευκτη στα πλαίσια του παρόντος διαθήματος, **μερική αναθεώρηση και αναδιατύπωση της έννοιας του σημειωτικού φαινομένου**.

Ίσως αυτό υποδηλώνει ότι το διάθημα προχωρά και πιο πέρα από τις παραδοσιακά οριζόμενες ως περιοχές της γυχαναλυτικής μεταγυχνολογίας. Και σκιαγραφεί, ενδεχομένως, ένα **ευρύτερο σύστημα λόγου** — που θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε, προσωρινά, ως **λόγο μεταγυχαναλυτικό**.

Δεν πρόκειται, βεβαίως, για **άρνηση** του ειδοποιού αντικειμένου και λόγου της μηχανάλυσης, αλλά για **διεύρυνση** του πεδίου εγγραφής τους (2.152). **Επαναπροσδιορισμός των συναφειών**, λοιπόν — ίδιον της επιστημολογικής ανακατασκευής ενός λόγου και, συχνά, συνδεόμενη με την **διεπιστημονικότητα** (της οποίας αντιπροσωπεύει θεμέλια διάσταση) χειρονομία (2.153).

Ως προς τον ίδιο τον **"λόγο της έριδος"** και την ουσιαστική περιεκτικότητά του (*"χωρίς αυτήν δεν θα 'βγαίνες στον δρόμο"*), το παρόν διάβημα έχει διπλή επίπτωση:

- **Πρώτο**, ως προς την **εγκυρότητα** του λόγου αυτού, καταδεικνύει ότι **ισχύει στο μέτρο ακριβώς που δεν ισχύει** — δηλαδή, στο μέτρο που η **"γλώσσα"** δεν απομειούται σε μια **υψιακή γλωσσολογική κατασκευή**.
- **Δεύτερο**, ως προς τη **γονιμότητα** του λόγου αυτού, την **αποδεσμεύει** με τρόπο ίσως **απροσδόκητο**. Δηλαδή εντοπίζοντάς την όχι στην **επανάληψη του ίδιου** — του **γλωσσόμορφου**, δηλαδή αυτού, που ο J.Lacan **νόμιζε** ότι ήταν **αυτονόητο**. Αλλά στην περιοχή, που διανοίγεται όταν **υπερβούμε αυτόν τον λόγο**. Η γονιμότητά του **έγκειται**, δηλαδή, όχι τόσο σ'αυτό που δετικά διαβεβαιώνει, όσο σ'αυτό, που **εν αγνοία του** και **αποφατικά** επιτρέπει να υπερβούμε — την **υψιακή διαστρέβλωση** και, ευρύτερα, την **εξάρθρωση της εσωτερικής διγλωσσίας**.

Το ότι η διάσταση αυτή αναδεικνύεται **διαλεκτικά**, **εν αγνοία του ειπόντος** και **αποφατικά**, ίσως δεν είναι άμοιρο των συσχετίσεων αυτού, καθώς και του παρόντος λόγου, με το **ασυνείδητο** και το **αναπόφευκτο παιχνίδι**, που εμπλέκει την **παραγνώριση**, το **δέλεαρ**, τον **δόλο** — και την **ερμηνεία**.

Μ'αυτόν τον τρόπο, η **διαλεκτική υπέρβαση του "λόγου της έριδος"** ούτε τον **ακυρώνει**, ούτε τον **αντιμάχεται**. **Διαλέγεται γόνιμα μ'αυτόν**, με όρους **ιστορίας και επιστημολογίας** — **επωφελούμενη και από τους ίδιους τους περιορισμούς του**.

Ίσως αυτός ο τρόπος είναι και ο **έσχατος τρόπος του τιμάν**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΠΑΡΑΒΑΣΗ (3.1)

Ο Ηράκλειτος έδωσε ύπαρξη σ'ένα λόγο:

**Ο άναξ, ού το μαντεϊον εστι το εν Δελφοίς,
ούτε λέγει, ούτε κρύπτει, αλλά σημαίνει.**

Αυτή η χειρονομία, η πράξη γένεσης ενός σημαίνοντος τόπου, **μορφής μεστής και καθαρής**, που μόνο σημαίνει, αυτός είναι ο λεγόμενος "**λόγος του Άλλου**", ή ακριβέστερα, ο "**λόγος Αυτού**" ή, ακόμη ακριβέστερα, οι **εκφάνσεις Αυτού**, η **πνοή Αυτού**.

- Σε μια τηλεοπτική εκπομπή, το 1988, μαζί με τον **Θ. Τζαβάρα**, ο υποφαινόμενος ανέλυσε σαν τυπικό δείγμα τέτοιου λόγου τον αρχαίο **χρησμό**, στον οποίον ευθέως παραπέμπει και ο ηρακλείτειος αφορισμός:

Το υποκείμενο διερωτάται ως προς την **επιθυμία** του και τη δυναμική της θέση στη ροή του κόσμου (τύχη — το παιχνίδι μεταξύ επιθυμίας και του "ετέρου" της). Ο χρησμός απαντά στο αίτημά του με μια **μορφή καθαρή**, που η "αποκρυπτογράφησή" της ισοδυναμεί με **ερμηνεία**: το **εντύπωμα της αφανούς σημειωτικής ζωής** του υποκειμένου ισοδυναμεί με **στίξη** αυτής της μορφής, τέτοια, ώστε να προκύπτει μια **αναγνώσιμη εκδοχή** της φαντασίωσης και της επιθυμίας του. Η **λειτουργικότητα** του χρησμού δεν έγκειται, λοιπόν, στο όποιο (αμφίσημο, διφορούμενο) νόημα φέρει, αλλά στη δυνατότητα μετατροπής του **αναποφάσιστου υλικού σε μορφή με νόημα** για το υποκείμενο.

Πριν την ερμηνευτική του αυτή ανάγνωση, ο χρησμός αντιπροσωπεύει **μυχικά** μια τάξη εκδοχών — περιοχή και υλικό μαζί — δυναμικής **μορφοπραξίας**, ένα "**γόνιμο πράγμα**", που μπορεί να προκαλέσει την ανάδυση νοήματος μέσα από ένα υλικό μέχρι τότε "**δυσανάγνωστο**", με την έννοια ότι οι **προσωπικοί κώδικες** του χρησιμοδοτούμενου μέχρι τη στιγμή εκείνη δεν "**αναγνώριζαν**" την **μυχικά αποτελεσματική μορφολογία**, που υπεβλήθη δυνάμει στο σημαίνον υλικό του χρησμού.

- Ο **Άλλος**, ως *πολύμορφη ετερότητα* ή ως *“άλλο σημείο”* μέσα στην ψυχή, και μόνο ως **ορολογία** ανακινεί, στο πλαίσιο της (μετα) ψυχολογικής αγορευτικότητας, πολλά σημεία προβληματικά. Το σπουδαιότερο συνογίζεται στην ακόλουθη **δίπτυχη παραδοχή**:
 - Η ψυχή **συγκροτείται** μέσω της αναφοράς σε και της σχέσης της με μια **ετερότητα** (*εσωτερικευόμενη, ενδεχομένως, ως λόγος του Άλλου*).
 - Η **ετερότητα** αυτή χαρακτηρίζεται ως **κείμενη αλλού** — αλλού σε σχέση με τί; Με τον **συνειδητό** πόλο της ψυχής; *Πέραν* της ψυχής;

Η **δεύτερη** πτυχή ελέγχεται ως ενδεχομένως **“συνειδητοκεντρική”** — με ό,τι τυχόν επιπτώσεις έχει αυτή η, δέσμια μιας μακράς παράδοσης φιλοσοφίας και ψυχολογίας, **δέση θεώρησης της ψυχής**. Υπενθυμίζουμε απλώς τον θεμέλιο ορισμό του J.Lacan:

“Το ασυνείδητο είναι αυτό το τμήμα της συγκεκριμένης αγόρευσης [...] που διαφεύγει της διαθεσιμότητας του υποκειμένου για την *αποκατάσταση της συνέχειας της συνειδητής αγόρευσής του*” (3.2).

Από την άλλη, το όποιο πιθανό **πέραν, επέκεινα της ψυχής**, δεν έχει **ψυχική αποτελεσματικότητα** αν δεν ενταχθεί στην ψυχική δομή και λειτουργία.

Η **πρώτη** πτυχή που, στο προηγούμενο απόσπασμα, χαρακτηρίζει, εκεί που υπάρχει [...], ως **“διατομικό”** (*transindividuel*) το **“ασυνείδητο ως τμήμα της αγόρευσης”**, ελέγχεται ως **πραγματολογικά υπερεκτατική** — εφόσον στο **Αυτό** περιέχονται στοιχεία *μηδέποτε απαρτιωθέντα στο συνειδητό* (3.3), *μηδέποτε εσωτερικευθέντα* (καθόσον συστατικά προσωπικά) και *μηδέποτε αναφερθέντα* σε οποιαδήποτε **ετερότητα**.

Οι επισημάνσεις αυτές κάνουν προτιμότερη, ως ακριβέστερη και περιεκτικότερη, τη διατύπωση **λόγος Αυτού** (αντί *λόγος του Άλλου*). Και, ακόμη ακριβέστερα — επειδή ο **λόγος** εμπεριέχει τυπικά τη διάσταση της *συννομιλίας*, διόλου απαραίτητη στη σημειωτική ζωή **Αυτού** — η πιο πρόσφορη ίσως διατύπωση θα ήταν **εκφάνσεις Αυτού, πνοή Αυτού**.

Και μόνο το ότι ο όποιος **“λόγος Αυτού”** — πολύ δε περισσότερο, **εκφάνσεις Αυτού** ή **πνοή Αυτού** — μπορεί να σημανθεί με αναγκαία προσφυγή σε *χειρονομία δείξης*, που πραγματώνεται σε τόπο απεριόριστα **έκκεντρο ως προς το συνειδητό** και, ταυτόχρονα, **δυνητικά και από το εσωτερικό “Αυτού”**, νομιμοποιεί (αν δεν καθιστά επιβαλλόμενη) αυτή

την *"ονομάτων επίσκεψη"* — η οποία, με κάθε αυστηρότητα, είναι σ'αλήθεια *"επιστροφή στον Φρόυντ"*...

Σ' αυτόν τον λόγο συνογίζεται ίσως **ό,τι ουσιαστικότερο** συγκροτεί το επιχείρημα, που αναπτύσσεται εδώ σχετικά με το φροϋδικό ασυνείδητο:

Πρίν την ανάγνωσή του, η *πνοή Αυτού "ούτε λέγει ούτε κρύπτει"* — απλώς είναι γόνιμη μορφή, ταυτόχρονα κλειστή και ανοιχτή, *δυναμει λόγος*. Δεν εμπεριέχει μήνυμα ή πρόθεση. Δεν απευθύνεται σε κανέναν. Απλώς διατυπώνεται. Και έτσι *σημαίνει*.

Και **μετά** την ανάγνωσή της, αυτό που προκύπτει είναι η **πολυσημία** της. Η οποία εγκαλεί το υποκείμενο, προσφέροντάς του έναν **τόπο** για να δηλώσει την ύπαρξή του — τη φαντασίωσή του, την ερμηνεία του, το αίτημα, το άγχος, την επιθυμία του. Κι αναγκάζοντάς το να το κάνει, **να σημανθεί σ' αυτόν τον "ανοίκειο τόπο"**, επί ποινή εκπτώσεως απ' την υποκειμενικότητά του. Γιατί, ακριβώς, η **γόνιμη μορφή** αυτή — **καθαρό και γόνιμο σύμπλεγμα συμβόλων, υλικού** — δε συναντά παρά αυτόν που την αναζητά. **Δεν αποτελείται παρά σ' αυτόν που την αρπάζει — ερμηνεύοντάς την**. Δεν αναγνωρίζεται παρά απ' αυτόν, που την **αναγκάζει** να πει κάτι δικό του. Δηλώνοντας έτσι τις δικές του συντεταγμένες στους χώρους και της **ύπαρξης** και της **φαντασίας** και του **λόγου** και της **επιθυμίας**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΤΟ ΦΡΟΥΔΙΚΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ ΩΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΑ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΤΥΠΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

*Η μορφή είναι το καταστάλαγμα
ενός παλιότερου περιεχομένου*

Σ.Φρόυντ, Πρακτικά της Ψυχαναλυτικής
Εταιρείας της Βιέννης (24 -11-1909)

IV.1. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΡΩΝ

Η συνοπτική διατύπωση *"Το φροϋδικό ασυνείδητο ως τυπικό σύστημα"* υποδείχνει την πρώτη αναγκαιότητα κάθε σύνοψης: Τη διευκρίνιση και αποσαφήνιση μέσω της παραπομπής σ' αυτό, που η συνοπτικότητα παραλείπει.

Θα χρειαστεί να διερευνήσουμε λοιπόν συστηματικά τη σημασία των όρων: *"φροϋδικό ασυνείδητο"* - *"τυπικό"* - *"σύστημα"* — πριν επιχειρήσουμε την υποδηλούμενη εδώ *απαρτίωσή* τους σε σχέση με το *ψυχαναλυτικό πεδίο*.

IV.2. "ΦΡΟΥΔΙΚΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ"

IV.2.1. Η "ΑΛΛΗ ΣΚΗΝΗ"

Ως *φροϋδικό ασυνείδητο* νοείται εδώ το εξής:

Ένας *τόπος* (4.1) μέσα στην ανθρώπινη ψυχική οργάνωση — μιά περιοχή του *"ψυχικού οργάνου"*, μια *πτυχή της ψυχής*. Τόπος *εγγραφών*, αποτυπωμάτων της προσωπικής ιστορίας, *ιχνών*, που εκπροσωπούν την ενόρμηση ως ψυχικές

μορφές, οι οποίες αντιστοιχούν σε **παραστάσεις πραγμάτων**. Τόπος, του οποίου η λειτουργία διέπεται από την **πρωτογενή διαδικασία** — παράγοντας σημειωτικούς **ανασυνδυασμούς και μετασχηματισμούς** των συστατικών του στοιχείων.

Μερικές διευκρινήσεις είναι ίσως χρήσιμες:

- Το φροϋδικό ασυνείδητο δεν είναι ένα **"άλλο εγώ"**, κάτι σαν **"αόρατο τμήμα"** μιάς **"διχασμένης προσωπικότητας"** — αλλά ένα συστατικό τμήμα της ψυχικής οργάνωσης, ένα δομικό δεδομένο της συγκρότησης του υποκειμένου, μιά **"άλλη σκηνή"** στην οποία **"δρώνται"** (4.2) ουσιαστικά συμβάντα του υποκειμενικού **"δράματος"** — ένα **υποσύστημα** με καθορισμένη θέση, δομή, λειτουργία και σχέσεις με τα άλλα υποσυστήματα, που απαρτίζουν το σύνολο **"ψυχικό σύστημα"** (4.3).

- Τα συστατικά του στοιχείου αντιστοιχούν σε εγγραφές **"μνημονικών ίχνών"**, τα οποία **παραπέμπουν** σε καίριες στιγμές της προσωπικής ιστορίας του υποκειμένου. Στιγμές, όπου η εκδήλωση των ενορμήσεων κρίθηκε **ανυπόφορη, τραυματική** — και, γι' αυτό, το ίχνος, που εκπροσωπεί αυτή την **εκδοχή** των ενορμήσεων στην ψυχική ζωή, **(επι)σημάνθηκε** και χαρακτηρίσθηκε ως **persona non grata** για την επικράτεια του συνειδητού. Αυτή η παραπομπή σε **"έκπτωτες πηδονές και μύχια πένθη"** κινητοποιεί μια ενεργή διαδικασία **απόδησης**, που λογοκρίνει την ένταξη αυτών των **σημαινουσών εγγραφών** στον συνειδητό πόλο της ψυχικής οργάνωσης (4.4).

- Η υφή και η υπόσταση αυτών των εγγραφών αντιστοιχεί σε **παραστάσεις πραγμάτων** — δηλαδή σε ένα παραστατικό-εικονιστικό σύστημα, διαφορετικό από το γλωσσικό σύστημα, που συγκροτείται με **παραστάσεις λέξεων**. Στο φροϋδικό ασυνείδητο, μάλιστα, ακόμη και οι **παραστάσεις λέξεων απογυμνώνονται** από τη **μη παραστατική - εικονιστική τους διάσταση** και θεωρούνται **παραστάσεις πραγμάτων**, υποκείμενες σε ανάλογη μεταχείριση από τους μηχανισμούς του ασυνειδήτου (4.5).

- Η **λειτουργία** των μηχανισμών του ασυνειδήτου παράγει ανασυνδυασμούς και μετασχηματισμούς των συστατικών του στοιχείων (μνημονικά ίχνη παραστατικού χαρακτήρα), που διαμορφώνουν **σημειωτικά πλάσματα, "εικαστικά μορφώματα"**, **"σενάρια"** και **"προτάσεις"** σε **γλώσσα "πλαστική"** (4.6).

Τα σημειωτικά αυτά πλάσματα αντιστοιχούν στη **φαντασίωση** — δηλαδή σε *σημειωτικές κατασκευές*, σε **φανταστικές πραγματώσεις**, όπου **"σκηνοθετείται" το υποκείμενο** σε εκδοχές των προσδιορισμών του, οι οποίοι παραπέμπουν στην **εκπλήρωση της επιθυμίας**, μέσω αντίστοιχης μορφοποίησης του **αντικειμένου** της.

Η **ασυνείδητη φαντασίωση** εκφράζει κατ' εξοχήν την **δημιουργική δραστηριότητα** του υποκειμένου στο πεδίο και με τους όρους της **γυχικής πραγματικότητας**.

IV.2.2. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η λογική, οι κανόνες και οι τρόποι λειτουργίας του ασυνείδητου συναπαρτίζουν την **πρωτογενή διαδικασία** (4.7).

Αυτή έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Δεν διαθέτει την **συντακτική άρνηση**, το **"δεν"** — δηλαδή ένα συμβατικό σημειωτικό μόρφωμα, του οποίου η παρουσία αρνείται την ισχύ μιάς πρότασης, με την οποία συσχετίζεται.

Διευκρίνιση αναγκαία: Το ασυνείδητο δεν διαθέτει την **συντακτική εκφορά της άρνησης** (το μόρφωμα **"δεν"** ή όποιο ισοδύναμο του **"Δεν ισχύει ότι..."**). Διαθέτει όμως την **λογική λειτουργία** (4.8) της **άρνησης**, την οποία **εκφέρει με τον δικό του τρόπο** — με όρους **"πλαστικούς"**, **"εικαστικούς"**. Όταν κανείς **"αποστρέφει το πρόσωπό του"**, τότε **αρνείται**, ακόμη κι αν δεν πει κουβέντα (λεκτική) καμιά (4.9).

- Δεν διαθέτει **"διπλή άρθρωση"** (4.10) — δηλαδή συγκρότηση σε δυο επίπεδα: **Στοιχειώδεις μονάδες χωρίς σημασία**, από τη μιά — **συνδυασμοί** αυτών των μονάδων και **παραγωγή σημασίας**, από την άλλη (όπως τα γράμματα του αλφαβήτου ως φθόγγοι-φωνήματα, από τη μια, οι λέξεις και οι φράσεις, από την άλλη).
- Δεν διαθέτει **συμπλέκτες** (4.11) — δηλαδή **σημειωτικά μορφώματα** (όπως π.χ. **"εγώ"**, **"εδώ"** κλπ), τα οποία δεν υποδεικνύουν καμία συγκεκριμένη οντότητα,

παρά κάποιες **θέσεις** και/ή **λειτουργίες** μέσα στον εν εξελίξει λόγο, κάποιες σχέσεις μεταξύ των *"προσώπων"* και των *"πραγμάτων"*, που εντάσσονται και οργανώνονται μέσα σε μία ορισμένη **"κατάσταση λόγου"** (4.12).

Ας σημειωθεί ότι αυτή η έλλειψη συμπλεκτών στην πρωτογενή διαδικασία υποδηλώνει, πέρα από τα άλλα, ότι η **σημειωτική λειτουργία** — δηλαδή ο **θεμέλιος τρόπος ύπαρξης** του ασυνείδητου — **εκδηλώνεται έξω από κάθε κατάσταση διαλόγου**, δεν απευθύνεται α priori σε κανένα και δεν προϋποθέτει κανένα **συνομιλητή**.

Πρόκειται, λοιπόν, για **ιδιότυπο τρόπο σημειωτικής συγκρότησης και λειτουργίας**, ο οποίος δύσκολα — και όχι δίχως τίμημα — θα μπορούσε να συμμορφωθεί, ως προς τις εκφραστικές του αναγκαιότητες, με την **απαίτηση της συνομιλητικότητας**.

Ριζικός μονόλογος, η ασυνείδητη σημειωτική λειτουργία *"ούτε λέγει, ούτε κρύπτει, αλλά σημαίνει"*. Όπως ο **άνεμος**: δεν κινείται *"για..."* — απλώς υπάρχει **αναγκαία ως κίνηση**. Ή όπως η **αναπνοή**: δεν υφίσταται *"για..."* — απλώς υφίσταται, ως **απαράκαμτος, συστατικός τρόπος της ζωής**. Πρόκειται, δηλαδή, για συγγενή, αυθύπαρκτο, πρωτογενή **τρόπο ύπαρξης της ψυχής**. **Το ασυνείδητο είναι η πνοή Αυτού** (4.13). Και ως *"πνοή"* δεν ορίζεται ως **ετερότητα**, αναφερόμενη ή σε σχέση με οτιδήποτε **Άλλο** — αλλά ως πρωτογενές δεδομένο, ως **λειτουργία συστατική, ως αναγκαία έκφραση της ψυχικής ζωής, της ύπαρξης ψυχής, του τόπου και του τρόπου της συγκρότησης του υποκειμένου**, που αντιστοιχεί υποδειγματικά στο **Αυτό** (4.14).

- Οι ανασυνδυασμοί και οι μετασχηματισμοί των συστατικών στοιχείων του ασυνείδητου πραγματοποιούνται με τους μηχανισμούς της **συμπύκνωσης**, της **μετάθεσης** και του **επικαθορισμού** (4.15). Πέρα από τις άλλες τους διαστάσεις, οι μηχανισμοί αυτοί εικονογραφούν και τη **"διπλή όψη"** των ασυνείδητων διεργασιών:

* **Διαδικασίες μορφικές** (σύμμιξη, τεμαχισμός, μετατόπιση έμφασης, πολλαπλή παραπομπή) — **σημειωτική λειτουργία**.

- * Και διαδικασίες υυχικής επένδυσης των στοιχείων, που προκύπτουν από το παιχνίδι των μορφών, καθώς και ένταξής τους σε ευρύτερα λειτουργικά πλέγματα.
- Τέλος, ένα χαρακτηριστικό, που συχνά τείνει να υφίσταται παραμερισμό ή παραγνώριση ή υποτίμηση της σπουδαιότητάς του (4.16), είναι η "πλαστική έκφραση" (4.17) αυτών που "θέλει να διατυπώσει" (4.18) το ασυνείδητο.

IV.3. ΨΗΦΙΑΚΟ ΚΑΙ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟ

IV.3.1. ΨΗΦΙΑΚΟ ΚΑΙ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

Ας στραφούμε τώρα στην ήδη αναφερθείσα διάκριση μεταξύ ψηφιακών και αναλογικών κωδίκων:

- Στους **ψηφιακούς** κώδικες, τα **συστατικά στοιχεία** τους είναι **διακριτά** μεταξύ τους. Δηλαδή όχι απλώς διαφέρουν (π.χ. το **β** από το **μ** ή το **ω**, ή το **1** από το **3** ή το **12**), αλλά και κανείς μετασχηματισμός ή χειρισμός δε μπορεί να καταργήσει το **φράγμα**, το **κενό**, το **χάσμα**, το **σύνορο** (4.19), που διαχωρίζει το ένα (ψηφιακό) στοιχείο από το άλλο. Σύμφωνα με μία χαρακτηριστική έκφραση του Freud, η δευτερογενής διαδικασία (συνάρτηση του λεκτικού συστήματος) είναι "**γεμάτη κενά**" — σε αντιδιαστολή με την πρωτογενή διαδικασία, η οποία είναι "**πλήρης**" (4.20).

- Αυτή η **απουσία δομικά διακριτών στοιχείων** ("**μονάδων**") και των μεταξύ τους **διάκενων** είναι ακριβώς χαρακτηριστικό των **αναλογικών** κωδίκων. Σ'αυτούς, τα συστατικά τους στοιχεία συγκροτούν ένα **συνεχές** (παράδειγμα: μία **φωτογραφία**, όπου ακόμη και τα πραγματολογικά ξεχωριστά στοιχεία, αλλά και το πραγματολογικά **κενό** ενδιάμεσό τους, συγχωνεύονται σ'ένα διδιάστατο **παραστατικό συνεχές δίχως διάκενα**). Το "**πλήρες**" αυτό πεδίο εμφανίζει **διαβαθμίσεις** ("**αποχρώσεις**") εντάσεων, χρωμάτων, συχνοτήτων κλπ. (το παιχνίδι άσπρου-γκρίζου-μαύρου στη φωτογραφία), αλλά δεν παύει να είναι συνεχές, χωρίς εγγενή διάκενα, χωρίς διακριτές συστατικές "**μονάδες**".

Μπορούμε φυσικά να "**τεμαχίσουμε**" αυτό το αναλογικό συνεχές να εισαγάγουμε σ'αυτό, μέσω κάποιου **κώδικα ανάγνωσης** ή **στίξης**, διακρίσεις μεταξύ

φόντου και εικόνας: να ξεχωρίσουμε και να θεωρήσουμε "αναλλοίωτα" κάποια παραστατικά στοιχεία — όπως π.χ. **μορφότυπους**, με την έννοια της *Gestalt*, **μοτίβα**, όπως στις μουσικές ή διακοσμητικές τέχνες, "**φιγούρες**", όπως στο χορό, κάποιο **στυλιζάρισμα**, όπως στα αραβουργήματα ή στην κινησιολογία του ηγεμόνα, **ανάδρομες μορφές**, όπως τα *fractals* (4.21). Όμως αυτή η **κατάτμηση**, η ανάδειξη διακριτών στοιχείων, δεν είναι συμφυής με το αναλογικό αυτό σύστημα, δεν είναι "*αυτόχθων και αυτοφυής*" διάκριση, αλλά **τεχνητή, εξωτερική, επείσακτη** — προκύπτει μέσω του **εξαναγκασμού** του εν λόγω συστήματος σε "**διάλογο**" με κάποιον **εξωτερικό "τρίτο"**, ο οποίος παρεμβάλλεται σαν **σύστημα στίξης**. Αυτό το σύστημα στίξης συγκροτεί *οιονεί διακριτές οντότητες* κάποιου είδους — οντότητες, όμως, οι οποίες κάλλιστα μπορούν ν'αντικατασταθούν με άλλες, χωρίς το υποκείμενο αναλογικό πεδίο να μεταβάλλεται (4.22).

Για παράδειγμα, αν πάρουμε έναν **γεωφυσικό χάρτη** της υδρογείου (ή, πιό σύγχρονο αντίστοιχο, φωτογραφίες από δορυφόρο), παρατηρούμε ότι:

- * Δεν υπάρχουν **διάκενα** "*χωρίς τίποτα*" σ'αυτή την απεικόνιση, που είναι **πλήρης (αναλογικό συνεχές)**.
- * Υπάρχουν **διαβαθμίσεις** υψομέτρου, χρώματος κτό, υπάρχει ακόμη κάποιο περίγραμμα, που αδρά υποδεικνύει π.χ. την Ελλάδα ή τις Άλπεις. Όμως τίποτε **μέρους αυτού του κώδικα** (ανα)παράστασης δεν επιτρέπει να πούμε ότι η Ελλάδα ή οι Άλπεις είναι εγγενείς **διακριτές οντότητες**, συστατικές **μονάδες** του συστήματος. Λόγω των γεωγραφικών μας γνώσεων, δηλαδή, είναι δυνατό να εντοπισθούν **εξωγενώς** στο χώρο κάποιες αναφορές, όπως και η περισσότερο ή λιγότερο δεσπόζουσα θέση κάποιων "*οδηγών σημείων*". Και πάλι όμως δεν αναιρείται η **δεμελιώδης συνέχεια** του τοπίου, η απουσία **εσωτερικών στο σύστημα** αυτό συστατικών, **διακριτών δομικών μονάδων**.
- * Αν τώρα επιθέσουμε σ'αυτόν τον γεωφυσικό χάρτη το σύστημα των **εθνικών κρατών**, βλέπουμε να αναφαίνονται σαφέστατα **διακριτές μονάδες**, που χωρίζονται μεταξύ τους από ρητά **σύνορα** — των οποίων η παραβίαση αποτελεί ενίοτε *casus belli*, ενώ και η απλή διάβαση απαιτεί ορισμένες διατυπώσεις και, συνήθως, συνεπάγεται **διαφορές** (έως και ριζικές ασυνέχειες) νομικού ή πολιτικού καθεστώτος, γλώσσας και πολιτισμού κλπ.

* Η **κατάτμηση**, συνεπώς, του αναλογικού (γεωφυσικού) συνεχούς προκύπτει απ' την **παρεμβολή ενός εξωγενούς συστήματος στίξης**, ενώ οι αναφαινόμενες *διακριτές οντότητες* είναι, σε σχέση με το "γεωφυσικό υπόστρωμα", *συμβατικές και αυθαίρετες* — έστω και αν η ιστορία, η φαντασία και η γλώσσα τους προσδίδουν ενίοτε κάποια **πλασματική αυθυπαρξία** ("Η αιωνία Ελλάς", "La France éternelle" ... — ή, με τρόπο δραματικό, η σημερινή-πρώην Γιουγκοσλαβία).

Αυτά είναι τα διαφορικά χαρακτηριστικά των **στοιχείων** — ότι δηλαδή στους **υψιακούς** κώδικες έχουμε στοιχεία **διακριτά** και με δυνατότητα οργάνωσης σε **διπλή άρθρωση**, ενώ στους **αναλογικούς** κώδικες έχουμε ένα **συνεχές**, στο οποίο η ανάδειξη διακριτών οντοτήτων απαιτεί την παρεμβολή ενός **εξωγενούς** συστήματος στίξης, ενώ **απουσιάζει η διπλή άρθρωση** (αυτονόητα, αφού δεν υφίστανται δομικά δεδομένες στοιχειώδεις μονάδες — "φθόγγοι" ή "γράμματα").

IV.3.2. ΨΗΦΙΑΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΟΓΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Ως προς τους **κανόνες** λειτουργίας του όλου συστήματος, **υπόδειγμα υψιακού συστήματος** αποτελεί η (λεκτική) γλώσσα ή το ρολόϊ με ενδείξεις υγρών κρυστάλλων, ενώ **υπόδειγμα αναλογικού συστήματος** αποτελεί η κινησιολογία (κινήσεις, στάσεις, εκφράσεις, χειρονομίες...), οι εικαστικές λεγόμενες τέχνες, ο χορός, η κλεψύδρα, το όνειρο...

Οι υψιακοί κώδικες **διαδέτουν**, ενώ οι αναλογικοί δεν **διαδέτουν διπλή άρθρωση, συντακτική άρνηση, εξειδικευμένους συμπλέκτες** και **αυστηρούς περιορισμούς "λεξιλογίου"** (ακριβέστερα, *σημείο - ή μορφολογίου*) (4.23) και **μορφικής καινοτομίας**.

Αυτό το τελευταίο σημείο έχει ιδιαίτερη σημασία. Οι **νέες μορφές** (π.χ. λέξεις) στους **υψιακούς** κώδικες παράγονται με **ανασυνδυασμούς** των αφηρητικά δεδομένων συστατικών στοιχείων — στοιχειωδών μονάδων (*διπλή άρθρωση*), ενώ στους **αναλογικούς** κώδικες η "**νέα μορφή**" μπορεί κάλλιστα να προκύψει μέσω ποικίλων **διαδικασιών κατεργασίας** του διαθέσιμου παραστατικού υλικού: **Συνδυασμοί**, αλλά και **μετασχηματισμοί**, έως και ακραίοι **χειρισμοί, ανακατεργασίες** — όπως ο

ακρωτηριασμός, η κατάτμηση ή η ποικιλότητα συγχώνευση υπαρχόντων στοιχείων (4.24).

Ακόμη, ένα **υψηλικό** σύστημα μπορεί σε κάποια στιγμή της κανονικής λειτουργίας του να **σιωπά** (να είναι δηλαδή σε λειτουργία χωρίς "να λέει" τίποτε), ενώ ένα **αναλογικό** σύστημα σε λειτουργία **δεν σιωπά** ποτέ: πάντα "κάτι λέει", ακόμη κι αν αυτό αποσιωπά κάτι άλλο. Στο **υψηλικό** σύστημα, κάποιες στιγμές "**δε συμβαίνει τίποτε**". Στο **αναλογικό**, **ποτέ δε γίνεται να μη γίνεται τίποτε** (4.25) (βλέπε π.χ. τη *στάση του σώματος*, που είναι πάντα καθορισμένη και λαλούσα, σημαίνουσα — ενώ ο λόγος μπορεί κάποια στιγμή να σταματήσει να εκφέρεται).

Στους υψηλικούς κώδικες, το κενό **νοείται** ως απουσία κάποιων καθορισμένων στοιχείων (4.26) — ενώ στους αναλογικούς κώδικες το κενό **δεν νοείται**, αλλά **παριστατά** σαν **ειδική παρουσία**, ισότιμη μ' όλες τις άλλες παρουσίες. Ετσι, για τους υψηλικούς κώδικες είναι δυνατή η διαβεβαίωση "**Το χ απουσιάζει ή δεν υπάρχει**" — ενώ στους αναλογικούς κώδικες αυτή η διαβεβαίωση είναι αδύνατη: Η μνεία του "**χ**" απαιτεί την "**φυσική**" (παραστατική) του παρουσία — ενώ ο μόνος τρόπος καταδήλωσης της απουσίας είναι η πλήρης "**αποσιώπηση**" ("**φυσική εξάλειψη**" (4.27)) του "**χ**" από το πεδίο του συστήματος.

Όλα αυτά τα ειδοποιά διαφορικά γνωρίσματα των αναλογικών κωδίκων χαρακτηρίζουν και την **πρωτογενή διαδικασία**, η οποία διέπει τη λειτουργία του **φροϋδικού ασυνειδήτου** (4.28).

IV.3.3. ΑΝΑΛΟΓΙΚΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ

Η περιδιάβαση αυτή της διάκρισης και των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των υψηλικών και αναλογικών κωδίκων, τόσο στο επίπεδο των **στοιχείων** όσο και στο επίπεδο των **κανόνων** οργάνωσης και λειτουργίας, παραπέμπει σαφώς στην προκαταρκτική παρουσίαση της συστατικής για την ανθρώπινη ψυχική οργάνωση **εσωτερικής διγλωσσίας** (της συστατικής συμπαρουσίας υψηλικών και αναλογικών κωδίκων). Και επιτρέπει την αποσαφήνιση δυο σημείων:

- Η προσέγγιση των **ιδιαιτεροτήτων**, που χαρακτηρίζουν τη **σημειωτική λειτουργία του φροϋδικού ασυνειδήτου**, μπορεί να γίνει με όρους **συνεκτικού**

και **θετικά προσδιορισμένου** εννοιολογικού διαβήματος — και όχι μόνο με όρους **εμπειρικής και / ή αποφατικής, αρνητικής απόκλισης ή αναλογίας** ως προς το υπόδειγμα του **λεκτικού-υψιακού κώδικα ή απουσίας** των γνωρισμάτων του **συνειδητού**.

- Η αναγνώριση των δομικών και λειτουργικών αντιστοιχιών μεταξύ **φροϋδικού ασυνειδητού και αναλογικής οργάνωσης** επιτρέπει και μια νέα προσέγγιση των σχέσεων μεταξύ ψυχανάλυσης και λοιπών επιστημών και επιστημολογιών.

Συγκεφαλαιώνοντας τα πρώτα συναγόμενα από τη θεώρηση του ασυνειδητού με όρους **ψυχικής διγλωσσίας**, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε την ακόλουθη πρόταση:

Το φροϋδικό ασυνείδητο, θεωρούμενο από αυτή την άποψη, είναι ένα σύνολο αναλογικών μορφών ("παραστάσεις πραγμάτων"), οι οποίες είναι οργανωμένες σε σύστημα διεπόμενο από έναν ιδιαίτερο αναλογικό κώδικα ("πρωτογενής διαδικασία"). Προκύπτει δε και αναπαράγεται, εμφανίζοντας χαρακτηριστική δομική ευστάθεια, ως ιδιότυπο σύστημα επιπτώσεων της εσωτερικής διγλωσσίας στη συγκρότηση του υποκειμένου.

Άρα, και στο επίπεδο των συστατικών του στοιχείων και στο επίπεδο της λειτουργίας του, το **φροϋδικό ασυνείδητο** αντιστοιχεί σε ένα **αναλογικά οργανωμένο παραστατικό-σημειωτικό σύστημα**. Και αντιπροσωπεύει όχι μian "**απόκλιση**" από κάποια "**κανονιστική αναφορά**" (τις λέξεις), αλλά έναν **εναλλακτικό και συνεκτικό τρόπο σημειωτικής συγκρότησης και λειτουργίας** των ψυχικών φαινομένων. Όχι μια "**εκτροπή**" από **την γλώσσα** της ψυχικής σημειωτικής, αλλά τον ένα από τους δύο συστατικούς κλάδους της **εσωτερικής διγλωσσίας**. Όχι ένα **παραπροϊόν** ή "**ατόπημα**" ή μια "**ελλειμματικότητα**" της ψυχικής συγκρότησης, αλλά τη συστηματικότερη και λειτουργικά αποτελεσματικότερη έκφανση της αφηρητικής και θεμέλιας προϋπόθεσής της στον άνθρωπο — η οποία, ακριβώς, αντιστοιχεί σ' αυτή την **εσωτερική διγλωσσία**.

IV.4. "ΤΥΠΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ"

IV.4.1. ΣΥΣΤΗΜΑ

Ως *σύστημα* νοείται ένα **σύνολο στοιχείων**, που βρίσκονται σε **καθορισμένες σχέσεις** μεταξύ τους και σε **μη-άτακτη αλληλεπίδραση** — δηλαδή, που οι μεταξύ τους σχέσεις και αλληλεπιδράσεις χαρακτηρίζονται από μία ορισμένη **λογική και τάξη** και διέπονται από **κανόνες**.

Δεν είναι δηλαδή το κοινώς λεγόμενο "*τυχαίο συνονθύλευμα*", ακόμη και στην περίπτωση που οι διαδικασίες αυτές χαρακτηρίζονται από "*χαώδη*" μορφολογία (4.29).

Διαισθητικά και επιχειρησιακά, στην πράξη, το "**σύστημα**" υφίσταται — ως **οδηγός** για την προσέγγιση και την ενέργεια προς την κατεύθυνση ποικίλων φαινομένων, όχι ακόμη ως **έννοια** — από την εποχή της *μυθικής* ακόμη σκέψης. Η έννοια της **Ανάγκης** και ο αφορισμός του **Ηράκλειτου** (4.30) σχετικά με τον ήλιο, που "*δεν θα υπερβεί τα μέτρα*", γιατί υφίστανται ("*αυτορρυθμιστικοί*", θα λέγαμε σήμερα, στη γλώσσα της θεωρίας των συστημάτων) **μηχανισμοί** (*προσωποποιημένες οντότητες*, στον τότε λόγο) επαναφοράς του στην τάξη, αντιπροσωπεύουν ήδη προχωρημένες διατυπώσεις αυτής της "**αίσθησης του συστήματος**". Ενώ για την καθολικότητα της παρουσίας και της λειτουργικότητας αυτής της "*αίσθησης*" μαρτυρούν οι αμέτρητες **μεταφορές** γύρω από το θέμα της "**οργανικής ολότητας**" (4.31) — μεταφορές με υπόδειγμα το *σώμα*, την *οικογένεια*, τη *φυλή*... Και που εξελίχθηκαν ιστορικά συμπεριλαμβάνοντας μεταφορές εμπνεόμενες από το *ποίμνιο*, την *άμπελο*, τον *Λεβιάθαν*, τη *μηχανή*... — μέχρι τις σύγχρονες μεταφορές του *πλανήτη-σκάφους*.

Η σημερινή **έννοια του συστήματος** οφείλει τη θεμελίωση και τη διατύπωση των κύριων προσδιορισμών της στον **Ludwig von Bertalanffy** (4.32). Συμπεριλήφθηκε, με διφορούμενο τρόπο, στην ροή του "*στρουκτουραλιστικού ποταμού*", ιδίως στην ηπειρωτική Ευρώπη — ενώ στην αγγλοσαξωνική παράδοση ακολούθησε επιστημολογικά περισσότερο ή λιγότερο αυτοτελή πορεία, συνδεδεμένη όλο και πιο στενά με την **κυβερνητική** και τις επιστήμες των **επικοινωνιών** και της **πληροφορίας**. Στο χώρο των επιστημών του γυχισμού οδήγησε χαρακτηριστικά στην επεξεργασία της **συστημικής θεώρησης και παρέμβασης** (4.33).

IV.4.2. ΤΥΠΙΚΟ

Μιά πρώτη προσέγγιση της έννοιας "τυπικό" μας προσφέρει η ίδια η γλώσσα. Έτσι, στο λήμμα "τύπος" το λεξικό (4.34) παραθέτει τα ακόλουθα:

Τύπος: ο ΑΝ, κτύπημα 2 Α το εκ πλήγματος ή πίεσεως ίχνος ή σημείον. 3 αποτύωμα σφραγίδος. 4 Α παν σημείον ή αποτύωμα δια πίεσεως ή δι' εκθλίψεως. 5 Μ σημείον, μορφή. 6 Α το δια σφυρηλατήσεως μετάλλου ή πελεκήσεως λίθου παραχθέν έργον τέχνης, άγαλμα, ανδριάς. 7 Ν μήτρα, καλούπι, φόρμα. 8 Α αρχέτυπος μορφή ή σχήμα, πρωτότυπον. 9 συνεκδ., πρότυπον, υπόδειγμα. 10 Α έννοια, ιδέα πράγματός τινος. 13 Α έννοια ή περιεχόμενον χωρίου τινός. 14 Α σχεδιάσμα, σκιαγραφία, περίληψις. 15 υποδειγματική μορφή. 16 Ν μορφή ενεργείας ή συμπεριφοράς επιβαλλομένη υπό συνηθείας ή κανονισμού τινός. 17 Ν εξωτερική μορφή, τα δευτερευούσης σημασίας στοιχεία. 18 Ν ιδιότυπος, εκκεντρικός άνθρωπος. 19 Ν η δι' εκτυπώσεως παραγωγή κειμένων ως κ. η τυπογραφία. 20 Ν οι εφημερίδες και τα περιοδικά ως κ. η δημοσιογραφία. 21 Ν μαθημ. αλγεβρική παράστασις. 22 Ν χημ. παράστασις εκφράζουσα δια συμβόλων την σύστασιν των χημ. ενώσεων. 23 Α ο εκ του κτυπήματος ήχος, κρότος.

Ως προς το αντίστοιχο επίθετο δε, πάλι το λεξικό παραθέτει σαν σημασίες του τα εξής:

Τυπικός: ΑΝ, ο κατά τινα τύπον εξειργασμένος. 2 ο αποτελών τα κύρια γνωρίσματα ομάδος τινός. 3 Ν ο συμφώνως προς τους τύπους γινόμενος. 4 Ν ο συμβατικός. 5 ΜΝ ο επιβαλλόμενος υπό της συνηθείας ή κανονισμού τινος. 6 Ν τακτικός, μεθοδικός. 7 Ν μτφ. ευπροσήγορος. 8 Ν ο θέτων τους τύπους υπέρ την ουσίαν. 9 ουσ. ΜΝ τυπικόν το εκκλ., ο εσωτερικός κανονισμός των μονών β) εκκλ., λειτουργικόν βιβλίον περιέχον τας τυπικάς διατάξεις των διαφόρων ακολουθιών, γ) Ν το μέρος της γραμματικής το ασχολούμενον περί των τύπων των λέξεων, τυπολογικόν. Επιρρ. ώς, Δ ά.

Μπορούμε συνεπώς να κρατήσουμε σαν θεμελιώδη διάσταση, ως προς τη σημασία του επιθέτου "τυπικός", την αναφορά στην έννοια της **γόνιμης μορφής**, που είναι **λειτουργικά αποτελεσματική** και που **διέπεται από κάποια τάξη**.

IV.4.3. ΤΥΠΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Αν τώρα θελήσουμε να ορίσουμε με αυστηρό τρόπο την **έννοια του τυπικού συστήματος**, στην **λογικομαθηματική** του εκδοχή (4.35) (η οποία, όμως, επιδέχεται μεταφορικές τουλάχιστον χρήσεις και προεκτάσεις και σε άλλα πλαίσια και τάξεις φαινομένων (4.36)), μπορούμε, ακολουθώντας τον **Hofstadter**, να την διατυπώσουμε ως εξής:

Τυπικό σύστημα ονομάζουμε ένα σύστημα, του οποίου τα **συστατικά στοιχεία** είναι **μορφές** και του οποίου οι **παράγωγες μορφές** προκύπτουν από τις πρωταρχικές δια της εφαρμογής καθορισμένων **κανόνων**.

Ένας άλλος ορισμός, που διατυπώνει ο ίδιος συγγραφέας για το τυπικό σύστημα, είναι ο εξής:

**Ένα σύνολο άνευ νοήματος συμβόλων
που διέπονται από κανόνες.**

Τα **στοιχεία** λοιπόν ενός τυπικού συστήματος είναι **μορφές** (π.χ. τα γράμματα της αλφαβήτου). Το σύστημα αυτό περιέχει κάποιες **"αφειρητικές φράσεις"**, δηλαδή **συνδυασμούς μορφών**, που ονομάζονται **αξιώματα**. Οι **παράγωγες μορφές** προκύπτουν μέσω των **κανόνων παραγωγής** ή **συναγωγής** και ονομάζονται **θεωρήματα**. Υπάρχει κάποια διαδικασία **απόφασης** για το αν κάποια μορφή ή κάποιος συνδυασμός μορφών ανήκει ή δεν ανήκει στο εν λόγω τυπικό σύστημα. Και όλες αυτές οι διεργασίες πραγματοποιούνται με τρόπο **"μηχανικό"**, **"τυπογραφικό"** — δηλαδή, αναθέτοντας σε μια **"μηχανή"** να παράγει από τις αφειρητικές μορφές (**αξιώματα**) παράγωγες μορφές (**θεωρήματα**) με την απλή, **"τυφλή"** εφαρμογή των **κανόνων παραγωγής**.

Ο **Hofstadter**, για να εικονογραφήσει την έννοια του τυπικού συστήματος, χρησιμοποιεί το ακόλουθο παράδειγμα (σύστημα **"MIU"**):

- Τα **συστατικά στοιχεία** αυτού του συστήματος είναι τρία: **M, I, U**. Για να μην υπάρχει καμιά παρεξήγηση σχετικά με την **καθαρά μορφική** υπόσταση αυτών των στοιχείων, αντικαθιστώ εδώ το **"I"** με έναν αστερίσκο ("******") και το **"U"** με ένα δαυμαστικό ("**!**").

Έτσι έχουμε τα τρία στοιχεία **M**, *****, **!** — τρεις μορφές “καθαρές”, “τυπογραφικές”, που οι συνδυασμοί τους δεν έχουν καμία αυτοτελή σημασία ή νόημα στα πλαίσια του εν λόγω συστήματος.

- Το σύστημα αυτό περιέχει μόνο ένα **αξίωμα** (αρχικό συνδυασμό μορφών), το **M***.
- Οι κανόνες **παραγωγής** νέων συνδυασμών μορφών από τους εκάστοτε ήδη διαθέσιμους (**αξιώματα** ή **θεωρήματα**) είναι οι εξής:

1) $... * \rightarrow ... * !$

Δηλαδή, στο τέλος μιας “διατύπωσης”, ενός τύπου, ενός “ειρμού” (4.37) (ακολουθίας μορφών), με ακροτελεύτιο στοιχείο τον αστερίσκο, μπορεί να προστεθεί ένα δαυμαστικό (“!”) (κανόνας επιμήκυνσης).

2) $M * ! \rightarrow M * ! *$

Δηλαδή μπορεί να γίνει αναδιπλασιασμός του συνδυασμού μορφών που έπεται ενός “M” (κανόνας επιμήκυνσης).

3) $... ** \rightarrow ... ! ...$

Μπορεί να γίνει υποκατάσταση τριών αστερίσκων με ένα δαυμαστικό (4.38) (κανόνας βράχυνσης).

Το σύστημα “M*!” είναι λοιπόν ένα σύνολο **καθαρών** (χωρίς νόημα) **μορφών**, που **συνδυαζόμενες** με ορισμένο (“τυπογραφικό”) τρόπο παράγουν **νέες μορφές**, οι οποίες ανήκουν κι αυτές στο εν λόγω τυπικό σύστημα.

Σημειώνουμε εδώ ότι οι δύο πρώτοι κανόνες προσδιορίζουν διεργασίες και αναπτύξεις, που αναφέρονται στον **συνταγματικό** άξονα, ενώ ο τρίτος κανόνας αφορά **υποκατάσταση** σχετική με τον **παραδειγματικό** άξονα του συστήματος.

IV.4.4. ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

Αυτή η παρατήρηση έχει κάποια ιδιαίτερη σημασία. Γιατί δηλώνει το θεμελιακό γεγονός ότι η **παραδειγματική - συνταγματική λειτουργία δεν αποτελεί ειδοποιό γνώρισμα της γλώσσας.**

Ακριβέστερα, κατά γενικό κανόνα:

Η λειτουργία κατά τον **συνταγματικό και παραδειγματικό άξονα** είναι **δυνητικό γνώρισμα κάθε σημειωτικού συστήματος** — γηφιακού ή αναλογικού.

Ειδικότερα:

Η **γλωσσολογική αναγωγή του ασυνείδητου** βασίστηκε ουσιαστικά (4.39) στην **αναλογία** μεταξύ *συμπύκνωσης - μετάδωσης*, από τη μια, και *μεταφοράς - μετωνυμίας*, από την άλλη.

Όμως, η **μεταφορική-μετωνυμική λειτουργία** δεν είναι ειδοποιό γνώρισμα της γλώσσας, αλλά **δυνάμει γνώρισμα κάθε σημειωτικού συστήματος**. Και, ευρύτερα ακόμη, πασιδηλο **δυνητικό γνώρισμα κάθε τροπισμικού συστήματος**, δηλαδή συστήματος οργανωμένου με βάση **τροπίσματα** (4.40) — είτε αυτά είναι **νοερά μορφώματα**, είτε **υλικά στοιχεία**, δηλαδή **πράγματα** (βλέπε π.χ. αρχιτεκτονική, χημεία, βιολογία... (4.41)). Εννοείται δε ότι και στα **μη-τροπισμικά αναλογικά συστήματα** (*σημειωτικά ή και υλικά*) ανευρίσκουμε όχι μόνο την αυτονόητη **συνταγματική συμπαράθεση ή μετάθεση** (το **γκρο-πλαν** ως *συνεκδοχή - "μετωνυμία"*, στη λακανική εκδοχή της), αλλά και την **παραδειγματική υποκατάσταση**: το **"λευκό"** ηλιακό φως ως **"σύνθεση"- "συμπύκνωση"** του *συνεχούς* των κυμάτων φωτός, η **μείξη** των χρωμάτων στη ζωγραφική, η υποκατάσταση χρωμάτων με διαβαθμίσεις *άσπρου-γκρίζου-μαύρου* στην ασπρόμαυρη φωτογραφία, η υποκατάσταση *αόρατων υδρατμών* με *σύννεφο*, του *σύννεφου* με *βροχή* ή της *βροχής* με *χαλάζι*... (Δανειστήκαμε από **"εξωγυχαναλυτικές σφαίρες"** τα παραδείγματα αυτά,

για να μη θεωρηθεί ότι το παράδειγμα του ονείρου υποκρύπτει κάποια λήγη του ζητουμένου).

Η γλωσσολογική αναγωγή του ασυνείδητου, άρα, είναι διπλά ανυπόστατη:

- * Πρώτο, παραγνωρίζει την ειδοποιό διαφορά του (αναλογικού) ασυνείδητου κώδικα.
- * Δεύτερο, αποδίδει στη γλώσσα σαν ειδοποιό γνώρισμα κάτι, που κάθε άλλο παρά είναι ίδιο χαρακτηριστικό της γλώσσας.

IV.5. ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑ

IV.5.1. ΝΟΗΜΑ: ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ - ΙΣΟΜΟΡΦΙΣΜΟΣ

Ένα από τα πιο αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά αυτών των συστημάτων, που λειτουργούν με τυπογραφικό τρόπο, είναι το εξής:

Και οι συστατικές και οι παράγωγες μορφές που τα συναπαρτίζουν, καθώς και οι διαδικασίες παραγωγής νέων μορφών, δεν έχουν νόημα, είναι απλοί τυπογραφικοί χειρισμοί συμβόλων. Όμως, και οι συνδυασμοί μορφών και οι διαδικασίες σχηματισμού τους μπορούν ν'αποκτήσουν νόημα. Αυτό το νόημα δεν υφίσταται, δεν "ενυπάρχει" αυτοφυώς, μήτε προκύπτει "αυτονόπη" στα πλαίσια του μεμονωμένου εν λόγω τυπικού συστήματος, στο οποίο ανήκουν αυτά τα σύμβολα κι αυτές οι διαδικασίες. Αλλά νόημα μπορεί να προκύψει μέσω της εγκαθίδρυσης ισομορφισμού (4.42).

Εικονογράφηση:

Το τυπικό σύστημα "p q -" περιλαμβάνει τρία συμβολικά στοιχεία:

p, q, -

Τα αξιώματα αυτού του τυπικού συστήματος ορίζονται από το εξής υπόδειγμα:

$$xp - qx -$$

όπου το x αντιπροσωπεύει έναν αριθμό από παύλες (-)

Υπάρχει μόνο ένας κανόνας παραγωγής:

Αν x , y και z αντιπροσωπεύουν ακολουθίες από παύλες, και αν το $xryz$ είναι θεώρημα, τότε το $xry - qz -$ είναι θεώρημα.

Παράδειγμα:

Αν x σημαίνει " - - ", y " - " και z " - - - ", τότε:

Αν " - - p - q - - - " είναι θεώρημα,

τότε και το " - - p - - q - - - - " είναι θεώρημα.

Ας προσφύγουμε σε μερικά ακόμη παραδείγματα παραγωγής θεωρημάτων από το αρχικό αξίωμα " - - p - q - - - ":

- - p - - q - - - -
- - p - - - q - - - - -
- - p - - - - q - - - - - -
.....

Σύντομα προκύπτει εδώ η αίσθηση ότι η όλη διαδικασία διέπεται από μια λογική, που υπενθυμίζει την **πρόσδεση**. Φαίνεται δηλαδή σαν το θεώρημα " - - p - q - - - " (και τα παράγωγά του) να είναι μιά **πρόταση**, που η **σημασία** της είναι

"2 συν 1 ίσον 3" (και τα αντίστοιχα...)

Όμως, τα θεωρήματα του "pq -" είναι απλά και μόνο **μορφικές δομές**, που από μόνες τους δε σημαίνουν τίποτε.

Αυτό, που κάνει ν'αναδύεται ένα νόημα (το οποίο αναδρομικά υπάρχει τάση ν'αποδίδεται στην **"καθαρή μορφή"** σαν πρόθεση), είναι το γεγονός ότι μπορεί να εγκαθιδρυθεί ένας **ισομορφισμός** ανάμεσα στα θεωρήματα του "pq -" και στις (ήδη και άλλοθεν γνωστές και εξωγενείς) ισότητες της αριθμητικής πρόσθεσης. Μ' αυτό τον τρόπο, όμως, το καθαρό παιχνίδι των χωρίς νόημα μορφών του συστήματος "pq-" αποκτά ζάφνου νόημα οικείο — γίνεται ένα ασυνήθιστο μεν, αλλά εύκολα αποδεκτό **ισοδύναμο**, μια έγκυρη **μεταγραφή** του τρέχοντος συμβατικού συστήματος απεικόνισης της πρόσθεσης.

Ο εντοπισμός, η εγκαθίδρυση ενός **ισομορφισμού** ανάμεσα σε δύο μορφικά σύνολα αποτελεί **θεμελιακό μηχανισμό** ανάδυσης νοήματος.

Έτσι και τα **μορφώματα** ενός τυπικού συστήματος, αν και δεν εμπεριέχουν καμιά έμφυτη σημασία ή πρόθεση τέτοια, αποκτούν νόημα στο μέτρο που εντάσσονται σε κάποιον **ισομορφισμό**.

Αυτή η αρχή, δηλαδή η **ανάδυση νοήματος μέσω της εγκαθίδρυσης **ισομορφισμών****, εικονογραφείται από το απλό αυτό σύστημα "pq-", αλλά ισχύει και στά πιά πολύπλοκα τυπικά συστήματα. Ισχύει δηλαδή, για κάθε τυπικό - παραστατικό σύστημα, ότι το **νόημα** των "**λεγομένων**" και "**εικονιζομένων**" στα πλαίσιά του δεν είναι αυτοτελές, αυθύπαρκτο και αυτοφυές, αλλά προκύπτει μέσω της **παραπομπής σε κάποιο άλλο, ισόμορφο σύστημα** (4.43). Κι αυτός ο "**διάλογος**" προσδίδει σημασία και νόημα στις "**τυπογραφικές**" διαδικασίες, στην κίνηση των "**καθαρών, δίχως νόημα μορφών**".

IV.5.2. ΨΥΧΩΣΗ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΗ

Το ανθρωπινό ον συγκροτείται κατ' εξοχήν — σε "**δεύτερο βαθμό**", θα λέγαμε, λόγω της **εσωτερικής διγλωσσίας** — στο πεδίο των παραστατικών και σημειωτικών διαδικασιών. Στο πλαίσιο αυτό, η "**ομαλή**" συγκρότηση και λειτουργία του συμπεριλαμβάνει εξ ορισμού (ως **πρώτη ύλη της ψυχής**) ένα **σύνολο συμβόλων** (με την κατά Hofstadter έννοια του συμβόλου — δηλαδή, μορφές που λειτουργούν σημειωτικά, ακόμη κι αν δεν έχουν νόημα ή σημασία). Αλλά **προϋποθέτει**, ως **αναγκαία συνθήκη**, και μια λειτουργία "**Άλλου-των-συμβόλων-που-διαδέτει-το-υποκείμενο**" — μιας **ετερότητας**, που μπορεί ωστόσο να ενταχθεί σε **ισομορφικές αντιστοιχίσεις** με τα **σύμβολα του υποκειμένου**, ενεργώντας ως **οδηγό στοιχείο** για την **απαρτίωση** της

ψυχικής συγκρότησης και των επιπτώσεων της κοινωνικότητας. Γιατί το ασυνείδητο μπορεί να μη χρειάζεται "νόημα" για τη λειτουργία του — όμως η απαρτίωση της ψυχικής λειτουργίας το απαιτεί. Και, μάλιστα, όχι ως "ιδιωτικό κτήμα", αλλά ως κοινό θησαυρό των ανθρώπων — κάτι απόλυτα απαραίτητο για την επιβίωση και τη συγκρότηση του ερχόμενου στον κόσμο με όρους απόλυτης βιολογικής ανημπόριας (άρα, απόλυτης ανάγκης των άλλων) νεογνού του ανθρώπου (4.44).

Η ελαττωματικότητα κατά τη διαδικασία αυτής της νοηματοδοτούσας ισομορφικής αναφοράς στον Άλλο χαρακτηρίζει την κατ' εξοχήν παθολογία των μορφών και των τυπικών διαδικασιών (της γλώσσας και της νόησης), που ανευρίσκονται στην ψύχωση — στον ερμητικό, κλειστό κόσμο της νεοπραγματικότητας και του νεολογισμού.

Το ιδιαίτερο και πιο αξιολογούμενο όμως στοιχείο είναι το εξής:

- Αυτός ο "Άλλος-των-Συμβόλων" λειτουργεί κατά κύριο λόγο ως εγγυητής της ψυχικής εγκυρότητας και αποτελεσματικότητας των σημειωτικών διαδικασιών, που συγκροτούν το υποκείμενο. Εγγυητής — όχι υποκατάστατο, ούτε (αναγκαία) πρότυπο αυτών των διαδικασιών. (Ο ενηλικομορφισμός θα ήταν εδώ μια εκδοχή του "κοινού ολισθήματος", του οποίου άλλη όψη θα ήταν ο "γλωσσομορφισμός" κατά τη θεώρηση της ψυχής).

Σαν υποδειγματική εικονογράφηση αυτής της διάστασης, ας προστρέξουμε στην απόδοση της Βάπτισης του Ιησού:

...

*Του γαρ Γεννήτορος η φωνή προσεμαρτύρει σοι,
αγαπητόν σε Υιόν ονομάζουσα ·
και το Πνεύμα εν είδει περιστεράς
εβεβαίου του λόγου το ασφαλές.*

Είναι δηλαδή σαφές ότι η λειτουργία του "Άλλου-των-συμβόλων" (φωνή και λόγος του Πατρός) δεν είναι αναγκαία και υποχρεωτικά σημειωτικά ομογενής και αναγώγιμη, ως προς την υπόσταση του εγγυητή, στο "προς εγγύησιν" σημειωτικό φαινόμενο (εδώ, το αναλογικό — "εν είδει περιστεράς" — εγγυάται το ασφαλές του ψηφιακού — "λόγος").

- Ειδικότερα, αυτός ο *“Άλλος-των-Συμβόλων”* προσφύεται ανισομερώς στους δύο πόλους του *γυχισμού* (*συνειδητό-ασυνείδητο*) — και, κατά μείζονα λόγο, δεν ακυρώνει την ύπαρξη, τη λειτουργία και τις καίριες γυχικές επιπτώσεις των *μψυμβατικών σημειωτικών διαδικασιών*, που χαρακτηρίζουν τον *ασυνείδητο γυχισμό*, και πολύ περισσότερο τον *ενορμητικό του πόλο* — το *Αυτό*. Λειτουργεί δηλαδή ως *περιβάλλον*, όχι ως *υπόδειγμα, μήτρα, μοντέλο...*

IV.6. Η ΤΡΙΤΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ

Θα επανέλθουμε αναλυτικότερα στο ζήτημα· όμως από τώρα θα θέλαμε να επιστημόσουμε την προφανή *επίπτωση* μιας τέτοιας θεώρησης στο *πεδίο της γυχανάλυσης*. Και πιο συγκεκριμένα ότι, ως προς τις σχέσεις *συνειδητού-ασυνείδητου*, διαφαίνεται ήδη η δυνατότητα μιας *τρίτης “μεταφοράς”*, αντί των δύο παραδοσιακών — που είναι η *“μετάφραση”*, από τη μια, η *“αναγωγή στο ομοειδές”*, από την άλλη.

Αυτή η *τρίτη μεταφορά*, που προκύπτει εδώ, και η οποία συνυπολογίζει την αναπομείωτη *ετερογένεια του ασυνείδητου* ως προς το συνειδητό, είναι η *“παραπομπή”*. Το ότι δηλαδή οι *“σχηματισμοί του ασυνείδητου”*, οι συμπτωματικές εκφάνσεις, καθώς και εν γένει ο *“κόσμος”* του συνειδητού, ούτε *“εκφράζουν”*, ούτε *“μεταφράζουν”* το ασυνείδητο στοιχείο. *“Παραφράζουν”* μ’ έναν ιδιαίτερο τρόπο (4.45) το *ασυνείδητο “πρωτότυπο”* — και το *αποτέλεσμα της παράφρασης* αυτής, το σύμπτωμα ή το όνειρο, π.χ., λειτουργεί σαν *“αστερίσκος”* (*), που *παραπέμπει* σε διάφορες πτυχές του *γυχισμού*, εκλαμβανόμενες λειτουργικά ως *παραπεμπόμενες πηγές* ή *υποσημειώσεις*.

Αυτές οι *ασυνείδητες σημειώσεις*, στις οποίες παραπέμπει *“εν αγνοία του”* ο συνειδητός *“κόσμος”* του υποκειμένου, αντιστοιχούν, θα μπορούσαμε να πούμε, σε *“λεκτικές κλειδες”*, σε *“κωδικούς προσπέλασης”* σε *“τόπους και πράγματα της γυχής”*, που παραμένουν *“απρόσιτα”* — γιατί ακριβώς ο συνειδητός πόλος *“αγνοεί την τοπογραφία”* του ασυνείδητου γυχισμού. Κατ’αντιστοιχία, οι *σχηματισμοί του ασυνείδητου* μπορούν να θεωρηθούν *δυσανάγνωστοι “χάρτες του θησαυρού”*, που βρίσκεται στην ασυνείδητη χώρα· *δυσανάγνωστοι, πρώτο*, γιατί είναι *“κρυπτογραφικά διατυπωμένοι”* — και, *δεύτερο*, γιατί το συνειδητό *παραγνωρίζει* και *“αγνοεί”* αυτή την υπόστασή τους και τις *πληροφορίες*, τις *“οδηγίες”*, τις *“ενδείξεις”*, που εμπεριέχονται

εκεί ως προς τον εντοπισμό και την προσέγγιση των ψυχικών αξιών, στις οποίες οι "χάρτες" αυτοί παραπέμπουν.

IV.7. "ΚΑΘΑΡΟ ΣΗΜΑΙΝΟΝ"

Σ' αυτό το σημείο ανακύπτει ένα ζήτημα και δευτερό και καίριο:

Κατά τον Φρόϋντ, τα περιεχόμενα του ασυνειδήτου είναι "παραστάσεις πραγμάτων". Αυτές, κατά τον J.Lacan, αντιπροσωπεύουν "καθαρά σημαίνοντα". Όμως αυτή η άποψη έχει ξεσηκώσει (4.46) και πολλή συζήτηση και σφοδρές επικρίσεις. Γεννιέται λοιπόν το ερώτημα, λογικό - θεωρητικό και πραγματολογικό, αν μπορούν να υπάρχουν τέτοια "καθαρά σημαίνοντα".

Η πιο πρόσφατα διατυπωμένη από χείλη επιφανή αντίκρουση της έννοιας του "καθαρού σημαίνοντος" προέρχεται από τον **André Green** (4.47). Και θεωρητικά και "στενά" ψυχαναλυτικά, το πλήρες "μισέρωτος" (4.48) επιχείρημά του έχει ενδιαφέρον (4.49).

Ο A.Green είναι κατηγορηματικός — "καθαρά σημαίνοντα" δεν υπάρχουν, κάτι τέτοιο είναι **αδιανόητο**. Με τη βοήθεια μάλιστα περίπλοκων σχεδιαγραμμάτων (4.50) επιχειρεί να υποστηρίξει την άποψη ότι, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες, ανευρίσκεται πάντοτε και κατ' αναγκαιότητα η "δυϊκή δομή", που συμπεριλαμβάνει ένα "αναπαριστών" και ένα "αναπαριστώμενο" (4.51).

Πλήν η άποψη αυτή είναι αναπόδεικτη. Ο A.Green το λέει, το υποστηρίζει και το δείχνει σχηματικά με διαγράμματα, χωρίς όμως να **αποδείχνει** τη λογική αδυνατότητα ή την πραγματολογική ανυπαρξία του "καθαρού σημαίνοντος". Απλά, εκφράζει με κάποιον δικό του τρόπο την πεποίθησή του και το ότι **θεωρεί αδιανόητη** την ύπαρξη μιας μορφής, η οποία **δε σημαίνει τίποτε από μόνη της**, αν και σημαίνει (πολλά και ουσιώδη για το υποκείμενο) στο μέτρο, που εντάσσεται σε μια σχέση **αντιστοίχισης** με άλλα "σημαίνοντα και με νόημα σύνολα" (όπως π.χ. η *ιστορία* του υποκειμένου, οι περιπλοκές μιας *γενεαλογίας*, οι περιπέτειες μιας *οικογένειας*, ποικίλα *σχήματα λόγου* κλπ. (4.52)) — ή στο μέτρο, που οι **λειτουργικές διασυνδέσεις** της με άλλα υποσυστήματα του ανθρώπινου όντος (όπως οι *ενορμήσεις*) έχουν **επίπτωση στην**

ψυχική λειτουργία, δηλαδή ψυχική αποτελεσματικότητα, χωρίς η επίπτωση αυτή να διαμεσολαβείται από την όποια τυχόν διάσταση σημαιομένου.

Η έννοια του **τυπικού συστήματος**, του οποίου τα συστατικά στοιχεία και οι εσωτερικές διεργασίες δεν σημαίνουν από μόνες τους τίποτα, είναι **μορφές χωρίς νόημα**, επιτρέπει την **τεκμηρίωση, με αυστηρό τρόπο, της έννοιας του "καθαρού σημαίνοντος"**. Χωρίς την προσφυγή σε καμιά αναλογία, χωρίς την κατάχρηση καμιάς γλωσσολογικής ή γλωσσολογίζουσας ορολογίας, μπορούμε να δεχτούμε, και λογικά - θεωρητικά και πραγματολογικά, **ότι το φροϋδικό ασυνείδητο είναι ένας τύπος, ο οποίος περιέχει καθαρές μορφές, που δε σημαίνουν καθεαυτές τίποτα** — και των οποίων η **ψυχική λειτουργικότητα και αποτελεσματικότητα δεν προϋποθέτουν την διάσταση του σημαιομένου.**

IV.8. ΤΟ ΦΡΟΥΔΙΚΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ ΩΣ ΤΥΠΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Αν συγκρίνουμε τις φροϋδικές αναπτύξεις σχετικά με το **ασυνείδητο**, από τη μια, και την έννοια του **τυπικού συστήματος**, στην προοπτική της **εσωτερικής διγλώσσας**, από την άλλη, θα μπορούσαμε να συγκεφαλαιώσουμε τις μέχρις εδώ απόψεις μας ως εξής:

Το **φροϋδικό ασυνείδητο** αντιπροσωπεύει ένα ιδιότυπο **σύστημα αναλογικών μορφών (παραστάσεις πραγμάτων)**, που διέπονται από έναν ιδιαίτερο **αναλογικό κώδικα (πρωτογενής διαδικασία)**. Και εμφανίζεται, **τουλάχιστον σε ένα επίπεδο της συγκρότησής του, ως ένα τυπικό σύστημα** — δηλαδή ως σύνολο **καθαρών μορφών**, που διέπονται στους μετασχηματισμούς τους από καθορισμένους **κανόνες**. Αυτές οι μορφές μπορούν ν' αποκτήσουν **νόημα** στο μέτρο, που είναι **επιδεκτικές αντιστοίχησης με άλλα συστήματα** (όπως οι ενορμήσεις, η γλώσσα ή η προσωπική ιστορία του υποκειμένου...).

Η διατύπωση αυτή ("**το φροϋδικό ασυνείδητο εμφανίζεται, τουλάχιστον σε ένα επίπεδο της συγκρότησής του, ως ένα τυπικό σύστημα**") αντιπροσωπεύει την **ελάχισσα**

εκδοχή μιας θεώρησης — της οποίας η μείζων εκδοχή, στη θέση του *"τουλάχιστον ..."*, θα τοποθετούσε τη διαβεβαίωση *"το φροϋδικό ασυνείδητο δεν είναι παρά ένα τυπικό σύστημα"*.

Προτιμάται η ελάχιστων εκδοχή, τόσο για λόγους επιστημολογικής σύνεσης (4.53), όσο και για λόγους εμπειρικών και λογικών περιορισμών της αποδεικτικής διαδικασίας — η οποία είναι πολύ πιο δύσκολο να τεκμηριώσει τι **δεν είναι** ένα τόσο δύσβατο αντικείμενο. Αλλά και γιατί οι **θεωρητικές και πρακτικές επιπτώσεις** αυτής της αντίληψης, ιδίως δε η **δεμελίωση και αποσαφήνιση της έννοιας του "καθαρού σημαίνοντος"** και του **τυπικού συστήματος**, ως αποτελούμενου από **καθαρά σημαίνοντα**, σε σχέση με την έννοια του φροϋδικού ασυνείδητου και την αναλυτική διαδικασία, είναι ήδη σημαντικές, έστω και στα πλαίσια της *ελάχιστου* αυτής εκδοχής.

IV.9. ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΦΡΟΥΔΙΚΟΥ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟΥ

Το φροϋδικό ασυνείδητο, νοούμενο ως τυπικό σύστημα με την προαναφερθείσα *"ελάχιστου"* εκδοχή του όρου, διαδέτει ορισμένα ειδοποιά διακριτικά γνωρίσματα.

IV.9.1. ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑ

Το ασυνείδητο χαρακτηρίζεται από **ιστορικότητα** — με πολλά επίπεδα και όψεις:

- **Συγκροτείται ιστορικά** — δεν είναι *συγγενές*, αλλά ανακύπτει ως ψυχικός σχηματισμός σε ορισμένη (έστω και μυθικά προσδιοριζόμενη) στιγμή της προσωπικής ιστορίας του υποκειμένου, ως δομική επίπτωση της *πρωτογενούς απώθησης* (4.54), ή, από άλλη σκοπιά θεωρούμενο, ως **δομικό συναγόμενο** της **εσωτερικής διγλωσσίας**. Το φροϋδικό ασυνείδητο αντιπροσωπεύει την επίπτωση της **εσωτερικής διγλωσσίας** ως **περιβάλλοντος** της συγκρότησης του υποκειμένου (4.55). Πρόκειται για **περιβάλλον** και **ιστορικό** και **συστημικό** (με όρους παρούσας **συνάφειας**) — οι δε **επιπτώσεις** του δεν εξαντλούνται στην έκφανση *"ασυνείδητο"*, αλλά διατρέχουν ρυθμιστικά το σύνολο της ψυχοσωματικής συγκρότησης.

- Είναι σφραγισμένο από την προσωπική ιστορία του υποκειμένου στο επίπεδο της ίδιας της συγκρότησης του.

Πράγματι, τα περιεχόμενα του ασυνείδητου είναι **σημαίνουσες εγγραφές-παραστάσεις, που εκπροσωπούν τις ενορμήσεις** (4.56). Η σχετική θέση και δυναμική των ενορμήσεων είναι συνάρτηση (και) της **προσωπικής ιστορίας**. Αλλά και η **"επιλογή"**, το **"σημάδεμα"**, η **επισήμανση** των παραστάσεων, που θα απωθηθούν ως φορείς ανεπίτρεπτων ενορμητικών τάσεων, γίνεται με όρους **προσωπικής ιστορίας του υποκειμένου**.

Συγκεκριμένα, στο ασυνείδητο δεν υπάρχουν **"πράγματα ασήμαντα"** — δηλαδή στοιχεία χωρίς σημασία και σπουδαιότητα. Υπάρχουν μόνο **"πράγματα σημαντικά"** — **ίχνη που παραπέμπουν σε καίριες και κρίσιμες στιγμές της προσωπικής ιστορίας, φορείς ισχυρών επιθυμιών** (4.57), που αποτέλεσαν αντικείμενο διαμάχης και έντονης σύγκρουσης μεταξύ των διαφόρων πτυχών του γυχισμού. Συνοψίζοντας έτσι, με τρόπο και **λειτουργικό και μνημειακό, ως ενεργός σημειωτική παρουσία** και ως **υπαιγιμός - παραπομπή σε απουσίες**, τις μεγάλες ορίζουσες της προσωπικής ιστορίας και τον τρόπο, που αυτές μεταφράστηκαν σε συγκρότηση του υποκειμένου. Το **"υλικό" συγκρότησης** του ασυνείδητου αντιστοιχεί στο **σύνολο των "τύπων των ήλων/υλών"**, που σημάδεψαν-σημείωσαν-**"χαράκωσαν"** (4.58) το σύστημα **"σώμα-γυχή"** του υποκειμένου στην ιστορική τους διαδρομή.

- Στην διαδικασία του **"μεθύστερου"** (4.59), η μορφολογία του ασυνείδητου και η εκάστοτε σ' αυτήν αντιστοιχούσα δυναμική υπόκεινται σε **διαρκείς "αναθεωρήσεις"**, ανασυντάξεις, αναδιατάξεις, **ανασημάνσεις** και **μετασχηματισμούς**, κάτω από την επίδραση των νέων **"συναντήσεων"** του υποκειμένου με τον κόσμο — τόσο των πραγμάτων, όσο και της ίδιας της γυχικής πραγματικότητας.

Το ασυνείδητο **"είναι προσιτό στην επίδραση των γεγονότων της ζωής"** (4.60). Οι θεαματικότερες εκδηλώσεις αυτής της πτυχής της **ιστορικότητάς** του είναι ο **σχηματισμός συμπτωμάτων, οι επιπτώσεις της ερμηνείας** και το **έργο ως καινοτομία**. Φαινόμενα δηλαδή κεντρικά για την κατάσταση του υποκειμένου και σαφώς **ιστορικά** — εφόσον μήτε ο **σχηματισμός συμπτώματος** (και, πολύ περισσότερο, ενός **ορισμένου συμπτώματος**), μήτε η **αποτελεσματικότητα μιας ερμηνείας**, μήτε η **καινοτομία** δεν είναι μονοσήμαντα και υποχρεωτικά προκαθορισμένα (4.61).

- Τέλος, όχι μόνο οι εκάστοτε ασυνείδητες παραστάσεις αντιπροσωπεύουν **ίχνη** της προσωπικής ιστορίας του υποκειμένου, αλλά και η οργάνωση του ασυνείδητου είναι τέτοια, που επιτρέπει την **είσοδο και ένταξη** σ' αυτό **νέων στοιχείων** (*σημαίνουσες εγγραφές*), σε συνάρτηση με την ζωτική - ιστορική πορεία του υποκειμένου.

Επιγενετική συγκρότηση, **ίχνη-σύνοψη** της προσωπικής ιστορίας του υποκειμένου, **δυνατότητα διαρκούς ανασύνταξης και ανασήμανσης, δυνατότητα ένταξης νέων εισερχομένων** — αυτές είναι οι βασικές απόψεις, που χαρακτηρίζουν την **ιστορικότητα** του φροϋδικού ασυνειδήτου.

IV.9.2. ΥΠΟΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Υποσύστημα του όλου ψυχικού συστήματος ("*ψυχικού οργάνου*"), το ασυνείδητο δεν υφίσταται "**εν κενώ**" ή σαν "**στεγανός χώρος**" — αλλά **σχετίζεται εξ ανάγκης**, συναλλάσσεται και, γι' αυτό, **καταναγκάζεται από τις αλληλεπιδράσεις του** με τα λοιπά συστατικά **υποσυστήματα του ψυχισμού** (*Αυτό-Εγώ-Υπερεγώ-Ιδεώδες του Εγώ ή Συνειδητό-Προσυνειδητό-Ασυνείδητο*).

Δηλαδή, το **ασυνείδητο**, με τον ιδιαίτερο δικό του "**πληθυσμό**", την ιδιαίτερή του δραστηριότητα και την ιδιότυπη δική του "**γλώσσα**" και "**νομολογία**" (4.62), **οφείλει**, είναι **αναγκασμένο** να **συνυπάρχει** και να **αλληλεπιδρά** με συστήματα, που διαφέρουν απ' αυτό και "**πιέζουν**" για την δική τους επικράτηση (π.χ. *μηχανισμοί άμυνας, "λογοκρισία", υπερεγωτικές επιταγές, λεκτική έκφραση, αρχή της πραγματικότητας...*). Κι αυτός ο **καταναγκασμός** επιδρά και στην **εσωτερική λειτουργία** του ασυνειδήτου, διαμορφώνοντας ορισμένες "**απαιτήσεις**" και "**προδιαγραφές**" ως προς την επεξεργασία των ασυνείδητων στοιχείων κατά τη διαδικασία **απαρτίωσής τους** στην **όλη λειτουργία** του ψυχικού οργάνου — εκτός της οποίας, άλλωστε, δεν έχει μήτε λόγο μήτε τρόπο ύπαρξης το ασυνείδητο.

Έτσι, π.χ., η "**λογοκρισία**", δηλαδή η αδυναμία ή άρνηση του συνειδητού να "**διαβάσει**" και να εντάξει ή "**παραφράσει**" στη δική του γλώσσα, κάνοντας το "**δικό του**", ένα στοιχείο, το οποίο έτσι απωθείται στο ασυνείδητο, επενεργεί στο σημείο-διαδικασία

αντιστοίχισης της (αναλογικής) ασυνείδητης "διατύπωσης" σε (κατά κύριο λόγο λεκτική) συνειδητή έκφραση — δηλαδή σ' ένα σημείο αλληλεπίδρασης ασυνείδητου και λοιπών υποσυστημάτων του όλου ψυχικού οργάνου. Αυτή η διαδικασία αντιστοίχισης - "μεταγραφής" (παρεκφθοράς, ακριβέστερα) εμπλέκεται, άλλωστε, με ειδοποιό κάθε φορά τρόπο, και στον σχηματισμό του συμπτώματος και στην επίπτωση της ερμηνείας — δυο ακόμη εκφάνσεις της υπόστασης του ασυνείδητου ως υποσυστήματος του όλου ψυχικού οργάνου.

Μια διευκρίνιση είναι ίσως εδώ σκόπιμη. Υπάρχει ενίοτε η τάση, ιδιαίτερα όταν το ασυνείδητο προσεγγίζεται με όρους ομοιότητας-διαφοράς ως προς το συνειδητό, να θεωρείται η μορφολογία και του ασυνείδητου και του συνειδητού σαν ζήτημα, που "αφορά το κάθε σύστημα χωριστά". Αυτή η παρεξήγηση, δηλαδή η θεώρηση του ασυνείδητου (και, αντίστοιχα, του συνειδητού ή όποιου άλλου ψυχικού αναβαθμού) ξεκομμένα από την συστημική απαρτίωση της όλης ψυχικής συγκρότησης και λειτουργίας, δεν είναι απαραίτητο να διαιωνίζεται. *Ασυνείδητο* και *συνειδητό* ή, ακόμη δεμελιωδέστερα, η ίδια η *εσωτερική διγλωσσία*, από την οποία φέρονται και την οποία εκπροσωπούν στη διαλεκτική του ψυχικού πεδίου, αποτελούν *πτυχές-υποσυστήματα ενός διαλεκτικά απαρτιωμένου ψυχικού συστήματος*. Θα λέγαμε μάλιστα ότι, αν όχι και η ίδια η υπόσταση, τουλάχιστον η θέση και οι επιπτώσεις καθενός στην όλη ψυχική λειτουργία είναι ακριβώς συνάρτηση του ότι εγγράφονται στην *όλη* ψυχική λειτουργία. Αντί άλλου παραδείγματος, η *εργασία του ονείρου* (4.63) αποτελεί άριστη εικονογράφηση αυτής της απαρτιωμένης — αν και όχι απαραίτητα "*αρμονικής*" — ψυχικής λειτουργίας.

IV.9.3. ΑΝΟΙΧΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Το ασυνείδητο συγκροτείται ως *ανοιχτό σύστημα* — τόσο από την άπουη της *ιστορικότητας* (όπως αυτή σκιαγραφήθηκε παραπάνω), όσο και από την άπουη της *επικοινωνίας* του με άλλα υποσυστήματα του ψυχικού οργάνου.

Ανταλλαγή ενέργειας και πληροφορίας

Ειδικότερα, το ασυνείδητο επικοινωνεί με τον υπόλοιπο ψυχισμό και με τον *σωματικό αναβαθμό* της υποκειμενικής συγκρότησης, ανταλλάσσοντας "*ενέργεια*" και, κυρίως, *πληροφορία*.

Ενέργεια ονομάζεται από τον Φρόυντ η *"λιθιδινική φόρτιση της ενόρμησης"*. Γενικότερα, η *"ενεργειακή μεταφορά"* έχει ιδιαίτερη θέση στη φροϋδική σκέψη και θεμελιώνει τη λεγόμενη *"οικονομική άποψη"*.

Με σύγχρονους βέβαια όρους, η ψυχική λειτουργία (και η υποκείμενη εγκεφαλική) δεν βασίζονται σε **ροή ενέργειας**, αλλά **πληροφορίας** — έννοια, η οποία απουσιάζει παντελώς από την επιστημολογία της φροϋδικής εποχής. Συνεπώς, η *"ενεργειακή ορολογία"*, στη φροϋδική της χρήση, **παραπέμπει**, με απρόσφορες μεταφορές, σε **σημειωτικά φαινόμενα**: Επένδυση ψυχικού **ενδιαφέροντος**, **παιχνίδια μορφών**, **σπουδαιότητα** ψυχικών φαινομένων, **λειτουργική διασύνδεση**, μέσω της ενόρμησης, με σωματικές διεργασίες κτο. Πρόκειται δηλαδή για διαδικασίες ποσοτικής και ποιοτικής (επι)σήμανσης **ψυχικών φαινομένων**.

Η *"λιθιδινική ενέργεια"* δεν είναι λοιπόν υποχρεωτικά ταυτόσημη με την ενέργεια της φυσικής επιστήμης. Υποδηλώνει όμως, **μεταφορικά**, όπως και η ενέργεια της φυσικής, τη **δυνατότητα** και την **ώση προς παραγωγή (ψυχικού) έργου**.

Πληροφορία είναι όχι μόνο η (συμβατική) **ροή** των σημαινόντων, το **παιχνίδι** του σημειωτικού υλικού, αλλά και η **κινητοποίηση** και ο **καταναγκασμός**, που ασκούνται στο σημειωτικό παιχνίδι του ασυνείδητου από την **ενόρμηση ως μορφότυπο**, δηλαδή ως **οργανωτή της μορφής** αυτού του παιχνιδιού.

Εισερχόμενα

Δύο είναι οι κύριες κατηγορίες **εισερχομένων** (4.64) στο ασυνείδητο: Πρώτο, η **ενόρμηση** (4.65) (**μορφότυπος**, δηλαδή **πληροφορία φορτισμένη με λιθιδινική "ενέργεια"**) και, δεύτερο, τα **δευτερογενώς απωδούμενα σημαίνοντα** (4.66).

Η **ενόρμηση** παραπέμπει σε μια **λειτουργική διαδικασία**, στο **μεταίχμιο σωματικού και ψυχικού**. Πρόκειται για οντότητα **πλασματική** — **μυθολογία** (4.67) την αποκαλεί ο ίδιος ο Φρόυντ — όχι με την έννοια της ανυπαρξίας, αλλά με την έννοια του αναπόφευκτα *"μυθικού"* τρόπου, της **αναγκαία πλασματικής κατασκευής**, που κάνει εφικτή την **αναφορά σε μη - παραστατικά και μη - παραστάσιμα στοιχεία**, τα οποία **λειτουργικά μετέχουν στη συγκρότηση των ψυχικών φαινομένων**.

Στο πεδίο της ψυχικής λειτουργίας, τα **ψυχικά** φαινόμενα πραγματώνονται ως **σημειωτικές διαδικασίες επεξεργασίας πληροφορίας**, ενδεχομένως **διασυνδεδεμένα με μη-ψυχικές περιοχές** (όπως ακριβώς συμβαίνει ως προς την **ενόρμηση**, μια **επιφάνεια σύζευξης** (4.68) μεταξύ **σωματικού και ψυχικού**). Η **σύγχυση ενέργειας** και **πληροφορίας**, που γεννήθηκε λόγω των επιστημολογικών περιορισμών της φροϋδικής αναφοράς στην **"ενεργειακή"** εννοιολογική γλώσσα της εποχής του, δεν υπάρχει βεβαίως λόγος να αναπαράγεται άκριτα και σήμερα.

Στο φως της διευκρίνισης αυτής, ο όρος **"πληροφορία φορτισμένη με λιθιδινική ενέργεια"** ισοδυναμεί με **"μήνυμα με ορισμένη αξία**, που περιέχει και την **εντολή ενεργοποίησης** ορισμένων **ασυνείδητων εγγραφών** — εκπροσώπων της ενόρμησης — και **αντίστοιχων διεργασιών**".

Συνεπώς, η **"λιθιδινική ενέργεια"** και **"φόρτιση"** θα μπορούσε να θεωρηθεί **σήμα-εντολή-οδηγία**: **Σήμα - εντολή για ενεργοποίηση των ασυνείδητων εγγραφών** και, μέσω της **φαντασίωσης**, **κινητοποίηση σημειωτικών διαδικασιών και λειτουργικών διασυνδέσεων** (ενδο- και δια-συστημικών) — τόσο στην **ψυχική σφαίρα**, όσο και στο επίπεδο της **σωματικότητας** (εκφραστική ή/και πραξιακή διάστασή της). Το φάσμα αυτών των δυνατοτήτων εκτείνεται από την **καθαρά ψυχική λειτουργικότητα** (π.χ. **γευδαισθητική ικανοποίηση - εκπλήρωση της επιθυμίας**, όπως εικονογραφείται στη σκηνοθεσία των **ονείρων**) μέχρι το **κινητικό ενέργημα**, την **φυσική πράξη**.

Εξερχόμενα

Αντίστοιχα, δύο είναι και οι κύριες κατηγορίες **εξερχομένων** (4.69): Πρώτο, η **φαντασίωση** και, δεύτερο, η **επιθυμία**. Και στις δύο περιπτώσεις, οι ρίζες αυτών των κρίσιμων ψυχικών σχηματισμών κείνται στο ασυνείδητο, αλλά οι διακλαδώσεις τους, οι επιπτώσεις τους και οι μεταγραφές τους αφορούν και εμπλέκουν την **ολότητα του ψυχισμού**.

Η **ψυχαναλυτική** εμπειρία, η πανανθρώπινη εμπειρία του **πόθου** και του **ονείρου**, καθώς και η **"αγωνία και έκσταση"** της **τέχνης** υποδηλώνουν σαφώς ότι η **επιθυμία** είναι **ασυμβίβαστη** και με την **"κλειστή"** λειτουργία μιας **κλειστής, αυτάρκους ολότητας** και με τη **μη-πλασματική υπόσταση του ποδούμενου αντικειμένου**. Γιατί κάτι τέτοιο, αν συνέβαινε, δεν θα επέτρεπε την αναπομείωτη ανάδυση ενός **"υπολοίπου"**, που δεν επιδέχεται **αφομοίωση ή εξάλειψη** ή **εκβολή**, μιας **απαράκαμπτης διαφοράς** και

απόκλιση — δηλαδή, αυτό ακριβώς που συμβαίνει κατά τη **διεργασία** της παρεκφθοράς, του **έργου μετάπλασης** της ανάγκης σε αίτημα, της πρωτογενούς διαδικασίας σε δευτερογενή, του αναλογικού ιδιώματος σε υψιακό, της ενορμπτικής κίνησης σε συνομιλητικό διάβημα. Αυτό το απαραμείωτο υπόλοιπο διαγεύει κάθε φορά τη συνάντηση με την **πληρότητα** (του *αντικειμένου* και της *απόλαυσης*) και οδηγεί στην **αέναη αναδιατύπωση** μιας εξίσου *"μεγαλειώδους"*, όσο και *αδύνατης* υπόσχεσης, στο χώρο (των αντικειμένων και της "πλοκής") της **φαντασίωσης** και της **επιθυμίας**.

Η ανθρώπινη ψυχική λειτουργία, λοιπόν, είναι συνάρτηση όχι της απλής — ακριβέστερα δε, **αυτής καθεαυτής** της ύπαρξης του ασυνείδητου — αλλά του γεγονότος ότι το ασυνείδητο υπάρχει ως **υποσύστημα του όλου ψυχικού συστήματος**, παράλληλα με **άλλα υποσυστήματα** και στη συνάφεια λειτουργίας του όλου ψυχικού συστήματος. Το ασυνείδητο **"από μόνο του"**, ξεκομμένο από τα άλλα υποσυστήματα και το όλο, **δεν παράγει επιθυμία**. Η **επιθυμία είναι καρπός επανατροφοδότησης του ψυχικού συστήματος με τις επιπτώσεις της λειτουργίας του** — δηλαδή του **δομικού διχασμού** και, ιδίως, της **εσωτερικής διγλωσσίας**, που συγκροτεί την ανυπέρβλητη και απαραμείωτη απόκλιση μεταξύ **ανάγκης** και **αιτήματος**.

IV.9.4. ΤΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ ΩΣ ΧΑΟΣ

Φαντασίωση, επιθυμία, σύμπτωμα, λοιποί **"σχηματισμοί του ασυνείδητου"**, **ερμηνεία** — τα φαινόμενα αυτά εικονογραφούν τη **μορφολογία της αιτιότητας**, που χαρακτηρίζει τις διαδικασίες του ασυνείδητου: **Ισχυροί αυτορρυθμιστικοί μηχανισμοί** (οδωτικοί, όπως η *ενόρμηση*, ή *ανασταλτικοί*, όπως η *απώθηση*) και, ταυτόχρονα, **ευαίσθητη εξάρτηση από τις εκάστοτε "αρχικές" συνθήκες** (εξ ου και η *καλειδοσκοπική πολυμορφία* και η *πολυσημία* των διατυπώσεων του ασυνείδητου). Πρόκειται για το **δίπτυχο**, που χαρακτηρίζει τις διαδικασίες, οι οποίες έχουν σα λογική τους το **αιτιοκρατικό χάος** (4.70).

Ειδικότερα, η **πλαστικότητα** του αναλογικού κώδικα **"πρωτογενής διαδικασία"** είναι κατ' εξοχήν πρόσφορο πεδίο για την ανάπτυξη της **"ευαίσθητης εξάρτησης από τις αρχικές συνθήκες"** — ενώ η **πιεστική μορφοποιούσα εμμονή** και η **σταθερή ώση της ενόρμησης** αντιπροσωπεύουν, με τρόπο υποδειγματικό, τη λειτουργία του **"παράξενου ελκυστή"** (4.71).

IV.10. ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΠΛΟΚΗ

Παράφραση και πλοκή

Το ασυνείδητο, ως τόπος εγγραφών και των αντίστοιχων σημειωτικών διεργασιών, δεν "γίνεται" ποτέ συνειδητό — όπως το φαντάστηκε μια ολόκληρη μυθοπλασία γύρω από την "*αντικατάσταση*" του ασυνείδητου από το συνειδητό (4.72). Απλώς **εκδηλώνεται μεταγραφόμενο** ή, ακριβέστερα, **παραφραζόμενο** (4.73) σε **όρους αντίστοιχους και μορφές παραπέμπουσες** (4.74) στην ασυνείδητη "*διατύπωση*" — αλλά και **συμβατές με τις απαιτήσεις των άλλων υποσυστημάτων** του ψυχικού οργάνου (π.χ. *λεκτική διατύπωση* για το συνειδητό, ή *ονειρική* για την αντίληψη, πρόσφορη *παραμόρφωση - μεταμπίεση* της επιθυμίας για το υπερεγώ, κτo). Έτσι προκύπτουν δύο διαδικασίες: **Αλληλοδιαπλοκή** και **επιπλοκή**, ως μηχανισμοί και/ή επιπτώσεις της αλληλεπίδρασης των ψυχικών περιοχών και της απαρτίωσής τους στο όλο ψυχικό σύστημα.

Αλληλοδιαπλοκή

Αντιστοιχεί σε **υποβολή** της *ασυνείδητης αλήθειας* του υποκειμένου στην "**κρίση**" και την "**επίδραση**" άλλων δυναμικών στοιχείων του ψυχισμού (*εγώ, υπερεγώ, συνειδητό, προσυνειδητό ...*).

Μια διευκρίνιση κρίνεται εδώ αναγκαία: Η έννοια της *αλήθειας* είναι ίσως η **δεσπόζουσα σταθερά** σε όλη την ιστορική διαδρομή και δομή του ανθρώπινου πολιτισμού. Στη γενικότερη έκφασή της, παραπέμπει στην **συμβατότητα μεταξύ ανθρώπινης εκδοχής και πραγματικών περιστατικών** — όσο κι αν αυτή η έννοια της "**πραγματολογικής**" και "**λογικής**" *αλήθειας* επικαθορίζεται από θεωρήσεις σχετικές με το **νόημα** (όπως, π.χ., αποδίδεται βάσει του **μύθου, της θεοδικίας** — ή με όρους "**σεξουαλικών θεωριών**" του παιδιού).

Πέρα από άλλες θεωρήσεις κι αξιολογήσεις (ιστορικές, φιλοσοφικές, επιστημολογικές, κοινωνιολογικές) αυτής της έννοιας και της θέσης που κατέχει, ως **θεμελιούσα αναφορά**, στην κοινωνική ζωή, είναι άξια υπογράμμισης εδώ μια ιδιαίτερη **ψυχοδυναμική διάστασή της**:

Η υποκειμενική αναφορά στην έννοια της αλήθειας αποτελεί ρητή παραίτηση από την ναρκισσιστική διεκδίκηση και φαντασίωση της παντογνωσίας και παντοδυναμίας και την γονιμότερη ίσως αποδοχή του "ευνουχισμού" — με την έννοια ότι γίνεται δεκτή η αναγκαιότητα μιας *τάξης του κόσμου* και του *λόγου* (λογική και αιτία). Μ' αυτή την έννοια, αποτελεί μετουσίωση (4.75) της αίσθησης της γκαιντελιανής απληρότητας και πρωταρχική — ίσως χωρίς στοιχείο ναρκισσιστικής ταπείνωσης — περιοχή πρόσφυσης της αναφοράς στον Τρίτο Ορο, στην ετερότητα και τον λόγο, ως *συμμεριστή εκδοχή των πραγμάτων*.

Σ' αυτό το πλαίσιο θα ώφειλε, μάλλον, να εγγραφεί και κάθε συζήτηση σχετικά με την *"αρχή της πραγματικότητας"* (το συμμεριστό ως καταναγκασμός — λόγω θέσης του αιτήματος — και ως *περιβάλλον της ανάγκης*), καθώς και η *υυχική λειτουργικότητα της "(αυτο)λογοκρισίας"*.

Το ασυνείδητο αδυνατεί να γεύδεται

Ως προς την έννοια της *ασυνείδητης αλήθειας*, αυτή παρουσιάζει δυο πτυχές:

- * Μια πτυχή *τοπική* — δηλαδή το ότι κάποιες σημειωτικές *διατυπώσεις* ("*προτάσεις*" ή, ευρύτερα, *μορφώματα-που-σημαίνουν*), ανήκουν στην ιδιαίτερη περιοχή και διαδικασία, που αντιστοιχεί στο ασυνείδητο.
- * Μια πτυχή *λογική* — δηλαδή το ότι οι προαναφερθείσες ασυνείδητες σημειωτικές διατυπώσεις είναι *αληθείς*. Εδώ η έννοια της αλήθειας φθάνει στα όριά της, με την εξής διευκρίνιση:

Κάθε διατύπωση του ασυνείδητου είναι "αληθής", υπό την έννοια της συμβατότητάς της με τα *εγκαταγεγραμμένα ίχνη*, που αποτέλεσαν το σημειωτικό υλικό για την κατασκευή της, και με την *ενόρμηση*, την οποία εκπροσωπούν. Ή, ακριβέστερα, το ερώτημα *"αληθής ή γευδής"* για την ασυνείδητη σημειωτική διατύπωση *δεν έχει νόημα*, καθόσον *το ασυνείδητο αδυνατεί να γεύδεται* (4.76).

Το ασυνείδητο *αδυνατεί να γεύδεται* για δυο λόγους:

- *Πρώτο, κάθε ασυνείδητη διατύπωση, ως φαντασίωση, μορφοποιεί την αλήθεια της επιθυμίας (δεν πλανάται ως προς το τί "θέλει να διατυπώσει").*

- *Δεύτερο, ο ενορμητικός πόλος της προσωπικότητας, όταν διατυπώνει σημειωτικά την ενορμητική δυναμική, κατά τη μορφοποίηση του "πρωτότυπου", της πρωταρχικής εκδοχής, δεν λαβαίνει υπόψη του "σκοπιμότητες συνομιλητικότητας", οι οποίες και θα επέβαλαν, ενδεχομένως, "παραπλανητικές" ή "γευδείς" διατυπώσεις (όπως συμβαίνει π.χ. στο προσυνειδητό, κατά την εργασία του ονείρου, κλπ.).*

Αδυνατεί να γεύδεται, δηλαδή, όπως ο θόρυβος του κινητήρα: ίσως παραπλανά, αλλά όχι εμπρόδετα. Πραγματολογικά μπορεί να παρέχει "εσφαλμένες πληροφορίες" — αλλά με κανένα τρόπο δεν ισχυρίζεται ότι "παρέχει αληθείς". Άρα κείται πέραν του αληθούς και του γευδούς — σε περιοχές "καθαρού σημαίνοντος" ή, ακριβέστερα, "άδολης λειτουργίας": πέρα από κάθε πρόθεση ή προϋπόθεση ή αναγκαιότητα συνομιλητικότητας, συνεπώς δε, πέρα και από κάθε στρατηγική ή τακτική βλέψη έναντι κάποιου άλλου, που θα μπορούσε να προσφύγει και στον δόλο.

Αλήθεια και γευδές

Το ότι το ασυνείδητο αδυνατεί να γεύδεται, σημαίνει δύο τινά:

- **Είτε η έννοια της αλήθειας οφείλει να αναδιατυπωθεί στο φως της "πέραν του αληθούς και του γευδούς" και, προφανώς, παράδοξης υπόστασης των ασυνείδητων διατυπώσεων.**

Αυτή η ιδιαίτερη υπόσταση όχι μόνο ταιριάζει με την απουσία "*αληθικών συναρτήσεων*" (4.77) στον κώδικα του ασυνείδητου. Αλλά και σαφώς υπενθυμίζει το ιδιαίτερο καθεστώς των "*ομιλητικών πράξεων*" (4.78), που χαρακτηρίζονται ως **τελεστικές** — κατ' αντιδιαστολή με τις **διαπιστωτικές**. Η σημειωτική δυναμική και λογική του ασυνείδητου όντως συγγενεύει με την τάξη του **τελεστικού**, της πράξης με **σημαίνοντα, με σύμβολα, διότι:**

- Δεσμεύει το ίδιο το σύστημα "ασυνείδητο" στη δυναμική του ενορμητικού ενεργήματος, όπως διατυπώνεται με τρόπο επιτακτικό — ως επιθυμία προς εκπλήρωση — στη φαντασίωση.
- Ενώ, παράλληλα, εξαναγκάζει, με τη σημειωτική της λειτουργικότητα και μόνο, τα υπόλοιπα υποσυστήματα του ψυχικού συστήματος και, ευρύτερα, το όλο ψυχοσωματικό σύστημα σε ορισμένο (αμυντικό ή συμπτωματικό ή μετουσιωτικό) τρόπο λειτουργίας.
- Είτε θα έπρεπε να θεωρηθεί η έκφραση "ασυνείδητη αλήθεια" ως ρητορικό πλέον σχήμα, που δεν εντάσσεται σε σημειωτικά ή λογικά πεδία, αλλά παραπέμπει σε κάποια υπαρξιακή διάσταση — δηλαδή, εν μέρει τουλάχιστον, και πέραν του μηχανολυτικού πεδίου. Ιδιαίτερα μάλιστα αν ληφθεί υπόψη ο "αναπόφευκτος" χαρακτήρας αυτής της "αλήθειας", η αναγκαστική επιβολή αυτής της αλήθειας στη ζωή του υποκειμένου — είτε με μορφή άμεση (όνειρα, δημιουργία, έργο, ύφος), είτε με μορφή πλάγια (σύμπτωμα, παραδρομή κτό).

Σίγουρα, η διεξοδική συζήτηση τέτοιων θεμάτων υπερβαίνει κατά πολύ τα όρια του παρόντος. Η λογική του εδώ αναπτυσσόμενου επιχειρήματος, ωστόσο, υποδειχνει, ως προς τις δύο αυτές προσεγγίσεις, ότι:

- Η λογική του ασυνείδητου είναι συμβατή με την πρώτη εκδοχή — δηλαδή με την προσφυγή στην "πέραν του αληθούς και του ψευδούς" έννοια του επιθυμητικού ως τελεστικού.
- Η δεύτερη εκδοχή (η έκφραση "ασυνείδητη αλήθεια" ως ρητορικό σχήμα) θα μπορούσε να είναι εν μέρει βάσιμη, ως προς αυτό που θετικά υποδηλώνει — ότι όντως υφίσταται ένα πεδίο "πέραν του μηχανολυτικού πράγματος". Αλλά δύσκολα θα μπορούσε να ισχύει ολοκληρωτικά — μια και η λογική του ασυνείδητου συμπεριλαμβάνει συστατικά τη σημειωτική διάσταση, δηλαδή μια περιοχή, από την οποία (έστω με τον όρο κάποιας αναδιατύπωσης) είναι δύσκολο να αποκλεισθεί

το **ερώτημα** περί **αλήθειας** (έστω και υπό την παράδοξη συνθήκη ότι το ασυνείδητο αδυνατεί να γεύεται).

Επιπλοκή

Εκδηλώνεται ως **παρεμβολή** της (ασυνείδητης) αλήθειας του υποκειμένου στη **ροή** και τη **μορφολογία** των — τυπικών ή άτυπων, σημειωτικών ή και μη-σημειωτικών (4.79) — διεργασιών, που συναρτώνται με τις **άλλες πτυχές του ψυχισμού**. Αυτή η αναπόφευκτη παρεμβολή, με τη μορφή είτε της **παρεισαγωγής/παρείσφρυσης**, είτε της **"εξωτερικής πρόκλησης"** — η οποία κινητοποιεί εσωτερικούς στα άλλα αυτά συστήματα μηχανισμούς αυτορρύθμισης, ομοιοστασίας, προσαρμογής ή καινοτομίας και ανάπτυξης-αναδιάρθρωσης — **επικαθορίζεται**, ως προς τις επιπτώσεις της, και από τη **σημειωτική μορφολογία** των **"παρεμβολών"** και από τις **σημειωτικές ιδιομορφίες** των **"συστημάτων-στόχων"**.

Τα **προβλήματα**, οι **επιπλοκές**, που μπορούν να προκύψουν σ' αυτή τη διαδικασία **ανταλλαγών** και **αλληλεπιδράσεων** μεταξύ του ασυνείδητου και των λοιπών υποσυστημάτων του ψυχισμού, αναφέρονται σε δυό τάξεις διεργασιών:

- **Πρώτο**, η δυνατότητα, οι μορφές, οι μηχανισμοί και τα όρια, που προσδιορίζουν και χαρακτηρίζουν τις **"δια μεταγραφής / παράφρασης"** (4.80) εκδηλώσεις και επιπτώσεις της ασυνείδητης δυναμικής στο επίπεδο των άλλων **υποσυστημάτων** του ψυχισμού και, ευρύτερα, των άλλων — σημειωτικών ή μη — **αναβαθμών της ψυχοσωματικής ολότητας**. Ειδικότερα δε και ακριβέστερα, η **παρεκκδορά** της ασυνείδητης διατύπωσης, είτε **"πετυχαίνει"** είτε **"αποτυχαίνει"** (σχηματικά, είτε μορφοποιείται ως **έργο**, είτε μορφοποιείται ως **σύμπτωμα**), έχει υπόσταση και επίπτωση **διατάραξης** και **κλωνισμού, αναδιατύπωσης** του **"κόσμου"** του υποκειμένου — άρα και κάθε άλλης πτυχής του ψυχισμού, λόγω **ανάδυσης** του **αδιανόητου**, του **απροσδόκητου**, του **ανυπόφορου**, του **θαυμαστού**.
- **Δεύτερο**, οι **υπερ-υποκειμενικοί όροι** αυτής της διαδικασίας — π.χ. η **γλώσσα** και, ακριβέστερα, η **εσωτερική διγλωσσία** ως **ορίζουσα συνθήκη, μείζον περιβάλλον** του ασυνείδητου και του συνειδητού, οι **νόμοι των "καταστάσεων διατύπωσης"** και των **"καταστάσεων (δια) λόγου"**, οι **λογικές της αφήγησης**, του **παραθέματος** και του **σχολίου**, οι **ιδιαιτερότητες των σωματικών** (σημειωτικών ή

μη) *επιπτώσεων* του ψυχικού, κλπ. — ευρύτερα, δηλαδή, το ζήτημα της *ψυχικής οικοσυστημικής*. Η οποία, ως *λογική* και *διαδικασία*, νοείται εδώ ως *απαρτίωση* των δύο θεμέλιων και απaráκαμπτων όρων (*ψυχή* και *πολιτισμός*) στο πλαίσιο ποικιλότροπα *διαστρωματωμένων* δομών και *διαμεσολαβούμενων* λειτουργικών αλληλεπιδράσεων, στο πλαίσιο της ανισότροπης και πολυεπίπεδης *διαλεκτικής της ιστορίας*, που χαρακτηρίζει και την ψυχή και τον πολιτισμό και την αμοιβαιότητα των σχέσεών τους. Αλλά και ως *στιβαδωτή συναρμογή*, ταιριαστή κι αταίριαστη μαζί, δύο μειζόνων αγορευτικών και λογικών συστημάτων: Της *ψυχαναλυτικής ευαισθησίας*, από τη μια, και της *οικοσυστημικής σκέυης*, από την άλλη.

IV.11. ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΕΡΙΣ

- Η θέση ότι το *φροϋδικό ασυνείδητο*, σε μια τουλάχιστον πτυχή του, εμφανίζεται ως *αναλογικά οργανωμένο τυπικό σύστημα*, οδηγεί σε μια ευρύτερη *αναδιατύπωση* και, ίσως, *επαναθεμελίωση* της *ψυχαναλυτικής εννοιολογίας* — με επιπτώσεις στην *κλινική* (θεωρία και πρακτική). Και, όπως θα δούμε, μια τέτοια "*ενδοψυχαναλυτική*" επιστημολογική αναδιάρθρωση συνεπιφέρει ανάλογες, περισσότερο ή λιγότερο εκτεταμένες, *αναδιατυπώσεις* (ως επιπτώσεις ή προϋποθέσεις της) και σε *συναφή πεδία* (σημειωτική, λογική, φιλοσοφία...).

- Ως προς τον "*λόγο της έριδος*", αυτός οφείλει να *επαναξιολογηθεί*, στο πλαίσιο της αναγκαστικής του παραίτησης από την αξίωση (που θυμίζει και τη λεγόμενη "*μαγική σκέψη*") για *αναγωγή του αντικειμένου (φροϋδικό ασυνείδητο)* και, ιδιαίτερα, των *σημειωτικών του ιδιαιτεροτήτων (αναλογική συγκρότηση)*, στο *πεδίο και μέσο προσέγγισής του (λέξεις)* — δηλαδή σε ό,τι *συγκροτεί ένα ιδιαίτερο πεδίο εκφάνσεων* αυτού του αντικειμένου (*ψυχαναλυτική διαδικασία*), χωρίς αυτό το ιδιαίτερο πεδίο (η "*τυπική θεραπεία*", όπως λέγεται) να εξαντλεί καν το ρεπερτόριο μορφών της *ψυχαναλυτικής θεραπείας* (όπως π.χ. βλέπουμε στα παιδιά, στο ψυχόδραμα κλπ).

Ήδη ειπώθηκε ότι ο *λόγος της έριδος* ισχύει στο μέτρο ακριβώς που *δεν ισχύει*.

Δηλαδή, "*το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα*" στο μέτρο που αυτή η "*γλώσσα*" σαφώς *αντιδιαστέλλεται από το ψυφιακό*

γλωσσολογικό μοντέλο. Και εντάσσεται στο παράδειγμα της εσωτερικής διγλωσσίας.

Απ' την πλευρά του υποκειμένου, δηλαδή, η **ψυχική αξία** και **λειτουργικότητα** της γλώσσας των λέξεων, είναι συνάρτηση των μη-λεκτικών διεργασιών (**ενόρμηση** και **φαντασίωση**), που την βαστάζουν, την κινούν και την "δουλεύουν".

Η **αξία της γλώσσας** στην ψυχή συνίσταται στην **ποιητική** ή **συμπτωματική** λειτουργία της.

Η όποια **γλωσσολογική αναφορά**, λοιπόν, από την πλευρά της μηχανάλυσης, προϋποθέτει, ως προς την **εγκυρότητά** της (τουλάχιστον), την **εγγραφή** και **απαρτίωσή** της σε **λόγο**, που αντανακλά τη βαθύτερη **συγκρότηση του ψυχισμού** και αντιστοιχεί στο **παράδειγμα της εσωτερικής διγλωσσίας.**

- Ιδιαίτερα γόνιμη φαίνεται να ναι αυτή η προσέγγιση ως προς τη διερεύνηση των τριών βασικών πεδίων, των οποίων άπτεται και τα οποία συναρτώνται με το μηχαναλυτικό διάβημα: Πρώτο, η **αρχιτεκτονική της φαντασίωσης.** Δεύτερο, η **ποιητική του συμπτώματος.** Τρίτο, η δημιουργικότητα, **το έργο του έργου.** Και τα τρία οφείλουν να αποτελέσουν εξίσου προνομιακά πεδία κατοπινής διερεύνησης.

ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΦΕΥΡΕΣΗ

Το ότι σήμερα καθίσταται εφικτό όχι μόνο να υποβληθεί σε νηφάλιο κριτικό έλεγχο ο *"λόγος της έριδος"*, αλλά και να επωφεληθούμε από τους περιορισμούς του, αναδιατυπώνοντας την έννοια του φροϋδικού ασυνείδητου με όρους *αναλογικά οργανωμένου τυπικού συστήματος*, δε σημαίνει μόνο ότι ένα καίριο γυχαναλυτικό ζήτημα μπορεί να προσεγγισθεί και με τρόπο, που να μην αντιπροσωπεύει *"ξεκαθάρισμα λογαριασμών"* ή *"αλλιώςτική αίσθηση του αυτού αδιεξόδου"*. Σημαίνει, πρώτα και κύρια, ότι το **τοπίο εκφοράς του λόγου** και η **συνάφεια προσδιορισμού των διακυβευόμενων** έχουν μεταβληθεί — δεν *"παίζονται"* πια τα ίδια πράγματα ή, τουλάχιστον, δεν *"παίζονται"* με τους ίδιους όρους.

Μια πιθανή περιεκτική **σύνοψη** του νοήματος, που φαίνεται να αναδύεται από το όλο εγχείρημα, θα μπορούσε να είναι η εξής:

Η ανακάλυψη και εννοιοποίηση του **ειδοποιού αντικειμένου** της γυχανάλυσης, του φροϋδικού **ασυνείδητου** — τουτέστιν, η **εφεύρεση της γυχανάλυσης** — θα μπορούσε να ήταν τουλάχιστον **εξίσου επίκαιρη**, τουλάχιστον **εξίσου γόνιμη** και τουλάχιστον **εξίσου έγκυρη**, αν το **περιβάλλον πραγμάτωσής της** αντιστοιχούσε στα **τέλη του εικοστού** και όχι στα **τέλη του 19ου αιώνα**.

Η τοποθέτηση αυτή σαφώς υποδηλώνει ότι υφίσταται και μια **διαχρονική υπόσταση** του αντικειμένου καθεαυτού, αλλά και μια **ιστορικότητα της μορφολογίας** του σε συνάρτηση με τη συνάφεια πρόσληψης, κατασκευής και διαχείρισής του. Τίθεται λοιπόν εδώ ένα **ζήτημα ιστορίας**.

Χωρίς απαίτηση εξαντλητικότητας καμία, με μόνο κριτήριο την ανάδειξη του νοήματος που έχει το παρόν διάβημα, επιχειρούμε εδώ να σκιαγραφήσουμε τέσσερες **στιγμές της ιστορίας του φροϋδικού ασυνείδητου**.

• Τέλη 19ου αιώνα.

Η ανακάλυψη του ασυνείδητου και η πρωτογενής διατύπωση της μηχανολογικής αγορευτικότητας πραγματοποιούνται στη συνάφεια, που έχει σαν επίκεντρό της (ως προς τα ενεργήματα αυτά) την κρίση της κλασικής έννοιας και κουλτούρας του **ατόμου**, μπρος στην επέλαση του *"βιομηχανικού εξορθολογισμού"* (που απολήγει στους Taylor-Ford) και, ευρύτερα, της **νεωτερικότητας (*modernité*)**, που φέρνει μαζί της το πρόταγμα για μια σύγχρονη — ηθονική και αδυσώπητη — κουλτούρα μαζών.

Η αναδυόμενη **εκτοπία του ατόμου** και **ατοπία του υποκειμένου** μορφοποιείται **δίκην διαμαρτυρίας** στον **de Chirico** (και τους σουρεαλιστές) με το **ανδρείκελο** και την **αίσθηση του ανοίκειου** — ενώ αποκτά υπόσταση **ιστορικής δύναμης** στα επαναστατικά κινήματα, αλλά και στο σφαγείο του **Α' Παγκοσμίου Πολέμου**.

Η **εφεύρεση της μηχανάλυσης** πραγματοποιείται στη **Βιέννη**. Ο χώρος, η **Βιέννη αυτή** — *αληθινή κοιτίδα του αιώνα* (5.1) — απεκλήθη από τον Karl Kraus *"εργαστήρι μιας αποκάλυψης"*. Κατά τον Hermann Broch, επρόκειτο για μια *"χαρούμενη αποκάλυψη"* — με την έννοια που κι ο Νίτσε μιλά για *gaga Scienza*.

Σ'αυτή τη συνάφεια, η μηχανάλυση εφευρίσκεται και μορφοποιείται μέσα σ'ένα ιδιαίτερο **επιστημολογικό και αγορευτικό περιβάλλον**, του οποίου **μείζονες ορίζουσες** αντιπροσωπεύουν η **ενέργεια** (ως *δεσπόζουσα*), η **δερμοδυναμική**, η **βιολογία** και η **φιλολογία**.

• Μεσοπόλεμος

Ενώ ο Φρόϋντ διατυπώνει και επιβεβαιώνει με έμφαση την ιδέα της **ενόρμησης θανάτου** και χαρακτηρίζει τον **πολιτισμό πηγή δυστυχίας**, ο *"εξαμερικανισμός"* της μηχανάλυσης από τους κυνηγημένους από τον ναζισμό φυγάδες της ευρωπαϊκής **οντολογικής αναδιερώτησης** (Husserl, Heidegger) οδηγεί στη διατύπωση της **Ψυχολογίας του Εγώ**. Η οποία θεμελιώνεται σε μια **διπλή εκδοχή εργαλειακότητας**:

- * Εργαλειακότητα του **λόγου** ως προς την **γυχή** (προτεραιότητα της σημασίας-περιθωριακότητα της μορφής).

* Εργαλειακότητα της **ψυχής** ως προς τα πράγματα (*προσαρμογή-κυριαρχία*).

Το τμήμα αυτής της **"ειρνοποιού αναμόρφωσης"** της μηχανάλυσης είναι, εμφανώς, η **παραίτηση από τη λειτουργία του σκανδάλου**, η **"ειρήνη"** και η **"αρμονία"** μεταξύ Πολιτισμού και Ασυνείδητου.

• **Μεταπόλεμος**

Το **αδιανόητο της φρίκης** (Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Ολοκαύτωμα), το **απροσμέτρητο των πληγών** και το **οικείο του φόνου και των ερειπίων** — **βαδύτατα τραύματα** — τροφοδοτούν, στο πλαίσιο του οικονομικού **"μπουμ"** (αλλιώς **"θαύματος"**), ένα σύμπλεγμα τρόμων κι ελπίδων, όπου συνυπάρχουν **αγωνία, επιθυμία λήθης και ειρήνης, ευχή επανόρθωσης και επανένωσης του κατακερματισμένου όλου**. Δημιουργία του ΟΗΕ, **"η γλυκιά αδιαφορία του κόσμου"** (A. Camus), **"διαστημόπλοιο Γη"**, **"πλανητικό χωριό"**, **"Γη-πατρίδα"** — μερικές μόνο από τις μεγάλες εκδοχές αυτής της **θεμελιακής φαντασίωσης**, που συντάσσει τον μεταπολεμικό κόσμο των ανθρώπων.

Σ'αυτή τη συνάφεια και δυναμική, είναι αναμενόμενο να ευνοούνται στρατηγικές και επιλογές **"ανακωχής"** και **"μη-πολέμου"**, ως προς τη σχέση Ψυχής και Πολιτισμού. Η υπαρξιστική **"εντολή ελευθερίας"** είναι η ευγενική και ανθρωπιστική εκδοχή αυτής της δυναμικής — η οποία, στο άλλο άκρο του φάσματος, θα πάρει τη χοντροκομμένη μορφή του **καταναλωτισμού** (**"απεριόριστη επιλογή αγαθών"** στη χώρα των πολυεθνικών).

Η επίπτωση αυτών των διαδικασιών στο πεδίο της μηχανάλυσης χαρακτηρίζεται από μια **"μαγευτική δολιότητα"**.

Έτσι, λοιπόν, σε όλο το τοπίο των επιστημών του ανθρώπου αναδύεται κυριαρχικά η **αγορευτική του στρουκτουραλισμού** — υπό την δεσπόζουσα της **γλωσσολογίας**. Λανθάνον συμπαρακολούδημα αυτής της αγορευτικής αναμόρφωσης του πεδίου είναι η (**"αυτονόητη"**, πλέον) **έμφαση** (και, σταδιακά, **επιθυμία συμμόρφωσης**) στη **γλώσσα** και τον **λόγο**. Πρόκειται εμφανώς για δυνάμεις **ειρνοποιές και ενοποιές**, για τρόπους **"αυτονόητης"** **ενσωμάτωσης του ενσωματώσιμου και "φυσικής"**, **"αβίαστης"** **περιθωριοποίησης ή και αποσιώπησης του μη-ενσωματώσιμου στον πολιτισμό**.

Η αγορευτική αυτή δυναμική, προτείνοντας στην **γυχανάλυση** γέφυρες (γλωσσολογία-σημειολογία), της ανοίγει βέβαια διεξόδους ουσιαστικών αναδιερωτήσεων, αναζητήσεων και αναδιατυπώσεων. Ταυτόχρονα, όμως, λανθανόντως, **καταναγκάζει** το όποιο **γυχαναλυτικό διάβημα** — στο μέτρο που εγγράφεται στο **στρουκτουραλιστικό-γλωσσικό περιβάλλον** — παροχετεύοντας τη μορφολογία του προς την κατεύθυνση του **ενσωματώσιμου**.

Η **λακανική επανεφεύρεση της γυχανάλυσης** — ως αντίποδας της **“χοντροκομένης”** Ψυχολογίας του Εγώ — αντιπροσωπεύει την **λεπτοφυή, ειρωνική και σκανδαλοποιό εκδοχή** αυτής της **διολίσθησης προς το ενσωματώσιμο**. Μέσω της **αναγωγής του γυχικού στο γλωσσικό** — στον **δεσμό των δεσμών**, τον κατ’εξοχήν **κοινωνικό δεσμό και νόμο** — η σχέση **Ασυνείδητου και Πολιτισμού** αναδιατυπώνεται έτσι, που **βραχυπρόθεσμα ίσως σκανδαλίζει, αλλά μακροπρόθεσμα εξομαλύνει και ενσωματώνει**. (Η **γυχανάλυση στο Πανεπιστήμιο**, άλλωστε, είναι μια εύγλωττη ένδειξη γι’αυτό. Το ίδιο, πιθανότατα, και η παραίτηση από την αναγκαία **γυχανάλυση της γλωσσολογίας** και, ιδίως, της **γυφιακής διαστρέβλωσης**).

• Τέλη 20ου αιώνα

Η κατά κράτος επιβολή των **“άγυχων πραγμάτων”** (5.2) — τεχνολογία, χρήμα, εμπόριο — σ’ένα τοπίο, όπου δεσπόζει ο **κυριαρχικός μονόλογος των ΜΜΕ**, είναι η μια όψη του κόσμου μας. Η άλλη του όψη, η **δεσπόζουσα** της εποχής μας (τουλάχιστον, ως προς το θέμα που μας απασχολεί εδώ), αντιστοιχεί στην **κρίση της ανατρεπτικής κουλτούρας**. Η **ιστορική έκφανση** αυτής της κρίσης συμπυκνώνεται στην **παρακμή του μαρξισμού**. Η **λειτουργική** της έκφανση, πάλι, θα μπορούσε να συνοψισθεί στο τρίπτυχο **κρίση του κριτικού λόγου/διαχειριστική προσέγγιση των πραγμάτων/γυχική ερήμωση των ανθρώπων**.

Υπ’αυτές τις συνθήκες, καθίσταται προφανής ο κίνδυνος εισόδου στη νέα χιλιετηρίδα με όρους **ανομίας** — μια και δεν υφίσταται λόγος επαρκής για να δώσει μορφή (και να πλάσει αντίστοιχο πρόταγμα) στην (όποια αποδεσμευθεί ως τέτοια) **θεμέλια αντινομία** της εποχής μας.

Η **γυχανάλυση**, με δύο βασικές πτυχές της (**λειτουργία σκανδάλου, λειτουργικότητα του λόγου**), σ’αυτή τη συνάφεια, ή **θα σιωπήσει αποσιωπώντας**

αληθής ή θα μιλήσει με κριτικό τρόπο — κριτικό και ως προς τα πράγματα, αλλά και ως προς την δική της αγορευτικότητα.

Είναι, ενδεχομένως, περιττό να ανακαλύψουμε ξανά το *ασυνείδητο*. Δεν είναι, ωστόσο, περιττό να το *ξανασκεφτούμε, να το στοχαστούμε αλλιώς, να το αγγίξουμε αλλού, να μιλήσουμε (όσο γίνεται) και με καινούργιους τρόπους. Να διατυπώσουμε αλλιώς την εξ Αυτού ορμώμενη πνοή ζωής* — μεταξύ των άλλων, και με *νέο λόγο*. Ίσως δεν είναι, μάλλον λόγια, περιττό να επανεφευρεθεί η *ψυχανάλυση*.

Αυτό το *παράδοξο* έχει και υπόσταση και ιστορία.

- Η *ψυχανάλυση εφευρέθηκε* στο *"ενεργειακό-εξελικτικό"* επιστημολογικό και αγορευτικό *περιβάλλον*, που συγκροτούσαν οι αναφορές στην *ενέργεια, τη θερμοδυναμική, τη βιολογία, τη φιλολογία*, καθώς και η αντίληψη της *γραμμικής αιτιότητας*.
- *Επανεφευρίσκεται* έκτοτε *αδιάκοπα*, με ρίσκο, οδύνη κι απόλαυση, στο πλαίσιο κάθε *ψυχαναλυτικής θεραπείας*.
- *"Επανεφευρέθηκε"* απομειωτικά, με την *ψυχολογία του Εγώ*, ως *εργαλειακή προσαρμοστικότητα*.
- *Επανεφευρέθηκε* ουσιαστικά από τον J.Lacan, στο *στρουκτουραλιστικό-γλωσσικό περιβάλλον*, με όρους, που μετέτρεπαν διαφορούμενα τη *γλώσσα σε σώμα του ασυνείδητου*.
- *Μπορεί να επανεφευρεθεί* και σήμερα, σ'ένα *επιστημολογικό και αγορευτικό περιβάλλον "ευφύες-συστημικό"*, του οποίου οι μείζονες ορίζουσες αντιστοιχούν στην *πληροφορία* (ως *δεσπόζουσα*), την *τεχνητή νοημοσύνη*, τις *νευροεπιστήμες*, τη *σημειωτική* και την *οικοσυστημική σκέψη*.

Επανεφεύρεση της ψυχανάλυσης σ'αυτό το *νέο περιβάλλον* είναι, ίσως, το μείζον ζητούμενο. Συμβολή σ'αυτό είναι, ίσως, το νόημα του παρόντος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Κάθε σημείωση χαρακτηρίζεται από τον τύπο "X.Ψ", όπου ο αριθμός X δηλώνει τον **αριθμό του κεφαλαίου** στο κείμενο, απ' όπου γίνεται η παραπομπή, ενώ ο μετά την στιγμή "." αριθμός Ψ δηλώνει τη **σειρά της σημείωσης** στο εν λόγω κεφάλαιο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

(0.1) D.Hofstadter, **Goedel, Escher, Bach**, Vintage Books, N.Y., 1980.

Η ως προς τα μηχανολογικά "*χωλότητα, αλλά όχι αμαρτία*" του Hofstadter παραπέμπει σε ένα γνωστό παράδειγμα.

Η απροσδόκητη αυτή σχέση *χωλότητας, Γραφής και αμαρτίας* (δανεισμένη από έναν ποιητή, τον Rückert) είναι, πράγματι, ένα από τα αγαπημένα σημεία αναφοράς του Φρόυντ στα παράδοξα της σχέσης ανθρωπίνης ψυχής και πολιτισμού (*βλέπε τέλος του Πέραν της αρχής της ηδονής*).

(0.2) **Μορφή = form(e)**.

Το επίθετο *formal/formel* αποδίδεται ελληνικά ως **τυπικός**.

"Δυό φορές μετέφρασα τον ηρακλείτειο **λόγο** ως **μορφή**. Θεωρώντας ότι για τον Ηράκλειτο ο **λόγος** είναι η τυπική δομή (*formal structure*), η οποία εξασφαλίζει σε κάθε αντικείμενο την ενότητα και την ευστάθειά του, είμαι πεπεισμένος ότι αυτή η ιδιότυπη χρήση της λέξης **μορφή** (με την έννοια της τάξης ισοδυναμίας δομικά ευσταδών μορφών) είναι μια αρκετά καλή προσέγγιση".

R.Thom, **Structural Stability and Morphogenesis**,
The Benjamin/Cummings Publ. Co., Mass. 1980 (σελ. 329).

(0.3) *Βλέπε* το πρόσφατο αφιέρωμα "**La Science du Désordre**" (**La Recherche**, No 232, mai 1991).

(0.4) Το φαινόμενο **Berlusconi** εικονογραφεί επαρκώς τις διαστάσεις του θέματος.

(0.5) **Πλασματική πραγματικότητα**: αντιστοιχεί στην *virtual reality*.

Για μια διεισδυτική παρουσίαση του πεδίου και των συναφών ζητημάτων, *βλέπε* το αφιέρωμα "**La révolution du virtuel**", **La Recherche**, No. 265, mai 1994.

(0.6) **MME**: αρχικά, τα οποία, κατά τρόπο ίσως συμπτωματικό, ως τέτοια *δεν προφέρονται* καθόλου.

Για μια ακαδημαϊκή έκθεση του θέματος, *βλέπε* R.Debray, **Cours de médiologie générale**, Gallimard, Paris 1991.

(0.7) **“Αγορευτικός, -ή, -ό”**: παραπέμπει στην έννοια του λόγου ως **discours** — που αντιστοιχεί σε συντεταγμένη (*βάσει υποδείγματος*) οργάνωση των εκφερομένων και, ευρύτερα, των σημειωτικών ενεργημάτων. *Βλέπε σχετικά* Θ.Λίποβατς, **Οι περιπέτειες του λόγου**, Έρασμος, Αθήνα 1987.

Αγόρευση: ο όρος αυτός εισάγεται εδώ ως απόδοση του **discours(e)**.

Η απόδοση του όρου *discours(e)* με την πιο συνηθισμένη εκδοχή — ως **“λόγος”** — γέννησε και στο πλαίσιο του παρόντος μια σειρά προβλήματα απτά και δύσκολα στον χειρισμό τους. Αυτά ανάγονται τελικά σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

* **Ασάφεια και σύγχυση** με άλλους όρους — ιδίως **“λόγος”** ως *parole* ή ως *raison* (γαλλικά) ή *κουβέντα, λόγια* (ελληνικά).

* **Δυσμορφίες** ύφους ή δομής της φράσης

Οι δύο αυτές αντιζοότητες εκδηλώνονταν τελικά είτε ως **δυσφορία** κατά την ανάγνωση, είτε ως πληθωρική προσφυγή σε αναγκαίες διευκρινήσεις — δηλαδή ως **υπερτροφία των επεξηγήσεων**.

Τα δύο αυτά συμπτώματα υποδηλώνουν την αναγκαιότητα επανεξέτασης του ζητήματος. Με αφητηρία, βεβαίως, το ότι η *σε γλώσσα ελληνική σημείωση του φαινομένου “λόγος”* — και των συναφών σημειωτικών μορφωμάτων και ενεργημάτων, λεκτικών ή μη — δεν εμφανίζει κατ' αρχήν, ούτε και οφείλει να εμφανίζει **αμφιμονοσήμαντη αντιστοιχία** με το τί συμβαίνει ή δεν συμβαίνει σε *άλλες γλώσσες*.

1. Οι μέχρι τώρα προταθείσες “λύσεις” πάσχουν από **έλλειψη συναίνεσης** και από **πληθώρα αναγκαίων συνοδών επεξηγήσεων**.

Κατά κανόνα, μάλιστα, ο ίδιος συγγραφέας αναγκάζεται να αποδίδει τον όρο με διάφορους τρόπους, κατά τη συνάφεια.

Έτσι, ο **Μ.Μαρκίδης** (*Η μηχανάλυση του διχασμένου υποκειμένου*, Έρασμος, Αθήνα 1977 — σελ. 85) — λόγου χάριν — θεωρεί ότι

“λόγω των ανεπαρκειών της ελληνικής γλώσσας, υπήρξε αναγκαίο να λυθεί συμβατικά το πρόβλημα της μεταγραφής μερικών εννοιών (λ.χ. ο “λόγος” αποδίδει το parole, αλλά και το discours, όταν δεν επιτρέπεται η απόδοση του τελευταίου σαν “ομιλία””

ενώ, παράλληλα, αναγκάζεται να αποδώσει και το parole όχι μόνο ως “λόγο”, αλλά και ως “λαλιά” (σελ. 26), ενώ σε άλλο σημείο (σελ. 74) φαίνεται να εξομοιώνονται “ο λόγος (: η έκφραση)”.

Ο **Σ.Δημητρίου** (*Λεξικό Όρων*, Καστανιώτης, Αθήνα 1978-83) αποδίδει τους όρους **discours(e)/Rede** και ως “λόγο” και ως “ομιλία”. Ωστόσο, παρουσιάζει το σχετικό λήμμα (τ. 1, σελ. 120) ως εξής:

“Το μήνυμα, που ο δημιουργός μεταβιβάζει με το έργο τέχνης στο κοινό, είναι λόγος με την έννοια της αγόρευσης...”

Ο **Θ.Λίποβατς** (*Οι περιπέτειες του λόγου*, Έρασμος, Αθήνα 1987), αφού επισημαίνει (σελ. 29) ότι *“χρειάζεται μεγάλη τόλμη, φαντασία και μεθοδικότητα για μια συστηματική, ενιαία και ριζική λύση”* στο *“μεγάλο και άλυτο πρόβλημα της ακριβούς ορολογίας”* στη *“(νεο-)ελληνική γλώσσα”*, προτείνει (σελ. 30) την εξής μετάφραση:

“(Ορθός) Λογισμός, Λόγος (με μεγάλο Λ), το λέγειν, λόγος (μικρό λ). Στα γερμανικά είναι: Vernunft, Diskurs (Rede), das Sprechen (Wort). Η Raison είναι στο επίπεδο του φιλοσοφικού “Λόγου”, Λογισμού (Kant), ο discours, αντίθετα, έχει πρώτα την έννοια της Ομιλίας, Πραγματείας. [...] Στα ελληνικά λέμε: “Ο τάδε έβγαλε Λόγο” [...] η parole είναι στα αρχαία ελληνικά το ρήμα, το λέγειν.”

Η δυσκολία του εγχειρήματος εικονογραφείται κι εδώ τόσο με τις χρήζουσες επεξηγήσεων δυνητικές συγχύσεις, όσο κι από τις ομοηχίες των όρων, καθώς και από την τελική “ανάγκη” για μια “ανορθόδοξη” γραφική (όχι ηχητική, ήδη) εφεύρεση — το “Λόγος” με κεφαλαίο Λ. Αυτό είναι σύνηθες στη γερμανική, ασύνηθες όμως, πλην κυρίων ονομάτων, στην ελληνική, και με σαφείς

συμπαραδηλώσες *οντολογικής υποστασιοποίησης* — π.χ. Θεός, Βουλή, Υιός, Δικαιοσύνη, έναντι των *“με μικρό”* θεός, βουλή, υιός/γιός, δικαιοσύνη... Ακόμη, στα ελληνικά λέμε *“Ο τάδε έβγαλε λόγο”* (με *“μικρό λ”*, ως προς την *εγκόσμια* χρήση και υπόσταση του λόγου) — αλλά και *“Έν αρχή ην ο Λόγος”* (με *“κεφαλαίο Λ”*, για τον Θεό — επίσης, με *“κεφαλαίο Θ”*). Έτσι, για παράδειγμα

“Στις Βέδες, τις αρχαιότερες Γραφές του κόσμου, υπάρχουν εδάφια που είναι σχεδόν παρόμοια με την πρώτη φράση του Ευαγγελίου του Ιωάννη: π.χ. “Στην αρχή της δημιουργίας υπήρχε ο Δημιουργός των Πλασμάτων μαζί μ’ Αυτόν ήταν ο Λόγος. Ο Λόγος ήταν πράγματι το Μπράχμαν” (η υπερβατική Θεότητα).”

(Σ.Πραμπχαβάναντα, *Η επί του όρουσ ομιλία κατά τη Βεδάντα*, Κονιδάρης, Αθήνα 1987, σελ. 50)

Εικονογράφηση της δυσκολίας, στο επίπεδο του αποτελέσματος τώρα, αποτελεί η φράση:

“Κάθε Λόγος προϋποθέτει τους λόγους, την ομιλία, όμως κάθε λόγος και ομιλία δεν οργανώνονται σε Λόγο” (σελ. 35).

2. Η πρόκληση — και η ανάγκη μαζί — είναι λοιπόν σαφής. Χρειάζεται μια ριζική λύση στο πρόβλημα της απόδοσης του **discours(e)** — λύση, που δεν φαίνεται να υλοποιείται επαρκώς στο *λόγος* ή και *Λόγος*.

Αρχικά, προσπάθησα να μην καινοτομήσω. Τελικά, στη φάση της προτελευταίας διόρθωσης — και του συναφούς *“χτενίσματος”* του κειμένου — αισθάνθηκα ότι υπεξέφευγα από μια υποχρέωση. Την υποχρέωση, που υπαγόρευε και η *“ονομάτων επίσκευς”* και οι δυσκολίες, που συναντούσα, για ανεύρεση μιας **ρηζικέλευθης** λύσης.

Η **ρηζικέλευθη** λύση, για την ελληνική γλώσσα, συχνά ισοδυναμεί με επανανακάλυψη του πλούτου των **αρχαίων λέξεων**.

Επισκεπτόμενος αυτό τον θησαυρό, συνάντησα τη γνωστότατη — αν και μάλλον *έκπτωτη*, ως προς τη σύγχρονη χρήση — λέξη **“αγορευση”**. Κρίνω ότι αυτή (και τα παράγωγά της : *αγορευτικός, αγορευτικότητα...*) μπορούν να αποδώσουν με ικανοποιητική ακρίβεια τη σημασιολογική μορφολογία του **discours(e)**.

• Κατά το **Λεξικό (Δ.Δημητράκου)**

αγόρευσις η ΜΝ, η δημηγορία, λόγος

αγορεύω ΑΝ [...] (τα συνδ. πλην του ενεστ., παρατ. κ. παθ. παρακ. εκ του φημί): ομιλώ εν τη αγορά, δημοσία, δημηγορώ, αναφέρω, λέγω τι. 2 Α μετ' απαρφ., παροτρύνω. 3 Α μετ' αιτ. προσ., κατηγορώ

αγορά η ΑΝ, η συνέλευσις λαού ή στρατού, 2 δημοσία ομιλία, αγόρευσις. 3 ο τόπος συναθροίσεως [...]

προσαγορεύω ΑΝ, προσφωνώ, χαιρετίζω. 2 Α μετά δύο αιτ., ονομάζω, καλώ. 3 μετ' απαρφ., ομιλώ ευφύμως περί τινος 4 Α αποδίδω εις τινα. 5 Α δηλώ, μνημονεύω.

προσήγορος Α, ο προσαγορευών, ο προσφωνών. 2 ομιλητικός, ευπροσήγορος.

- Στο Ελληνογαλλικό Λεξικό (του Αγγελου Βλάχου), ο όρος αγόρευσις αποδίδεται μονοσήμαντα και μονολεκτικά ως **discours**.
- Ο Σ.Δημητρίου (όπ. παραπ.) επισημαίνει την ιδιαίτερη χροιά του **discours** ως αγόρευσης.
- Στη Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής (του Δ.Τζάρτζανου) παρατίθενται, ως προς το "αγορεύω", ως συνώνυμα θέματα, τα εξής:

αγορευ-
ερ-
ρε- = ρη-, ειπ-

ενώ και στου Δ.Δημητράκου (βλέπε παραπ.) η σχέση αυτή σαφώς καταδηλώνεται με την υπόμνηση ότι μια σειρά τύποι του "αγορεύω" σχηματίζονται "εκ του φημί".

- Ο όρος "αγόρευση", λοιπόν, έχει ως συμπαραδηλώσεις του αυτές που έχει και ο όρος **discours(e)**: Πράξη ομιλίας, πράξη δημόσια, συνομιλία, κοινωνικοποιημένη έκφραση — "ο Λόγος είναι εξαρχής μια κοινωνική σχέση" (Θ.Λίποβατς, όπ. παραπ., σελ. 35). Άλλωστε, το "έβγαλε λόγο" παραπέμπει ακριβώς στην έννοια της *αγόρευσης* — στην πράξη αυτού, που παίρνει δημόσια τον λόγο και

απευθύνεται στους άλλους, απαντώντας στην κοινωνικοποιημένη, την *πολιτική* κλήση *"Τίς αγορεύειν βούλεται;"*

- Η *αγόρευση* προσδιορίζει πλήρως το αντικείμενο της *ρητορικής*. Όμως, η *ρητορική* ("ρητορεύω ΑΝ, αγορεύω δημόσια" — *Λεξικό, όπ. παραπ.*), ως ιδιαίτερος κλάδος, είναι *"η πρώτη μαρτυρία, στη δυτική παράδοση, ενός στοχασμού πάνω στην ομιλία (langage)"* (O.Ducrot - T.Todorov, **Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage**, Seuil, Paris 1972 — σελ. 99). Με τη ρητορική *"αρχίζουμε να μελετάμε την ομιλία [langage] όχι ως γλώσσα ["langue"]* (όπως μαθαίνουμε μια ξένη γλώσσα), αλλά ως *αγόρευση ["discours"]* (στο ίδιο).
- Σ' αυτές τις *σημασιολογικές αναφορές* ερειδόμενοι, από την *ανάγκη* κινούμενοι και από την *χρηστική έκπτωση* του όρου επωφελούμενοι (για που αυτή επιτρέπει την πρόσφορη ανάκτησή του, με νέες ενδεχομένως αποχρώσεις), θεωρούμε ότι η απόδοση των όρων **discours(e)** με τον όρο *αγόρευση* αποτελεί λύση ρηζικέλευθη μεν, αλλά και ικανοποιητικά ακριβή, όπως και εύχρηστη — τόσο ως προς την διακριτική της μορφολογία, όσο και ως προς τον μορφικό και σημασιολογικό της πλούτο.

Ευχή προφανής, εδώ, να βρεθεί, αν γίνεται, ακόμη καλύτερη λύση. Μέχρι τότε, ωστόσο, *αγόρευση: Se non è vero, è ben trovato* — τουλάχιστον, έτσι φαίνεται.

3. Παρατηρήσεις εν όψει της χρήσης

- Ελπίζω ότι η χρήση θα απολειάνει — αν, όπου και όσο χρειάζεται — κάποια παραξενίσματα, που θα μπορούσε να προκαλέσει η προτεινόμενη χρήση της *"αγόρευσης"*.
- Σε περιπτώσεις όπου η χρήση των όρων είναι περισσότερο *ρητορική* παρά *τεχνική-εννοιολογική* και/ή επιθυμούμε να *υπερτονίσουμε* μια ορισμένη διάσταση του πράγματος, ή θέλουμε να *συνυποδηλώσουμε* μια πολυσημία, τότε υπάρχει βεβαίως, *όπως για κάθε λέξη*, η δυνατότητα προσφυγής σε *συνώνυμα* (*λόγος, ομιλία*).
- Γιατί, ενώ τα προβλήματα έχουν επισημανθεί, η (*πλὴν Θ.Λίποβατς*) *εμμονή σε μη-τεχνική απόδοση* του όρου *"discours(e)"* — με όλες τις προαναφερθείσες ασάφειες και περιπλοκές;

Αίσθησή μου είναι ότι, από τη μια, η "(ενίοτε, εν αγνοία του λέγοντος) *δελημένη ασάφεια*" λειτουργεί ως σημείο διάκρισης αυτών, που "*είναι-σε-θέση-να-εγγίζουν-την-ελληνική-από-τη-θέση-μιας-ξένης-γλώσσας*" — τάση, που μάλλον παραπέμπει σε βαθύτατες στρεβλώσεις των νεοελληνικών μας πραγμάτων. Από την άλλη, ωστόσο, πιθανότατα υφίσταται και βαθύτερος λόγος — αιτία, όχι "*σκοπιμότητα*" — για την συμπτωματογόνο αυτή εμμονή. Η αιτία αυτή πιθανότατα συνδέεται με τρεις τάξεις ασυνείδητων φαινομένων και τάσεων:

- * **Πρώτο**, η αναζήτηση της "*γλωγλώσσας*" σε (σαν να λέμε) δύο "*ζένες γλώσσες*" — την "*άλλη*", όπου το *discours(e)*, και την ίδια τη **μητρική ελληνική** (*λαλιά*, περισσότερο — εδώ — παρά *γλώσσα*), όπου "*μάχνομε και δε βρίσκουμε το ζητούμενο*"...
- * **Δεύτερο**, η πολυσημία και, ευρύτερα, η **μαγεία των συμπαραδηλώσεων** του όρου "**λόγος**" στην ελληνική. Που τον καθιστά προνομιακό **αντικείμενο μεταβίβασης**, με ιδιαίτερα μάλιστα έκδηλη την επίπτωση του πατρικού μορφοειδώλου (*imago*), του ομιλούντος/ομιλούντος κατά νόμον, του Νόμου τελικά.
- * **Τρίτο**, η *ασάφεια "διασώζει"* ένα πεδίο "**ελεύθερου παιχνιδιού**", στα όρια των νόμων της γλώσσας.

Η "συνεύρεση" δύο μειζόνων μεταβιβασιακών περιοχών, και μάλιστα με τρόπο "*παιγνιώδη*" (και, δυνάμει, παραβατικό), στις εκφάνσεις της ίδιας ψυχικής κατασκευής, μετέχει, ενδεχομένως, στην ιδιότυπη αυτή **εμμονή στο αδύνατο**, που χαρακτηρίζει την "*απρόσφορη*" σχέση με τον όρο **discours(e)**.

Μ' αυτή την έννοια, η εδώ διατυπούμενη **αναθεώρηση των όρων** ισοδυναμεί (αυτονόητα, μάλλον) με αντίστοιχη **ερμηνεία**.

4. **Discours** παραγνώρισης

- Ο όρος "**discours**" αναφέρεται με **ένα σημαίνον σε δύο τάξεις φαινομένων** — για τα οποία η *ελληνική* γλώσσα διαθέτει δύο διαφορετικές λέξεις: **αγόρευση** και **λόγος**.
- Η **συστατική διάσταση** του όρου "**discours**" αναφέρεται στην **προσαγορευτική εκφορά** (το αντικείμενο της ρητορικής), με πραγματοποιητική (*pragmatique*) διάσταση

της τάξης της **πειθούς**, του **πειθαναγκασμού** ή της **γοπτείας**. Γι' αυτό, η πιο πρόσφορη πρωταρχική απόδοση είναι **"αγόρευση"**.

Παραδείγματα: Αγόρευση πολιτική, θρησκευτική, διαφημιστική — Αγόρευση του Κυρίου, της Γνώσης, του Υστερικού...

- Μέσω **χρήσης/κατάχρησης** (στη γαλλική), καθώς και **άκριτης προσφυγής/παρερμηνείας** του (στην ελληνική), ο όρος **"discours"** συμπεριλαμβάνει de facto και φαινόμενα της τάξης του ελληνικού **"λόγος"**.

Παραδείγματα: Λόγος κριτικός, απελευθερωτικός, ελευθεριακός, ανατρεπτικός — λόγος μηχανολογικός — λόγος της τρέλλας...

Έτσι ή αλλιώς "κάθε Λόγος (discours) προϋποθέτει τους λόγους, την ομιλία, όμως κάθε λόγος και ομιλία δεν οργανώνονται σε Λόγο. Υπάρχουν λόγοι απίδασοι, ελεύθεροι ή λογοκριμένοι, που έχουν σκοπό να είναι "ανεξάρτητοι". Τα όρια κάθε Λόγου είναι δοσμένα από το θάνατο, την ηδονή, την τρέλλα, την σεξουαλική πράξη, τη βία" (Θ.Λίποβατς, όπ. παραπ., σελ. 35).

5. Αν θέλαμε λοιπόν να επιχειρήσουμε **μηχανολογική ερμηνεία** του **οιονεί-μεταφραστικού** αυτού ζητήματος, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

- Η **τελετουργική αναφορά/άκριτη μεταφορά** σε γλώσσα ελληνική του όρου **"quatre discours"** (J.Lacan) **συγκαλύπτει το ουσιώδες**, ότι δηλαδή αυτό το **"4"** προκύπτει ως **"3 + 1"** — δηλαδή ως μίγμα ετερόκλητων πραγμάτων: Τρεις αγορεύσεις (του *Κυρίου*, της *Γνώσης* και του *Υστερικού*) και ένας **λόγος** (του *μηχανολογικού*). Η **παραγνώριση** αυτή, βεβαίως, με τη σειρά της — και κατά τρόπο άμογα μηχανολογικό — εκδηλώνεται κατοπινά ως **"επιστροφή του απωδημένου"**, ως σύγχυση και **"διχασμένη ορολογία"**, συμπορευόμενη με **"απόδηση"** του σημαίνοντος **"αγόρευση"**.
- Συνάγεται λοιπόν ότι το ζήτημα δεν είναι αυτή καθαυτή η **απόδοση του όρου "discours"**, αλλά η **ανάταξη των παραγνώρισεων**, που προκύπτουν από την άκριτη επιδίωξη μιας τέτοιας απόδοσης, χωρίς προηγουμένως να έχουν αποδεσμευθεί — ως αξιώματα και ως επιπτώσεις — οι υποβαστάζουσες μια τέτοια επιδίωξη **εξυπνοοούμενες παραδοχές**. Που είναι οι εξής: **Πρώτο**, ότι ο άλλος (η γαλλική γλώσσα...) **ξέρει/μπορεί να πει** αυτά που το **υποκείμενο** (μιλώντας σε γλώσσα ελληνική) **δεν ξέρει/δεν μπορεί να διατυπώσει**. (Η μεταβιβασιακή μορφολογία αυτού του υποδείγματος αναφοράς στη γλώσσα θα συζητηθεί εκτενώς και παρακάτω, στο

Κεφάλαιο II). Και δεύτερο, ότι ο όρος **discours** (στην λακανική του κυρίως εκδοχή) μιλά για **ένα πράγμα** — κι όχι, όπως όντως συμβαίνει, για περισσότερα και ανομοιογενή.

- Συνολικά, άρα, η **απόδοση** του σημαίνοντος **"αγόρευση"** και η συνακόλουθη **σύγχυση** και **διχασμένη ορολογία** είναι οι τρεις πτυχές ενός **συμπτώματος**. Που καθίσταται έκδηλο στο **σώμα της ελληνικής γλώσσας** — καθώς και, κυρίως, **ερμηνεύσιμο**, μέσω της **άρσης της απόδοσης** ως προς το σημαίνον **"αγόρευση"**.

(0.8) *Βλέπε* A.Gramsci, **Οι διανοούμενοι**, όπου ο **τύπος** (κυρίαρχο τότε "ΜΜΕ") χαρακτηρίζεται **"κόμμα της αστικής τάξης"** — καθώς και, ως προς την έννοια του **ολοκληρωτικού δεσμού**, E.Goffman, **Asylums**, Pelican Books 1968.

(0.9) *Βλέπε παρακάτω*, **"Εικονογραφίες μιας προβληματικής"**.

(0.10) Όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω, η **μηχανάλυση** αντιστοιχεί σε ιδιότυπο **"έργο κειμένου"**. Μ'αυτή την έννοια, βαθύτερες δομικές συγγένειες και δυναμικές συσχετίζουν το ενδιαφέρον για την ανάγνωση κειμένου με την μηχαναλυτική ευαισθησία και διαδρομή.

(0.11) **Εσωτερική διγλωσσία** είναι ο όρος, που εισάγουμε παρακάτω για να αναφερθούμε στη **θεμελιωδέστερη διάσταση της μηχανικής συγκρότησης**. Η προβληματική, που αναπτύσσεται γύρω από την έννοια της **εσωτερικής διγλωσσίας**, έχει μια βασική αφετηρία της στις θεωρίες αυτές, ιδιαίτερα στη διάκριση μεταξύ **μηφιακών** και **αναλογικών κωδίκων** και σημειωτικών διαδικασιών.

Ως προς την **επιστημολογική βαρύτητα** αυτής της διάκρισης στο πεδίο της μηχανάλυσης — με την την προκαταρκτική διευκρίνιση ότι **"η παράσταση του τίποτε"** αποτελεί **θεμέλιο των μηφιακών** — και η **απουσία** αυτής της παράστασης **αρνητικό θεμέλιο των αναλογικών κωδίκων**:

"Η αξία της έννοιας του ασυνείδητου αποκαλύπτεται εφεξής ως πρωταρχικά λογική. Μέσω αυτής, ο Φρόυντ μπόρεσε να συσχετίσει την πολυπλοκότητα του ανθρώπινου με την πηγή του — κατόρθωσε να την αναβιβάσει στην απαρχή της ανθρώπινης λογικής, που είναι προσιτή μόνο στο ομιλούν μεταξύ των ζώντων: *την ικανότητα παράστασης του τίποτε*".

(A.Parageorgiou-Legendre, **Fondement généalogique de la psychanalyse** — Pierre Legendre, *Leçons IV, suite 2, Filiation*, Fayard, Paris 1990 — σελ. 42)

(0.12) Το σημειωτικό ενέργημα, δηλαδή η πράξη με μορφές-που-σημαίνουν, δεν είναι απαραίτητα κάτι το παρατηρήσιμο από τρίτους. Άλλωστε, σπουδαιότερα τέτοια ενεργήματα (ιδίως στην περιοχή της γυχής, που επονομάζεται από τον Σ.Φρόυντ Αυτό) λαμβάνουν χώρα "απαράτηρητα", ανεπαισθήτως — αν και οι επιπτώσεις τους είναι ιδιαίτερα αισθητές.

(0.13) Με τον όρο **συνάφεια** αποδίδουμε τον όρο **context(e)**.

(0.14) Σχετικά με τη λειτουργία της παραπομπής, βλέπε παρακάτω (Κεφάλαιο II).

(0.15) **Πραγματικό, Συμβολικό, Φαντασιακό (Réel, Symbolique, Imaginaire)**: Οι όροι της "λακανικής τριλογίας", που τους διατηρούμε εδώ ως ορολογία, στο μέτρο που επιτρέπουν επαρκώς την ανάπτυξη και εικονογράφηση του επιχειρήματος. Ωστόσο, και η ορολογία αυτή δεν είναι ίσως περισσότερο αμετάλλαχτη από την εννοιολογία, η οποία την βαστάζει — και, κυρίως, από την όλη μορφολογία του εννοιολογικού και αγορευτικού πεδίου, όπου εγγράφεται, καθώς και των παραδειγματικών αναφορών, τις οποίες επικαλείται.

R.S.I. επονομάζεται και το (ανέκδοτο) Σεμινάριο XXII (1974-5).

(0.16) Με τον όρο **επιφάνεια σύζευξης** αποδίδουμε τον όρο **interface** — που αντιστοιχεί, στην ορολογία της πληροφορικής, στην έκφραση "πρωτόκολλο επικοινωνίας".

(0.17) Γκαιντελιανή απληρότητα: Βλέπε αμέσως παρακάτω, Κεφάλαιο I.

(0.18) Ακριβέστερα, οι τρόποι διατύπωσης, μορφοποίησης των (ασυνείδητων ή μη) γυχικών διεργασιών (βλέπε παρακάτω).

(0.19) Τα στοιχεία του επιστημονικού επιχειρήματος "να μην πολλαπλασιάζονται πέραν του δέοντος". Κριτήριο που διατύπωσε ο φιλόσοφος **Occam** ή **Ockham** (c.1285-1349), γνωστός ως *Doctor Singularis* ή *Venerabilis Inceptor*. Βλέπε Guillaume d'Ockham, **Somme de logique**, v.I, T.E.R, Mauvezin 1993.

(0.20) Παρερμηνεύοντας δεόντως και προσφόρως, στον "Ερωτικό λόγο" του Γ.Σεφέρη, την ακροτελεύτια φράση, προσυπογράφω τα λόγια του: "Ο κόσμος είναι απλός". Στο πεδίο του λόγου, δηλαδή, η περιγραφή παραχωρεί τη θέση της στη συμπαράδληψη, στο υπονοούμενο, στην παραπομπή,

που είναι ο τρόπος ύπαρξης του επουσιώδους και της λεπτομέρειας μέσα στο ουσιώδες και στον κορμό του εκφραστικού τρόπου, ιδιαίτερα δε της λέξης.

Προσωπικά, όταν κάποιο προβαλλόμενο επιχείρημα είναι **δυσανάλογα** στρυφνό, βαρύ και περίπλοκο σε σχέση με το φαινόμενο, που υποτίθεται διατυπώνει και εξηγεί, δυσπιστώ.

Στη σύγχρονη επιστήμη, το οιοει κριτήριο της **"κομμότητας"** προτεινόμενων λύσεων είναι κάτι, που συνυπολογίζεται και συναποτιμάται. Βλέπε π.χ. και του Αϊνστάιν τη φόρμουλα

$$E=mc^2$$

που συνοψίζει, στην έσχατη απλότητα και αυστηρότητά της, πράγματα και διαδικασίες στα όρια του εφικτού και του αδιανόητου.

Αξίζει ίσως να παραδέσουμε εδώ ένα μικρό σχόλιο, από την φιλόσοφο και ιστορικό των επιστημών **Nayla Farouki**, σχετικά με το έργο του **Α.Αϊνστάιν** (*Nouvel Observateur*, No. 1515, 18-24 Νοεμβρίου 1993):

$$E = mc^2 : \text{Ένα αριστούργημα}$$

Η θεωρία της σχετικότητας, με τη δημιουργικότητα, τη συνδυαστική της ισχύ, καθώς και με την ομορφιά της, δεν έχει τίποτε να ζηλέψει σε σχέση με την καλλιτεχνική δημιουργία. Ο αισθητικός της αντίτυπος συνιστά πιθανότατα μια ουσιώδη πλευρά της σαγήνης, που ασκεί ακόμη στο ευρύ κοινό — ενήμερο ή μη — ο μύθος **Αϊνστάιν**. Επιπρόσθετα δε, προέρχεται στην ολότητά της από τη διάνοια ενός και μόνο ατόμου. Και ως προς αυτό, λοιπόν, πληροί μια από τις πρωταρχικές συνθήκες της εφεύρεσης ενός έργου τέχνης.

Η σχετικότητα δεν είναι μόνο μια απλή "ανακάλυψη". Είναι μια πραγματική επανάσταση στη σκέψη, που οδηγεί σε επεξεργασία νέων μεθόδων γνώσης και σε ανατροπή των ίδιων των γνώσεων. Ο δημιουργικός της αντίτυπος είναι λοιπόν τόσο σημαντικός, όσο και στην περίπτωση μιας νέας φιλοσοφικής θεωρίας ή της γέννησης ενός νέου καλλιτεχνικού ρεύματος.

Πέρα κι απ'αυτό, κάτω από μια μάλλον περίπλοκη μαθηματική περιβολή, η σχετικότητα επιτρέπει να φτάσουμε σε συμπεράσματα απλά. Τί πιο συναρπαστικό από το $E = mc^2$, φόρμουλα παιδιάστικης απλότητας — κι ωστόσο φορέας όλης της πυρηνικής ισχύος;

Αυτή λοιπόν η επανευρεθείσα απλότητα κατέχει πάντοτε μεγάλη αισθητική δύναμη, εφόσον, εξ ορισμού, οδηγεί σε μια νέα σύνθεση: από ένα κουβάρι προβλήματα κι ερωτήματα φαινομενικά άλυτο, ξάφνου αναβλύζει φως. Η απάντηση είναι και απλή και μοναδική. Είναι, άρα, αναγκαία ωραία.

Το επιστημονικό διάβημα, στις ωραιότερες και σχεδόν μυστικές αναζητήσεις του, αποβλέπει σ'αυτή την ομορφιά. Ικανοποιείται απ'αυτήν, βρίσκει σ'αυτή την ανταμοιβή του.

Τέλος, last but not least, ο αισθητικός αντίχτυπος της σχετικότητας προέρχεται ίσως κι από το ότι αναφέρεται σε δύο από τις πιο μυστηριώδεις έννοιες, που δημιούργησε το ανθρωπινό πνεύμα — δηλαδή τον χώρο και τον χρόνο. Όποτε όμως μιλάμε για αρχιτεκτονική, για μουσική, για ζωγραφική ή για λογοτεχνία, πίσω από κάθε αριστούργημα ανακαλύπτουμε πάντοτε μια προσωπική επεξεργασία της μιας ή της άλλης ή και των δύο αυτών εννοιών!

Στον 19ο αιώνα, οι μαθηματικοί απέδειξαν ότι είναι δυνατή η σύλληψη ενός χώρου με n διαστάσεις. Ο Αϊνστάιν ξανακάνει επίκαιρη αυτή τη θεωρητική δυνατότητα, προτείνοντας να θεωρηθεί ο ίδιος ο "πραγματικός" χώρος, ο χώρος της φύσης, ως τετραδιάστατος. Μπορούμε να φανταστούμε τον χώρο να κάνει πτυχές, να παραμορφώνεται, να κλείνει — και το βέλος του χρόνου να επιβραδύνεται, να επιταχύνεται ή και ν'αναστρέφεται. Δε μένει πια παρά ν'ανοίξει η φαντασία τα φτερά της — μια και το πεδίο όλων των δυνατοτήτων είναι πια ανοιχτό.

(0.21) Η παλιά συμβουλή του Φρόυντ και στους υπογίφους και στους δόκιμους μηχαναλυτές ήταν να μελετήσουν, πέρα από την μηχανάλυση, και ιστορία, φιλολογία, ιατρική, αρχαιολογία και όποιες άλλες επιστήμες και τέχνες τους ήταν προσιτές.

Στη δική μου περίπτωση, η παλαιόθεν εντρύφηση στη λογοτεχνία, ιδιαίτερα την ποίηση, και στις τέχνες ευρύτερα, οι ιατρικές μου σπουδές και οι κατοπινές σπουδές μου στο πεδίο της Νευροψυχολογίας - Νευρογλωσσολογίας, οι σπουδές μου στην Ιστορία, οι συναναστροφές μου με πολιτικούς (επιστήμονες ή ανθρώπους της δράσης), με φυσικούς, με φιλοσόφους, αρχιτέκτονες και μαθηματικούς, πιστεύω ότι είχαν επαρκώς προετοιμάσει μέσα μου το έδαφος και για ν' αναζητήσει και για να ενστερνισθεί δημιουργικά την ιδέα ότι η *ψυχική οργάνωση και λειτουργία (ως φαινόμενο και ως αναφερόμενη σ'αυτό επιστημολογία) είναι συμβατή με επιστημολογίες και εννοιολογίες "εκτός επιστημών του ψυχισμού"* — αν και **δεν είναι αναγώγιμη** σ' αυτές.

(0.22) Χρησιμοποιώ τον όρο *"πλεονασμός"* με την έννοια που του αποδίδουν οι θεωρίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας (redundancy, redondance).

Η έννοια αυτή υποδηλώνει την αδήριτη εκδήλωση **τύπων/υποδειγμάτων** (pattern/μοντέλο) στο πλαίσιο κάθε **στοχαστικής διαδικασίας**, βασισμένης σε λειτουργίες **μνήμης** και **προσαρμοστικότητας**.

Βλέπε σχετικά P.Watzlawick, J.Weakland, **Sur l' interaction**, Seuil, Paris 1981, καθώς και Y.Winkin, **La nouvelle communication**, Seuil, Paris 1981 — όπου και εκτενής βιβλιογραφία.

(0.23) Στρατηγού Μακρυγιάνη, **Οράματα και δάματα**, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1983.

(0.24) Στην εκπομπή αυτή (Ιούλιος 1984) μετείχαν οι ιστορικοί Ν. Σβορώνος και Σπ.Ασδραχάς, ο φιλόλογος Χ. Κάσδαγλης, ο κοινωνιολόγος Ν. Θεοτοκάς και ο υποφαινόμενος. Τα διαμειφθέντα προκάλεσαν αρκετές αντιδράσεις, γιατί έδειχναν ότι ο **Μακρυγιάννης** δεν ήταν *άγιος*, αλλά *ιστορικά και ανθρώπινα καθορισμένη παρουσία με εξίσου καθορισμένη γυχική συγκρότηση και λειτουργία*.

(0.25) *Βλέπε* Ο **λόγος του Μακρυγιάννη, "Αυγή"** της 12-8-84 και Ο **λόγος του Μακρυγιάννη: Ψυχοδυναμική θεώρηση, "Διαβάζω"**, Νο. 101, 5-9-84, σελ.104-107.

(0.26) Συνοπτικά, η **φαντασμαγορία** εδώ αντανakλά την προσπάθεια ενός σημειωτικού συστήματος να ανταποκριθεί στην απαιτούμενη **ζωτική αυστηρότητα** (εκφορά της εν λόγω άρνησης), χωρίς όμως να διαθέτει προϋπάρχοντα, ούτε και απλά **εκφραστικά μέσα** γι' αυτό.

"Μια στοιχειώδης λογική δομή φαίνεται να διέπει τον ειρμό της αφήγησης. Το περιεχόμενό της είναι μια άρνηση: οι πλήθος μορφές και παραλλαγές της δεν είναι παρά οι διαθέσιμες δυνατότητες της πρωτογενούς διαδικασίας, που χαρακτηρίζει το ασυνείδητο, για την εκφορά αυτής της άρνησης.

Η πρόταση, που υπόκειται σε (λογική και βιωματική) άρνηση, είναι η ακόλουθη: *"Αυτή (η μητέρα) με εγκατέλειψε"*.

Όμως, η πρωτογενής διαδικασία δεν διαθέτει την άρνηση, το *"δεν"*. Για να εκφράσει λοιπόν την άρνηση προσφεύγει σε άλλους τρόπους: Αντικαθιστά το υποκείμενο ή το αντικείμενο, αντιστρέφει τους ρόλους, μεταλλάσσει την ποιότητα της πράξης (από

εγκατάλειψη σωτηρία, κτλ.). Ο ακόλουθος "λογικός πίνακας" συνομίζει αυτούς τους μετασχηματισμούς:

Πρωτογενής εκφορά της άρνησης

<i>Υποκείμενο</i>	<i>Αντικείμενο</i>	<i>Ρήμα</i>
Αυτή (η μητέρα)	με (εμένα, τον Μακρυγιάννη)	εγκατέλειπε
Εγώ (Μακρυγιάννης)	Αυτήν	σώζει
Άλλος	Άλλον	επανορθώνει, ανα- ζητεί, ανευρίσκει, βοηθά ...

Συνολικά, ο λογικός αυτός πίνακας επιτρέπει 26 συντακτικούς συνδυασμούς για την εκφορά της άρνησης. Οι συνδυασμοί αυτοί πολλαπλασιάζονται, αν συνυπολογίσουμε τις δυνατές γραμματικές αποχρώσεις. Π.χ. στο Υποκείμενο "Άλλος" αντιστοιχούν "άλλος, άλλη, άλλοι, άλλες ...", στο Ρήμα οι τόσες συνωνυμίες ή (ολικές ή μερικές) ισοδυναμίες. Και πολλαπλασιάζονται ακόμη περισσότερο αν συνυπολογίσουμε τις πλαστικές δυνατότητες αντιμεταλλάξεων και υποκαταστάσεων προσώπων (π.χ. μητέρα-γυναίκα-κοκκινοφόρα-αγία-Παναγία ...) και αντικειμένων (Μακρυγιάννης-Κριεζώτης-πατρίδα-σπίτι-χώρα ...).

Έτσι, λοιπόν, η πρωτογενής εκφορά της άρνησης της πρότασης "Αυτή με εγκατέλειπε" οδηγεί, μέσα από μια σειρά οιονεί λογικών μετασχηματισμών, που καθένας τους αντιστοιχεί και σ' έναν καθορισμένο ψυχικό μηχανισμό (μετατόπιση, προβολή κλπ), στο έκδηλο περιεχόμενο κάθε επεισοδίου της αφήγησης. Η αμυντική λειτουργία αυτής της διαδικασίας απέναντι στο άγχος της εγκατάλειψης είναι, νομίζω, εμφανής".

(*"Διαβάζω"*, όπ. παραπ.)

(0.27) Daniel Paul Schreber, *Mémoires d' un névropathe*, Seuil, Paris 1975 (το γερμανικό πρωτότυπο εκδόθηκε στα 1903).

(0.28) Σ.Φρόυντ, **Ψυχαναλυτικές παρατηρήσεις πάνω στην αυτοβιογραφία μιας περίπτωσης παράνοιας**, 1911. Οι αναφορές που γίνονται εδώ κείνται στη σελίδα 308 της γαλλικής έκδοσης **Cinq psychanalyses**, PUF, 1975.

(0.29) *Βλέπε* S.Freud, "**A child is being beaten**", 1919 (S.E. 17, 175-204), και J.Forrester, **Le langage aux origines de la psychanalyse**, Gallimard, Paris 1984.

Ως προς τον κίνδυνο *στρέβλωσης* και *παράνοησης* των πραγμάτων, όταν τα μη-λεκτικά/μη-φραστικά φαινόμενα και διαδικασίες *απομειούνται* στην όποια φραστική-λεκτική πρόταση, που θα τα αντιπροσώπευε στο πεδίο των λέξεων και όχι στο πεδίο των πραγμάτων, *βλέπε* Patricia Smith Churchland, **Neurophilosophy-Toward a Unified Science of the Mind/Brain**, MIT Press, Cambridge, Mass. 1986 (*ιδίως* σελ. 386-396, όπου και διεξοδική κριτική του "φραστικού παραδείγματος"/**sentential paradigm**).

(0.30) Πρόκειται για την *Φροϋδική συνάντηση*, που έγινε στις 11, 12 και 13 Φεβρουαρίου 1988 στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, με θέμα "**Η γλώσσα στην Ψυχανάλυση**". Οργανωτής της συνάντησης ήταν η *Ομάδα Φροϋδικών Μελετών* ("Φημί").

(0.31) Για εκτενή έκθεση, συζήτηση και αξιολόγηση των εννοιών "*αυτοαναφορά*", "*παράδοξο*" και "*αναποφάσιστες προτάσεις*" (και στο πεδίο της ψυχαναλυτικής μεταψυχολογίας), *βλέπε παρακάτω*, **Κεφάλαιο I** και **Κεφάλαιο II**.

(0.32) Η προβληματική αυτή εκφράζεται διεξοδικά από τον Φρόυντ στο κείμενο "**Τελειωμένη και ατέρμονη ψυχανάλυση**" (1937).

(0.33) *Βλέπε παρακάτω*, **Κεφάλαιο I**.

(0.34) *Στο ίδιο*.

(0.35) "**Λογικό ζήτημα**": αποδίδει τον όρο *question discursive/logique* — μια και πρόκειται για λογικό παράδοξο, που ανακύπτει στο πεδίο μιας ορισμένης **αγορευτικότητας**.

(0.36) Αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί και επαρκής θεμελίωση του (υποτίθεται, "*απλώς* ") **ευφουλογήματος**, που υποδείχνει ότι "*ο καλύτερος τρόπος για να τελειώσεις την ανάλυσή σου είναι ν'αλλάξεις ψυχαναλυτή*". Με τη διευκρίνιση, βέβαια, ότι η αποδοχή της **αναγκαιότητας** μιας "*πράξης που δημιουργεί δεσμικές δεσμεύσεις*", υπ'αυτούς τους όρους, οφείλει να βρει μια **τελική**

εκδοχή της σε συνθήκες **μοναχικότητας**, *"ενώπιος ενωπίω"* — με όλο τον ίλιγγο αυτής της **υπαρξιακής χειρονομίας**.

(0.37) Τα παράδοξα, που προκύπτουν κατά τον αυτοαναφορικό προσδιορισμό του **"μη-μεταβιβασιακού"** στο τέλος της ανάλυσης, εικονογραφούν πολύ εύγλωττα την ευρύτερη τάξη φαινομένων και αγορευτικών ενεργημάτων, που αποσκοπούν στην με κάποιο τρόπο **διαφυγή από το παράδοξο** — ακριβέστερα, από **την απληρότητα** και το συναφές υπαρξιακό και οιονεί-μεταφυσικό άγχος απέναντι στην αίσθηση ενός συστατικού κενού. *Βλέπε σχετικά παρακάτω, Κεφάλαιο I.*

(0.38) Για τον **ορισμό** του φροϋδικού ασυνείδητου, *βλέπε παρακάτω Κεφάλαιο IV.*

Ο ρητορικός οιονεί πλεονασμός **"φροϋδικό"** δεν αποδίδει τιμές, αλλά την **ιδιαιτερότητα** του ψυχικού συστήματος, που αντιστοιχεί στο γυχαναλυτικό διάβημα — σε αντιδιαστολή τόσο με την παμπάλαιη βέβαια αίσθηση του **"κάτι πέρα από τη συνείδηση"**, όσο και με τις, ρομαντικής ιδίως έμπνευσης, παραστάσεις του **"άλογου"**, του **"δαιμονικού"** κλπ. στοιχείου **"μέσα στον άνθρωπο"**. (*Βλέπε και H.Ellenberger, The Discovery of the Unconscious, Basic Books, N.Y. 1970.*)

"Η εκτίμηση των αρχαίων λαών προς το όνειρο είναι θεμελιωμένη σε μια σωστή ψυχολογική διαίσθηση και εκφράζει τον σεβασμό τους για το αδάμαστο και ακατάλυτο στην ανθρώπινη ψυχή, το δαιμονικό, που προσφέρει την ονειρική επιθυμία και που το ξαναβρίσκουμε στο ασυνείδητό μας.

Λέω επίτηδες "στο ασυνείδητό μας", διότι αυτό που εμείς αποκαλούμε έτσι δεν ταυτίζεται με το ασυνείδητο των φιλοσόφων, ούτε με το ασυνείδητο στον Lipps [κλπ. κλπ.]"

(Σ.Φρόυντ, **Η ερμηνεία των ονείρων**, Επίκουρος, Αθήνα 1993, σελ. 530)

Προφανώς, αυτό το ζήτημα σχετίζεται με το γενικότερο επιστημολογικό ζήτημα της **πρωτοτυπίας** της φροϋδικής πρότασης και των **συγγενειών/διαφοροποιήσεων** της πρότασης αυτής, σε σχέση με ευρύτερες τάσεις και ενέργειες της αστικής κοινωνίας, ιδίως του 19ου αιώνα. Για μια πρώτη ανασκόπηση και διατύπωση αυτών των ερωτημάτων, *βλέπε J. Forrester (όπ. παραπ., σελ. 315-6).*

(0.39) Χωρίς εννοείται, πρόθεση ή δυνατότητα εξαντλητικής καταγραφής των βασικών υποδειγμάτων μιας τέτοιας **αγορευτικότητας** — αλλά με εξαντλητική κριτική ορισμένων **παραδειγματικών εκδοχών** της.

(0.40) Τα πρακτικά αυτά αδιέξοδα εκφράζονται εν μέρει στην κλινική, ιδιαίτερα όμως, με τρόπο οξύτατο και καταλυτικό, στο ζήτημα της **θεσμικής συγκρότησης της μηχανάλυσης**.

Αξιοσημείωτο, αν και δεν εξαντλεί το θέμα, είναι το **εννοιολογικό κενό** (και οι **πλασματικές κατασκευές**, που συμπτωματικά τείνουν να το συγκαλύψουν), το οποίο χαρακτηρίζει την προσπάθεια συγκρότησης της αντίστοιχης **θεσμικής αγόρευσης** με μόνη την προσφυγή στον (θεωρούμενο *επαρκή*, αν όχι και *αυτάρκη*) μηχαναλυτικό λόγο.

Πέρα από τα αυτοαναφορικά παράδοξα, που αναπόφευκτα προκύπτουν έτσι, παραμένει ουσιαστικά απρόσιτο (ή μόνο μυθολογικά διατυπωμένο) το **καθοριστικό ζήτημα**, που προσδιορίζει τη φύση ενός τέτοιου θεσμού: Δηλαδή το ζήτημα της **στρατηγικής**, της **πολιτικής**, της **κυριαρχικής πτυχής**, που συνοδεύει τη ρητή του επιδίωξη για πνευματική και πρακτική **ηγεμονία** σε ένα περισσότερο ή λιγότερο εκτατικά περιγραφόμενο πεδίο της κοινωνικής σκέψης και πρακτικής και των επιστημών (του ανθρώπου — και όχι μόνο).

(0.41) Ο όρος που εισάγεται εδώ — **“εσωτερική διγλωσσία”** — επελέγη με διπλό κριτήριο:

- **Πρώτο**, αποδίδει επαρκώς τις **εννοιολογικές** διαστάσεις, στις οποίες παραπέμπει.
- **Δεύτερο**, χαρακτηρίζεται από πλούτο **συμπαραδηλώσεων** (*connotations*), που “μιλούν” όχι μόνο στη *νόηση* και στον (*ακαδημαϊκό*) *λόγο*, αλλά και στην **εμπειρία** καθώς και — ίσως δε, κύρια — στο **παιχνίδι των σπαινότων**, των **παραπομπών** και των **νοημάτων**, προσωπικών και πολιτισμικών.

(0.42) Ο όρος **τυπικό σύστημα** αντιστοιχεί στο αγγλικό **formal system** και στο γαλλικό **systeme formel**.

(0.43) Η διάκριση μεταξύ **υψιακών** και **αναλογικών κωδίκων** γίνεται εδώ και μισό περίπου αιώνα, όχι μόνο στο **θεωρητικό** πεδίο, αλλά και σαν **επιχειρησιακή εφαρμογή** στο χώρο των **ηλεκτρονικών υπολογιστών**.

Ο πρώτος **υψιακός** ηλεκτρονικός υπολογιστής κατασκευάστηκε στα 1942-45 και ονομάστηκε **ENIAC** (Electronical Numerical Integrator and Calculator). Είχε ταχύτητα 5.000 προσθέσεων ή 300 πολλαπλασιασμών το δευτερόλεπτο. Ήταν συνεπώς τουλάχιστον 500 φορές ταχύτερος από τους συγχρόνους του ηλεκτρομηχανικούς υπολογιστές, οι οποίοι είχαν σαν βασικά τους εξαρτήματα τους ηλεκτρονόμους. (*Βλέπε* John von Neumann, **Ηλεκτρονικός Υπολογιστής και Ανθρώπινος Εγκέφαλος**, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1972).

Οι δύο αυτές οικογένειες κωδίκων (*υψηφιακός/digital, αναλογικός/analogique*) εικονογραφούνται ως εξής:

- Οι **υψηφιακοί** κώδικες έχουν υπόδειγμα και πρότυπο τη φυσική ομιλούμενη γλώσσα και περιλαμβάνουν την κλασική αριθμητική, το δυαδικό σύστημα (0-1) των υψηφιακών υπολογιστών, τα φανάρια της κυκλοφορίας (κόκκινο-κίτρινο-πράσινο) κλπ.
- Οι **αναλογικοί** κώδικες έχουν τυπικό παράδειγμα το κλασικό ρολοί με δείχτες, την κλεψύδρα, ή ένα πίνακα ζωγραφικής.

Θα δούμε παρακάτω διεξοδικότερα ποιές είναι οι διαφορές αυτών των δύο ειδών κωδίκων. Εδώ περιοριζόμαστε σ'ένα σκιαγραφικό περίγραμμα, που επιτρέπει την ανάπτυξη του επιχειρήματος. Το ίδιο ισχύει και για άλλα εννοιολογικά ή πραγματολογικά στοιχεία, που ενδέχεται να μην είναι αυτονόητα σ'αυτό το σημείο έκθεσης του κυρίου επιχειρήματος.

Διευκρινίζεται ότι η **υψηφιακότητα** δεν είναι συστατικό στοιχείο της κατασκευής των υπολογιστών, ενώ υπάρχει και το ενδεχόμενο να υστερεί, από ορισμένες απόψεις, έναντι της αναλογικότητας.

Ήσυχως, ο βιολογικός υπολογισμός (computation) πρέπει να διαφέρει πολύ από το υψηφιακό του αντίστοιχο. [...]

Η συμπεριφορά του τεχνητού αμφιβληστροειδούς καταδειχνει την αξιόλογη ισχύ του αναλογικού υπολογιστικού παραδείγματος, που είναι εμποδωμένο στα νευρωνικά κυκλώματα. Το υψηφιακό παράδειγμα — δεσπόζον σήμερα στον υπολογισμό — δέχεται ότι η πληροφορία πρέπει να καταστεί υψηφιακή για να προφυλαχθεί από τον θόρυβο και την υποβάθμιση. Σε μια υψηφιακή συσκευή, διαφορές δυναμικού ενός ορισμένου εύρους τιμών μεταφράζονται σε bit, που έχουν, π.χ., αξία "ένα", ενώ διαφορές δυναμικού σε ένα άλλο εύρος τιμών μεταφράζονται σε "μηδέν". [...] Ο εκψηφισμός επιβάλλει ακρίβεια σε ένα εγγενώς ανακριβές φυσικό σύστημα.

Ένας νευρώνας, αντίθετα, είναι αναλογική συσκευή: Οι υπολογισμοί του βασίζονται σε ομαλή διαβάθμιση ιοντικών ρευμάτων, μάλλον, παρά σε bit που αντιπροσωπεύουν διακριτά "ένα" και "μηδέν". Τα νευρωνικά συστήματα, ωστόσο, είναι υπέρροχα αποτελεσματικοί επεξεργαστές πληροφορίας [...].

Ακόμη πιο σπουδαίο είναι το ότι η ικανότητα των αναλογικών νευρωνικών κυκλωμάτων να λειτουργούν σε απρόβλεπτα περιβάλλοντα εξαρτάται από την δυνατότητά τους να παριστούν την πληροφορία εντός συνάφειας [...].

Η αλληλεπίδραση συνάφειας και προσαρμογής είναι θεμελιώδης αρχή του νευρωνικού παραδείγματος [...].

(M.A.Mahowald, C.Mead,
"The Silicon Retina", Scientific American,
May 1991, σελ. 40-46)

(0.44) Ο όρος *αυτοαναφορά* αντιστοιχεί στο αγγλικό **self-reference** και στο γαλλικό **auto-référence**.

(0.45) Ο προσδιορισμός "λογικά" παραπέμπει εδώ και στο πεδίο της **αγορευτικότητας** και στην υποκείμενη **λογική**, που τη βαστάζει.

(0.46) Και μόνο η διατύπωση αυτή αναδεικνύει τη **δύναμη της προκατάληψης**, που υποβαστάζει αυτή τη χειρονομία. Και ανακινεί, βεβαίως, το ερώτημα των **παραδειγματικών, εννοιολογικών και ιστορικών** προϋποθέσεων και συναφειών της εν λόγω αγόρευσης, οι οποίες επέτρεψαν και ευνόησαν την άκριτη ή λανθάνουσα παρείσφρυση αυτής της προκατάληψης στον **μυχαναλυτικό λόγο**.

Βλέπε σχετικά και P.Churchland (όπ. παραπ., σελ. 407), ως προς την αναγκαία διάκριση μεταξύ θεωριών, μεταφορών και αναλογιών.

(0.47) *Βλέπε παρακάτω, Κεφάλαιο II*, για τις απορίες που προκύπτουν στο πλαίσιο παρόμοιων μοντέλων.

(0.48) "**Λογικό**": και πάλι παραπέμπει εδώ και στην **αγορευτικότητα** και στην **λογικότητα** των απόπων αυτών.

(0.49) Ως προς τη **φιλοσοφική εκδοχή**, καταλυτική είναι η κριτική της μεταφυσικής από τη **μαρξιστική** και **μαρξιστική** παράδοση, καθώς και η "**αποδόμηση**" της μεταφυσικής από τον **J. Derrida** (*βλέπε π.χ. Περί της γραμματολογίας*, Γνώση, 1990), ιδίως ως προς το "**αξίωμα της παρουσίας**".

Ως προς το **επικοινωνιακό υπόδειγμα**, τυπική και ουσιαστική είναι η διεξοδική έκθεση των βασικών του πτυχών από τον **Umberto Eco** (*βλέπε Θεωρία σημειωτικής, όπ. παραπ.*). Για συζήτησή του από την μυχαναλυτική σκοπιά, *βλέπε παρακάτω, Κεφάλαιο II*.

Σχετική μαρτυρία από *αλλού*, από μια *άλλη* φιλοσοφία, που εικονογραφεί τις **μεταφυσικές προϋποθέσεις της συνομιλητικότητας**, είναι η ακόλουθη:

“Δεν είναι δυνατό να ξεγελάσουμε το Θεό. Εκείνος ξέρει και τις ανάγκες μας και τις εσώτερές μας σκέψεις. Εκείνος είναι ο Ακροατής που είναι πίσω από το αυτί. Εκείνος είναι ο Σκεπτόμενος που είναι πίσω από το νου. Εκείνος είναι ο Ομιλητής που είναι πίσω από τη γλώσσα.”

(Σ.Πραμπαβάναντα, **Η επί του όρους ομιλία κατά τη Βεδάντα**, Κονιδάρης, Αθήνα 1987, σελ. 98).

Ως προς τη **μεταβιβασιακή μορφολογία** αυτής της σχέσης/αναφοράς σε ένα (υποτιθέμενα παρόν) υποκείμενο που υποτίθεται **έχει γνώση**, *βλέπε παρακάτω, Κεφάλαιο II.*

(0.50) Βλέπε και το υπόδειγμα των *“τεσσάρων αγορεύσεων”* κατά **J.Lacan**, στο Σεμινάριο XVII, **L'envers de la psychanalyse**, Seuil, Paris 1991, καθώς και **Θ.Λίποβατς** (*όπ. παραπ.*).

Όπως θα δούμε και παρακάτω, η **συνομιλητικότητα** είναι ξένη ως προς τη σημειωτική λειτουργία του ασυνείδητου (ιδίως ως προς το **Αυτό**). Κατά συνέπεια, είτε η **έννοια** του **λόγου** (ως *αγόρευσης* και *συνομιλίας*) χρειάζεται **επαναπροσδιορισμό** (που να λαβαίνει υπόψη του και τη λογική του ασυνείδητου), είτε **το ασυνείδητο δεν είναι αναγώγιμο στην έννοια του λόγου** (τουλάχιστον ως προς τη *συνομιλητική* διάστασή του). Και στις δύο περιπτώσεις, οι **επιπτώσεις** της μιας ή της άλλης αναδιατύπωσης είναι **κρίσιμες** και **καίριες** — και για την υπόσταση και για τη μορφολογία κάποιων *συστημάτων λόγου*, που διεκδικούν το χαρακτηριστικό του **“καθιερωμένου”**, αν όχι και του **“αυτονόητου”** (π.χ., *“λόγος = συνομιλητικότητα”*, ή, από την άλλη, *“το ασυνείδητο είναι ο λόγος του Άλλου”* — για να περιορισθούμε σε δύο *κοινά* παραδείγματα).

(0.51) *Βλέπε παρακάτω, Κεφάλαιο IV.*

(0.52) Επειδή ακριβώς βρέθηκα κι εγώ μπροστά σε φαινόμενα, που με υποχρέωσαν να θέσω το ερώτημα:

Τί σχέση έχει αυτό, που λέμε “γλώσσα” και “σημειωτικό φαινόμενο” στην μηχανάλυση, με αυτό που λένε “γλώσσα” και “σημειωτικό φαινόμενο” οι γλωσσολόγοι και οι σημειολόγοι;

Το ίδιο ερώτημα αναγκάστηκε να θέσει και ο **A. Green** (*Le langage dans la psychanalyse*, Les belles lettres, Paris 1984), όπως άλλωστε και ο **J. Lacan**, που εγκατέλειψε τελικά την αναφορά στη "γλώσσα" για χάρη της "γλωσσολογίας" (*langue* και *lalangue*, αντίστοιχα).

Οι απορίες και οι αρκετά αυθαίρετες αυτές "λύσεις" σαφώς υποδηλώνουν ότι ο μίνις του μέλιτος στις σχέσεις μεταξύ ψυχανάλυσης και γλωσσολογίας έχει προ πολλού παρέλθει. Ακόμη ουσιαστικότερα, όμως, όπως θα δούμε και παρακάτω, καταδεικνύει τις σκανδαλώδεις **δομικές ανεπάρκειες των καθιερωμένων σημειωτικών μοντέλων**, που κατασκευάζονται με την **εξυπνοοούμενη παραδοχή κι απαίτηση "Ε, δε μπορεί, κάπου θα χωρέσει εδώ εκ των υστέρων και η όποια σημειωτική του ασυνείδητου"** — ή, για να το πούμε συμβατικότερα, **"Η όποια σημειωτική του ασυνείδητου οφείλει να' ναι αναγώγιμη στα μοντέλα, που κατασκευάζονται χωρίς να συμπεριλαμβάνουν στην αφηγηματική τους θεμελίωση αυτή τη σημειωτική"**.

(0.53) Αξιοσημείωτη εκδήλωση, στο επίπεδο της έκθεσής του, αυτού που αντιστοιχεί στο **βάθος** του προτεινόμενου σημειωτικού υποδείγματος — στο ότι, δηλαδή, **ό,τι παραπέμπει σημαίνει**. Αλλά και συμπτωματική έκφραση των **μορφολογικών αποσαφηνίσεων**, οι οποίες είναι συχνά απαραίτητες στο πλαίσιο της **αναδιατύπωσης ενός αναδυόμενου πεδίου** — δηλαδή μιας διαδικασίας, που βρίσκεται ακόμη σε πλήρη εξέλιξη.

(0.54) Βλέπε σημείωση (0.52) καθώς και παρακάτω, **Κεφάλαιο II**.

(0.55) Βλέπε παρακάτω, **Κεφάλαιο II**, **"Εξάρθρωση της διγλωσσίας"**.

(0.56) Βλέπε παρακάτω, **Εικονογραφήσεις μιας προβληματικής**, καθώς και σχετικά με το σύμπτωμα και την **ερμηνεία**.

(0.57) **Λογική**: με την έννοια και της λογικής και της **αγόρευσης**.

(0.58) Βλέπε J.C.Bringuier, **Conversations libres avec Jean Piaget**, R.Laffont, Paris 1977.

(0.59) Βλέπε σχετικά τη μνημειώδη εργασία της E. Roudinesco, **Histoire de la psychanalyse en France** (Seuil, 1986), καθώς και το **Αφιέρωμα στην Ψυχανάλυση**, στο περιοδικό **Nouvel Observateur**, No. 1404, 3-9 oct. 1991.

(0.60) "[...] θεωρώ ότι σήμερα μπορούμε να πάμε πιο πέρα [από τη διδασκαλία του Lacan]. Για να μη μετατραπεί σε σκέψη στερημένη, άγονη — ή, ακόμη χειρότερα, σε σκέψη ολοκληρωτική — η ψυχανάλυση πρέπει να παραμείνει μια θεωρία ανοιχτή στη **διερώτηση**." (A.Papageorgiou-Legendre, *όπ. παραπ.*, σελ. 21).

(0.61) Πριν ακόμη επέλθει η κατάρρευση του καθεστώτος στις ανατολικές χώρες, είχε εκδηλωθεί ενδιαφέρον εκεί για την ψυχαναλυτική, και ιδιαίτερα λακανική, προσέγγιση. Ορόσημο σ'αυτή την πορεία θα μπορούσε να θεωρηθεί η συνάντηση στο **Tbilissi** (βλέπε **E.Roudinesco**, *οπ.παραπ.*). Με την τωρινή κατάρρευση των ανατολικών καθεστώτων, εκδηλώνεται ένας αγώνας δρόμου για την καλλιέργεια σχέσεων και την επέκταση της επιρροής διαφόρων οργανώσεων. Ο καιρός θα δείξει αν αυτή η *εκτατική ανάπτυξη* προσέφερε κάτι στα βαθύτερα ζητήματα, που απασχολούν σήμερα τον ψυχαναλυτικό χώρο.

(0.62) Βλέπε σχετικά Η.Τzavaras, **Oedipe ou Ulysse? Identité et filiation de la psychanalyse en Grèce**, καθώς και Α.Τzavaras, **Psychanalyse "et" Grèce — dix ans après**, αμφότερα στην **Revue Internationale de Psychanalyse**, No. 4/1993.

(0.63) Βλέπε και την τοποθέτησή μας στο κείμενο **"Ιστορία και Ψυχανάλυση"**, **Σύγχρονα Θέματα**, No. 35-36-37, Δεκέμβριος 1988, σελ. 223-5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

- (1.1) Στην ταινία **Orfeu Negro**, του Marcel Camus, ο **Ορφέας**, σ'ένα χώρο σκοτεινό, στρέφει έναν διακόπτη, ο τόπος φωτίζεται και η **Ευρυδίκη** χάνεται. Σε άλλη στιγμή, περιπλανώμενος, φτάνει στο χώρο μιας τελετής όπου, με τρόπο "μαγικό", ακούει πίσω του τη φωνή της Ευρυδίκης να του μιλά. Δεν αντέχει, γυρνά να την δει και η Ευρυδίκη χάνεται (το **πώς** χάνεται ανήκει στη μαγεία του έργου και στις δύο στιγμές). Αυτό που **κερδίζει**, ωστόσο, με την **απιστία του** — αν και χάνει και τη ζωντανή Ευρυδίκη και το φάσμα της — είναι ο **θάνατός της**, στη διπλή του έκφανση: το νεκρό της **σώμα**, την πρώτη φορά — τη μονοσήμαντη σχέση **μορφής** και **ονόματος**, τη δεύτερη. (Το **πώς** συντελούνται τα παραπάνω ανήκει — **κοινόκτητο "μυστικό"** — και πάλι στη μαγεία της ταινίας, γ'αυτό δεν θα το αναφέρουμε εδώ).

Η αίσθηση του **πεπρωμένου**, που αποπνέει η **επανάληψη** τυπικών εμπειριών (ή μη-εμπειριών) από τα ποικίλα **πρόσωπα και προσωπεία** κάθε προσωπικής ιστορίας, είναι μια μικρής κλίμακας — και υγίστου μηχαναλυτικού και ανθρωπολογικού ενδιαφέροντος — εκδοχή αυτής της δυναμικής.

- (1.2) Αντίστοιχο φαινόμενο — η "**αόρατη ορχήστρα**" ή, αλλιώς, το "**αόρατο κολλέγιο**" — διαπιστώνεται ως προς τη γένεση και τη μορφοποίηση της **θεωρίας της ανθρωπίνης επικοινωνίας**. *Βλέπε P.Watzlawick, J.Weakland (όπ. παραπ.) και Y.Winkin (όπ. παραπ.)*.

Το ίδιο φαινόμενο εκδηλώθηκε παραστατικά και με τη σχεδόν **ταυτόχρονη εφεύρεση της φωτογραφίας** από τους J. N. Nièrce και L. J. Mandé Daguerre (ίσως και τον H. Baillard) στη Γαλλία, αλλά και από τον W. H. Fox Talbot στην Αγγλία (*βλέπε σχετικά Π.ΡΙβέλλης, Φωτογραφία, Εκδόσεις Φωτοχώρος, Αθήνα 1986, σελ. 29-33*).

**"Η ανθρωπότητα δεν θέτει στον εαυτό της παρά μόνο εκείνα
τα προβλήματα, που μπορεί να λύσει" (Καρλ Μαρξ).**

- (1.3) Η μορφολογία αυτή αντιστοιχεί σε μεταγραφή της επίδρασης κοινών ισχυρών "**οδηγών σημείων**", που διέπουν κάποιες διανοητικές αναζητήσεις, λειτουργώντας ως "**παράξενοι ελκυστές**" — σύμφωνα με τη **θεωρία των καταστροφών**, του R. Thom, και, ευρύτερα, με τις θεωρίες περί **αιτιοκρατικού χάους**. Σε σχετικό αφιέρωμα (στο περιοδικό **La Recherche**, No. 232, μαί 1991), η έννοια του "**παράξενου ελκυστή**" διατυπώνεται ως εξής:

"Σε μια δεδομένη στιγμή, η κατάσταση ενός συστήματος μπορεί να παρασταθεί με ένα σημείο σε έναν αφηρημένο χώρο, που καλείται **φασικός χώρος**. Αυτός ο χώρος είναι N-διάστατος, εφόσον το σύστημα περιγράφεται από N μεταβλητές. Στην πορεία του χρόνου, το αντιπροσωπευτικό σημείο καταλήγει να προσεγγίζει μια "ασυμπτωτική" τροχιά, που καλείται

ελκυστής. Για ένα συνηθισμένο, κανονικό σύστημα, οι ελκυστές αυτοί έχουν μορφές σχετικά απλές. Για ένα σύστημα χαοτικό, αντίθετα, ο ελκυστής είναι γεωμετρικά πολύ περίπλοκος: είναι ένας **"παράξενος ελκυστής"** [...]. Αν το αφετηριακό σημείο μετατοπισθεί (έστω και ελαφρότατα), η τροχιά [...] θα είναι τελείως διαφορετική. Πρόκειται για μια τυπική ιδιότητα των χαοτικών συστημάτων" (σελ. 557).

(1.4) Επιστήμονας που ασχολείται με την λογική, *logicien*, **"λογικολόγος"**.

(1.5) Το Θεώρημα της Απληρότητας εκτίθεται ως *Πρόταση VI* στο άρθρο του K. Goedel, **Περί των Τυπικά Αναποφάσιτων Προτάσεων στα Principia Mathematica και Συναφή Συστήματα** ("Über Formal Unentscheidbare Sätze der Principia Mathematica und Verwandter Systeme, I." *Monatshefte für Mathematik und Physik*, 38 (1931), 173-198.

Ο όρος **"Απληρότητα"** αποδίδει το αγγλικό *incompleteness* και το γαλλικό *incomplétude*.

(1.6) Η **"μηχανή"** εδώ αντιπροσωπεύει μεταφορικά το ακριβέστερο:

Οποιαδήποτε διάταξη με καθορισμένη λειτουργία, η οποία χειρίζεται **"συμβολικό υλικό"** παράγοντας **"κείμενο"** — ή, ευρύτερα, **"σημειωτικό υλικό"** παράγοντας **"σημειώματα"** (μόρφωμα, κείμενο, ...).

Η λέξη **"μηχανή"** έχει εδώ ρητορική αξία και λειτουργία **εικονογραφική**: τονίζει την ανάπτυξη μίας **εσωτερικής δυναμικής** λόγω της ύπαρξης ορισμένων **κανόνων λειτουργίας**, άσχετα από τη φύση του υποστρώματος ή τη ρητή διατύπωση **προθέσεων** και **σκοπών** δεν έχει **οντολογική** διάσταση (περιοριστική ή παραδειγματική) και δεν παραπέμπει σε κάποια **"επιθυμούσα μηχανή"**. Θα πει απλά (και σύντομα) **"βάσει κανόνων συντεταγμένη λειτουργία"**. (Βλέπε π.χ. **La Recherche**, No. 252, mars 1993, σελ. 342).

(1.7) Οι αντίστοιχοι όροι είναι αγγλικά *Undecidable*, γαλλικά *Indécidable*, και στο γερμανικό πρωτότυπο *Unentscheidbar*.

Αναποφάσιτος [...]: ο δίνον δεν ελήφθη απόφασις (Λεξικό Δ. Δημητράκου).

Η **απόδειξη** είναι έννοια **άλλης τάξης**, διαφορετικής από την τάξη της **αλήθειας** — και λιγότερο ισχυρή από την έννοια της αλήθειας.

Ως προς τις γκαιντελιανές **αναποφάσιστες προτάσεις**: Δεν πρόκειται για **"λάθη"** ή **σοφίσματα**, αλλά για προτάσεις-παράγωγα του συστήματος, που προκύπτουν χωρίς **καμιά παράβαση** των

κανόνων του. Ομως, η συγκεκριμένη "μηχανή αξιολόγησης" αδυνατεί ν'αποφανθεί για το αν αληθεύουν στο εσωτερικό αυτού του συστήματος.

Αυτή η διάσταση, η απόκλιση, το χάσμα μεταξύ πληροφορίας, γνώσης και αλήθειας αποτελεί, από τον Τζορντάνο Μπρούνο και τον Γαλιλαίο ήδη, ορίζουσα συνθήκη της **νεωτερικότητας** (*modernité*), προεικάζοντας ίσως έτσι δομικά μία θέση και για την **ψυχανάλυση** — για την οποία αυτό το χάσμα αντιστοιχεί στις *λειτουργικές επιπτώσεις* της **εσωτερικής διγλωσσίας**, στη λογική της **προσωπικής ιστορίας** και της *ψυχικής συγκρότησης* και, τελικά, στον **ριζικό διχασμό** του υποκειμένου.

(1.8) Π.χ., αν η P2 είναι **αληθής**, τότε, όπως η P2 διαβεβαιώνει, "δε λέγεται τίποτε", άρα δεν ισχύει η P2 (η οποία "κάτι λέει"), άρα η P2 είναι **ψευδής**, οπότε "δε λέγεται τίποτε", οπότε η P2 "λέει αλήθεια", άρα ... — και ξαναγυρνάμε στην αφετηρία.

Αντίστοιχα, στην περίπτωση της P1, αν αυτή είναι **αληθής**, τότε "δέ λέει τίποτε", άρα δεν μπορεί και να διαβεβαιώσει ότι "δε λέει τίποτε" (ο μουγκός δεν μπορεί να πεί με λόγια "είμαι μουγκός"), άρα **ψευδώς** ισχυρίζεται ότι "κάτι λέει", οπότε είναι **ψευδής**, άρα δεν μπορεί να διαβεβαιώσει ότι δε λέει τίποτε ("δεν είμαι λόγος"), άρα **αληθεύει** γιατί "κάτι λέει" (ότι "δε λέει τίποτε") ... — και ξαναβρισκόμαστε στην άκαρπη αφετηρία μιάς ατέρμονης διαδικασίας, χωρίς να μπορούμε ν'αποφανθούμε, σ'αυτά τα πλαίσια, περί του αληθούς ή του ψευδούς της συγκεκριμένης πρότασης.

Υπενθυμίζουμε ότι αυτά τα "λογικά παίγνια" δεν είναι απλές διασκεδάσεις του πνεύματος, αλλά, όπως η **γύγωση** μαρτυρεί, μπορούν να αποτελέσουν **μηχανισμούς** δραματικής **ψυχικής αποσάθρωσης** και **κατάρρευσης**, προσωπικής και διαπροσωπικής. Έτσι, η μαρτυρία ενός ψυχωσικού σε ψυχοθεραπεία είναι η εξής:

**Ζω σ' ένα χώρο όπου τίποτε
δεν είναι ούτε αλήθεια ούτε γέματα**

Είναι προφανές ότι η αποπειρα διατύπωσης και απάντησης κρίσιμων **υπαρξιακών** ερωτημάτων σ' έναν τέτοιο "χώρο του αναποφάσιστου" είναι καταδικασμένη σε αδιέξοδο και οδηγεί σε προσωπική κατάρρευση, εφόσον οι όροι του συστήματος δεν επιτρέπουν να απαντηθούν πρωταρχικά ερωτήματα, όπως "Υπάρχω;", "Ποιος είμαι;", "Τί δεν είμαι;", "Μιλώ;", "Λέγω κάτι;", "Τί λέγω;" κλπ.

(1.9) Βλέπε **D.Hofstadter** (οπ. παραπ., passim και ιδιαίτερα σελ. 470-1):

“Το συναρπαστικό είναι το ότι κάθε τέτοιο [συνεκτικό, άρα γκαιντελιανά μη-πλήρες] σύστημα σκάβει μόνο του τον λάκο του. Ο ίδιος ο πλούτος του επιφέρει την πτώση του. Η πτώση επέρχεται ουσιαστικά όταν το σύστημα γίνει *αρκετά ισχυρό* ώστε να διαθέτει *αυτοαναφορικές* προτάσεις. [...] Πέρα από ένα κρίσιμο σημείο, το σύστημα αποκτά την ικανότητα αυτοαναφοράς και έτσι *αυτοκαταδικάζεται σε απληρότητα*. [...] Μόλις φτάσει σ’αυτή την ικανότητα για αυτοαναφορά, το σύστημα έχει μια **τρύπα** ακριβώς στα μέτρα του. Η τρύπα αυτή συνυπολογίζει τα χαρακτηριστικά του συστήματος και τα χρησιμοποιεί εναντίον του συστήματος”.

- (1.10) Το εδώ αναφερόμενο “**συμβολικό-σημειωτικό σώμα**” παραπέμπει στο **συντεταγμένο σύστημα συμβολικών-σημειωτικών εγγραφών-υλικών**, που λειτουργεί ως **σύστημα παραγωγής παραστάσεων, λόγου, κειμένου, γενικά σημειωτικών μορφωμάτων**.

Πρβλ. *corpus* της ιστορικής μαρτυρίας, *σώμα* εγγράφων, εντύπων, εφημερίδων, *σώμα* του εγκλήματος, *Σώμα* Ελλήνων Προσκόπων, *Σώμα* του στρατεύματος, ουράνια *σώματα*, *σώμα* του μπαλέτου, τα “*σώματα*” των Στωϊκών, το μαθηματικό “*σώμα*” — κι ακόμη, “*εν σώματι*”, ή “*σώμα* (και αίμα) *Κυρίου*”, ή το “*μυστικά κατορθωμένο σώμα*” του Σικελιανού, ή το καθαφικό “*θυμίσου, σώμα*”... Βλέπε ακόμη την έννοια “*Σωματείο* : MN ένωση ατόμων προς επιδίωξιν κοινού σκοπού. 2 N συντεχνία. 3 N μτφ *σύλλογος, σύνδεσμος*” (Λεξικό Δ.Δημητράκου).

- (1.11) Παράδειγμα του **D.Hofstadter** (όπ.παραπ.,σελ. 84).

- (1.12) Βλέπε **D.Hofstadter** (όπ.παραπ.), ιδιαίτερα Κεφάλαιο XIV.

- (1.13) Το **παράδοξο του Επιμενίδη** είναι πολυσυζητημένο θέμα. Βλέπε δύο πρόσφατες προσεγγίσεις του ζητήματος στους A.Wilden, **Systeme et structure**, Boréal Express, Montréal 1983, και στους A.Juranville, **Lacan et la philosophie**, PUF, Paris 1983.

- (1.14) Ο Goedel απέδειξε το Θεώρημα της Απληρότητας αναφερόμενος στα **Principia Mathematica** των Russell και Whitehead — δηλαδή, σε ένα σύστημα, που είχε προταθεί ως **συνεκτικό** (απαλλαγμένο από αντιφάσεις) και **πλήρες** (στα πλαίσια του οποίου, δηλαδή, μπορούσε να διατυπωθεί κάθε αληθής πρόταση της θεωρίας των αριθμών).

- (1.15) Δηλαδή χωρίς διαστρεβλώσεις **σοφιστικού** χαρακτήρα. Όχι θέμα *αντίληψης*, άρα και **παραπλάνησης** ή **παραγνώρισης** — αλλά *σύστασης* και *συγκρότησης*, δηλαδή **υπόστασης της αλήθειας**.

- (1.16) Ακριβέστερα, αλύσους και ακολουθίες μετασχηματισμών συμβολικού υλικού, που παράγουν συμπλέγματα μορφών-που-σημαίνουν.
- (1.17) Στο γκαιντελιανό σύστημα, η πρόταση αυτή αποκαλείται από τον Hofstadter "G" (το σύμβολο απαθανατίζει την προσωπική στιγμή της δημιουργίας στην απρόσωπη ροή της επιστημονικής γνώσης). Βλέπε Hofstadter, *όπ.παραπ.*, ιδιαίτερα σελ.447.
- (1.18) *Όπ. παραπ.*, ιδίως Κεφάλαιο XIV.
- (1.19) Οι προτάσεις αυτές καταδεικνύουν όχι τους περιορισμούς της διαδικασίας συμβολοποίησης, αλλά τη βαθύτερη φύση και λογική αυτής της διαδικασίας — ανοιχτή, ατέρμων, κατασκευαστική και δημιουργική, αμφισβητούσα "εκ των έσω" και τις δυνατότητες και τους ίδιους τους περιορισμούς της.
- (1.20) Δηλαδή σύστημα, που συγκροτείται με βάση ορισμένα αφετηριακά λογικά αξιώματα και, στη συνέχεια, εφαρμόζοντας αυστηρούς κανόνες, παράγει έγκυρες, στο πλαίσιο του, προτάσεις (θεωρήματα). Βλέπε και τον τίτλο "Τυπικά Αναποφάσιστες Προτάσεις στα *Principia Mathematica* και συναφή Συστήματα".
- (1.21) Η Σχολή του Palo-Alto αποτελεί την επιφανέστερη ίσως επεξεργασία αυτής της δημιουργικής ανακάλυψης. Βλέπε, σχετικά με την συστημική θεωρητικοποίηση της γυχοπαθολογίας και στρατηγική της θεραπείας, A.Wilden (*όπ. παραπ.*), P.Watzlawick - J.Weakland (*όπ. παραπ.*), G.Bateson et al, *La nouvelle communication*, Seuil, Paris 1981.
- (1.22) Η διάκριση αυτή είναι γνωστή και στον Hofstadter (π.χ. σελ. 690 κ.ε.).
- (1.23) Βλέπε Hofstadter (*όπ.παραπ.*, σελ. 696). Όπως κι ο ίδιος τονίζει, η γκαιντελιανή απληρότητα θα μπορούσε να λειτουργήσει και σε άλλους κλάδους, που αναφέρονται σε πολύπλοκα συστήματα με "εικόνα εαυτού". Σ'αυτή την περίπτωση θα λειτουργούσε σαν πηγή έμπνευσης, σαν γόνιμη μεταφορά, επιδεικτική παραδειγματικής χρήσης ως προς τη λογική των "ζωής των συμβόλων" σ'αυτό το πεδίο.
- (1.24) Το "παρνοϊκό λεξικό" εκδηλώνεται, ως "εξαντλητική παραφροσύνη", όταν επιχειρείται ο προσδιορισμός της σημασίας των λέξεων με μόνη την προσφυγή σε άλλες λέξεις ("από λήμμα σε λήμμα").

Παράδειγμα:

Κρεβάτι = ξύλινο έπιπλο

Ξύλο = υλικό που προέρχεται από δέντρο/Έπιπλο = εξοπλισμός σπιτιού

Σπίτι = χώρος που ζούμε/Εξοπλισμός = χρήσιμα αντικείμενα/Δέντρο = .../Υλικό = ...

Χώρος = .../Ζω = .../Χρήσιμος = .../Αντικείμενο = .../... = .../... = .../... = ... κοκ.

Προφανώς, μέσω **συνωνύμων** και **διερμηνευόντων**, μπορεί κανείς (**αναγκάζεται**, ακριβέστερα) να **κυκλοφορεί** **αενάως** και χωρίς διέξοδο στο λεξικό — δίχως να φτάνει ποτέ ούτε στο **νόημα**, ούτε στο **πράγμα**.

Ένα μικρό περιστατικό, που κατέγραφα ο ίδιος, εικονογραφεί πώς ένα παιδί 4 ετών έρχεται αντιμέτωπο με τον **"παρανοϊκό πειρασμό"** — και τον υπερβαίνει, κατά τρόπο άμογα γκαιντελιανό:

Παιδί: Μπαμπά, θα πάω στο κρεβάτι μου.

Μεγάλος (ξαπλωμένος στο κρεβάτι του): Τί θα πει "κρεβάτι";

Παιδί: Εκεί που πέφτουμε για ύπνο.

Μεγάλος: Τί θα πει "εκεί που πέφτουμε για ύπνο";

Παιδί: Εκεί που κοιμόμαστε ...

Μεγάλος: Τί θα πει "εκεί που κοιμόμαστε";

Παιδί: Εκεί που πλαγιάζουμε ...

Μεγάλος: Τί θα πει "πλαγιάζουμε";

Παιδί: Θα πει ξαπλώνουμε ...

Μεγάλος: Τί θα πει "ξαπλώνουμε";

Παιδί (δείχνοντας): *Να, όπως εσύ τώρα!*

(1.25) Σχετικά με τη σημασία του "φαλλού", βλέπε:

- Σ.Φρούντ, Εισαγωγικές διαλέξεις για την ψυχανάλυση, 1917
- J.Lacan, *La signification du phallus*, *Ecrits*, Seuil, Paris 1966 (σελ. 690)
- J.-D.Nasio, *Enseignement de 7 concepts cruciaux de la psychanalyse*, Rivages, Paris 1988 (σελ. 55-69)
- A.Juranville (όπ. παραπ.).

(1.26) Συνεπώς, πέρα από την όποια δομική αντιστοιχία, υπάρχει και κάποια ριζική (λειτουργική, τουλάχιστον) **ασυνέχεια** μεταξύ των "κωδίκων", που διέπουν τα πράγματα, και του κώδικα της γλώσσας — μια και η **αυτοαναφορά** αποτελεί συστατική λειτουργία της γλώσσας. Ο R.Jakobson ("**Closing statement — Linguistics and poetics**", στο Th.Sebeok, ed, **Style in Language**, N.Y., 1960, p. 353) αποκαλεί αυτή τη διάσταση **μεταγλωσσική λειτουργία** της γλώσσας.

Η κοντινότερη αναλογία μεταξύ *σημειωτικής αυτοαναφοράς* και *ροής των πραγμάτων* θα μπορούσε να τοποθετηθεί στην περιοχή της **επανάδρασης/ανατροφοδότησης** (*feedback*), η οποία όμως συσχετίζει δύο "*σύνολα πληροφορίας*" ("*φράσεις*") σε ένα "*πριν*" και ένα "*μετά*", χωρίς να εμπεριέχει στην ίδια "*φράση*" την "*αυτοαναφορική πληροφορία*". Οι "*φυσικές διαδικασίες επανάδρασης*", δηλαδή, λένε "*Αυτό συνέβη*" — και όχι "*Λέγω ότι αυτό συνέβη*". Θα λέγαμε ότι τα πράγματα "*μιλούν*" κι "*ακούνε*" τον εαυτό τους, αλλά **χωρίς να "μιλούν" για τον εαυτό τους στον εαυτό τους**. Και με την ιδιαιτερότητα ότι "*μιλούν*" **χωρίς να σχολιάζουν τον "κώδικα ομιλίας" τους**. *Είναι αλλά δεν λένε "Είμαι"*.

Αναφερόμαστε εδώ στα **πράγματα της φύσης**. Ήδη, στις **μηχανές** τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα, ενώ η εν εξελίξει "*επανάσταση της τεχνητής νοημοσύνης*" πιθανόν επιφυλάσσει απροσδόκητες εμπειρίες. Όπως και νά 'ναι, μέχρι τώρα τουλάχιστον, η όποια **λειτουργία σχολιασμού του κώδικα** είναι **εξωγενής, παρείσακτη** — προγραμματισμένη από κάποιον **τρίτο**, εν προκειμένω τον **άνθρωπο** — και όχι **αυτοφυής, ούτε ενδογενής**.

(1.27) **Légitimation discursive** είναι ο όρος, που αποδίδεται εδώ ως *αγορευτική νομιμοποίηση*.

(1.28) **Διάσπαση**, όπου συμπεριλαμβάνεται και η ψυχαναλυτική εκδοχή του όρου — το *clivage*, το *splitting*.

(1.29) *Βλέπε παραπάνω*, σημ. (0.37).

Η αναφορά στο καρτεσιανό **cogito** παραπέμπει στην ομιλία μας με θέμα **Ασυνείδητο λόγος φιλόσοφος**, στο στρογγυλό τραπέζι με θέμα **“Η γλώσσα μεταξύ μηχανάλυσης και φιλοσοφίας”**, Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, 19-3-1993.

Η παραπομπή στον **Χέγκελ** κείται στο τελευταίο κεφάλαιο, Βιβλίο III της **Μεγάλης Λογικής**.

Η παραπομπή στον **U.Eco** κείται στη **Θεωρία Σημειωτικής, Γνώση**, Αθήνα 1989 (σελ. 114).

- (1.30) Κατά τρόπο αξιοσημείωτο εδώ, στην τριακοστή από τις **Νέες Διαλέξεις**, για τα **Όνειρα** και τον **Αποκρυφισμό**, ο Φρόυντ αναφέρεται και σε μια ιδιαίτερη μορφή **αυτοαναφοράς**, δηλαδή στο

“πόσο συχνά τα παιδιά νιώθουν άγχος στην ιδέα ότι οι γονείς τους γνωρίζουν όλες τους τις σκέψεις χωρίς να τους τις έχει πει κανείς — ακριβές ισοδύναμο και, ίσως, η πηγή της πίστης των ενήλικων στην παντογνωσία του Θεού”.

Αυτή η **έμμεση αυτοαναφορά** συγκροτεί ένα **υποκείμενο που υποτίθεται έχει γνώση** — είναι δηλαδή η **πρωταρχική μήτρα της μεταβίβασης**. Μ’άλλα λόγια, η **μεταβίβαση** ανακλύπει ως εκδοχή της **αυτοαναφορικής λειτουργίας**. Η οποία ακριβώς χαρακτηρίζεται, όταν αναφέρεται στην **ασυνείδητη γνώση**, *πρώτο*, από το ότι **αγνοείται το τι συνιστά αυτή τη γνώση** και, *δεύτερο*, από το ότι το **δεικτικό-συμπλέκτης “εγώ”**, ως λογική κατάδειξη του υποκειμένου της ασυνείδητης αυτής γνώσης, **δεν εκφέρεται μ’αυτή τη συμβατική μορφή**, (“εγώ” ως προσωπική αντωνυμία) αλλά **παρεκφέρεται**. Δηλαδή εμφανίζεται να **εκφέρεται από αλλού** (κι όχι από τον τόπο του ομιλούντος-σημαινόντος υποκειμένου) και με **μορφοποιήσεις πλασματικές** (ως *fiction*), **άρα επιδεικτικές παραγνώρισης και παρερμηνείας** (μορφώματα της **φαντασίωσης** και των πιθανών παραγώγων της: παραδρομή, παραπραξία, σύμπτωμα, ονειρικές μορφές, ταυτίσεις, “κενό”...).

- (1.31) Βλέπε την παρέμβασή μας στο Συμπόσιο με θέμα **“Η γλώσσα μεταξύ μηχανάλυσης και φιλοσοφίας”** (Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, 17-19 Μαρτίου 1993). Η παρέμβαση αυτή είχε, χαρακτηριστικά, ως τίτλο **“Ταύτιση και αυτοαναφορά ή Ασυνείδητο Λόγος Φιλόσοφος”**. Μέσα από τη συζήτηση των τρόπων διατύπωσης, που χρησιμοποιεί το ασυνείδητο για να θέσει το ζήτημα της **καρτεσιανής βεβαιότητας του υποκειμένου**, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η **ασυνείδητη διατύπωση** του ζητήματος, με όρους **πρωτογενούς διαδικασίας**, δεμελιώνει αυτή τη βεβαιότητα με τρόπο **ισχυρότερο** απ’ότι η ίδια η καρτεσιανή απόδειξη.

- (1.32) Έκφραση του O.Mannoni, στο **Freud**, Seuil, Paris 1968.

- (1.33) **Die endliche und die unendliche Analyse**, G.W.XVI, p. 59-99.

- (1.34) Με την έννοια, που είναι **"ατέρμονη"** και η διαδικασία των συνειρμών στον **ομφαλό του ονείρου** — ζετυλίζεται ατέρμονα χωρίς να καταλήγει πουθενά.
- (1.35) Κάτι που δεν έχει **"έκβαση"** στο πλαίσιο του **αναλυτικού διαλόγου**. Έχουμε ήδη αναφερθεί στην **γκαιντελιανή - αυτοαναφορική υπόσταση** αυτού του **"ογκόλιθου"** (βλέπε παραπάνω, Εισαγωγή, § 0.4.3).
- (1.36) Δημοσιεύτηκε στον τόμο **"Ψυχανάλυση και Ελλάδα"**, που επιμελήθηκε ο Θ.Τζαβάρας (έκδοση της Εταιρείας Σπουδών, Αθήνα 1981).
- (1.37) Κατά τον Φρόυντ, που προσφεύγει στην προσφιλή του **αρχαιολογική μεταφορά**, ο αναλυτής εδώ δεν προσπαθεί να **κατανοήσει** — απλά, όπως και το ασυνείδητο, **εργάζεται**. Κατασκευάζει μια **πλασματική εκδοχή (fiction)**, που αναπληρώνει τις για πάντα χαμένες ή "εξουδετερωμένες" αναμνήσεις του αναλυομένου, επιτρέποντάς του να (ανα)συντάξει την ιστορία του. Πρόκειται, προφανώς, για **"εργασία αποκατάστασης κειμένου"** μέσω **δημιουργίας έργου**. Η **πραγματολογική εγκυρότητα** ιεραρχείται δεύτερη σε σχέση με τη **λειτουργική γονιμότητα** του διαθήματος στο επίπεδο της συγκρότησης του λόγου και του ίδιου του υποκειμένου.
- (1.38) **Fiction**. **"Είναι η πρακτική, που μ'αυτήν η γραφή δείχνει την υπόστασή της ως σημαίνον"** (J.-L. Baudry, **"Ecriture, Fiction, Idéologie"**, στο **"Théorie d'ensemble"**, Seuil, Paris 1968).
- Οι αλληγορίες, οι παραβολές, τα έργα της φαντασίας συμβάλλουν ουσιαστικά στην **πέραν του χρηστικού** λειτουργία των σημειωτικών συστημάτων, δίνοντας δύναμη **μορφή** και **νόημα** στην **απόλαυση** και στο **άγχος**.
- (1.39) Πρόκειται, εμφανώς, για διαδικασία **ανασήμανσης των σημαίνοντων**, συνεπώς δε, για **κατασκευή νέου** (σημειωτικού, και λειτουργικού) **περιβάλλοντος** που διευκολύνει τη **ροή** τους ανάμεσα στα διάφορα ψυχικά υποσυστήματα, καθώς και την **απαρτίωσή** τους στο λόγο και τη συγκρότηση του υποκειμένου. Ενώ ταυτόχρονα εικονογραφεί ακόμη μια φορά, με τρόπο απτό, το προαναφερθέν (παραπάνω, στη σημ. 1.31) — ότι δηλαδή η **βεβαιότητα του υποκειμένου** προκύπτει μέσα από την ανακύκλωση των επιπτώσεων, που έχουν στην ψυχική λειτουργία τα παράδοξα της αυτοαναφοράς.
- (1.40) Βλέπε και την ατέρμονα διαφυγή των συνειρμών, που αντιστοιχεί στον **"ομφαλό του ονείρου"**.

Είναι φυσικό το ομιλούν υποκείμενο να **βιώνει** κιάλας, να συναντά στην **εμπειρία** του αυτό, που η αυτοαναφορική του λειτουργία αναπόφευκτα εμπεριέχει — δηλαδή **γκαιντελιανά παράδοξα**.

Υπενθυμίζουμε ότι η **"κατασκευή"** είναι κατά κανόνα **έργο**, που προϋποθέτει καθοριστική **συμμετοχή του αναλυτή**, δηλαδή του **άλλου**. Άλλωστε, από μιά σκοπιά ιδωμένη, η αναλυτική διαδικασία ισοδυναμεί με την εν φαντασία και λόγω **επαναπρόσληψη** και **επανένταξη** στην **εν εξελίξει ιστορία** του υποκειμένου όλων των **ιστορικά καταγεγραμμένων τρόπων και μορφών**, των ποικίλων **εκδοχών εκφοράς** αυτής της **αυτοαναφοράς** — δηλαδή των συμβολικών και φαντασιακών, αυθεντικών ή κίβδηλων χειρονομιών, με τις οποίες το υποκείμενο επιχειρήσει να σημάνει την **ύπαρξή** του και την **επιθυμία** του στις ποικίλες συνάψεις της προσωπικής του ιστορίας. Είναι επόμενο, άρα, αυτή η **"δευτέρου βαθμού"** αυτοαναφορική **επανιδιοποίηση των εκδοχών της αυτοαναφοράς** να εμπεριέχει την προοπτική και τη δυναμική παραγωγής **γκαιντελιανών παραδόξων**. Ανοίγοντας, έτσι, και τη δυνατότητα γόνιμης και όχι αλλοτριωτικής **συνένταξης** σε ευρύτερες συνάψεις με μέχρι τότε **"αδιανόπτες ετερότητες"** — οι οποίες, στο πλαίσιο της **κατασκευής**, υπάρχουν μεν και είναι αποτελεσματικές, αλλά είναι και **"αδιανόπτες"** από το υποκείμενο (είναι **"του άλλου"**).

(1.41) Η πρώτη αναφορά σ'αυτό έγινε στο Συνέδριο του Μαρτίενματ, στις 31-7-1936. *Βλέπε Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je, telle qu'elle nous est révélée dans l'expérience psychanalytique* - Ανακοίνωση στο 16ο Διεθνές Ψυχαναλυτικό Συνέδριο, Ζυρίχη, 17-7-1949 (RFP, XIII, 4, 1949).

Ο J.Lacan προσφεύγει στις λεπτές ψυχολογικές παρατηρήσεις του **H.Wallon** σχετικά με τη συμπεριφορά του παιδιού μπρος στην εικόνα του μες τον καθρέφτη (*βλέπε Comment se développe chez l'enfant la notion du corps propre*, in *Journal de Psychologie*, 1931, 705-48), καθώς και σε στοιχεία από την (ζωϊκή) ηθολογία (*βλέπε J.Lacan, Propos sur la causalité psychique, L'Evolution psychiatrique*, 1941, σελ. 38-41).

(1.42) Όπως θα δούμε εκτενέστερα και παρακάτω, οι **δυο τρόποι**, που διαθέτει το ανθρωπινό υποκείμενο για να αναφερθεί στον εαυτό του, είναι είτε ένα **λεκτικό συμβατικό πλάσμα** (**"εγώ"** ή κάποιο **συμβολικό του ισοδύναμο**, όπως **"ο τάδε"**, **"ο γιατρός"**...), είτε ένα **εικονικό ομοίωμα**. Κοινό στοιχείο σ'όλες αυτές τις **χειρονομίες αυτοαναφοράς** είναι εμφανώς η **διάσχιση του υποκειμένου** — το σχίσμα μεταξύ αυτού που **είναι** και αυτού που **αντιπροσωπεύει** αυτό το είναι — και η **αλλοτρίωση** της οντότητάς του στον **πλασματικό κόσμο** των υποκατάστατων που **σημαίνουν**, αλλά (ή, ακριβέστερα, **άρα**) **δεν είναι** το ίδιο το υποκείμενο.

(1.55) **Πραγματικό, Συμβολικό, Φανταστικό (RSI):** Οι λακανικοί τρεις όροι-πτυχές σύνταξης του ανθρώπινου υποκειμένου, η λακανική *“τριλογία της ψυχικής πραγματικότητας”*. Διευκρινίζεται ότι αντιπροσωπεύουν τάξεις εκδοχών των ψυχικών διεργασιών και όχι οντολογικές υποστάσεις.

Η σύγκριση με αντίστοιχα τρίπτυχα, όπως π.χ. *“σώμα-εικόνα-λόγος”* ή *“αίσθηση-νόηση-φαντασία”* είναι αναπόφευκτη. Σ’αυτή την προοπτική, είναι δυνατή η διατύπωση και της ακόλουθης υπόθεσης:

Η τριλογία **“RSI”** μεταγράφει, μ’έναν ιστορικά και αγορευτικά καθορισμένο τρόπο, το αντίστοιχο τρίπτυχο *“Απόλυτο ή απόλυτη πραγματικότητα — Σχήματα ή μορφές — Ονόματα”*, που συναντάμε στις **Βέδες**. Σύμφωνα μ’αυτή τη διδασκαλία

“οι κοινές ψυχές [...] ζουν κάτω από την επήρεια της “μάγια”, της συγκαλυπτικής δύναμης του Μπράχμαν, που, στη θέση της απόλυτης πραγματικότητας, μας εμφανίζει ένα σύμπαν αποτελούμενο από πολλά ονόματα και σχήματα” (Σ.Πραμπαθάναντα, **Η επί του όρους ομιλία κατά τη Βεδάντα**, Εκδόσεις Κονιδάρη, Αθήνα 1987, σελ. 55).

Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από δύο τουλάχιστον δεδομένα — ένα *συμπτωματικό* και ένα πιθανότατα *δομικό*:

- * Το *συμπτωματικό* στοιχείο εδράζεται στην επίκληση, που κάνει ο J.Lacan, στο περίφημο **Da!** του Πραζάπατι, ως κολοφώνα της **Αγόρευσης της Ρώμης** (26-27 Σεπτέμβρη 1953) — δηλαδή του *“ιδρυτικού μανιφέστου του λακανισμού”* (βλέπε **Ecrits**, σελ. 237-322). Σημειώνεται εδώ ότι το **Da!** αυτό αντιστοιχεί και στον κολοφώνα της **‘Ερημης Χώρας** του **T.S.Eliot**, του οποίου ποιήματα μετέφρασε, το 1940, ο J.Lacan (βλέπε σχετικά E.Roudinesco, **Jacques Lacan**, *όπ. παραπ.*, σελ. 215).
- * Το *δομικό* στοιχείο παραπέμπει στην βαθύτατη *“επιθυμία της Ανατολής”*, ως ακρογωνιαίο λίθο της λακανικής *“αναζήτησης του Απόλυτου”* (βλέπε E.Roudinesco, **J.Lacan**, *όπ. παραπ.*, 8ο μέρος, σελ. 453-527).

(1.56) **Δομικό συναγόμενο ή παράγωγο:** Αποδίδουν τον όρο *effet de structure*.

Εδώ τίθεται ίσως κι ένα πρόσθετο ζήτημα — το κατά πόσο δηλαδή η σχετική **φιλοσοφική επεξεργασία** αυτού του θέματος (*διάσχιση* και *αλλοτρίωση* του υποκειμένου σε σημαίνοντα μορφώματα, τα οποία *δεν είναι* το υποκείμενο) δεν είναι δέσμια των *“έτοιμων υποδοχών”* της λεκτικής γλώσσας, που συνομίζονται σ’ αυτό το *“είναι”* (και ως ρήμα και ως ουσιαστικό).

Στο όνειρο, π.χ., όπου η *ύπαρξη* τίθεται ως *σκηνοθετική πράξη* και *πράξη σκηνική*, ενώ *απουσιάζει το “είναι”* ως *σημαίνον*, η όποια τέτοια *διάσχιση του υποκειμένου* έχει άλλη υπόσταση (status) και δεν είναι ταυτόσημη με ό,τι υποδηλώνει η αναφερόμενη στις λεκτικές σημάνσεις προβληματική. Υποσημαίνοντας ενδεχομένως, μ’ αυτό τον τρόπο, ότι το εν λόγω *“φιλοσοφικό ζήτημα”* είναι ίσως, εν μέρει τουλάχιστον, *πλασματική επίπτωση των λέξεων*. Κι αυτό όχι μόνο σύμφωνα με την εκδοχή του λογικού θετικισμού (τα φιλοσοφικά προβλήματα ως *ψευδοπροβλήματα* οφειλόμενα στην *κακή χρήση της γλώσσας*). Αλλά — και κυρίως, ίσως — με την έννοια ότι ακόμη και η *ορθή χρήση* της λεκτικής γλώσσας κείται *εντεύθεν* του πεδίου (και του ζητήματος) της *ύπαρξης του υποκειμένου* — η οποία ίσως υφίσταται *με τον τρόπο του σώματος*: Η ύπαρξη του οποίου *δεν δηλώνεται*, αλλά *έμπρακτα υφίσταται*. *Είναι, χωρίς να λέγει “Είμαι”*. Η ομοιοστασία, π.χ., που συγκροτεί τη *δομική ευστάθεια* και *ιδιαίτερη μορφολογία* του σώματος, υφίσταται ως *διαρκής σημειωτική ενέργεια και πράξη*, ως συνεχής ροή πληροφορίας *χωρίς αυτοαναφορική διαβεβαίωση περί της ύπαρξής της* — άρα φτωχότερη μεν από την όποια *παραστατική επεξεργασία* της, αλλά και απαλλαγμένη από την *γκαιντελιανή “τύπα”* της αυτοαναφοράς.

(1.43) Βλέπε J.Lacan, **Le stade du miroir...** (όπ. παραπ.).

(1.44) Βλέπε σχετικά, ως αντίστοιχο φαινόμενο, A.Luria, F.Yudovich, **Speech and the development of mental processes in the child**, Penguin, Middlesex 1956 (σελ. 26):

“[Ο Vigotsky] έφτασε έτσι στο δεμελιώδες συμπέρασμα ότι η ανθρώπινη νοητική ανάπτυξη έχει την πηγή της στη ρηματική επικοινωνία μεταξύ παιδιού και ενήλικου, ότι “μια λειτουργία, που προηγουμένα ήταν διαιρεμένη και μοιρασμένη σε δύο πρόσωπα, γίνεται κατοπινά το μέσο οργάνωσης της ίδιας της συμπεριφοράς του παιδιού”.

Κάπως πρωθύστερα, ίσως, είναι ωστόσο σκόπιμο να επισημάνουμε εδώ τη δεμελιώδη σημασία αυτής της διεργασίας **εσωτερίκευσης του βλέμματος, που συντάσσει τον κόσμο**. Όχι μόνο γιατί ο *“κόσμος”* συντάσσεται φερόμενος από τη **φαντασίωση** — και το βλέμμα αποτελεί τον πρωτογενή αναβαθμό συγκρότησης της φαντασίωσης. Αλλά και γιατί αναφέρεται σε υπερπροσωπικές κωδικοποιήσεις αναλογικών σημειωτικών λειτουργιών (βλέπε παρακάτω, **Κεφάλαια II και IV**).

- (145) Ένα πραγματικό περιστατικό εικονογραφεί τη λογική και τη δυναμική αυτής της “άγριας διαλεκτικής”:

Σε κάποιον παιδικό σταθμό, για τις απόκριες οργανώνεται μια γιορτή μεταμφιεσμένων. Ο ίδιος ο παιδικός σταθμός παρέχει στα παιδιά *στολές* και *μάσκες* — *όλες ίδιες*. Αποτέλεσμα: Όταν τα “*μεταμφιεσμένα-στο-ίδιο*” παιδιά συναντιώνται στο χώρο της γιορτής, κυριολεκτικά *αγριεύονται*, ξεσπούν σε κλάματα και σπασμωδικές αντιδράσεις, που δεν κοπάζουν παρά μόνο όταν αφαιρέθηκαν οι μάσκες και φάνηκαν τα *ξεχωριστά πρόσωπα*.

Βλέπε, σχετικά με αυτή τη διαλεκτική της επιθετικότητας, J.Lacan, **Le séminaire, Livre III, Les psychoses**, Seuil, Paris 1981 (ιδίως σελ. 49-51, καθώς και Κεφάλαιο VII).

- (146) **Ιδεώδες Εγώ**: Κατ'εξοχήν ναρκισσιστικός αναβαθμός, όπου εικονίζεται *γοητευτικά* (έναντι του ιδίου και, υποτίθεται, έναντι παντός τρίτου) το Εγώ ως *αμεγάδιαστο* και *λατρευτό*.

Διαφέρει από το **Ιδεώδες του Εγώ**, το οποίο αντιστοιχεί σε ιδανικά, που καθιστούν, *όσο προσεγγίζονται*, το υποκείμενο *αγαπητό*. *Βλέπε* J.Laplanche - J.B.Pontalis, **Vocabulaire de la psychanalyse**, PUF, Paris 1967 (εφεξής “**Λεξικό της Ψυχανάλυσης**”).

- (147) *Βλέπε*, π.χ., J.Lacan, **La science et la vérité**, όπου το θεώρημα του Goedel ερμηνεύεται ως κατάδειξη της **αποτυχίας** που χαρακτήρισε την **απόπειρα** για συρραφή (suture) του υποκειμένου της επιστήμης.

Βλέπε επίσης **A.Juranville** (*όπ. παραπ.*, σελ. 305 κ.ε., ιδίως σελ. 310-311 και 314.) Εδώ τα θεωρήματα του Goedel ερμηνεύονται σαν κατάδειξη των **ορίων** της επιστημονικής *γραφής* και του πεδίου της *λογικής*. Θεωρείται δηλαδή ότι η γραφή “*σκοντάφτει*” στο προϋπάρχον, **αυθύπαρκτο “έξω απ'αυτήν”** — αντί του ότι το **γκαιντελιανό** αυτό “*ενδογενές επέκεινα*” προκύπτει στο μέτρο, που η *γραφή* συγκροτείται ως αυτοαναφορική σημειωτική διαδικασία.

Θα μπορούσε ίσως να παρατηρηθεί ότι αυτή η *παρεξήγηση* οφείλεται στην συστατικά **παράδοξη υπόσταση** μιας φιλοσοφίας, που επιχειρεί να αξιολογήσει την **γκαιντελιανή συνεισφορά**, *χωρίς* να την έχει συμπεριλάβει στις πρωταρχικές, **αφετηριακές θεμελιώσεις** της. Κάτι αντίστοιχο άλλωστε συμβαίνει, όπως θα δούμε, και ως προς τη δυνατότητα διατύπωσης *λόγου περί του ασυνείδητου* με προσφυγή σε **γλωσσολογικά μοντέλα**, τα οποία δεν συμπεριλαμβάνουν στις αφετηριακές τους καταβολές την *σημειωτική ιδιαιτερότητα του ασυνείδητου*.

(1.48) Έλλειψη, που δεν προκύπτει δηλαδή λόγω **"ατελειών"** στο επίπεδο της κατασκευής του συστήματος, αλλά, αντίθετα, εμπεριέχεται **αναγκαία** στην συγκρότησή του — και μάλιστα από τη στιγμή που το σύστημα είναι επαρκώς **"τέλειο"** (έχει δυνατότητα αυτοαναφοράς). Δηλαδή ένα **"ατελές"** σύστημα, χωρίς δυνατότητα αυτοαναφοράς, μπορεί να είναι **"κλειστό"** κι **απαλλαγμένο** από **γκαιντελιανά παράδοξα**. Κάτι τέτοιο, άλλωστε, επιχειρείται στην, **μύχωση**, ιδίως ως **αποπροσωποποίηση** — απαλλαγή από την **αυτοαναφορά** και τα παράδοξά της .

Βλέπε σχετικά τη θεωρία της **μυχωσιογένεσης** μέσω της δυναμικής του **διπλού δεσμού** (**double bind**), του G.Bateson, **Steps to an ecology of mind**, Chandler Publ. Co., N.Y. 1972 — μεταφρασμένο και γαλλικά ως **Vers une écologie de l' esprit**, v. I -II, Seuil, Paris 1980.

Όμως, ένα αυτο-αναφερόμενο σύστημα, όπως είναι κατ' εξοχήν το ανθρώπινο υποκείμενο, είναι αναγκαία **ανοιχτό**. Έτσι, το **"φύσει του ειδέναι ορέγεται άνθρωπος"** δεν έχει καμιά μυστική μεταφυσική ρίζα, αλλά είναι **αναγκαία λειτουργική απόληξη** και έκφανση της συγκρότησης του ανθρώπινου, δηλαδή του ομιλούντος - σημαίνοντος υποκειμένου, στον **αυτο-αναφορικό κόσμο** των παραστατικών και σημειωτικών δομών και διαδικασιών.

Υποσημειώνουμε ότι ο όρος **"σημαίνουν"** αντιστοιχεί σε **ενεργητική μετοχή**: Δηλαδή όχι σε **πράγμα** ή **ιδιότητα**, αλλά σε **ενέργεια**, **διαδικασία**, **πράξη**.

(1.49) Στη **φύση** μάλιστα του **ανθρώπου** (όπ. *παρ.π.*), που εκδηλώνεται **"στη γυναίκα ως φθόνος του πέους [...], στον άνδρα ως εξέγερση ενάντια στην παθητική ή γυναικεία διάθεσή του απέναντι σ'έναν άλλον άνδρα."**

(1.50) Ίσως δεν είναι ρητορικό (μόνο;) παράδοξο (ή σύμπτωμα) το ότι ο Φρόυντ παραπέμπει εδώ όχι σε **μεταμυυχολογικές** έννοιες, αλλά σε απροσδιόριστες **εξωμυχαναλυτικές "αντιλήψεις"**. Ίσως πρόκειται, δηλαδή, για κατ'εξοχήν **γκαιντελιανό φαινόμενο**, που ανακύπτει ακριβώς στο σημείο, όπου ο μυχαναλυτικός λόγος (**αναλυτική διαδικασία** και **μεταμυυχολογία**) επιχειρεί (**αυτοαναφορικά**) να προσδιορίσει τα όριά του και την επάρκειά του — αναγκάζοντας τον λόγο αυτό να προσφύγει σε κάποιο **"επέκεινα"**.

(1.51) *Βλέπε* και τη σημείωση (19)

(1.52) **Πραγματικό/Réel**: Ένα από τα μεγάλα αγορευτικά εφευρήματα της λακανικής θεώρησης ως προς την **μυχική πραγματικότητα**.

Δεν ταυτίζεται με την **réalité** (πραγματικότητα). Οι απόπειρες αναγωγής του ενός στο άλλο είναι εξ υπαρχής επιστημολογικά άκυρες, εφόσον οι δυό έννοιες αυτές, **πρώτο**, αναφέρονται σε άλλες

υπόστασης *φαινόμενα* (ψυχικό όργανο, από τη μιά, κόσμος, από την άλλη) και, δεύτερο, εγγράφονται σε διαφορετικά *εννοιολογικά πεδία και διαθήματα* (μεταψυχολογία - φιλοσοφία).

Οι συγχύσεις, που μονίμως ανακύπτουν ως προς τη σχέση *Πραγματικού/πραγματικότητας*, ανακινούν και ένα πρόσθετο ερώτημα:

Γιατί ο J.Lacan επέλεξε τον όρο "Πραγματικό" για να υποδηλώσει μια ωστόσο διαφορετική από την *πραγματικότητα* τάξη φαινομένων;

Η όποια απάντηση σ' αυτό, προφανώς, σκόπιμο είναι να υπερβεί την όποια *αδωότητα* ή *αφέλεια*. Και να τοποθετήσει το ζήτημα, πέρα από τη διάσταση *υποκειμενικότητας* (αναπόσπαστη από κάθε επιλογή σημασιόντων), και στη διάσταση της *στρατηγικής* και του *παιγνίου*, της *διαλεκτικής ρήξεων/ιδιοποιήσεων*, που αναγκαστικά συνοδεύει τέτοιες ρητορικές και αγορευτικές επιλογές. (Βλέπε και E.Roudinesco, **Jacques Lacan**, Fayard, Paris 1993).

(1.53) Βλέπε A.Juranville (όπ. παραπ. σελ. 80-86) για εκτενή παρουσίαση και διεισδυτικό, όσο και συστηματικό σχολιασμό του θέματος αυτού.

"Το Πραγματικό είναι το μεταξύ των δύο (*πρωταρχικών σημασιόντων S1 και S2*), η τομή που χωρίζει τα δύο σημαίνοντα, το μηδέν όπου εξαλείφονται ως μη όντα παρά δόλοι (*leutres*)" (σελ. 84).

Κατά το *Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής (Ιωάννου Σταματάκου)*:

Δόλος ο, εκ ρίζης δελ- του δέλεαρ. Κυρίως δόλωμα προς αλιείαν ιχθύων (δέλεαρ) — είτε έντεχνον μέσον (όργανον, μηχανήμα) προς εξαπάτησιν ή σύλληψιν, κάθε πανούργον τέχνασμα (ή στρατήγημα) — Πανουργία, απάτη, δόλος.

Κατά τρόπο συμπτωματικό, ως προς το *μη-παραστάσιμο* που χαρακτηρίζει το *Πραγματικό*, αντίστοιχο λήμμα δεν ανευρίσκεται στο *Λεξικό της Ψυχανάλυσης* των J.Laplanche και J.B.Pontalis — ενώ ανευρίσκονται οι δύο άλλοι όροι της "*τριλογίας RSI*" (*Συμβολικό - Φαντασιακό*).

(1.54) Απ' όσο μπορώ να γνωρίζω, ούτε ο J.Lacan, ούτε οι σχολιαστές του έργου του αντιμετώπισαν αυτό το ερώτημα, έτσι τουλάχιστον διατυπωμένο.

Η διευκρίνιση "σε μια τουλάχιστον πτυχή του" επιβάλλεται για λόγους επιστημολογικής σύνεσης — όπως γίνεται και παρακάτω, ως προς την τοποθέτηση "Το φροϋδικό ασυνείδητο ως τυπικό σύστημα" (βλέπε Κεφάλαιο IV, όπου εκτενής συζήτηση του θέματος).

Σχετικά με τη λογική, που συγκροτεί την "λακανική τριλογία" RSI, η άποψη που υποστηρίζεται, αν και δεν αναπτύσσεται διεξοδικά εδώ, είναι η εξής:

- Το **Φαντασιακό** συγκροτείται για το υποκείμενο έχοντας σαν *πυρήνα* του τη λειτουργία της αυτοαναφοράς με όρους πρωτογενούς διαδικασίας (παραδειγματική στιγμή: το *στάδιο του καθρέφτη*).
- Το **Συμβολικό** συγκροτείται για το υποκείμενο έχοντας σαν *πυρήνα* του τη λειτουργία της αυτοαναφοράς με όρους δευτερογενούς διαδικασίας (παραδειγματικές στιγμές: το *όνομα* και η προσωπική ανωνυμία "εγώ").
- Το **Πραγματικό** προκύπτει, σε μια τουλάχιστον πτυχή του (άρα, και) απ' αυτή τη λειτουργία της αυτοαναφοράς, ως **δομικό συναγόμενο** — αντιπροσωπεύοντας την **γκαιντελιανή "τρύπα"** των εν λόγω σημειώντων-σημειωτικών συστημάτων, καθώς και τις **επιπτώσεις της αλληλεπίδρασης** αυτού του "ανοίγματος" με τη **συνάφεια ύπαρξης και λειτουργίας** του. Μ'άλλα λόγια, το Πραγματικό αντιστοιχεί στον (σε σχέση με τους υφιστάμενους ψυχικούς κώδικες) **θόρυβο**, που **μετέχει συστατικά** στη συγκρότηση του ψυχικού (και των συμβολικών ή φαντασιακών του "γλωσσών") ως **επέκεινα των κωδίκων**, όντας **ψυχικά αποτελεσματικό** ως **λειτουργικό εννοούμενο** (όρος ή καταναγκασμός) — όπως θα λέγαμε "αφανής εταίρος", "σκιά των προγόνων" ή "σκιές από τα περασμένα".

Άριστη εικονογράφηση αυτής της οριακής υπόστασης (*ενδογενές επέκεινα*) είναι η φροϋδική εκδοχή της **ενόρμησης** ως μεταψυχολογικής (αναγκαίας) "**μυθολογίας**".

"**Πυρήνας**": Μεταφορική παραπομπή στην έννοια του **αναγκαίου**, συστατικού εδώ, **παράξενου ελκυστή**, που διέπει τη λειτουργία του σημειωτικού αυτού συστήματος (βλέπε **R.Thom** και "**Χάος**", σημειώσεις 0.2 και 0.3).

(1.57) **Zeitgeist**. Εδώ, μεταφορική αναφορά στη συγκυρία της ιστορίας των ιδεών και του πολιτισμού στον **Ευρωπαϊκό Μεσοπόλεμο** των απόηχων της Οκτωβριανής Επανάστασης, του Russell, του Carnap, του Wittgenstein, του Μπρέχτ, του Γκράμσι και της "**συνειδητής κοινωνίας**", του σουρεαλισμού, του Ελιοτ, καθώς και, ειδικότερα στην περιοχή της **ελληνικής λαλιάς**, της γενιάς του '30 και της "**ανακάλυψης**" του στοχαστικά παράδοξου Καβάφη — αλλά και της δραματικής απόπειρας

αποκλεισμού της απληρότητας και της ετερότητας στο πλαίσιο του ναζιστικού και φασιστικού ολοκληρωτισμού.

(1.58) Θα διατυπώσουμε αυτή την προβληματική παρακάτω, όχι σαν αλληγορική περίφραση, αλλά με τρόπο πολύ πιο αυστηρό — ξεκινώντας από το προκαταρκτικό ερώτημα *“Πώς σημαίνουν οι μορφές;”* και καταλήγοντας στο ερώτημα της **ιδιαιτερότητας**, που χαρακτηρίζει την ασυνείδητη σημειωτική και την **απαρτίωσή** της στο όλο σύστημα της ψυχής.

(1.59) Σε αντιδιαστολή με τις θετικές λεγόμενες επιστήμες, που κινούνται στο χώρο της **απόδειξης**, το μηχαναλυτικό διάβημα (όπως και το διάβημα της ιστορικής επιστήμης) αντιστοιχεί επιστημολογικά σε **έργο**, που λειτουργεί κάνοντας όχι μόνο (όπως κάθε επιστήμη) *“προβληματικό το οικείο”* αλλά και, κυρίως, *“οικείο το λησμονημένο”*.

*Βλέπε σχετικά το άρθρο μας με τίτλο **Ιστορία και Ψυχανάλυση** (όπ. παραπ.).*

Αντίστοιχη είναι και μια τοποθέτηση του **Th.Adorno (Dialectique négative, Payot, Paris 1978** — σελ. 57):

Είναι αλήθεια ότι στη φιλοσοφία τα ερωτήματα έχουν ένα τελείως αλλιώτικο βάρος απ’ ό,τι στις επιμέρους επιστήμες, όπου εξαλείφονται μέσω της επίλυσής τους — ενώ στην ιστορία της φιλοσοφίας ο ρυθμός δά ‘ταν μάλλον αυτός της διάρκειας και της λήθης.”

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

(2.1) Η απόδοση του όρου *langage* με το ελληνικό *γλώσσα* ανακινεί κάποια προβλήματα ορολογίας.

Αυστηρά μιλώντας, *γλώσσα* (*langue*) σημαίνει "σύστημα γλωσσικών στοιχείων (λεξιλόγιο), μεταξύ τους σχέσεις και κανόνες λειτουργίας". Αντιστοιχεί στην ομιλητική πρακτική μίας ομόγλωσσης κοινότητας.

Langage, πάλι, είναι η μορφολογία της συγκεκριμένης χρήσης του αφηρημένου κώδικα (της *langue*) στα πλαίσια της κοινωνικής ζωής. Δηλαδή, ουσιαστικά (βλέπε Δ. Δημητρίου, *Λεξικό όρων*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1978) είναι σύνθεση πολλών κωδίκων, είναι ανοικτό, έχει ατυπική οργάνωση και αναφαίνεται στο επίπεδο της χρήσης των κωδίκων.

Ο συγγραφέας αυτός αποδίδει τον όρο *langage* με τον όρο "γλώσσα" (γλώσσα σε εισαγωγικά), παραθέτοντας σαν συνώνυμο τα "σύστημα επικοινωνίας", "σημειωτικό σύστημα" (χωρίς εισαγωγικά). Έχει προταθεί, χωρίς επιτυχία, και το "λαλιά".

Η απόδοση της φράσης "Το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα", αν και είναι προβληματική απ'αυτή την άποψη, ωστόσο "εκτρέπεται" προς την κατάλληλη πλευρά — αποδίδοντας, μέσα από την ανεπαρκή τουλάχιστον μεταγραφή των όρων, το πνεύμα του ειπόντος (δηλαδή τη ρητή αναφορά του στο *γλωσσολογικό*, κατά το πρότυπο της λεκτικής γλώσσας, παράδειγμα).

Μ'άλλα λόγια, η "σύγχυση γλωσσών", που συμπαρομαρτεί ως προς την ελληνική *γλώσσα* η πολυσημία του όρου "γλώσσα", αποτρέπει μια ανακριβόλογη μονοσημία και επιτρέπει την καταλληλότερη περιγραφή του νοήματος μέσω μίας γόνιμης αμφισημίας. Επιτρέπει, δηλαδή, την υπέρβαση αυτού, που θα ονομάζαμε "ψευδαίσθηση της κυριολεξίας" (ιδίον του συμπτώματος), προς την κατεύθυνση του έργου, της κατασκευής, της εκ νέου θεώρησης των όρων και των πραγμάτων. Επιβάλλοντας ως αναγκαία την ερμηνεία, καθιστά προβληματικό το αυτονόητο και αναδεικνύει τον ανοικτό χαρακτήρα του πεδίου, όπου εγγράφεται η διερώτηση ως προϋπόθεση του λόγου.

(2.2) "Στίγμα", λοιπόν, *τοπολογικό* (ως προς τους τόπους του λόγου, την τοπολογία ...), *θεωρητικό*, *πρακτικό*, ως αναφορά σε "κληρονομίες" — κλπ. Η κριτική διερεύνηση των όρων συγκρότησης του επιστημολογικού πεδίου, όπου καθίσταται δυνατή η λειτουργικότητα του εν λόγω στίγματος, αποτελεί την ουσία του παρόντος κεφαλαίου.

Υποσημειώνεται εδώ ο πλεονασμός, το "περιττό" της βιβλιογραφικής παραπομπής, ως προς την "αυτονόμη" εκπροσώπηση-σύνοψη του λακανικού διαθήματος σ'αυτή τη διατύπωση.

Η "στιγμή των εγκαινίων" αυτού του διαθήματος, που χαρακτηρίστηκε, ως προς το νόημά του, "επιστροφή στον Φρόϋντ", τυπικά τοποθετείται στην "Αγόρευση της Ρώμης" (26-27 Σεπτεμβρίου 1953), η γραπτή απόδοση της οποίας κείται στα **Ecrits** (όπ. παραπ., σελ. 237-322), υπό τον τίτλο "**Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse**".

(2.3) "Εντεύθεν" του σημείου (όπου ο Saussure διακρίνει την όψη του σημαίνοντος και την όψη του σημαινομένου), ο Lacan προσδιορίζει ένα άλλο επίπεδο, αυτό του **καθαρού σημαίνοντος** — ως τέτοιο **ξένο** για τον Saussure και του οποίου τα χαρακτηριστικά αντιστοιχούν απόλυτα στα των "ασυνείδητων φαινομένων, όπως υπέθεσε ο Φρόϋντ" (A. Juranville, όπ. παραπ., σελ. 19).

"Το σημαίνον του Lacan δεν είναι η παράσταση λέξης, αλλά η παράσταση πράγματος" (στο ίδιο, σελ. 51).

Εκτενής αντιπαραβολή της θέσης του Lacan με την θεωρία του Saussure βρίσκεται στο (ανέκδοτο) Σεμινάριο IX (1961-2) για την Ταύτιση. Βλέπε ακόμη "La lettre volée" (Ecrits, όπ. παραπ.), καθώς και το Σεμινάριο III (όπ. παραπ.).

(2.4) Όπως θα δούμε παρακάτω, η ιδέα ενός "καθαρού σημαίνοντος" αποτελεί "ανοίκειο τόπο" για την τρέχουσα γλωσσολογική και σημειωτική θεωρία — όχι όμως και για την μηχανάλυση, ούτε και για τη λογικομαθηματική σκέψη.

(2.5) Αρκεί να υπενθυμίσουμε ότι οι λέξεις "Λακάν" και "λακανικός" έχουν ήδη μιά θέση στη γλώσσα, τον λόγο και τη γνώση. Δεν είναι βέβαια καθόλου σίγουρο ότι "η αθανασία είναι οι λέξεις" — μια και, όπως και ο ίδιος ο Φρόϋντ επισημαίνει, στο μικρό του κείμενο για "Το φευγαλέο", θα έρδει στιγμή που "κανείς δεν θα καταλαβαίνει τους ποιητές και τους φιλοσόφους μας". Όμως, οι λέξεις είναι ιστορία — παρελθούσα, ως ίχνος, παρούσα, ως πράξη του λόγου, μέλλουσα, ως προς το τί θα αντισταθεί στο χρόνο (ή, ίσως ακριβέστερα, τί θα προκαλέσει τον χρόνο να του αντισταθεί, σε μια παράδοξη "ορδαλία").

(2.6) Η κυβερνητική αυτορρύθμιση μέσω της αρνητικής επανατροφοδότησης (feedback) συνίσταται στην πρόσφορη χρησιμοποίηση του σφάλματος (καταγραφή της απόκλισης από το σημείο αναφοράς) για τη διόρθωση του σφάλματος.

Ο παλαιοντολόγος Stephen Jay Gould λέει χαρακτηριστικά:

"Η διόρθωση του σφάλματος είναι ίσως το πιο θεσπέσιο (sublime) από τα γεγονότα της διανοητικής ζωής, το υπέρτατο σημείο της αναγκαίας υποταγής μας σε μια ευρύτερη πραγματικότητα και της ανικανότητάς μας να κατασκευάσουμε τον κόσμο σύμφωνα με τις επιθυμίες μας."

**("Quand les savants se trompent", στο περιοδικό
Nouvel Observateur, No. 1540, 12-18 mai 1994)**

- (2.7) Οι αλληπάλληλες απόπειρες "φυγής από το μηχαναλυτικό" ή, ακριβέστερα, "φυγής από το ασυνείδητο", συχνά εκφράζονται με την απαίτηση, επιδίωξη ή προσδοκία ύπαρξης ενός ψυχικού πεδίου "ελεύθερου από συγκρούσεις" (εννοείται, μεταξύ συνειδητού/ασυνείδητου, ενορμηπτικού/αμυντικού). Η Ψυχολογία του Εγώ είναι μόνο μια από αυτές τις εκδηλώσεις στο εσωτερικό της μηχαναλυτικής κοινότητας.
- (2.8) Βλέπε σχετικά τη μνημειώδη δίτομη Ιστορία της Ψυχανάλυσης στη Γαλλία και τη βιογραφία του **J.Lacan** από την E.Roudinesco (όπ. παραπ.).
- (2.9) Δεν συμπεριλαμβάνουμε φυσικά εδώ τις τόσο διαδεδομένες στάσεις "λήψης του ζητούμενου" και/ή θρησκευτικής, κατά κάποιο τρόπο, επίκλησης της αυθεντίας.
- (2.10) Υπάρχουν πρόσφατα κι απόπειρες πιο αυστηρής θεμελίωσης, π.χ. του **A.Juranville** (όπ. παραπ.), που δείχνουν ανάγλυφα τις τεράστιες δυσκολίες του εγχειρήματος, ιδιαίτερα στα πλαίσια του ψυφιακού-γλωσσολογικού παραδείγματος (που οδηγεί πάντα, λόγω άρνησης των δικών του ορίων και της ιδιαιτερότητας του ασυνείδητου, στην αναλογία).
- (2.11) Joël Dor, **Introduction à la lecture de Lacan — 1.L'inconscient structuré comme un langage**, Denoël, Paris 1985.
- Δεν έχει αξία στη συνάφεια του παρόντος, θα ήταν όμως ίσως "παιδαγωγικά ιδανική" μια ανάλυση της μορφολογίας αυτού του τίτλου — που, μεταξύ άλλων, υποδεικνύει ως "αυτονόμητα επαρκή και πρόσφορη" θέση για την προσέγγιση του λακανικού έργου τη θέση του αναγνώστη.
- (2.12) "Μπορούμε να θεωρήσουμε αυτή την υπόθεση ("το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα") ως την θεμελιωδέστερη για το σύνολο της λακανικής θεωρητικής επεξεργασίας, έστω και μόνο γιατί η πρόταση αυτή προϋποθέτει, αλλά και ενσαρκώνει το νόημα της επιστροφής στον Φρόϋντ..." (J.Dor, όπ. παραπ., σελ. 17).

(2.13) "Το πρωτότυπο έργο του Lacan συνίσταται στην θεωρητικοποίηση αυτής της έμπνευσης *[intuition]* (όπως ήδη διαισθάνθηκε από το 1937 η *Ella Freeman-Sharpe*, στο έργο της *Dream Analysis*) που αναβιβάζεται στην τάξη γενικής υπόθεσης περί του ασυνείδητου. Γι' αυτό το λόγο, αυτή η δομική *αναλογία* ανάμεσα σε *ορισμένες διαδικασίες της γλώσσας* και τον *ασυνείδητο δυναμισμό* απαιτεί μια προκαταρκτική περιδιάβαση του πεδίου της γλωσσολογίας." (J.Dor, *όπ. παραπ.*, σελ. 34).

Οι ασαφέστατοι και, ως εκ τούτου, εις σαφέστατα κενά παραπέμποντες όροι "ορισμένες" (*certaines*) και, ιδίως, (ασυνείδητος) "*δυναμισμός*" (που δεν έχει κανένα αντίκρουσμα στην *ψυχαναλυτική μεταψυχολογία*) αναπαράγουν εδώ, κατά τρόπο *συμπτωματικό*, την *ακαταλληλότητα* του όρου "σαν" (*comme*). Είναι δε προφανές ότι αυτή η διατύπωση ανακινεί προβλήματα πολύ περισσότερα απ' όσα — υποτίθεται — επιλύει.

Κατά τρόπο ενδεχομένως *συμπτωματικό*, ακόμη, η κρίσιμη φράση περί "*δομικής αναλογίας*" αποδίδεται, στην ελληνική μετάφραση του έργου (Πλέθρον, 1993, *σελ. 41*) ως αναλογία ανάμεσα σε "ορισμένους γλωσσικούς *μηχανισμούς*..." (αντί "*διεργασίες*", "*διαδικασίες*" — *processus*). Η ποικιλότητα λοιπόν παραγωγή αγορευτικών και λεκτικών "*συμπτωματικών μορφωμάτων*" ίσως παρέχει μια πρώτη ένδειξη ως προς την υπόσταση του πρωταρχικού αυτού "σαν".

(2.14) Οι σχηματισμοί του ασυνείδητου, το σύμπτωμα, το όνειρο: εμπειρικές τεκμηριώσεις της ύπαρξης *κάποιας* διαφοράς μεταξύ ασυνείδητου και γλώσσας ("*δεν ονειρευόμαστε λέξεις*", "*το ασυνείδητο είναι εκεί, όπου η γλώσσα λανθάνει*", "*αν κάτι ειπωθεί με λέξεις, το σύμπτωμα εκπίπτει*" κτλ).

(2.15) Τα Χριστούγεννα του 1969, ο J. Lacan προλογίζει ένα κείμενο, που θα εκδοθεί αργότερα (Βρυξέλλες 1977, στις εκδόσεις P.Mardaga), με τον τίτλο "**Jacques Lacan**". Συγγραφέας η **Anika Lemaire**. Η οποία (σελ. 166) ήδη σημειώνει:

"[...] όταν ακούμε ορισμένους να απορρίπτουν λακανικές φόρμουλες, όπως "*το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα*" ή "*το ασυνείδητο είναι ένας λόγος*", στο όνομα μιας καθαρεύουσας (*puriste*) προσπίλωσης στις αρχές της γλωσσολογικής επιστήμης, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι αυτό ισοδυναμεί με το να διαγράφεται με μια μολυβιά ο πλούτος παρόμοιων *αναλογικών προσφυγών*.

Είναι βεβαίως προφανές [...] ότι η γλώσσα στο επίπεδο του ασυνείδητου δε μπορεί να εξομοιωθεί με τη ρηματική μας γλώσσα. Οφείλουμε επίσης να ομολογήσουμε μια ορισμένη ανικανότητα αποσαφήνισης των ακριβών σχέσεων μεταξύ των δύο αυτών γλωσσών [...]"

Ήδη, σ'αυτή την προνομιακή σχετικά μαρτυρία, διαφαίνεται σαφώς **αμηχανία** και **απορία**, όπου δεν λείπει μια συμπορευόμενη με κάποια απόχρωση πολεμικής — ακριβέστερα δε, **βίας** — δυσφορία.

Ο ίδιος ο J. Lacan, μετά από μία διαφορούμενη περιπλάνηση (1961-62) στις περιοχές του **γράμματος** (βλέπε **A. Juranville**, *όπ. παραπ.*, σελ. 285-8), τελικά παραιτείται από τη **"γλώσσα"** (*langue*) για χάρη της **"γλωγγλώσσας"** (*lalanguie*) και από τη **γλωσσολογία** (*linguistique*) για τις **"γλωσσολογιστερίες"** (*linguisteries*) — χειρονομία, η οποία, βεβαίως, κάθε άλλο παρά διασκεδάζει τις υπάρχουσες απορίες και αμηχανίες, ενώ επιβεβαιώνει την προσφυγή σε **"βίαια μέσα"** ...

(2.16) Βλέπε Maurice Gex, **Logique formelle**, Editions du Griffon, Neuchatel, 1968 (σελ. 30-32).

(2.17) Το ότι **"το πορτοκάλι είναι σάν νεράντζι"** δεν απαλείφει φυσικά το ουσιαστικότερο ερώτημα **"τί είναι αυτό λοιπόν που το κάνει πορτοκάλι;"**.

Εδώ τώρα ανακύπτει το εξής ουσιαστικό ζήτημα:

Τί και με ποιούς μηχανισμούς ήταν αυτό, που **απέτρεψε** την ανακίνηση αυτής της κριτικής διερώτησης, ιδίως όταν ο Λακάν ήταν στη ζωή;

Θα επανέλθουμε παρακάτω σ'αυτό το ερώτημα.

(2.18) Θα επανέλθουμε πιθανότατα στο ζήτημα της **ορολογίας**. Για την ώρα, στο μέτρο που το θέμα μένει περιθωριακό ως προς το επιχείρημα, διατηρούμε τις συμβατικές αναφορές στη λακανική τριλογία **"RSI"** (Πραγματικό, Συμβολικό, Φανταστικό-Réel, Symbolique, Imaginaire).

(2.19) Βλέπε **J. Forrester** (*όπ. παραπ.*), καθώς και το άρθρο του **Austin, Lacan et les actes de parole en psychanalyse** (Psa. Univ. 1985, 10, 39, pp. 349-367).

(2.20) Βλέπε Μ.Μαρκίδης, **Η Ψυχανάλυση του Διχασμένου Υποκειμένου**, Αθήνα, Έρασμος 1977 (ιδίως σελ. 76-78 και 95).

Χαρακτηριστικά, αναφέρεται εκεί ότι **"πραγματικά, χρειάζεται μεγάλη τολμηρότητα στη χρήση των αναλογιών, προκειμένου να μιλήσει κανείς εδώ** [ως προς τη συμπύκνωση και τη μετάθεση — σημ. Ν.Σ.] **για αυστηρά γλωσσικές σχέσεις. Αυτό κάνει, όπως είναι ήδη γνωστό, ο Λακάν"** (σελ. 95). Λέγεται δε ακόμη ότι **"όταν ο Λακάν μεταφέρει εξ ολοκλήρου στη γλώσσα το ασυνείδητο, χάνει το ασυνείδητο"** (σελ. 77).

(2.21) Βλέπε O.Ducrot - T.Todorov, **Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage**, Seuil, Paris 1972 (ιδίως σελ. 442 και 145-6).

Βλέπε ακόμη, για εκτενέστερη συζήτηση αυτών των θεμάτων, το δοκίμιο "**La rhétorique de Freud**", στο T.Todorov, **Théories du symbole**, Seuil, Paris 1977.

(2.22) T.Todorov, **La rhétorique de Freud** (όπ. παραπ., σελ. 303).

Ο όρος "μεροληπτικές" αποδίδει αχνότατα εδώ το νόημα του γαλλικού όρου "**partiales**", ο οποίος, στη συγκεκριμένη συνάφεια, σαφώς τείνει προς τη διάσταση της προκατάληψης.

(2.23) A.Martinet, **Eléments de linguistique générale**, A.Collin, Paris 1967.

(2.24) Βλέπε παραπάνω, σημ. (2.15).

(2.25) Βλέπε D.Anzieu, **Le penser**, Dunod, Paris 1994 (σελ. 49).

(2.26) "**Για να ξεμπερδεύουμε με το καθαρό σημαίνον**" είναι μιά μόνο από τις εκφράσεις, που δηλώνουν το επιχείρημα και το πνεύμα του συγγραφέα. Βλέπε A. Green, **Le langage dans la psychanalyse** (όπ. παραπ.) — καθώς και εκτενέστερη συζήτηση παρακάτω (Κεφάλαιο II.7).

(2.27) Το επιχείρημα του Green είναι ισχυρό και η ένταση βάσιμη. Μόνο που ο Green, τοποθετούμενος ιδεολογικά απέναντι σ' ένα εννοιολογικό πρόβλημα, δεν οδηγείται σε αναζήτηση διαλεκτικής υπέρβασης (θεωρώντας το θέμα ανοικτό), αλλά "**κλείνει το ζήτημα**" με όρους διλημματικής επιλογής, απορρίπτοντας και ακυρώνοντας το όλο λόγω της παρουσίας ενός προβληματικού μέρους.

Στη μετάφρασή μας, ο δίπτυχος όρος παραστατικό-εικονιστικό αποδίδει το γαλλικό *figuratif* και ο όρος ιδιαιτερότητα την έννοια της *spécificité*.

(2.28) Βλέπε J.Derrida, **Pour l'amour de Lacan**, στο **Lacan avec les philosophes**, Albin Michel, Paris 1991 (pp. 397-420). Τα παραδείματα κείνται στις σελ. 412 και 414, αντίστοιχα.

(2.29) Παραστατική-εικονιστική: αποδίδει τον όρο (όπως και παραπάνω) **figurative**. Ίσως η πιο πρόσφορη απόδοση θα ήταν **εικαστική** (με παραπομπή και στην **εικόνα** και στην **εικασία**) — όμως η χρήση έχει ήδη κατακυρώσει αυτό τον όρο σε περιοχές πιο ειδικές, που τον

χρησιμοποιούν με τρόπο διαφορετικό (αν και όχι τελείως ξένο...). Ίσως κάποια στιγμή αναγκαστούμε να επανέλθουμε στο ζήτημα.

(2.30) Ο όρος *"πραγματικότητα"* εδώ αναφέρεται στο γαλλικό **fait**.

(2.31) **Υπόβαθρο**: εδώ αντιστοιχεί στον γαλλικό όρο *surprot*.

(2.32) Η σαφώς **φανταστική** λειτουργία, που φέρεται από αυτή την *"δι' υπεκφυγής αναφορά και ιδιοποίηση του αγνώστου"*, σε συσχέτιση με το γεμάτο πάθη και συγκρουόμενα συμφέροντα κλίμα της αντιπαράθεσης φίλων και αντιπάλων του Λακάν, ίσως φωτίζει κάπως το **γιατί** δεν έγινε μία υπάγια συζήτηση του ζητήματος.

Στο μέτρο που η *"ψευδαίσθηση της κυριολεξίας"* (ψευδαίσθηση ανάλογη μ'αυτήν, που φαίνεται να αποπνέει κι ο *λόγος της έριδος*) χαρακτηρίζει συστατικά το σύμπτωμα, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε την υπόθεση ότι ο εν λόγω λόγος αποτέλεσε το γνώρισμα-τόπο μιας **φανταστικής ταύτισης των "οπαδών"** με το έμβλημα, που διακρίνει τον ηγέτη — και μιας εξίσου **φανταστικής εχθρότητας των σαγηνευμένων** απ'αυτό το γνώρισμα, μέχρι μια στιγμή *"συνοδοιπόρων"* του J.Lacan (κατά την έκφραση του **A.Green**, *όπ. παραπ.*, σελ. 20).

(2.33) Κατά τον ίδιο τον J. Lacan, οι **τρόποι της ρητορικής** είναι τρόποι εκφοράς της ασυνείδητης αλήθειας. Η μεν **μεταφορά** φέρει το απωθημένο νόημα της επιθυμίας, ενώ η **μετωνυμία** υποδηλώνει ότι η επιθυμία είναι επιθυμία άλλου πράγματος, που πάντοτε λείπει ...

Όπως και να είναι, στις περιπτώσεις εννοιολογικής επεξεργασίας, οι **"αναλογίες"** υποδηλώνουν κάποια **εννοιολογική ανεπάρκεια ή παραδειγματικό περιορισμό**, που δεν **κατονομάζονται ως τέτοια**, καθόσον **ακατονόμαστα** στο πλαίσιο του συγκεκριμένου λόγου.

(2.34) Ως προς το **συμβαντικό** μέρος (πρόσωπα και πράγματα), *βλέπε E.Roudinesco (όπ. παραπ.)*.

Το **γιατί** αυτής της **γοντείας** απασχολεί εκτενώς τον **A. Green** (*όπ. παραπ.*). Την αποδίδει δε σε δύο βασικές στρατηγικές-αιτίες, εκπορευόμενες από τον σε θέση **"Απόλυτου Κυρίου"** J. Lacan. Πρόκειται (σελ. 233) για

"ρητορική του Κυρίου, που έμαθε από τους Πατέρες της Εκκλησίας την αποτελεσματικότητα της συγκάλυψης της μεταβίβασης μέσω της κατά μετάθεση προσήλωσης σ'ένα αντικείμενο, στην υπνωτιστική σχέση [...]"

— ενώ το όλο διάβημα εντάσσεται σε ένα σαφώς θρησκευτικό λόγο, καθώς και σε μια απόπειρα του J. Lacan να **υφαρπάξει** από τον Φρόυντ και το ίδιο το ασυνείδητο (σελ. 232).

Στη σαγήνη και γοητεία του συμπτώματος αναφέρθηκε εκτενώς η διάλεξή μας, *Ποιητική του συμπτώματος*, που έγινε στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, στις 6 Ιουνίου 1990, στο πλαίσιο των συναντήσεων της **Ομάδας Φροϋδικών Μελετών "Φημί"**.

(2.35) Όπως έχουμε δείξει αλλού (*Ποιητική του συμπτώματος*, *όπ. παραπ.*), είναι ιδιον του συμπτώματος να συγκροτείται, σε μια καθοριστική του διάσταση, ως **μορφοποίηση μιάς μεταφοράς, που αρνείται την υπόστασή της ως μεταφορά**. Το σύμπτωμα οφείλει τη συνεκτικότητα, τη στερεότητα και τη λειτουργικότητά του στο ότι καλλιεργεί και εμπεδώνει την **γευδαίωση της κυριολεξίας**.

Αντίστοιχη διάσταση ανευρίσκεται και στη συγκρότηση του **Εγώ** — **ταύτιση, που αρνείται την υπόστασή της ως ταύτιση**. Αυτή η διάσταση εκδηλώνεται με τη χαρακτηριστική στη λειτουργία του Εγώ **παραγνώριση** ως προς την υπόσταση των ψυχικών ενεργημάτων και συνοδεύεται από τη γνώριμη και χαρακτηριστική του Εγώ **γευδαίωση της λογικής αυτάρκειας** (*λογική*, εδώ, με τη διπλή παραπομπή και στη *λογική* και στην *αγόρευση*).

Αυτά τα φαινόμενα ανευρίσκονται άλλωστε, με ποικίλες και ιδιότυπες συχνά μορφές, και στη σφαίρα της φιλοσοφίας. Με μια έννοια, η **ιστορία της μεταφυσικής και του ιδεαλισμού** στη φιλοσοφία είναι η ιστορία των διαδοχικών εγχειρημάτων, που αποσκοπούν στην **διάσωση της γευδαίωσης της λογικής αυτάρκειας**, μέσα από τη διαρκή **ανασκευή** των επιπτώσεων της **παραγνώρισης** στο συστατικό πεδίο της φιλοσοφικής αυτής "σχολής" (το Εγώ). Ενώ η **ιστορία της φιλοσοφίας** αντιστοιχεί στην **αποφατική διαλεκτική απο-γοήτευσης** ως προς τη **λογική αυτάρκεια του Εγώ**. Με κορυφαίες ίσως **στιγμές** της (*σύγχρονες* στιγμές στη *δυτική* φιλοσοφία) τη **μαρξιστική** επίκληση της πράξης, το **φροϋδικό** ασυνείδητο, το κατά **Wittgenstein** υποκείμενο ως **όριο** (όχι μέρος) του κόσμου, τη **γκαιντελιανή** απληρότητα, την **κυβερνητική** λειτουργικότητα του σφάλματος — σ'ένα βαθύτερο **φόντο** **πολύ μακράς διάρκειας**, με βασικές του διαστάσεις το **παράδοξο**, την **επιστήμη**, την **τέχνη**, την **πολιτική εμπειρία** (του πολέμου, της αυθαιρεσίας, της δημοκρατίας, του ολοκληρωτισμού και των μαζικών κινήσεων), καθώς και την **έμπρακτη οικονομία των απολαύσεων** (ως **διαλεκτική ενστερνισμού/αποκλεισμού**, **πδονής/οδύνης**, **θεμιτού/αθέμιτου**, **οριακού/κανονικού**) και της **τρέλλας**.

Ένα από τα πιο πολυδιάστατα — ευρύτατου φάσματος και βαθύτατου ριζοσπαστισμού — σύγχρονα διαθήματα είναι και η **"αποδόμηση της μεταφυσικής"**, που επιχειρείται από τον **J. Derrida**. Δεν είναι εδώ ο χώρος πρόσφορος για μια αντίστοιχα ευρεία θεώρηση του εγχειρήματος, έστω και από την ψυχαναλυτική σκοπιά και μόνο — είναι όμως, ίσως, επαρκής για

την υπογράμμιση μιας επισήμανσης. Που συνίσταται στην παρατήρηση ότι η **ιδρυτική παρέμβαση και εξαγγελία**, το βιβλίο **De la grammatologie** (Minuit, Paris 1967), προσδιορίζει ως φιλοσοφία και, ευρύτερα, ως **πλαίσιο του λόγου στη Δύση**, "την ιστορία που συνδέει την τεχνική και την λογοκεντρική **μεταφυσική** εδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια περίπου" (σελ. 23 της ελληνικής μετάφρασης "**Περί γραμματολογίας**", Γνώση, Αθήνα 1990). Και προχωρά στη (ρητορική μόνο;) **εξομοίωση** (μέσω της παρατακτικής συμπαράθεσης) "**ιστορία της Δύσης - ιστορία της μεταφυσικής**" ("η φωνητική γραφή, το πλαίσιο της μεγάλης μεταφυσικής, επιστημονικής, τεχνικής, οικονομικής περιπέτειας της Δύσης" — *όπ. παραπ.*, σελ. 26) και στην **αναγωγή της φιλοσοφίας** στην "**οντοθεολογία**", τη "**φιλοσοφία της παρουσίας**", τη **μεταφυσική** ("... μέσα στην εποχή της οντοθεολογίας, μέσα σε αυτή την φιλοσοφία της παρουσίας, δηλαδή μέσα στην φιλοσοφία" — *όπ. παραπ.*, σελ. 30).

Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι ο J.Derrida επιχειρεί (δικαίως) την **αποδόμηση της μεταφυσικής** — εγγράφοντας ωστόσο το εγχείρημα σε μια "**παράδοξα διφορούμενη**" συνάφεια. Αυτή, που προκύπτει από την **εξάρθρωση της διαλεκτικής**, η οποία χαρακτηρίζει, συνιστά και συντάσσει την **ιστορία της φιλοσοφίας στη Δύση** — της **ιστορικής αντιμωλίας** μεταξύ **μεταφυσικής και διαλεκτικής**.

Χαρακτηριστικά (και συμπτωματικά, ενδεχομένως), η **ιδρυτική παρέμβαση "Περί της γραμματολογίας"** συγκροτείται ως **αποδόμηση της φιλοσοφίας απομειούμενης στη μεταφυσική**, ενώ **σιωπά** τόσο ως προς τη **φιλοσοφία ως διαλεκτική**, όσο και ως προς την **ευρύτερη συνάφεια**, όπου εγγράφεται και η **μεταφυσική** — συνάφεια, που προσδιορίζεται συστατικά από το δίπολο **διαλεκτική/μεταφυσική** (όπως και από το "**συννοδό δίπολο**" **εμπειρικότητα/εικολογία**).

Η παρέμβαση αυτή απλώς ανακινεί ένα ζήτημα, χωρίς φιλοδοξία να το περιχαρακώσει ή να το κλείσει. Και νομιμοποιείται, μεταξύ των άλλων, και από την τοποθέτηση του ίδιου του J.Derrida:

"Και αυτό που λέμε εδώ για την γλωσσολογία ή τουλάχιστον για μίαν ορισμένη εργασία, η οποία μπορεί να επιτελεστεί στο εσωτερικό της και χάρη στην ίδια, δεν θα μπορούσαμε τάχα να το πούμε για κάθε έρευνα *καθόσον και στον ακριβή βαθμό*, που θα κατάφερνε να εξαρθρώσει τις λέξεις-κλειδιά, που έχουν θεμελιώσει την οντολογία, του είναι κατά προτεραιότητα; Έξω από την γλωσσολογία, αυτή η διάνοιξη σήμερα φαίνεται πως τίς πιο μεγάλες πιθανότητες διεύρυνσης τις έχει μέσα στον χώρο της μηχανολογικής έρευνας." (*όπ. παραπ.*, σελ. 44).

(2.36) Με τη σημασία που δίνει στον όρο "**παράδειγμα**" ο **T.Kuhn**, **Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων**, Σύγχρονα Θέματα, Θεσσαλονίκη 1981.

Δεν είναι του παρόντος μιά διεξοδική συζήτηση, αλλά ποτέ δεν είναι ίσως άσκοπη η υπενθύμιση της ριζικής **διαφοράς** μεταξύ της ίδιας της **γλώσσας** και των **γλωσσολογικών μοντέλων**, που αναφέρονται σ'αυτήν.

(2.37) Αναφερόμενοι στη **λογική** της χειρονομίας και στη συναφή **αγορευτικότητα**.

(2.38) Βλέπε το κείμενο **"Το Ασυνείδητο — Ι. Η τεκμηρίωση του ασυνείδητου"**, στα **Δοκίμια Μεταμυχολογίας** (Καστανιώτης, Αθήνα 1980 — σελ. 52).

Η **εμπειρική-επαγωγική** τεκμηρίωση βασίζεται στο εξής:

"Τα πλέον προσωπικά μας καθημερινά βιώματα μας φέρνουν αντιμέτωπους με ιδέες, που η προέλευσή τους μας είναι άγνωστη, και με προϊόντα σκέψης, που η επεξεργασία τους μας διαφεύγει. Όλα αυτά τα συνειδητά ενεργήματα παραμένουν ασυνάρτητα και ακατανόητα, όσο εμμένουμε στον ισχυρισμό ότι το συνειδητό αρκεί για να εξαντλήσει όλα τα ψυχικά ενεργήματα [...]. Αντίθετα, συνιστούν ένα σύνολο με έκδηλη συνοχή, μόλις παρεμβάλουμε τα ασυνείδητα ενεργήματα, που την ύπαρξή τους συμπεράναμε. Αυτό το *όφελος σε νόημα και συνοχή* αιτιολογεί απόλυτα [την υπόθεση του ασυνείδητου]."

Το ότι η διακηρυσσόμενη **"επιστροφή στον Φρόυντ"** παρακάμπτει τη φροϋδική λογική σ'αυτή την **αφετηριακή, θεμέλια στιγμή της**, θα μπορούσε ενδεχομένως να εκληφθεί ως **συμπτωματική μαρτυρία** περί του ότι η **"επιστροφή"** αυτή ίσως επιχειρήθηκε με όρους τέτοιους, που έκανε αναπόφευκτη (όπως σε κάθε διάβημα **"εξήγησης ιερών κειμένων"** ;) την **ανεύρεση αυτών, που κουβαλούσε ήδη μαζί του ("τους Λαιστρυγόνας και τους Κύκλωπας"**, αυτούς που **"κουβανείς μες στην ψυχή σου"**) ο **"επιστρέφων"**...

Η **"επιστροφή σε ..."**, ως εξαγγελτική-νομιμοποιητική πτυχή μιας χειρονομίας, δεν είναι πρωτόγνωρη, ούτε και **"αθάα"** — δηλαδή χωρίς προϋποθέσεις και εξυπονοούμενες φορτίσεις.

Προσεγγίζοντας κριτικά το ζήτημα της **"οντολογικής ανάγκης"** και αναφερόμενος παραδειγματικά στον **Heidegger** (αναφορά καθόλου ξένη ως προς τον J.Lacan), ο **Th.Adorno** (όπ. παραπ.), σχολιάζοντας το **"φαινομενολογικό πρόγραμμα"**, παρατηρεί:

"Στη **"σκιαγραφία"** της οντολογικής συγκρότησης πεδίων και περιοχών, και τελικά του **"κόσμου ως γενικής έννοιας (concept générale) κάθε ενθαδείναι (Dasein)"**, εκδηλώνεται ξεκάθαρα η βούληση να συλληφθεί το όλον δίχως να επιβάλλονται όρια στη γνώση του" (σελ. 55).

“Πίσω απ’αυτό υπήρχε αδήλως η ιδέα ότι ο λόγος (raison), με τις σκιαγραφίες του, θα μπορούσε να επιβάλει τη δομή του στην πολύτροπη ελευθεριότητα (profusion) του όντας (étant) — δεύτερη επανάκαμψη των παλιών φιλοσοφιών του *απολύτου*, των οποίων η πρώτη αντιστοιχεί στον μετα-καντιανό ιδεαλισμό. [...] Η *απόλυτη γνώση* καθίσταται και πάλι, όπως στον Schelling, διανοητική έμπνευση. [...] Η κριτική του κριτικισμού καθίσταται προ-κριτική. Εξ ου η πνευματική συμπεριφορά της διαρκούς “*επιστροφής σε ...*” (σελ. 56 — *υπογραμμίσεις δικές μου, Ν.Σ.*)

Ειδικά ως προς την αναζήτηση του **Απόλυτου** στον J.Lacan, *βλέπε* τη βιογραφία του από την **E.Roudinesco** (*όπ. παραπ.*, Huitième partie, σελ. 453-527).

- (2.39) Ο εν λόγω “**εμπειρισμός**” έχει αποτελέσει θέμα εκτενών συζητήσεων. Ο ίδιος ο Φρόυντ επικαλείται (στις “**Νέες διαλέξεις ...**” και αλλού) το ότι δεν είναι **φιλόσοφος**, ούτε έχει φιλοσοφικές ή ιδεολογικές προϋποθέσεις ή βλέψεις στο διάβημά του, που το χαρακτηρίζει **εμπειρικό-κλινικό**. Παράλληλα (**Πέραν της αρχής της ηδονής και Το Εγώ και το Αυτό**), επίμονα και ρητά εναποθέτει τις προσδοκίες του, για την επίλυση δεμελιωδών ερωτημάτων της μεταψυχολογίας, στη **φυσικοχημεία**, τη **βιολογία** και τις λεγόμενες σήμερα “**νευροεπιστήμες**”.

Για μια πρόσφατη προσέγγιση του τελευταίου αυτού σημείου, *βλέπε* A. Green, “**Un psychanalyste face aux neurosciences**” (**La Recherche**, No. 247, octobre 1992, pp. 1166-1174). Η βασική θέση που εκτίθεται εκεί, είναι:

“αν και καμιά ψυχική δραστηριότητα δεν είναι **ανεξάρτητη** από την εγκεφαλική δραστηριότητα, ωστόσο ο ψυχισμός δεν είναι **αναγώγιμος** (*réductible*) στη λειτουργία των νευρώνων και μόνο.”

Συζήτηση της σχέσης νευροεπιστημών και μηχανάλυσης είναι και το αντικείμενο μιας μελέτης του **Θ.Τζαβάρα** με τίτλο “**Εγκέφαλος και αναλφαθητισμός**” (*φωτοτυπική έκδοση και προφορικά σχόλια του συγγραφέα σε συζήτηση με τον υποφαινόμενο*). Εκεί διατυπώνεται η άποψη ότι η ανάπτυξη του ανθρώπινου **εγκεφάλου** (φαινόμενο της τάξης της **μετάλλαξης**) είναι συνάρτηση μιας **επιγενετικής διαδικασίας**, η οποία με τη σειρά της συναρτάται με την **επιστημοφιλική ενόρμηση**.

Ως προς το πόσο “**απλοϊκός**” θα μπορούσε να θεωρηθεί ο “**εμπειρισμός**” του Φρόυντ, ένα παράδειγμα από το “**Πέραν της αρχής της ηδονής**” (σελ. 109 της γαλλικής μετάφρασης, εκδ. Payot 1981), μας δίνει κάποια κατεύθυνση:

"[...] είμαστε λοιπόν αναγκασμένοι να εργαζόμαστε με τους επιστημονικούς όρους, δηλαδή με την μεταφορική γλώσσα (*langage imagé*) της ψυχολογίας [...] του βάθους [...]. Οι ανεπάρκειες της περιγραφής θα εξέλιπαν αναμφίβολα αν ήδη μπορούσαμε να βάλουμε στη θέση των ψυχολογικών όρων τους φυσιολογικούς ή χημικούς όρους. Κι αυτοί, βεβαίως, ανήκουν το ίδιο σε μία μεταφορική γλώσσα, αλλά αυτή η γλώσσα μας είναι πιο οικεία από καιρό και, ίσως, είναι επίσης πιο απλή."

Η πρόσφορη σύγχρονη απόδοση του φροϋδικού όρου **langage imagé** θα ήταν, πράγματι, **μεταφορική γλώσσα** — πράγμα που ευθέως μας παραπέμπει στην επιστημολογία του κατά Τ. Κιην **παραδείγματος** και πολύ λιγότερο σε κάποια εκδοχή του **θετικιστικού** ή, πολύ περισσότερο, **μη-κριτικού εμπειρισμού**.

(2.40) Βλέπε την *αυστηρότατη* έκδοση αυτού του διαβήματος στον **A. Juranville** (όπ. παραπ.) — και την πιο "χαλαρή" και "αμήχανη" εκδοχή του στον **J.Dor** (όπ. παραπ.).

(2.41) **Συμπτωματικό** της "αυτονόπτης υιοθέτησης" μιας τέτοιας παραδοχής είναι και το ότι "συστηματικές εκλαϊκεύσεις (ή και εξακαδημεύσεις) του λακανισμού", όπως αυτές του **J.Dor** ή της **A.Lemaire** (όπ. παραπ.), αρχίζουν την παρουσίαση με μια "αυτονόπτα αναγκαία" προκαταρκτική έκδοση αυτού του **γλωσσολογικού "οδηγού ανάγνωσης"**.

(2.42) Η εμφανής αναφορά στον Heidegger ίσως εξηγεί ορισμένες όψεις του λακανικού λόγου.

Το καίριο και, ίσως, το προβληματικό σημείο εδώ, είναι η σχέση **λόγου και αλήθειας** ως **μερικώς αυτοαναφορική μερικότητα**. Το ότι δηλαδή η αλήθεια ως κατασκευαστική διαλεκτική δεν αποτελεί **έκφραση των πραγμάτων**, αλλά **κρίση** (με την πολύπλευρη σημασία του όρου στην ελληνική γλώσσα) **εκ, εντός και περί του λόγου** (εξ ου η *αυτοαναφορική πτυχή*) και περί της **σχέσης λόγου και πραγμάτων** (*μερική αντιστοιχία* — εμφανέστατα απτή ως προς το ασυνείδητο). Εκ του λόγου λέγεται **εντός** του λόγου κάτι, τόσο **περί** των πραγμάτων, όσο και κυρίως, **περί** του ίδιου του λόγου: **"Είμαι αληθής", "Είμαι επαρκής"** ("Αμήν, αμήν, λέγω υμίν...") — ή και το γκαιντελιανό **"Δεν είμαι αληθής/επαρκής"**... (διατύπωση *ισοδύναμη*, απλώς με *αρνητικό πρόσημο* και αυτοαναφορικότητα *παράδοξη*). Κι αυτό, πάλι, όχι χωρίς προϋποθέσεις, "άνευ όρων" ή "εκτός συνάφειας": Ισχύει εμφανώς στο μέτρο, που ο λόγος αναδεικνύει την **διαπιστωτική** (*constative*) πτυχή του, όχι όμως και όταν ο λόγος συγκροτείται ως **διατύπωση τελεστική** (*performative*).

Βλέπε παρακάτω (Κεφάλαιο IV), καθώς και J.Forrester, **Austin, Lacan**... (όπ. παραπ.).

Καίρια είναι εδώ η διατύπωση του **Μ.Μαρκίδη** (όπ. παραπ., σελ. 77-8):

“Ο “πλήρης λόγος”, τόσο κοντά στις αντιψυχιατρικές αφαιρέσεις, είναι κατασκευή μιας κανονικότητας, που παράγει μόνο “λογίους”, μ’άλλα λόγια ολοκληρώνει μιαν αλλοτρίωση, που — για την ειρωνεία του πράγματος — είναι πιο αυθεντική απ’την αλλοτρίωση κάθε προσαρμοστικής ψυχολογίας, αν και αντίποδός της. [...] Ο πλήρης Λόγος είναι ότι κάθε λόγος, εγκατάλειψη της γεύσης για τη στοχαστική περιγραφή της.”

(2.43) Ας θεωρήσουμε εδώ ως επαρκή “επιστημολογία σχολιασμού” τον γλαφυρό τρόπο, με τον οποίο η λαϊκή σοφία απαντά εκ προοιμίου σ’ένα παρόμοιο επιστημολογικό ολίσθημα: “*Τα ράσα δεν κάνουν τον παπά*” — ούτε και είναι αυτονόητη η συμβατότητα των όρων, όταν μιλάμε για “*λαγούς με πετραχήλια*”...

(2.44) Βλέπε **E. Roudinesco** (όπ. παραπ.), καθώς και την, πολεμική αλλά κατατοπιστική, σχετική θέση του **A. Green** (όπ. παραπ.).

(2.45) Βλέπε **E. Roudinesco** (όπ. παραπ.), **J. Forrester** (όπ. παραπ.), καθώς και την, έστω και κριτικά, τιμητική αναφορά του **A. Green** (όπ. παραπ.) στον J. Lacan, ως προς αυτό το σημείο.

Το πέρασμα σ’αυτή τη ρηματικότητα οριοθετείται, υπενθυμίζουμε, από την εγκατάλειψη της υπνωτιστικής μεθόδου (βλέπε τις **Μελέτες για την Υστερία** των Freud και Breuer).

(2.46) Η προνομιακή θέση της ρηματικής έκφρασης στην τυπική διάταξη της τυπικής αναλυτικής συνεδρίας δεν είναι ούτε ιστορικά, ούτε μεταψυχολογικά, ούτε δομικά αφετηριακή, συστατική και δεδομένη.

Η θέση αυτή αναπτύχθηκε ιστορικά, πρώτα-πρώτα μέσα από την αντιπαράθεση της φροϋδικής αναζήτησης στην ύπνωση. Η τεχνική της ύπνωσης επιτρέπει βέβαια τη συλλογή μαρτυριών και πληροφοριών περί της προσωπικής ιστορίας, καθώς και “*συναισθηματικά καθαρτικές εμπειρίες*”. Ομως δεν αναιρεί δομικά την άρνηση της ασυνείδητης γνώσης, τον αποκλεισμό της από την τρέχουσα ροή της ψυχικής ζωής του υποκειμένου.

Από την άλλη πλευρά, ο ορισμός της μηχανάλυσης ως *talking cure* (“*κουβεντοθεραπεία*”), πέρα από την ευστοχία της διατύπωσης και την “ευτυχή” χρονικότητα της κοινοποίησής της, δεν παύει να αντιπροσωπεύει, ιστορικά τουλάχιστον, μια καθοριστική παρέμβαση του υστερικού λόγου στην αναλυτική διεργασία, που τότε αναζητούσε τις πρόσφορες μορφές της.

Επιπρόσθετα, η ιστορική πορεία διαμόρφωσης της τυπικής ψυχαναλυτικής διάταξης της συνεδρίας συμπεριλαμβάνει και “*μικρά τεχνικά εφευρήματα*”, όπως η πίεση του μετώπου του

αναλυομένου από το χέρι του αναλυτή (Freud-Breuer, **Μελέτες για την υστερία**, IV, 2) και άλλες κινησιολογικές πρωτοβουλίες (βλέπε π.χ. Lydia Flem, **Freud et ses patients**, Hachette, Paris, 1986).

Πέρα από την ιστορική αυτή διάσταση, σωστό είναι ο σχετικός προβληματισμός να λάβει υπόψη του και κατοπινές (ως προς τις συγκαιρινές με τον Σ.Φρόυντ) επεξεργασίες και εμπειρίες. Αυτές συνδέονται ιδιαίτερα με την ανάπτυξη και, **τεχνική τουλάχιστον**, διαφοροποίηση της **μηχανάλυσης των παιδιών**, καθώς και **θεραπειών**, όπως το **μηχαναλυτικό ψυχόγραμμα** κ.ά. Πρόκειται για ρυθμίσεις, που σαφώς **επαναπροσδιορίζουν** τη θέση, αν όχι και τη λειτουργία του **ρηματικού** στην αναλυτική διαδικασία, χωρίς να αφίστανται των **θεμιτών ορίων** της φροϋδικής μεταψυχολογίας, ούτε και να υστερούν σε (**αναλυτική**) **αποτελεσματικότητα**.

“Μια πτυχή του προβλήματος είναι και το ερώτημα αν μόνο η μηχαναλυτική θεραπεία αντιπροσωπεύει τροπικότητα (*modalité*), όπου το ασυνείδητο ενός υποκειμένου μπορεί να ακουσθεί και όπου είναι παρατηρήσιμες οι επιπτώσεις της ερμηνείας, καθώς και αν οι τροποποιήσεις, που επιφέρονται στην κατάσταση της κλασσικής μηχανάλυσης, όπως στο μηχαναλυτικό ψυχόγραμμα, επιτρέπουν χωρίς γλωσσικές καταχρήσεις την αναφορά στις μηχαναλυτικές έννοιες.”

(M.Basquin et al., **Le psychodrame: Une approche psychanalytique**, Dunod, Paris 1972, σελ. 2).

Αξιοσημείωτη είναι και μια ιστορική συντυχία. Το ότι, δηλαδή, την εποχή, που στην Αμερική αναπτυσσόταν η **Ψυχολογία του Εγώ** (η οποία, στην ουσία, εκλαμβάνει τη σχέση του ασυνείδητου με τη γλώσσα ως σχέση **εργαλειακή**), ενώ στη Γαλλία ο **J.Lacan** στρεφόταν στις κατευθύνσεις που θα τον οδηγούσαν στη “**γλωσσολογική**” αναδιατύπωση της μηχανάλυσης, στην Αγγλία η **Melanie Klein**, ακολουθούμενη και στη Γαλλία από την **F. Dolto**, διερευνούσε την “ **τρίτη διάσταση**”, που ήταν δυνητικά διαθέσιμη. Δηλαδή τη συστηματική προσφυγή σε εκφραστικούς τρόπους, οι οποίοι μπορούν να λειτουργούν σε **συνέργεια**, όμως με κανένα τρόπο δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν **δέσμιοι** του λεκτικού υποδείγματος.

Σκόπιμη είναι ακόμη η παραπομπή στην **αρνητική θεραπευτική αντίδραση**, που αντιστοιχεί (**A. Green**, *όπ. παραπ.*, σελ. 29), μεταξύ των άλλων, και σε “**ένδειξη της αποτυχίας της ανάλυσης ως ρηματικής ανταλλαγής**”.

(2.47) Η **φύση** και η **λειτουργικότητα**, που χαρακτηρίζουν ένα **υπόστρωμα καταγραφής**, δεν είναι διόλου αυτονόητα ταυτόσημες με τη **φύση** και τη **λογική λειτουργία** του εκάστοτε

καταγραφόμενου φαινομένου. Άλλωστε, αυτός ο *"καταγραφέας"* οφείλει να *"περιθωριοποιεί"* τις ή κάποιες εκδηλώσεις της *δικής του* φύσης και μορφής, προκειμένου ακριβώς να αναδειχθεί το *ζητούμενο* — η *ιδιαίτερη φύση και μορφή του υπό καταγραφήν φαινομένου*. *Όσο μεγαλύτερη η διαφορά, ενίοτε, τόσο λειτουργικότερη η σχέση μεταξύ των δύο.*

Παραδείγματα προς εικονογράφηση της *αξίας των αποκλίσεων*:

- Η **αυτοαναφορά** γεννά γκαιντελιανές *"τρύπες"* και παράδοξα.
- Η **ενδοσκόπηση** είναι, ως μέθοδος, ενίοτε άκρως επισφαλής.
- Η **μαρτυρία** των ανθρώπων περί άλλων ανθρώπων συχνότατα πάσχει.
- Μια στάλα **νερό**, που προστίθεται σε μια κανάτα νερό, καθιστά την ανίχνευση του γεγονότος αυτού προβληματική. Το αντίθετο ακριβώς συμβαίνει όταν προστεθεί στην κανάτα νερό μια σταγόνα **μελάνη**.
- Ίδια **"τυφλά σημεία"** θεραπευτή-θεραπευόμενου κατά κανόνα σημαίνουν **προβληματική ψυχοθεραπεία**.

Δύο παρομοιώσεις εικονογραφούν αυτή τη *μέσω αναγκαίων διαφορών εκδήλωση του ασυνείδητου* στο πεδίο της γλώσσας. Η γλώσσα ως **εμφανιστής/το ασυνείδητο ως ανεμφάνιστο φιλμ**, η πρώτη — η γλώσσα ως **θάλαμος φυσαλίδων/το ασυνείδητο ως κοσμική ακτινοβολία**, η δεύτερη:

- Ο **εμφανιστής** στη φωτογραφία καθιστά ορατό αυτό, που ήδη υπήρχε χωρίς να φαίνεται — χωρίς να έχει σχέση, ως προς τη φύση και λειτουργικότητά του, με τα εικονιζόμενα στο φιλμ (που, κι αυτό, δεν αποτελείται από *φως*, εκφάνσεις του οποίου αποτυπώνει). Όταν ο εμφανιστής καθιστά την ύπαρξή του αισθητή, τότε η καταγραφή παίρνει μια χροιά *"ανοίκεια"* ή *"εξωπραγματική"* (π.χ. **σέπια**).
- Ο **θάλαμος φυσαλίδων** καθιστά ορατή την παρουσία της *"αόρατης"* κοσμικής ακτινοβολίας και εξίσου *"αόρατων"* στοιχειωδών σωματίων — χωρίς η σύστασή του (π.χ. υγρό υδρογόνο) να συσχετίζει τη φύση και λειτουργικότητά του με τις ιδιαιτερότητες των *"αιχμαλωτιζόμενων"* φαινομένων.
- Και στις δύο περιπτώσεις, η **φύση και μορφή του υποστρώματος καταγραφής** είναι *ετερογενής και ανεξάρτητη από αυτές του καταγραφόμενου φαινομένου*. Ακριβέστερα δε, η υπόστασή του (ως **υπόστρωμα καταγραφής**) διασφαλίζεται

και καθίσταται λειτουργική στο μέτρο που **δεν παρεμβάλλεται** στην τελική εικόνα η δική του μορφή, συγγεόμενη με τη μορφή του **καταγραφόμενου φαινομένου**. Η φύση του είναι ανεξάρτητη από τη φύση του καταγραφόμενου, δεν υφίσταται καμία αναγκαία *"δομική αναλογία"* μεταξύ τους. Και η **λειτουργικότητα της φύσης** τους δεν εκδηλώνεται με τη μορφή τους, αλλά μέσω της **άρνησης** της μορφής τους, που διαμορφώνει *"ελεύθερα πεδία"* καταγραφής άλλων πραγμάτων. Αυτό που εκδηλώνεται, δηλαδή, στη διαδικασία, δεν είναι η ομοιογένεια, αλλά η **ετερογένεια** μεταξύ εμφανιστή/θαλάμου φουσαλίδων/γλώσσας, από τη μια, και εικόνας/κοσμικής ακτινοβολίας-στοιχειωδών σωματίων/ασυνείδητου, από την άλλη.

Κατά τρόπο παρόμοιο, λοιπόν, ο **βασικός κανόνας** της μηχαναλυτικής εργασίας (*"ακουστή ρηματική διατύπωση των πάντων"*) δεν *"παρέχει"* στο ασυνείδητο ένα ομοιογενές ως προς την υφή του **"φυσικό" περιβάλλον** έκφρασής του. Αντίθετα, *εξαναγκάζει* το *αλεκτικό-μονολογούν* ασυνείδητο να εγγραφεί σ' ένα ετερογενές, ανοίκειο, **"αφύσικο" περιβάλλον λεκτικότητας-συνομιλητικότητας**. Με αποτέλεσμα (όπως και στην περίπτωση του εμφανιστή ή του θαλάμου φουσαλίδων) να καθίσταται ευκρινέστερη η αναγλυφή των επιπτώσεών του στο **ετερογενές** αυτό λεκτικό-συνομιλητικό *"υπόστρωμα αποτύπωσης"* — και απτή η (θετική ή αρνητική) μορφολογία των σημειωτικών εκμαγείων και εικαστικών τεχνημάτων, που η ασυνείδητη *"φύση των πραγμάτων"* κινητοποιεί και μορφοποιεί. Η **ετερογένεια** αυτή πιστοποιείται, άλλωστε, όχι μόνο μέσω του ότι τα *ξαστοχήματα της γλώσσας* είναι προνομιακός τόπος εκδήλωσης των ασυνείδητων πραγμάτων (ετερογένεια ως προς τη *λεκτικότητα* και τη *λειτουργικότητα* του **λεκτικού**). Αλλά και από το ότι ο αναλυόμενος λέγει *"εσύ"* και δεν απευθύνεται στον μηχαναλυτή· λέγει *"εγώ"* και δεν είναι αυτός που μιλάει και όταν φτάσει στο σημείο, που ισοδυναμεί με το *"εγώ απευθύνομαι σε σένα" στ' αλήθεια*, τότε η *μεταβίβαση* έχει λυθεί και η **μηχανάλυση τελειώνει**.

(2.48) Για τη σπουδαιότητα των πρακτικών **"κανόνων της τέχνης"** στη συγκρότηση της μηχαναλυτικής κοινότητας, *βλέπε E.Roudinesco (όπ. παραπ.)*. Η ανοχή της κοινότητας σε θεωρητικές διαφορές είναι ευρύτατη, στο μέτρο που δεν θίγονται αυτοί οι κανόνες. Το *"λακανικό σκάνδαλο"*, στο πλαίσιο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης, δεν αντιστοιχούσε στις θεωρητικές διατυπώσεις του, αλλά στις **τεχνικές καινοτομίες** που εισήγαγε.

(2.49) *Βλέπε Θ.Λίποβατς, (όπ. παραπ.)*, καθώς και **Κεφάλαιο IV**, ως προς το νόημα ή το **ανοηματικό** μιας τέτοιας ερώτησης.

(2.50) *Βλέπε Claude Hagège, L' homme de paroles, Fayard 1985: "Les langues produisent du sens avec des formes" (σελ. 243).*

(2.51) Στο ίδιο (σελ. 54).

(2.52) Η συμπύκνωση και διατύπωση των τριών αυτών σημείων είναι ευθύνη αποκλειστικά δική μου, όχι του **Claude Hagège**.

Το τριδιάστατο μοντέλο του C.Hagège προτείνεται ως "Θεωρητική προοπτική ή ο διαλογικός άνθρωπος" (3ο μέρος του βιβλίου) και προτείνει τη "θεωρία των τριών σημείων θεώρησης" (point de vue) — που συναπαρτίζουν ένα τρίπτυχο:

- **Μορφοσυντακτικό σημείο θεώρησης**
- **Σημαντικό-αναφορικό σημείο θεώρησης** (παραγωγή-λήψη νοήματος)
- **Εκφορικό-ιεραρχικό σημείο θεώρησης** (πραγματοποιητική/pragmatique)

(2.53) Που παραπέμπει και στη σωσυριανή διάκριση μεταξύ **langue** και **parole**.

(2.54) Το κάτι αυτό "προϋπάρχει" κάπου με το μόνο τρόπο που είναι δυνατός. Δηλαδή, ως ήδη εγγεγραμμένο στους δυνατικούς όρους (conditions de possibilité), που διέπουν και συγκροτούν τη συγκεκριμένη κατάσταση λόγου — καθώς και, *a fortiori*, ως προϋπόθεση ένταξης του (των) υποκειμένου (ων) στη συγκεκριμένη κατάσταση λόγου. Δηλαδή, ως ήδη δεδομένη ψυχική ή / και αγορευτική αναφορά — άρα, κατά κάποιο τρόπο, με ήδη καταγεγραμμένη "στο σώμα της" μια σχέση της με τις σημαίνουσες μορφές. Πρόσφορη παρομοίωση εδώ θα ήταν η σχέση καπνού και φωτιάς — ή η "κινητοποίηση" της πυρίτιδας από τη φλόγα στο πυροτέχνημα.

Στο επίπεδο της υποκειμενικής συγκρότησης και ψυχικής λειτουργίας, αυτό το "κάτι" θα εύρισκε αντίκρουσμα στο αποκαλούμενο από τον J.Lacan "κύριο σημαίνον" (S1). Πρόκειται για ένα προνομιακό σημαίνον, το οποίο υπερβαίνει το ίδιο της δομής (που συνίσταται στην ατελείωτη σχετικότητα των σημαίνουσών διαφορών) γιατί είναι επισεσημασμένο από την ιστορία και "κατ'εξάίρεσιν αυτο-σημαίνεται" — δίνοντας έτσι στο υποκείμενο τη δυνατότητα να κρατηθεί από κάπου μέσα στο ατελείωτο κυμάτισμα των σημαίνουσών διαφορών. Αυτή η πέραν της δομής ιστορική επισήμανση (το ίχνος της προσωπικής ιστορίας, ως τέτοιο απροσδόκητο ως προς τη δομή) αντιστοιχεί στο "κάτι" αυτό, που εγγράφει και εμπλέκει τα υποκείμενα στην κατάσταση λόγου.

Βλέπε σχετικά J.Lacan, Σεμινάριο XVII, *L'envers de la psychanalyse*, Paris, Seuil 1992, καθώς και Θ.Λίποβατς (όπ. παραπ., ιδίως σελ. 37-8).

(2.55) **Λογικό σύστημα** εδώ με την έννοια των *δυνατοτήτων* και των *περιορισμών* του **κώδικα** καθεαυτού — της **λογικής** και της **αγορευτικότητας**, που τον χαρακτηρίζουν. (Θυμίζει αυτό και την κατά **Hegel** σχέση μεταξύ **λογικού** και **πραγματικού**).

(2.56) *Βλέπε* P.Watzlawick, J.Helmick Beavin, D.D.Jackson, **Une logique de la communication**, Seuil, Paris 1972 (σελ. 46 κ.ε.).

(2.57) Στην περίπτωση της **λεκτικής γλώσσας**, αυτή η **βίαση παρέμβαση** εμπεριέχεται δομικά στη **συμβατικότητα**, που προσδιορίζει τη συγκρότηση του γλωσσικού σημείου και κώδικα, θέτοντας έτσι "εξ ορισμού" τον **Τρίτο Όρο** στις προϋποθέσεις του λόγου.

Η **βία** αυτή εικονογραφείται εναντίον (a contrario) **μέσω της απουσίας της** στην παιδική **χρήση της γλώσσας** με όρους **παιγνίου**, όπως και στην **ποιητική λειτουργία** — όπου η **απόλαυση** (τείνει να) αποδεσμεύεται από τη διάσταση του **νοήματος**, της **συμβατικότητας** και, τελικά, της **κατάστασης διαλόγου** και της **ύπαρξης συνομιλητή**. Η **ποιητικότητα** σαρκώνεται στον κοινό χώρο **"του πραγματικού και φανταστού κόσμου"** (Α.Κάλβος), σε τόπους και τρόπους όπου **"κόσμος κι όνειρο είν' ένα"** (ανατολίτικος αμανές).

Εξ ίσου εύγλωττη είναι και η περίπτωση του **ονείρου**, το οποίο **σημαίνει επειδή σημαίνει** (αυτός είναι ο **τρόπος ύπαρξής του**) — κι όχι επειδή έχει **πρόθεση** να σημαίνει οτιδήποτε για οποιονδήποτε. **"A rose is a rose is a rose is a rose"** — για να μη χάνεται από έναν τέτοιο ορίζοντα και η **Gertrude Stein**.

(2.58) Η **τυφλωτική σαγήνη** του συμπτώματος — συνάρτηση, μεταξύ άλλων, και της **απόλαυσης** που εμπεριέχεται στη λειτουργικότητά του (η **"φρικτή απόλαυση"**, την οποία αγνοούσε ότι βίωνε ο φροϋδικός **"Άνθρωπος των πουτικών"**) — είναι ένας ακόμη **τρόπος διατύπωσης της άρνησης**, η οποία εμπεριέχεται συστατικά σε κάθε σύμπτωμα, αναφερόμενη (αρρήτως) στην υπολανθάνουσα σ'αυτό **φαντασίωση** και **μορφοποιούμενη** με τους τρόπους της **πρωτογενούς διαδικασίας**, δηλαδή με **κώδικες αναλογικούς**.

(2.59) **Μεταφυσική**: Τόσο με την έννοια που δίνει στον όρο ο J.Derrida, όσο και, κυρίως, με την ευρύτερη εκδοχή της έννοιας, που προσδίδει στον όρο η ιστορία της φιλοσοφίας και της σκέψης, ιδίως στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης **διαλεκτικής-μεταφυσικής**. Δηλαδή, όχι μόνο ως **οντο(θεο)λογική**, αλλά και ως **λογική** και **μεθοδολογική στάση** και **αγορευτικότητα**.

(2.60) "[...] dreams are not in themselves **social utterances**, not a **means of giving information**", κατά την **Standard Edition** (Σ. Φρόυντ, **Νέες διαλέξεις ...**, 29. **"Αναθεώρηση της θεωρίας του ονείρου"**).

Βλέπε, για το θέμα αυτό, και T. Todorov, **Théories du symbole**, Paris, Seuil 1977 (όπ. παραπ., σελ. 285 κ.ε.).

Πέρα από την πραγματολογική, υπάρχουν και επιστημολογικές ενστάσεις ως προς την καθολικότητα της εξαναγκαστικής συνομιλητικότητας. Θα επανέλθουμε σ'αυτό, συζητώντας για το ασυνείδητο ως τυπικό σύστημα. Το ίδιο ζήτημα ανακύπτει και σε σχέση με την κατά U. Eco δεμελίωση της σημειωτικής στην απαίτηση της επικοινωνίας (βλέπε Θεωρία Σημειωτικής, όπ. παραπ.)

(2.61) Βλέπε την εκτενέστατη συζήτηση του θέματος στον **A. Green** (όπ. παραπ.), με αναφορά και στην τοποθέτηση του **J. Lacan**, ότι η μέθοδος της μηχανάλυσης καθορίζεται από *τα μέσα, των οποίων παραιτείται*, γιατί θεωρεί ότι *ο λόγος επαρκεί* για το σκοπό της:

"Διότι, αν η πρωτοτυπία της μεθόδου συνίσταται στα μέσα των οποίων παραιτείται, αυτό συμβαίνει επειδή τα μέσα, στα οποία προσφεύγει, επαρκούν για να συγκροτήσουν έναν τομέα, του οποίου τα όρια προσδιορίζουν τη σχετικότητα των ενεργημάτων της.

Τα μέσα της είναι τα μέσα του λόγου, κατά το ότι αυτός προσδίδει στις λειτουργίες του ατόμου ένα νόημα. Ο τομέας της είναι αυτός του συγκεκριμένου λόγου, ως πεδίου της διατομικής πραγματικότητας του υποκειμένου. Τα ενεργήματά της είναι αυτά της ιστορίας, καθόσον συγκροτεί την ανάδυση της αλήθειας μέσα στο πραγματικό."

(Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse,

Αγόρευση της Ρώμης, 26-27 Σεπτ. 1953 — βλέπε Ecrits, όπ. παραπ.).

Ίσως δεν είναι περιττή η υπενθύμιση ότι η μέθοδος προσέγγισης ενός φαινομένου — με όρους πρόσληψης και/ή επηρεασμού του — δεν είναι ούτε ταυτόσημη, ούτε αναγώγιμη στο ίδιο το φαινόμενο (έτσι, π.χ., η μέσω μαγνητικής τομογραφίας διάγνωση και η χειρουργική εξαίρεση ενός καρκίνου δεν είναι ομόλογη με τον καρκίνο αυτό).

(2.62) Το προσφιλές στον **J. Piaget** θέμα των *παράλληλων μονόλογων* στα μικρά παιδιά.

Βλέπε J. Piaget, **The Mental Development of the Child**, in **Six Psychological Studies**, Vintage Books, N.Y., 1968 (σελ. 20-21 κ.α.).

(2.63) Βλέπε U. Eco, **Θεωρία Σημειωτικής** (όπ. παραπ., σελ. 69).

(2.64) Εξυπονοείται δηλαδή ότι υπάρχει ένα "περιεχόμενο" και "νόημα", το οποίο δεν εγγράφεται στον κόσμο του υποκειμένου μέσω ενός συστήματος εγγραφών, δηλαδή **μορφών** — αλλά με κάποιον άλλο, αδιευκρίνιστο τρόπο, ως "ουσία". Βλέπε και **Θ.Λίποβατς**:

"Η οντολογικοποίηση, ως ιδεαλιστικός τρόπος σκέψης, παρατηρεί τα πράγματα σαν "ουσίες", σαν κάτι που μέσα τους κρύβεται κάτι "άλλο", πιο "ουσιαστικό". Αυτός ο τρόπος σκέψης έχει διατηρήσει μια ορισμένη συγγένεια με τον αρχαϊκό τρόπο σκέψης της μαγείας, και το ανθρωπινό πνεύμα χρειάστηκε πολύ κόπο για ν' απελευθερωθεί απ' αυτόν. Όλη η προσφορά της ευρωπαϊκής σκέψης από τον 13ο αιώνα συνίσταται στην προσπάθεια να ξεπεράσει βασικά τον οντολογισμό και να τοποθετήσει στο επίκεντρο της έρευνας, αντί της ουσίας, την εύρεση και την ανάλυση των *διαφορικών σχέσεων* και των *δομών* ανάμεσα στα φαινόμενα."

(Η **μυχοπαθολογία του πολιτικού**, Οδυσσέας, Αθήνα 1990 — σελ. 12).

(2.65) Βλέπε J. Derrida, **Περί της γραμματολογίας** (*όπ. παραπ.*, σελ. 41).

Για την ινδική φιλοσοφική παράδοση, το θέμα έχει ως εξής:

"Στις Βέδες, τις αρχαιότερες Γραφές του κόσμου, υπάρχουν εδάφια που είναι σχεδόν παρόμοια με την πρώτη φράση του Ευαγγελίου του Ιωάννη: π.χ. "Στην αρχή της δημιουργίας υπήρχε ο Δημιουργός των Πλάσμάτων· μαζί μ' Αυτόν ήταν ο Λόγος. Ο Λόγος ήταν πράγματι το Μπράχμαν". Οι Ινδουιστές εξηγούν ότι το Μπράχμαν (η υπερβατική Θεότητα), φαινομενικά περιορισμένο από τη δημιουργική του δύναμη, τη Μάγια (από την οποία πηγάζουν ο νους και η ύλη) πρωτοεκδηλώνεται ως αιώνιος και αδιαφοροποίητος Λόγος, από τον οποίο με τη σειρά του, εκδηλώνεται και εξελίσσεται ο υλικός, αισθητός κόσμος. Επομένως, για τους Ινδουιστές, ο Λόγος είναι ενσάρκωμένος μέσα σ' όλα τα πλάσματα και όλα τα πλάσματα είναι ως εκ τούτου ικανά να πραγματώσουν άμεσα το Θεό μέσω της Θείας δύναμης του Λόγου."

(Σ.Πραμπαθάναντα, *όπ. παραπ.*, σελ. 50-51)

Παράλληλα, το **μπίτζα-μάντρα**, π.χ., αντιπροσωπεύει το εξής:

μπίτζα-μάντρα (Στην κυριολεξία: σπερματική λέξη) Ιερή συλλαβή ή γράμμα — τμήμα του μάντρα με το οποίο ένας γκουρού μπει το μαθητή του — που περιέχει τη συμπυκνωμένη ουσία κάποιας ορισμένης υπόστασης του Θεού σε μορφή ηχητικού

συμβόλου. Αυτά τα ηχητικά σύμβολα [...], όταν λαμβάνονται από έναν άξιο γκουρού, είναι φορτισμένα με τη ζωντανή δύναμη του Θεού.

(Σ.Βιβεκάναντα, **Ράτζα Γιόγκα** (Γλωσσάριο),
Εκδόσεις Κονιδάρη, Αθήνα 1991, σελ. 259)

(2.66) Στο ίδιο, σελ. 39.

(2.67) Στο ίδιο, σελ. 31.

(2.68) Στο ίδιο, σελ. 30.

(2.69) Στο ίδιο, σελ. 29.

(2.70) Το **"γράφω"** εδώ κυρίως με την αρχαία του έννοια — του **"ζω-γραφίζω"**, **"δίνω μορφή με εικόνες"** (**"ζωή με εικόνες"**): Ο ποιητής **γράφει** αυτό που ο ζωγράφος **ζωγραφίζει**, αυτό που ο χορευτής **θέτει σε κίνηση**, αυτό που ο μουσικός **θέτει σε ήχους**.. Αυτό, που στο **ερωτικό σώμα δίνει ζωή**.

(2.71) **Βλέπε Λεξικό Δ.Δημητράκου:**

σημείον το ΑΝ, το σημαίνον τι, ό,τι αποτελεί διακριτικόν γνώρισμα πράγματός τινος ή γεγονότος, σημάδι. **2** Α πατημασιά. [...] **4** Α εκπληκτικόν σημάδι. [...] **5** Α σήμα. [...] **7** Α εικών ή χάραγμα επί ασπίδος. [...] **12** Ν ωρισμένον μέρος όλου τινός. **13** Ν νεύμα. [...] **17** ιατρ., σύμπτωμα νόσου.

σημειώ (-όω) ΑΝ, **σημειώνω** Δ, επιδέτω ή γράφω που σημείον τι προς αναγνώρισιν ή υπόμνησιν, σημαδεύω. **2** Ν κρατώ σημείωσιν πληροφορίας τινός, γεγονότος, λογαριασμών κττ. **3** Ν λαμβάνω υπόγιν μου, υπολογίζω τι ως σοβαρό. **4** Α μεσ., ερμηνεύω τι ως οινών. **5** Δ η μετοχή **σημειωμένος-η-ο**, σημαδεμένος βλ. λ. (: Δ σακάτης).

Αξιοσημείωτη είναι και η μέσω του **"σημαδεμένος"** συμπαραδήλωση:

σημαδεύω ΜΔ [...] επιδέτω σημείον αναγνωρίσεως. **2** σκοπεύω δι'όπλου. **3** πηρώ τινα

όπου

πρω (-όω) ΑΝ, ακρωτηριάζω, σακατεύω τινά. 2 Α ευνουχίζω. 3 Α καθιστώ τινά ατελή [...].

Ο Σ.Μυριβήλης (Η ζωή εν τάφω, σελ. 116) παραθέτει την ακόλουθη αφηγηματική μαρτυρία ως προς τους *γυχικούς μηχανισμούς* και την *γυχική αξία*, που χαρακτηρίζουν την *σημείωση* στην πρόσληψή της από την εμπειρία και τη φαντασία του λαού:

[...] Κάθε γυναίκα είναι μια φορά θηλυκιά. Αυτή ήτανε γεμάτη θηλυκάδες. Είχε, θυμάμαι, εδωνά πάνω στο μπούτι, και μια καφεδιά βούλα. Η μάνα της, μούπε, τότες που την είχε στην κοιλιά, έπιασε τηγάνι ανήμερα τ' Αγίου Συμνιού, και σαν το θυμήθηκε σκουπίστηκε τρομαγμένη στο μερί της. Και το κορίτσι γεννήθηκε "σημνιωμένο" μ'αυτή τη δαχτυλιά. Αυτή η βούλα το λοιπόν με παλάβωνε."

(2.72) Η "μόνη" (όρος παράδοξος, δεδομένης της ευρύτητάς της) "φιλοσοφική φιλοδοξία" του Φρόυντ, ρητά διατυπωμένη από τον ίδιο (Αλληλογραφία με τον Fliess), είναι η *απαλλαγή των ανθρώπων από τη μεταφυσική φρεναπάτη*, ιδίως στην εκδοχή της ως *θρησκείας*.

Πρβλ. και με την τοποθέτηση του **J.Lacan**:

"Το σύμπτωμα είναι θεραπεύσιμο. Η θρησκεία είναι ένα σύμπτωμα. Όλοι είναι θρησκευόμενοι, ακόμη και οι άθεοι. Πιστεύουν αρκετά στο Θεό, ώστε να πιστεύουν ότι ο Θεός δεν ανακατεύτηκε καθόλου όταν είναι άρρωστοι [...] ίσως η ανάλυση είναι ικανή να διαμορφώσει έναν *βιώσιμο άθεο*, δηλαδή κάποιον που να μην αντιφάσκει διαρκώς και παντού με τον εαυτό του."

(Scilicet, 6/7, p. 32

—Υπογράμμιση δική μου, Ν.Σ.)

Βλέπε σχετικά και **A.Juranville** (όπ. παραπ., σελ. 430-1).

(2.73) Περί γραμματολογίας (όπ. παραπ., σελ. 30-31).

(2.74) Βλέπε παρακάτω, **Κεφάλαιο IV**.

(2.75) Παραδείγματα:

α) Εκ των υστέρων παράδοξη αναγνώριση μιας παραγνώρισης

- Ο γιατρός μπροστά στα **"ΝΦΔ"** (ψυχοσωματικές εκδηλώσεις) του ασθενούς:

"Δεν έχετε τίποτε, πάρτε αυτά τα χάπια ..."

- Διάλογος εγγονού με τη γιαγιά:

— Γιαγιά, πιστεύεις στα φαντάσματα;

— Όχι, παιδάκι μου, απλώς τα φοβάμαι ...

- Στην κλασική περίπτωση της **Emmy von N.** (Σ.Φρόυντ, **Τρεις μελέτες για την υστερία**, Κεφάλαιο II), ο Φρόυντ συναντά έντονη αντίδραση στις εξηγήσεις που παρέχει, στις υποδείξεις του περί νερού και τροφής (το σύμπτωμα συνίσταται εδώ σε μια επίμονη άρνηση ως προς αυτά), καθώς και στην απόπειρα υπνωτισμού της ασθενούς.

"Εγκατέλειπα την προσπάθεια να την υπνωτίσω και της ανήγγειλα ότι θα της έδινα 24 ώρες καιρό, για να σκεφτεί τα πράγματα και να δεχθεί την άποψη [του Φρόυντ] ότι οι γαστρικοί πόνοι της προέρχονταν από τον φόβο της και μόνο. Ύστερα θα την ρωτούσα αν είχε ακόμη τη γνώμη ότι η πέψη της μπορούσε να διαταραχθεί για μια εβδομάδα, πίνοντας ένα ποτήρι μεταλλικό νερό και τρώνοντας ένα ελαφρό γεύμα. Αν έλεγε ναι, θα της ζητούσα να διακόψει. [...]

Εικοσιτέσσερες ώρες μετά, την βρήκα πειθήνια και υποτακτική. Όταν τη ρώτησα τί σκεφτόταν για την προέλευση των γαστρικών πόνων της, απάντησε, όντας ανίκανη να υποκριθεί: *"Πιστεύω ότι προέρχονται από το άγχος μου, αλλά μόνο και μόνο επειδή το λέτε εσείς."*

β) **"Υπομονή μέχρι να δούμε ..."**

- Πριν τελειώσει (ή πριν εκτεθεί;) **"Η εμμονή της μνήμης"** ως πίνακας, οι **εικόνες** και **φαντασιώσεις** στο μυαλό του Dalí είναι ή δεν είναι σημειωτικά φαινόμενα;
- Η **πεταλούδα του Τσουάνγκ-Τσου** υπάρχει **σημειωτικά** στην αφήγηση και **μη-σημειωτικά** στη διάρκεια του ονείρου;
- *"Αυτό που θέλω από την μηχανάλυση είναι να με απαλλάξει από την ανάγκη για μηχανάλυση ..."* (Λόγια αναλυόμενου)

(2.76) Φαίνεται μάλλον προφανές ότι η συμμόρφωση με μια τέτοια απαίτηση δείχνει προς την κατεύθυνση του **ψυχικού θανάτου**. Κάτι, που διατυπώθηκε από κάποιον αναλυόμενο ως εξής: *"Φοβόμουν τόσο πολύ τον θάνατο, που ήθελα να πεθάνω για να μην τον φοβάμαι πια."*

(2.77) Το άγχος είναι **"αίσθηση της επιθυμίας του Άλλου"**, κατά την καθιερωμένη λακανική διατύπωση (βλέπε σχετική συζήτηση και στον A. Juranville, *όπ. παραπ.*, σελ. 197).

Η διατύπωση αυτή ταυριάζει με τη **"δεύτερη"** λεγόμενη φροϋδική θεωρία, που χαρακτηρίζει το **άγχος ως σήμα κινητοποίησης των μηχανισμών άμυνας του Εγώ**, ιδίως απέναντι σε ασυνείδητους ενορμηπτικούς **"κινδύνους και απειλές"** (ή απέναντι σε εξωτερικές απειλές, που **συνηχούν** με αντίστοιχες ασυνείδητες).

Αξιοσημείωτη είναι εδώ η φροϋδική διευκρίνιση (**Αναστολή, σύμπτωμα και άγχος**, 1926) ότι το ίδιο το **σήμα του άγχους** μπορεί να λειτουργεί ως **"μνημονικό"** ή **"συναισθηματικό σύμβολο"** (affective symbol, **S.E. XX**, σελ. 93-4) — ότι δηλαδή το **σήμα άγχους** έχει **διπλά σημειωτική υπόσταση**, τόσο ως προς τις **επιπτώσεις** του (**κινητοποίηση μηχανισμών άμυνας**) όσο και ως προς την **υπόστασή** του (**"σύμβολο"**). Αν σ'αυτό προσθέσουμε και την εκάστοτε **συστημική-δομική** απαρτίωσή του στην εν **εξελίζει** ψυχική δραστηριότητα, το **άγχος** εικονογραφεί επαρκώς την **τρίπτυχη παραπομπή** (**ιστορική, δομική, λειτουργική**), που συγκροτεί τη σημειωτική υπόσταση των ασυνείδητων στοιχείων.

(2.78) *Βλέπε* τα οικεία, στη λακανική προσέγγιση, θέματα της **διάσχισης** του υποκειμένου (**Spaltung** μεταξύ υποκειμένου της εκφοράς και υποκειμένου του εκφερόμενου — **"Kant avec Sade"**, **Ecrits**, p. 770), του **διχασμού** του υποκειμένου, με όρους **αποκλεισμού** του από τη γλώσσα, στην οποία ωστόσο **"αντιπροσωπεύεται"** — όπως και την ευρύτερη οπτική του θέματος της **αλλοτρίωσης μέσα στη γλώσσα**.

Κατά κανόνα, άλλωστε, το ασυνείδητο εκδηλώνεται, στο πεδίο της γλώσσας, όχι μέσω των κανονικών και κανονιστικών της μορφών, αλλά μέσα από τα **"ζαστοχήματα"** του λόγου — παραδρομές κλπ. Η **"αγόρευση του Κυρίου"** είναι κατ'εξοχήν ο λόγος, που **απομακρύνει το ασυνείδητο από τις λέξεις** (βλέπε **Θ. Λίποβατς**, *όπ. παραπ.* και J.Lacan, **Séminaire XVII**, *όπ. παραπ.*) — παροξύνοντας αυτήν ακριβώς την **αμυντική λειτουργία των λέξεων** στο επίπεδο του συνειδητού και του λόγου.

Υπενθυμίζουμε εδώ και το προφανές, ότι και η **"τρέλλα"**, το **παραλήρημα**, συγκροτείται κάλλιστα **μέσα στις λέξεις**.

(2.79) Βλέπε συζήτηση του σχετικού θέματος — και υποστήριξη της αντίστοιχης θέσης — στον **A. Green** (όπ. παραπ., σελ. 30-31) ο οποίος θεωρεί ότι υφίσταται

“διπλή συμβατότητα: του συνειδητού λόγου του ασθενούς με το ασυνείδητο σύμπλεγμά του, καθώς και αυτού του ενοποιημένου συνόλου με τον λόγο του αναλυτή, ως δύναμη αναγνώρισης (*comme pouvoir de reconnaissance*).”

(2.80) Το **“μικρό μέρος”** αυτό, της **συμβατότητας μεταξύ σημειωτικής του αναλυτή και σημειωτικής του αναλυομένου**, προσδιορίζει δυνητικά το πεδίο της **ερμηνείας** στο επίπεδο του **σημαιομένου** — και ταυτόχρονα υπενθυμίζει ότι ούτε **απεριόριστο** είναι αυτό το πεδίο, ούτε και οι **όροι παρέμβασης** σ’αυτό ουδέτεροι ή, πολύ περισσότερο, ανύπαρκτοι.

(2.81) Βλέπε π.χ. την αρχή του **Κεφαλαίου III** στο **Πέραν της αρχής της κδονής** (1920).

(2.82) Βλέπε π.χ. Michel Fain, **Introduction**, στο **Langages**, Les belles lettres, Paris, 1984 (σελ. 9):

“Λόγω της ερμηνευτικής του δραστηριότητας επί του υλικού, που προέρχεται από τους συνειρμούς ιδεών ενός ασθενούς, ο γυχαναλυτής αυτοπροσδιορίζεται (*se désigne*) ως εκπρόσωπος (*représentant*) της οντότητας **“γλώσσα”** (*langage*). Εκκρεμεί ωστόσο το ερώτημα αν η απαίτηση αυτή είναι δικαιολογημένη.”

(2.83) Ένα από τα γνωρίσματα, αν όχι και προαπαιτούμενα, ενός **“καλού αναλυτή”** είναι η **“καλή χρήση της γλώσσας”**.

Μ’αυτό σαν δεδομένο, σκοπιμή είναι ίσως η επισήμανση μιας δυνητικής αυταπάτης — που θα αντιστοιχούσε στο **πλάσμα** ότι ο γυχαναλυτής δε μιλά **προσφεύγοντας** (ακριβέστερα, **επικαλούμενος την ένταξή του**) στην, αλλά **εκπροσωπώντας** τη γλώσσα. Μ’άλλα λόγια, όχι ως **υποκείμενο**, αλλά ως κύριος του λόγου. Επιπτώσεις κι εκδηλώσεις προφανείς — και ίσως όχι και τόσο σπάνιες.

Ίσως είναι διδακτική η αντιπαροβολή μιας τέτοιας αυταπάτης με την φροϋδική παρατήρηση ότι μια **“λάθος ερμηνεία”** δεν έχει σοβαρά αποτελέσματα — τοποθέτηση, που προϋποθέτει ακριβώς **ασυνέχεια** μεταξύ του **συστήματος σημαινόντων-και-λόγου** του αναλυτή και του αντίστοιχου συστήματος του αναλυομένου. Η **“λάθος ερμηνεία”**, συνεπώς, απλούστατα **“πέφτει στο κενό”** — χωρίς όμως να είναι πάντοτε άσχετη με την αίσθηση του αναλυομένου ότι ο γυχαναλυτής **“μιλάει, αλλά δεν ακούει”** ή **“βιάζεται να μιλήσει”**, καθώς και με την επίπτωση αυτής της αίσθησης στο πεδίο της **μεταβίβασης**, με ιδιαίτερη και προνομακική της κατεύθυνση αυτή της **έκδρασης** (*acting-out*).

(2.84) Ο Φρόυντ αναφέρεται (Ανάλυση τελειωμένη και ατέρμονη) σε τρία "αδύνατα επαγγέλματα" — δάσκαλος, κυβερνήτης, μηχαναλυτής. Το "κοινό αδύνατο" συνίσταται στο ότι οι τρεις αυτές ιδιότητες **φαίνονται να ταυτίζουν τους φορείς τους με το τέλειο, με το ιδεώδες** — της γνώσης, της πολιτείας, της γυχής, αντίστοιχα. Αυτή η ταύτιση, βεβαίως, είναι **κάτι περισσότερο κι από αδύνατο**. Είναι **αδέμιτη**. Αποτέλεσμα, η "απογοήτευση" αυτών που προσδοκούν να "δουν" αυτή την ταύτιση είναι εξασφαλισμένη: Αν **δεν** πραγματοποιείται η ταύτιση, γιατί **δεν** πραγματοποιείται — κι αν, κατά φαντασίαν, αυτή πραγματοποιηθεί, γιατί **"η πτώση μας είναι βεβαία"** (κανείς δε μπορεί ν'ανταποκριθεί σ'αυτήν και να μη διαγεύσει τις αντίστοιχες προσδοκίες).

Έτσι τεκμηριώνεται το αδύνατο μιας **θέσης "Υπέρατης Αρχής"** για τον αναλυτή. Εξίσου **αδύνατη** όμως, ως **ασύμβατη** με την σύνταξη της μηχαναλυτικής διαδικασίας με άξονα το ασυνείδητο, είναι και η **προσδοκία ανταπόκρισης στην αξιολόγηση του συμβατικού και του "προβλεπόμενου"**. Γιατί **"προβλεπόμενο", "προεικαζόμενο"** (και, κατά μείζονα λόγο, **συμβατικό**) μπορεί να είναι μόνο αυτό που εγγράφεται στο πεδίο της **"προσύλληψης" (anticipation)**, του **"κόσμου"** του υποκειμένου — δηλαδή του **συνειδητού** (βλέπε **A. Juranville, όπ. παραπ., § 7, "Συνείδηση και κόσμος — Προσύλληψη και σημείο"**, σελ. 28 κ.ε.). Ενώ το φροϋδικό **ασυνείδητο**, και ως γυχικός τόπος και ως εκφάνσεις του, αντιπροσωπεύει ακριβώς το **"ά-κοσμο" (im-monde)**, το **εξαφνικό**, το **αιφνίδιο**, το **απρόβλεπτο**, το **απροσδόκητο** (και, κατά μείζονα λόγο, το **μη-συμβατικό**). Εννοείται δε ότι η τυχόν προσέγγιση του ασυνείδητου με τους τρόπους, που προσιδιάζουν στη συνείδηση, ίσως έχει ενδιαφέρον (φιλοσοφικό, π.χ., ή ό,τι άλλο), δεν έχει όμως χαρακτήρα μηχαναλυτικό.

Εξίσου προβληματική θα ήταν, άλλωστε, και η **αξιολόγηση "με απόλυτους όρους"** — δηλαδή με όρους **"προβλεπόμενου"** — στοιχείων όπως η **μη-συμβατική χρήση γλωσσικών στοιχείων**, που όμως αναφέρονται στην **μικροπολιτισμική** (οικογενειακή ή άλλη) συνάφεια του αναλυομένου, όπως και το πιο φευγαλέο (και πιο σημαντικό) θέμα του **ύφους**. Ας φανταστούμε, π.χ., τί θα σήμαινε η υιοθέτηση κριτηρίων **"συμβατικού"** και **"προσδοκόμενου"** ως προς το αναλυτικό διάβημα ενός σουρεαλιστή.

(2.85) **Σκοπός και νόημα** του **γλωσσοδέτη** δεν είναι η **"αλάθητη"** εκφορά του, αλλά τα **λάθη** που θα προκύψουν κατ'αυτήν.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η **σχέση ασυνείδητου-γλώσσας** είναι κάτι παρόμοιο. Το ασυνείδητο **"πετυχαίνει"** να εκφρασθεί στο πεδίο της γλώσσας κάθε φορά που η γλώσσα στο πεδίο της **λαθεύει** — ή, ακριβέστερα, **ανεπαρκεί** (για λόγους **τυπικούς** ή **δυναμικούς**).

Μ'αυτή την έννοια, ό,τι αντιπροσωπεύει για την "κανονική γλώσσα" ο γλωσσοδέτης, αντιπροσωπεύει για το ασυνείδητο η "κανονική γλώσσα". Η λειτουργικότητα απαιτεί την *έκπτωση της κανονικότητας*. Θεώρηση που καθιστά βεβαίως ανάγλυφη την κάθε άλλο παρά "απλοϊκά προφανή και αυτονόητη" μεταψυχολογική θέση της γλώσσας στην αναλυτική διαδικασία.

(2.86) Όπως θα δούμε παρακάτω, κάτι τέτοιο πράγματι συνέβη κατά τη συνάντηση γλώσσας και ασυνείδητου στο πεδίο του **γλωσσολογικού μοντέλου**. Η συνάντηση δηλαδή αυτή κατέστησε **άκυρη** την παραδειγματική αναφορά του ασυνείδητου στη γλώσσα (ιδίως του *υψιακού γλωσσολογικού μοντέλου*). Και, μέσα από μια **επίστροφη αντιτυπία**, καθιστά εξίσου **προβληματικό** το εν λόγω γλωσσολογικό μοντέλο αναφοράς.

(2.87) **Περιβάλλον** ως σύστημα δυναμικών όρων και λειτουργικών συνθηκών — όπως μιλάμε, π.χ., στην πληροφορική, για "*περιβάλλον UNIX*", ή, στην φυσιολογία, για το κατά Claude Bernard "*εσωτερικό περιβάλλον*" του οργανισμού. Αντιστοιχεί στο **σύνολο των περιστάσεων και των προσδιορισμών**, που μέσα τους και σύμφωνα μ'αυτούς ζει και, ευρύτερα, υπάρχει κάθε **οντότητα** (φυσική ή νοητική, έμυχη ή άμυχη, ατομική ή συλλογική, αυθύπαρκτη ή κατασκευασμένη, αυτογενής ή τεχνητή).

(2.88) Το ότι πρόκειται για **συνάντηση**, και μάλιστα πολύπτυχη, μεταγράφεται και σε μια σειρά **τεχνικά ζητήματα**, που αφορούν την ερμηνεία, όπως:

- Το **timing** (θα το απέδιδε η **χρόνωση** ή και, πιο ελεύθερα, η **τύχη του χρόνου**), συχνά διάσταση αποφασιστική.
- Η **λεκτική διατύπωση** (wording, phrasing), δηλαδή η **συνάντηση στο πεδίο των μορφών**.
- Η **ανασήμανση του σημαίνοντος**, που οφείλει να είναι **συμβατή** και με τους τρεις όρους (γλώσσα, ερμηνεία, ασυνείδητο) και **γυχικά αποτελεσματική**: **Πράξη** αναλυτική, **σημαίνουσα χειρονομία** που επιφέρει **σημαίνουσα καινοτομία**, διαφορούμενη κι αιτιγματική **ερμηνεία**, που ανοίγει νέες πτυχές και χώρους για τον λόγο του αναλυομένου και νέες υποδοχές για τις επιπτώσεις του ασυνείδητου στη συγκρότηση του υποκειμένου. Μια **νέα μορφολογία** του ίδιου του υποκειμένου — "*ανάδυση του υποκειμένου ως διαφορετικού*", κατά τον **A. Juranville** (όπ. παραπ., σελ. 329).

Παρόμοια αίσθηση "συνάντησης" αποπνέει και η αναφορά του Φρόυντ (**Ανάλυση τελειωμένη κι ατέρμονη, VI**) στη θεωρία του Εμπεδοκλή σχετικά με την μείξη των τεσσάρων στοιχείων (γη, νερό, φωτιά, αέρας) — υπό την αιγίδα της "*μοντέρνας ιδέας*" για τον ρόλο της **τύχης** σ'αυτή τη

διαδικασία. Ο Φρόυντ φτάνει μάλιστα να υποστηρίζει ότι η διδασκαλία του Εμπεδοκλή και η μηχανολογική θεωρία των *ενορμήσεων* είναι σχεδόν *ταυτόσημες*...

(2.89) "Αδιάφορες ως προς τη *συνάφεια*", δηλαδή το **context(e)** — αλλιώς, **context-free**.

(2.90) Πρβλ. **A. Juranville** (όπ. παραπ., σελ. 9) σχετικά με το πρόβλημα "πώς τελικά μπορεί να παραχθεί ένας λόγος για το ασυνείδητο χωρίς να το απαρνείται;"

(2.91) Αυτά τα αδιέξοδα οδήγησαν τον μεν **J. Lacan** στη *γλωγγλώσσα* (*lalangue*) αντί της *γλώσσας* και στις *γλωσσολογιστερίες* (*linguisteries*) αντί της *γλωσσολογίας*.

Ο **A. Green** (όπ. παραπ.) λαβαίνει υπόψη αυτά τα αδιέξοδα, θέτοντας το θεμιτό και αναγκαίο ερώτημα, αν το *ασυνείδητο "σημείο"* είναι ίδιο μ'αυτό που υποδηλώνει η συνηθισμένη έννοια του σημείου, καθώς και διατυπώνοντας μια ευρύτερη προβληματική για το τί σχέσεις έχει η *γλώσσα-στην-μηχανάλυση* με την *γλώσσα-των-γλωσσολόγων*.

(2.92) Το "περιβάλλον ύπαρξης" εδώ παραπέμπει (βλέπε και σημ. 2.87) σε αντίστοιχες διατυπώσεις, π.χ. της Πληροφορικής ("περιβάλλον UNIX" κλπ.) — ευρύτερα δε, αν όχι και αυστηρότερα, στην ιδέα της απaráκαμπτης και λειτουργικά καθοριστικής *συνάφειας*, που προσδιορίζει η γλώσσα, τόσο ως "θεσμική αναφορά", όσο και ως περισσότερο ή λιγότερο τυπική ή άτυπη *λειτουργία και χρήση* ενός συστήματος *δομικά εμπεδωμένου στη συγκρότηση του μηχανισμού*.

(2.93) Βλέπε, σχετικά με την φροϋδική (και λακανική) έννοια του **Πράγματος**:

- Σ.Φρόυντ, **Projet d'une psychologie scientifique**, 1895, όπου εισάγεται η υποδιαίρεση του "συμπλέγματος του πλησίον" (*Nebenmensch*) σε δύο μέρη: ένα *προσιτό στην αναθύμηση*, και ένα που υφίσταται ως "δομή σταθερή και συγκεντρωμένη στον εαυτό της [και] παραμένει ως Πράγμα".
- J.Lacan, **Σεμινάριο VII, L'éthique de la psychanalyse**, Seuil, Paris 1991.
- **A. Juranville** (όπ. παραπ., § 34, "La Chose", σελ. 215 κ.ε.), για εκτενέστατη συζήτηση του θέματος.

(2.94) **Πλάσμα** με την ισχυρή έννοια του όρου **fiction** ("εικοτο-λογική πραγματο-ποίηση") — γόνιμη συνεύρεση εικασίας, λόγου, πραγμάτων, έργου, ποίησης ...

(2.95) *"Μπορεί να πεί κανείς ότι η παιδική γλώσσα των πέντε πρώτων χρόνων της ζωής και το περιεχόμενό της σε εμπειρίες και φαντασιώσεις αποτελούν τη δομή και το περιεχόμενο του Ασυνείδητου..."*

(Θ.Λίποβατς, **Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού**,
όπ. παραπ., σελ. 26)

(2.96) *Βλέπε παραπ., Κεφάλαιο Ι, "Freud".*

(2.97) Αυτή η θεώρηση του θέματος ανακινεί — *έσχατον μιν, έλαττον δ' ου* — κι ένα ακόμη θεμελιακό ζήτημα:

Άραγε οι όροι αναφοράς στο θέμα του **Νόμου** είναι επαρκείς, όπως τρεχόντως προσφέρονται σήμερα — ή μήπως είναι δέσμιοι παραδειγματικών αναφορών, άρα χρειάζονται **αναδιατύπωση**;

Δεν είναι στις προθέσεις μας εδώ η εκτενής επεξεργασία ενός τέτοιου θέματος. Σαφώς, ωστόσο, η προβληματική αναφορά στο **"διφυές πλάσμα"** (*"γλώσσα-ασυνείδητο"*) προσφέρει και ισχυρά ερεθίσματα και πρώτες ενδείξεις για την **διαλεκτική** προσέγγιση του ζητήματος. Παράδειγμα θα ήταν υποθέσεις, όπως οι εξής:

Οι περιπέτειες της **φαντασιωτικής αναφοράς στο Πράγμα** — της **εμμονής** σ' αυτή την αναφορά — ως **δυνητικός όρος** και **προϋπόθεση** για την **πρόσβαση στον Νόμο**, όχι σαν **"ξερή επιταγή"**, αλλά σαν υποκειμενική **"διαδοχική ανακατασκευή"**. Ή, πιο μεταφορικά, η βίωση ενός **φαντασιακού δράματος** ως προϋπόθεση πρόσβασης στο πεδίο του **συμβολικού** — όπως η **"οιδιπόδεια φαντασιακή περιπέτεια"** διαμορφώνει και το ψυχικό υπόστρωμα και τα σημεία πρόσφυσης της (συμβολικής) **απαγόρευσης της αιμομιξίας**. Μ' άλλα λόγια: Χωρίς τη **φαντασίωση** ως υπόβαθρο, η όποια επίπτωση λέξεων, συμβόλων και κανόνων είναι ψυχικά **αναποτελεσματική**. Ή αλλιώς: Η **ψυχική αποτελεσματικότητα** λέξεων, συμβόλων και κανόνων αναγκαία διαμεσολαβείται από τη **φαντασιωτική διεργασία**, την οποία επικαλείται, κινητοποιεί, τροφοδοτεί — και στην οποία, τελικά, εγγράφεται.

Οι όποιες τέτοιες αναδιατυπώσεις, εννοείται, θα είχαν σαν επίπτωση και την αναθεώρηση ορισμένων ιστοριογραφικών και ιστορικών ζητημάτων, καθώς και ζητημάτων κοινωνιολογικών και πολιτικών ...

(2.98) **Διάσπαση**: Ο ψυχικός μηχανισμός του **clivage**, του **splitting**.

(2.99) Βλέπε **E. Roudinesco** (όπ. παραπ.), καθώς (ίσως) και το αξιοπερίεργο έργο της ίδιας **Pour une politique de la psychanalyse**, Maspero, Paris 1977.

(2.100) Βλέπε το άρθρο μας **Ο Λόγος του Μακρυγιάννη: Ψυχοδυναμική θεώρηση** (όπ. παραπ.) για τη διερεύνηση αυτών των φαινομένων.

(2.101) L.Wittgenstein, **Tractatus logico-philosophicus**, Gallimard, Paris, 1961.

(2.102) Αντί της **ars erotica**, "είναι ο μόνος [πολιτισμός] που ασκεί μια *scientia sexualis*". Βλέπε M. Foucault, **Histoire de la sexualité**, vol. I, **La volonté de savoir**, Gallimard, Paris 1976 (σελ. 77-8).

Ο M.Foucault αντιδιαστέλλει αυτή τη λογική από πολιτισμούς, όπως ο ρωμαϊκός, ο ιαπωνικός, ο κινέζικος, ο ινδικός, ο αραβικός, οι οποίοι καλλιέργησαν μια τέτοια *ευαισθησία στις απολαύσεις* ως **ars erotica**.

Αξίζει ίσως να επισημανθεί εδώ η συνύπαρξη αυτής της **ερωτικής τέχνης** με τις λεγόμενες **πολεμικές τέχνες** και, ευρύτερα, το **πολεμικό ήθος** — μαζί με την ιδιαίτερη πτυχή του, που αντιπροσωπεύει η λεπτεπίλεπτη συστηματικότητα και η σαφώς ηδονική σκληρότητα, που επιδεικνύεται εκεί ως προς την **τέχνη των βασανιστηρίων** και, ευρύτερα, την **τέχνη του θανάτου**. Σύμφωνα μ' ένα κινέζικο γνωμικό, άλλωστε, "*Ο έρωτας είναι όπως ο πόλεμος — δεν δείχνει έλεος*".

Η ίδια συνύπαρξη **τέχνης του έρωτα - τέχνης του πολέμου - τέχνης του θανάτου** ανευρίσκεται και στην ελληνική (υποδειγματικά δε, την αθηναϊκή) αρχαιότητα — όπου, ωστόσο, το στοιχείο του **σαδισμού** και της **σκληρότητας** (εκφάνσεις της ενόρμησης θανάτου) σαφώς μετριάζεται από την **δημοκρατική πολιτεία** και την **ισηγορία** (που απουσιάζουν ριζικά από τις ανατολικές δεσποτείες και εκπίπτουν στην κατακτητική και αυτοκρατορική, ιδιαίτερα, Ρώμη) δηλαδή, από το ότι το **πολεμικό ήθος** τίθεται υπό την δεσπόζουσα του **πολιτικού ήθους** — ενώ, παράλληλα, ο **φόνος του πράγματος** από το **φονικό πράγμα--όπλο** παραχωρεί τη θέση του στον "**φόνου του πράγματος**" με το **πλάσμα του λόγου**, ιδίως δε την **φιλοσοφία** — κατά Πλάτωνα, άλλωστε, "**μελέτη θανάτου**". Χαρακτηριστικά — και συμπτωματικά — η **μονομαχία μεταξύ ομοίων** (π.χ., Κολοσσαίο, σαμουράι), αλλά και η "**ηθική αυτοκτονία**" (π.χ., χαρακίρι), έχουν οριακή μόνο θέση στις (μετά τον Όμηρο, ιδίως) αγορευτικές αναφορές και πρακτικές ρυθμίσεις της κλασσικής ελληνικής αρχαιότητας — σε αντιδιαστολή με τους εν λόγω "**άλλους**" πολιτισμούς. Φαίνεται ότι η **δημηγορία**, η **ρητορική** ως **συμβολική-μεταφορική βία** και η **δικανική αγόρευση** είχαν καταστήσει έκπτωτη την "**κυριολεξία του φόνου**" στο δημοκρατικό περιβάλλον.

(2.103) Βλέπε π.χ. **A. Juranville** (όπ. παραπ., σελ. 306):

"[...] η πράξη, για την οποία ο Lacan λέγει ότι είναι ένα σημαίνον που επαναλαμβάνεται, κι ακόμη ότι είναι η εγκαθίδρυση του υποκειμένου ως τέτοιου (Séminaire XIV). Η **πράξη** είναι το σημαίνον, που παράγει το σημαίνον ως σημαίνον (και κάνει εφικτή την απόλαυση). Πράξη γραφής (ή λόγου) μέσα στην αναλυτική κατάσταση, **ή σεξουαλική πράξη**. Εκεί γίνεται το υποκείμενο. Εκεί αναφαίνεται το νέο." (Η υπογράμμιση, ιδίως η διπλή υπογράμμιση του διαζευκτικού "ή", δική μου — Ν.Σ.)

(2.104) Μέσα στα "παράξενα" της πλατωνικής Πολιτείας, αξιοσημείωτα, από τη σκοπιά που μας ενδιαφέρει εδώ — δηλαδή, της **αποτομής του ενορμηπτικού** — είναι και τα εξής: Στα παιδιά θα λέγονται μόνο εγκεκριμένα παραμύθια: οι ποιητές (Όμηρος, Ησίοδος ...) αποκλείονται γιατί μιλάνε και για πράγματα "μη αγαθά", εκφράζουν φόβο για τον θάνατο και θρηνούν για την απώλεια: περιγράφουν αχαλίνωτη ευτυχία και ευθυμία, γλεντοκόπι και λαγνεία (ακόμη και θεών): το δράμα θα είχε ως πρόσωπα μόνο "καλούς": κλπ.

(2.105) Στην ελληνική γλώσσα, η κατά **Peirce** έννοια του **διερμνεύοντος** εκτίθεται στου U. Eco, **Θεωρία σημειωτικής** (όπ. παραπ., σελ. 113 κ.ε.). Κατά τον Ch.S.Peirce (**Collected Papers 1931-1958**, Harvard Univ. Press), λοιπόν

"Ένα σημείο υποκαθιστά κάτι [...]. Αυτό, το οποίο υποκαθιστά, ονομάζεται **αντικείμενό** του. Αυτό, το οποίο μεταφέρει, **νόημά** του, η ιδέα, την οποία γεννά, **διερμνεύον** του".

Και προσθέτει:

"Το αντικείμενο της αναπαράστασης δεν μπορεί να είναι παρά μια αναπαράσταση, της οποίας η πρώτη αποτελεί **διερμνεύον**".

Σύμφωνα με την άποψη, που υιοθετείται εδώ, **διερμνεύον** μπορεί να θεωρηθεί κάθε **σημειωτικό μόρφωμα**, στο οποίο **παραπέμπει** ένα **σημαίνον**, με την έννοια της μερικής ή ολικής ισοδυναμίας ή της αναγκαίας αναφοράς ή διαμεσολάβησης για την κατασκευή ή αποκατάσταση του **πλέγματος παραπομπών** του εν λόγω σημαίνοντος.

Διευκρινίζεται ότι η λειτουργία κάθε καθορισμένου **τύπου διερμνεύοντος** αναφέρεται αυστηρά σε **καθορισμένο κάθε φορά σημειωτικό σύστημα** — δεν ισχύει "παντού". Π.χ., οι **λέξεις** λειτουργούν ως **διερμνεύον** όλων των σημειωτικών συστημάτων **ως προς το γλωσσικό σύστημα** — όχι όμως και στα πλαίσια του συστήματος των εικαστικών ή κινησιολογικών τεχνών, π.χ., ή της μουσικής, εφόσον φυσικά αυτές οι μορφές δεν απομειούνται σ'ένα "περιεχόμενο" (τί

"θέλουν να πουν"...). Κατά τρόπο μάλιστα εύγλωττο, συμπτωματικό και παράδοξο, οι λέξεις δεν μπορούν να επαρκέσουν ως *διερμνεύουν* στην κορυφαία (και οριακή) λειτουργία της γλώσσας, που είναι η *ποίηση*. Υποδηλώνοντας ίσως, ευρύτερα (και σε συνδυασμό με την ύπαρξη του ασυνείδητου) ότι η αλήθεια υπερβαίνει πάντα κάθε μορφή της αλήθειας και ξεπερνά πάντοτε κάθε *αληθινή μορφή*. Ή, μ'άλλα λόγια, ότι οι μορφοποιήσεις της αλήθειας είναι *οδοί* και *παράθυρα προς* την αλήθεια, *εκδοχές της λαχτάρας* γι'αυτήν — όχι το *σώμα* της.

(2.106) Για την κριτική της "μεταφυσικοθεολογικής" εκδοχής του σημασιολογικού ως "ουσίας" και "παρουσίας", βλέπε **J. Derrida** (όπ. παραπ.).

(2.107) *Biais digital* θα ήταν το γαλλικό αντίστοιχο, *digital fallacy* το αγγλικό.

(2.108) Υπενθυμίζουμε ότι η γλώσσα, ως φαινόμενο, δεν ταυτίζεται με τα διάφορα γλωσσολογικά μοντέλα, τα οποία αναφέρονται σ'αυτήν, επιχειρώντας να εντάξουν τη λογική και τις έννοιες, που αναφέρονται στο φαινόμενο, σε μια ορισμένη θεωρητική και επιστημολογική συνάφεια και λογική τάξη.

(2.109) Η ιδρυτική αυτή αναφορά εκτίθεται στο (εκδοθέν από τους μαθητές του) έργο του F.de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot, 1916.

(2.110) Βλέπε **Claude Hagège** (όπ. παραπ.) για συζήτηση αυτών των θεμάτων.

Η παραδειγματική αναφορά εδώ είναι φυσικά ο **F. de Saussure**, με πιο ακραία εικονογράφηση αυτής της εκδοχής τον **R. Barthes**, ο οποίος αντιστρέφει την σωσυριανή επιστημολογική διευθέτηση και ανακηρύσσει τη γλωσσολογία πρότυπο κάθε σημειολογίας.

Έτσι, ο Saussure διατυπώνει την εκτίμηση ότι "μπορούμε να συλλάβουμε μια επιστήμη που να μελετά τη ζωή των σημείων στο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής. Αυτή θ'αποτελούσε ένα τμήμα της κοινωνικής ψυχολογίας και, συνεπώς, της γενικής ψυχολογίας. Θα την ονομάσουμε σημειολογία (από την ελληνική λέξη σημείο) [...] Η γλωσσολογία αποτελεί ένα μόνο μέρος της σημειολογίας, οι νόμοι, που θ' αποκαλυφθούν από τη σημειολογία θα είναι επομένως εφαρμόσιμοι και στη γλωσσολογία..." (*Cours ...*, όπ. παραπ.).

Για τον Roland Barthes ("*Eléments de sémiologie*", στο *Communications* 4, Paris 1964) η σημειολογία είναι *διαγλωσσολογία*, που εξετάζει όλα τα συστήματα σημείων με αναφορά στους νόμους της γλωσσολογίας.

Για ρητή διατύπωση της γλωσσολογικής εκδοχής για το ασυνείδητο, βλέπε:

- J.Lacan, **Séminaire V, Les formations de l'inconscient** (ανέκδοτο, σελ. 139): *"ίδιον του σημαίνοντος είναι ακριβώς το ότι είναι ασυνεχές"* (δηλαδή γηφιακό — υπογράμμιση δική μου, Ν.Σ.).

- J.Laplanche, J.B.Pontalis, **Vocabulaire ...** (όπ. παραπ.), λήμμα **Symbolique** (σελ. 174-5):

"Όρος εισαχθείς υπό μορφή ουσιαστικού από τον J.Lacan [...]. Το συμβολικό καταδηλώνει την τάξη φαινομένων, με τα οποία ασχολείται η μηχανάληυση καθόσον είναι δομημένα σαν γλώσσα.

[...] [ο όρος αυτός χρησιμοποιείται από τον J.Lacan] για να καταδηλώσει μια δομή, της οποίας τα διακριτά στοιχεία λειτουργούν σαν σημαίνοντα (γλωσσολογικό μοντέλο)..."

- J.Dor (όπ. παραπ.).

(2.111) R.Jakobson, **Essais de linguistique générale**, Minuit, Paris 1963 και **Huit questions de poétique**, Seuil, Paris 1973.

(2.112) Βλέπε σχετικά, για τα ζητήματα αυτά:

- U.Eco (όπ. παραπ., σελ. 37 και, ιδίως, 269 κ.ε.).
- Σ.Δημητρίου, **Λεξικό Όρων Γλωσσολογίας** (τ. 3B, σελ. 115).
- C.Hagège (όπ. παραπ., ιδίως σελ. 211).

(2.113) Ανάγει κανονιστικά: υποβάλλοντας ή επιβάλλοντας **νόρμες και ορισμούς**, που επιφέρουν **"αυτονόητα"** πια ορισμένες **κατηγοριοποιήσεις, συσχετίσεις, αναγωγές, συμπεριλήψεις** και, ιδίως, **αποκλεισμούς** εννοιών και φαινομένων από το υποτιθέμενο **"προφανές"** πεδίο **νομιμότητας και εγκυρότητας** φαινομένων, λόγων και ερωτημάτων.

(2.114) **Λογική**: εδώ, με τη διπλή αναφορά του όρου στη **λογική** και στον **λόγο ως αγόρευση**.

"La langue est pour nous le langage moins la parole", είναι η δεμέλια τοποθέτηση του Saussure (**Cours...**, όπ. παραπ., σελ. 112).

(2.115) Η **εργαλειακότητα**, την οποία συμπαρομαρτεί η εν λόγω εξυπονοούμενη παραδοχή, είναι μια ακόμη εκδήλωση **άρνησης** προς την πλευρά του **ασυνείδητου**, των μηχανισμών του και των **ψυχαναλυτικά εννοούμενων επιπτώσεων του λόγου** στην ψυχική ζωή του υποκειμένου.

(2.116) Η **διανοητική εντιμότητα**, που χαρακτηρίζει το διάθημα του F. de Saussure, δεν αμφισβητείται από τον εντοπισμό των επιπτώσεων που έχει η εκ μέρους του **αγνόηση των σημειωτικών εκφάνσεων** του ασυνείδητου και στο πεδίο της γλώσσας. Άλλωστε, η **"πνευματική κρίση"**, που έζησε ο F. de Saussure ανακαλύπτοντας τα **αναγράμματα**, είναι τεκμήριο αυτής της εντιμότητας — αλλά και του ότι αυτή δεν συνιστά επαρκή προφύλαξη απέναντι σε **παραγνώρισεις**, ειδικά όπου εμπλέκεται το ασυνείδητο.

Για την **σωσυριανή έρευνα** ως προς τα **αναγράμματα** και τις αντιστοιχίες μεταξύ των ήχων στη λατινική και ελληνική ποίηση, *βλέπε*:

- Jean Starobinski, **Les mots sous les mots. Les anagrammes de Ferdinand de Saussure**, Gallimard, Paris, 1971
- A.Green (*όπ. παραπ.*, σελ. 63-64).
- C.Hagège (*όπ. παραπ.*, σελ 259).

(2.117) *Βλέπε* π.χ. **A. Green** (*όπ. παραπ.*).

(2.118) *Βλέπε* **J. Derrida** (*όπ. παραπ.*).

(2.119) **"Ουδέτερο"** με την έννοια που **"λειτουργεί ουδέτερα"** το **μηδέν** στην πρόσδεση ή την αφαίρεση (όχι όμως και στον πολλαπλασιασμό ή τη διαίρεση).

Αυτή η ουδετερότητα, ωστόσο, είναι άλλης τάξης στο επίπεδο του **αποτελέσματος** ($a+0=a-0=a$) απ'ότι στο επίπεδο της **γραφής**, του κόσμου των **μορφών**, του **σημειωτικού φαινομένου** (όπου **"α"** δεν είναι το ίδιο με **"α+0"** ή **"α-0"**).

Αντίστοιχο ολίσθημα φαίνεται να υπεισέρχεται και στην αφετηρική θεμελίωση πολύ πιο σύγχρονων διατυπώσεων της σημειωτικής θεωρίας. Κι αυτό συμβαίνει παρά την ήδη ευρύτερη διάδοση των **θεωριών των επικοινωνιών** (*Σχολή του Palo - Alto* κ.ά.) και την έμφαση που αποδίδεται, στο πλαίσιό τους, στη **διάκριση** μεταξύ **ψυφιακών και αναλογικών σημειωτικών φαινομένων**.

Εμφανεστάτα, αυτή η εμμονή σε μια "αδικαιολόγητη" πλέον παραγνώριση έχει χαρακτήρα **συμπτωματικό** — και εικονογραφεί κάλλιστα τις "παρενέργειες", που συνόδευσαν την **στρουκτουραλιστική πλημμυρίδα**.

Εύγλωττο υπόδειγμα αυτού του διαθήματος, ο τρόπος που χειρίζεται αυτή τη διάσταση (θεωρώντας "ουδέτερη" την αναλογική πτυχή ως προς τις εννοιολογικές του αναπτύξεις — όντως πλουσιότερες και ενδιαφέρουσες) ο U.Eco ("Θεωρία Σημειωτικής", *όπ. παραπ.*). Το αφηρητικό και θεμελιώδες **παράδειγμα**, στο οποίο βασίζει την "εμπειρική τεκμηρίωση" της εννοιολογικής του ανάπτυξης, είναι το αποκαλούμενο "**Υπόδειγμα του Υδατοφράχτη**" (σελ. 63) — δηλαδή μια διάταξη, η οποία επιτρέπει την παρακολούθηση της στάθμης του νερού σε μια λεκάνη απορροής, που κλείνεται από έναν υδατοφράχτη. Η διάταξη αυτή βασίζεται στο ότι "οι δυναμικά απειράριθμες καταστάσεις του νερού μέσα στη λεκάνη απορροής κατατμήθηκαν σε τέσσερες και μόνον "διακριτές" καταστάσεις..." (σελ. 67).

Η ίδια λογική επαναλαμβάνεται (σελ. 127-8) με το φάσμα του ορατού φωτός και την **κατάτμηση**, που μετατρέπει την "πραγματικότητα" του *αδιαφοροποίητου continuum* του μήκους κύματος σε **διακριτές μονάδες (χρώματα)**. Αυτή η "κατάτμηση των σημασιολογικών πεδίων" (σελ. 126) είναι, κατά τον συγγραφέα, στη βάση της σημειωτικής λειτουργίας — η οποία έτσι ορίζεται, ως προς την **αυτονόμη** θεμέλια λογική της, ως **υψιακή στίξη του αναλογικού συνεχούς**.

(2.120) Το **σώμα** δεν ανάγεται σε "κόσμο χωριστό" ή σε απλό εργαλείο έκφρασης της ψυχής. Διαθέτει αυτόνομη, **αυτοτελή σημειωτική**, η οποία αλληλεπιδρά με τους λοιπούς σημειωτικούς (ή μη) αναβαθμούς (ψυχικούς ή μη), **με ή χωρίς διαμεσολάβηση του ψυχικού**. Βλέπε, π.χ., τη σωματική έκφραση των συναισθημάτων, τις ψυχοσωματικές εκδηλώσεις — και τις ρυθμίσεις μέσω ανταλλαγής πληροφορίας στο επίπεδο της εμβρυολογίας, της ομοιοστασίας κτο.

Για συζήτηση των θεμάτων αυτών από τη σκοπιά ενός σημειολόγου, βλέπε U.Eco, **Τα όρια της ερμηνείας**, Γνώση, Αθήνα 1993 — ιδίως το "**Οι συνθήκες της ερμηνείας**" (σελ. 269 κ.ε.). Για συζήτηση συναφών θεμάτων, στο πεδίο της εγκεφαλικής-νοητικής λειτουργίας, **βλέπε P.S.Churchland** (*όπ. παραπ.*).

(2.121) Η "**αποξήρανση της φαντασίας**", που μαρτυρείται σαν "**παρενέργεια**" της χρήσης των σημερινών (υψιακών) Η/Υ, συνδέεται, πιθανότατα, όχι μόνο με την όποια δυσκαμψία του (υψιακού) κώδικα που **χρησιμοποιείται**, αλλά και με τις **επιπτώσεις της απουσίας** του αναλογικού στοιχείου, που **παραλείπεται**.

Βλέπε σχετικά, ως a contrario ένδειξη, τον "**απελευθερωτικό**" αντίτυπο που είχε η εισαγωγή και χρήση του προσφεύγοντος στην **αναλογική λειτουργία "ποντικίου"**.

(2.122) Βλέπε παρακάτω, Κεφάλαιο IV.

(2.123) Βλέπε **J. Derrida** (όπ. παραπ.), καθώς και **U. Eco**, **Θεωρία...** (όπ. παραπ.).

(2.124) Φαινόμενο ακόμη πιο "αξιοσημείωτο" (δηλαδή σαφώς επιδεκτικό ερμηνείας), αν σκεφθούμε ότι αυτή η "ηγεμονική απαίτηση" δεν μπορεί να επικαλεσθεί καμία "φύση των πραγμάτων" — όπως φαίνεται αν αναφερθούμε, π.χ., σε σύγχρονες γλωσσολογικές προσεγγίσεις (όπως του **C.Hagège**, όπ. παραπ.), στις θεωρίες των επικοινωνιών (**G.Bateson**, σχολή **Palo-Alto** κλπ.), στη γενετική ψυχολογία του **J.Piaget** ή στη γενετική γραμματική του **Noam Chomsky**.

(2.125) Βλέπε, σαν εισαγωγική τοποθέτηση της σχετικής συζήτησης:

- **J.Derrida** (όπ. παραπ.).
- **G.Bateson**, **Vers une écologie de l'esprit** (v. 1,2), Paris, Seuil, 1977 — καθώς και συναφή έργα της σχολής του **Palo-Alto** και, γενικότερα, του χώρου της συστημικής προσέγγισης.
- **A.Wilden**, **Système et structure**, Boréal Express, Montréal, 1983.
- Παρακάτω, Ως επίμετρο — Ψυχανάλυση: Ιστορία και επανεφεύρεση.

(2.126) Όπως άλλωστε προέβλεπε και ο αρχικός επιστημολογικός σχεδιασμός του **F. de Saussure**:

Η γλωσσολογία ως περιοχή της σημειολογίας και αυτή "τμήμα της κοινωνικής ψυχολογίας και, συνεπώς, της γενικής ψυχολογίας"

(**Cours de linguistique générale**, Paris, 1916).

Η επιστημολογική αυτή διευθέτηση σαφώς υποδηλώνει ότι το γλωσσικό αποτελεί περιοχή του σημειωτικού και του ψυχολογικού, ενώ δεν προεικάζει κάποια "προνομιακή μορφολογία αναφοράς", πλην των αναγκαίων στοιχείων αντιστοιχίας και συμβατότητας μεταξύ μέρους και όλου.

(2.127) Βλέπε π.χ. σχετικά **A. Green** (όπ. παραπ.), **U. Eco** (όπ. παραπ.), **J. Derrida** (όπ. παραπ.), **A. Wilden** (όπ. παραπ.).

(2.128) Βλέπε αμέσως παρακάτω (II.7).

(2.129) Βλέπε E. Roudinesco, **Histoire ...** (όπ. παραπ.), όπου και εκτενής βιβλιογραφία.

(2.130) Κατά το **Λεξικό** (Δ.Δημητράκου):

Παρασιωπώ : Παρέρχομαι εν σιγή, αποφεύγω να αναφέρω τι, αποσιωπώ. Τηρώ
σιγίν.

Παρασιώπησις : Ρητορικόν σχήμα, καθ' ό τις προς μείζονα εντύπωσιν παρέρχεται τι
εν σιγή. Η εκπτώσις του αρκτικού φωνήεντος λέξεώς τινός
[[ε]ντροπή]. Αποσιώπησις.

(2.131) Βλέπε **A.Green** (όπ. παραπ., σελ. 20).

(2.132) "Αρμονία αφανής φανερός κρείττων", κατά τον **Ηράκλειτο** (απόσπ. 54).

(2.133) **Αγνοούμενη γνώση** είναι ακριβώς το ειδοποιό γνώρισμα της **ασυνείδητης γνώσης** στο πλαίσιο της συγκρότησης του υποκειμένου.

Το στοιχείο αυτό δίνει μια ιδιαίτερη χροιά και, ενδεχομένως, μια χαρακτηριστική ένδειξη ως προς τον τρόπο **παρεισαγωγής του ασυνείδητου** σε μια **διαμάχη μηχαναλυτών** ως προς το **αντικείμενο της μηχανάλυσης**. Υποδηλώνοντας, ίσως, με απροσδόκητο κάπως τρόπο, τα όρια κάθε **λόγου περί του ασυνείδητου** — ιδίως όταν αυτός διατυπώνεται στο **λεκτικό περιβάλλον**.

(2.134) Για τη διαμάχη αυτή, **βλέπε E. Roudinesco** (όπ. παραπ.), καθώς και τον απόηχό της στην πρόσφατη παρέμβαση του J. Derrida, **Pour l'amour de Lacan** (στο **Lacan avec les philosophes**, Albin Michel, Paris 1991).

Για την περί το **γράμμα** λακανική περιπλάνηση, **βλέπε** επίσης **A.Juranville** (όπ. παραπ., ιδίως σελ. 285-6).

(2.135) Αν "η **κουκουβάγια της σοφίας** βγαίνει πάντα αφού **βραδυάσει**", τότε σίγουρα τώρα η ώρα είναι πια περασμένη — μπορούμε ν'ανοίξουμε μάτια και φτερά. Η **ιστορία** επιτρέπει πια να προσεγγίσουμε το τότε "**αδιανόητο**" με όρους "**προβληματικού**"...

(2.136) "**Κατά τον ορισμό του στα πλαίσια της μηχανάλυσης, το σημαίνον ενεργεί κατά πρώτο λόγο χωριστά από τη σημασία του**" (J.Lacan, **La science et la vérité, Ecrits**, Seuil 1966).

Το "καθαρό σημαίνον", σαν τέτοιο, *δεν είναι γλωσσολογική έννοια*. Βλέπε π.χ. **O. Ducrot, T. Todorov** (όπ. παραπ., σελ. 132):

"Ένα σημαίνον χωρίς σημαινόμομο είναι απλά ένα αντικείμενο, **υπάρχει** αλλά **δεν σημαίνει**. Ένα σημαίνον χωρίς σημαινόμομο είναι το *άρρητο*, το *αδιανόητο*, το ίδιο το *ανύπαρκτο*".

Εννοείται ότι αυτός ο **γλωσσολογικά** άμομος ορισμός, αρθρωμένος στην **συνειδητοκεντρική γλώσσα και γλωσσολογία**, δεν εμποδίζει το **ασυνείδητο** να υπάρχει ακριβώς ως "**αδιανόητο**" (από την οπτική γωνία του συνειδητού) — και, ειδικότερα, ως "**αντικείμενο που παραπέμπει**", άρα σημαίνει (**παράσταση πράγματος** ως **ενορμητικά** **επισεσημασμένο** ίχνο). Αυτό το "**αδιανόητο αντικείμενο που σημαίνει**" συγκροτεί και το **αντικείμενο-αίτιο** της επιθυμίας.

(2.137) Βλέπε τη σχετική **σωσυριανή** επιστημολογική σκιαγραμία, στη σημείωση (2.126).

Είναι προφανές ότι στους **δυνητικούς όρους**, στις **προϋποθέσεις** αυτής της επιστημολογίας συμπεριλαμβάνεται και μια "**αυτονόητη ψυχολογία**" (την οποία, βεβαίως, δεν είμαστε υποχρεωμένοι να μην την προσεγγίσουμε κριτικά...).

Η **σωσυριανή** γλωσσολογία δεν αποτελεί, εξ άλλου, τη **μόνη εκδοχή** της γλωσσολογίας. Αν θα θέλαμε ν'αναζητήσουμε κάποιες **κοινές διαδρομές προβληματικής** ή κάποια **κοινή αίσθηση των πραγμάτων** μεταξύ του εδώ εκτιθέμενου επιχειρήματος και των άλλων γλωσσολογικών θεωριών, ίσως θα ήταν πρόσφορη η σύγκριση με την **γενετική-μετασχηματιστική γραμματική** του **Noam Chomsky** — με **πιθανές αναλογίες**, ως προς το βασικό της σχήμα (βλέπε **Aspects of the theory of syntax**, MIT Press, 1976, σελ. 135-6) :

- Παραστάσεις πραγμάτων - Λεξικό
- Πρωτογενής διαδικασία - Νόμοι φραστικής δομής
- Ασυνείδητη φαντασίωση - Βαθιά δομή της πρότασης
- Μηχανισμοί άμυνας και δευτερογενής διαδικασία - Κανόνες μετασχηματισμού και επαναγραφής
- Φαντασίωση Προσυνειδητού/Συνειδητού και/ή φραστική ή άλλη έκφραση - Επιφανειακή δομή της πρότασης

Μη όντας σε θέση να διακρίνουμε την όποια υπεροχή αυτής της "**συγκριτικής** (και όχι παραδειγματικής) **αναφοράς στη γλωσσολογία**" έναντι της **θετικής προσέγγισης της ιδιαιτερότητας του ασυνείδητου**, που επιχειρούμε εδώ, δεν κρίνουμε αναγκαία την ανάπτυξη αυτών των **αναλογιών** — ίσως και λόγω της όλης συνάφειας, που χαρακτηρίζεται

από την αυστηρή κριτική θεώρηση της παραδειγματικής αυτής αναφοράς, ιδίως μέσω της προσφυγής σε **αναλογίες**. Κι αυτό, παρά το ότι κάτι τέτοιο, αν μη τι άλλο, θα **σχετικοποιούσε**, τουλάχιστον, τον *“απόλυτο”* και *“προφανή”* τρόπο, με τον οποίο η **έκθεση της σωσυριανής γλωσσολογίας** θεωρείται ως **αναγκαία και αυτονόητη** μαζί *“εισαγωγή στην γυχανάλυση”*.

[Ως προς την *ελληνική απόδοση* των όρων, που προτείνει ο **N.Chomsky**, προσφεύγουμε στο **Λεξικό Όρων Γλωσσολογίας**, τ.3Α και Β, του **Σωτ. Δημητρίου** (Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1983)].

(2.138) Όπως σημειώνει (χαιρέκακα μάλλον) ο **A. Green** (*όπ. παραπ.*, σελ. 63).

(2.139) Θα μπορούσαμε ίσως να σκεφτούμε ότι αυτή η **οριακή θέση του Λακάν** — και ο συνακόλουθος **διχασμός του λόγου του** — εκφράστηκε **συμπτωματικά** σ’ αυτό το **“σαν”**, που και υποδήλωνε και απέκρυπτε την οριακή αυτή δυναμική. Λειτουργούσε δηλαδή ταυτόχρονα και σαν καινοτομία και σαν σαγηνευτική παρεμπόδιση για μία ριζικότερη θεώρηση του ασυνείδητου. Και επέτρεπε να *“καταπνιγεί”* η λακανική *“γυχαναλυτική εξέγερση”* κάτω από το βάρος της **γυφιακής διαστρέβλωσης**, που οδηγεί σε διατυπώσεις, όπως *“ίδιον του σημαίνοντος είναι ακριβώς το ότι είναι ασυνεχές”* (δηλαδή **γυφιακό - Ν.Σ.**) (Σεμινάριο V, **Les formations de l'inconscient**, σελ. 139). Ή σε **“δεσμοποιές διατυπώσεις”**, όπως στο **Λεξικό της Ψυχανάλυσης** (*όπ. παραπ.*), στο λήμμα **Συμβολικό**:

“Όρος εισαχθείς (υπό μορφή ουσιαστικού) από τον J.Lacan [...]. Το συμβολικό καταδηλώνει την τάξη φαινομένων, με τα οποία ασχολείται η γυχανάλυση καθόσον είναι δομημένα σαν γλώσσα.

[...] ο όρος χρησιμοποιείται από τον J.Lacan [...]:

α) Για να καταδηλώσει μια **δομή**, της οποίας το **διακριτά στοιχεία** λειτουργούν σαν σημαίνοντα (γλωσσολογικό μοντέλο) ή, γενικότερα, την τάξη (registre), στην οποία ανήκουν τέτοιες δομές (η συμβολική τάξη)”.

Οι **δεσμοποιές διατυπώσεις** αυτές αναπαράγονται κατοπινά, *“φυσικά τω τρόπω”* και *χωρίς διερώτηση*, ως **αυτονόητες** και **νομιμοποιούσες** (περισσότερο κι από *νομιμοποιηθείσες* : Η **ιστορική** διάσταση μιας τέτοιας χειρονομίας αφήνει *“κενό”* χώρο, όπου μπορεί να εισχωρήσει ο *δαίμονας της κριτικής*) τον υπό **γυφιακή δεσπόζουσα** **περί ασυνείδητου λόγο** (βλέπε, π.χ., **J.Dor**, *όπ. παραπ.*, σελ. 195 κ.ά.).

(2.140) Με τον όρο **γλωσσολογιστερίες** αποδίδω τον λακανικό νεολογισμό **linguisteries**. Αντίστοιχα, **γλωγγλώσσα** για το λακανικό **lalangue**.

(2.141) Για τις περίπλοκες αυτές σχέσεις και ιστορίες, *βλέπε* και την προσωπική μαρτυρία του **A. Green** (*όπ. παραπ.*), ιδίως δε την εξιστόρηση της **E. Roudinesco** (*όπ. παραπ.*)

(2.142) *Βλέπε* **A. Green** (*όπ. παραπ.*, π.χ. σελ. 60, 63).

(2.143) *Όπ. παραπ.*, σελ. 60.

Παρόμοιες απορίες και παραδοχές οδήγησαν τον **Christian Metz**, μαθητή του R.Barthes, στο παράδοξο συμπέρασμα ότι ο κινηματογράφος είναι όντως μια γλώσσα, αλλά μια γλώσσα χωρίς κώδικα (*χωρίς γλώσσα* — κατά την ορολογία του Saussure). *Βλέπε* **Essais sur la signification au cinéma**, Klincksieck, Paris 1968, καθώς και **Langage et cinéma**, Larousse, Paris 1970 — όπως και P.Woolen, **Η σημειολογία του κινηματογράφου**, Κάλβος, Αθήνα 1973.

(2.144) Στο κεφάλαιο, που προσφυώς επιγράφεται **Ψυχαναλυτική άποψη ως προς τη γλώσσα των γλωσσολόγων**, ο A. Green (*όπ. παραπ.*, σελ. 75) διατυπώνει ρητά το καίριο ερώτημα:

“Μένει να μάθουμε ωστόσο — και η απάντηση είναι κάθε άλλο παρά προφανής — **αν και το ασυνείδητο αποτελείται από σημεία** και αν η ιδιαιτερότητά του δε συνίσταται στο ότι αποτελείται από παραστάσεις [...] **ριζικά εκτός του πεδίου των σημείων**” (*υπογράμμιση δική μου, Ν.Σ.*)

Η απάντηση που προτείνει είναι (όπως και οι όροι διατύπωσης του ζητήματος), βεβαίως, δέσμια του *θεμελιώδους εννοιολογικού κενού* της προσέγγισής του (αγνοεί την έννοια του *αναλογικού* σημειωτικού φαινομένου). Όμως το ερώτημα είναι πρόσφορα επισεσημασμένο.

(2.145) *Βλέπε* A. Green (*όπ. παραπ.*)

Ρητή διατύπωση του αναγκαίου **δυϊσμού**, στη σελ. 169:

“[...] το σύστημα **R** (*από την représentation, δηλαδή την εγκαθίδρυση αναπαραστατικότητας*) εμπεριέχει την ίδια διχοτομία όπως και το σύστημα **S** (*από την signification, δηλαδή την σήμανση-σημειοπλασία*): (ανα)παριστών-(ανα)παριστώμενο (του Ics) (*Ics: από το inconscient, το ασυνείδητο — διευκρίνηση Ν.Σ.*). Απαιτούνται, όπως και στο σύστημα **S**, δύο παραστάσεις, προκειμένου να εγκαθιδρυθεί νόημα που να ναι **σχέση παραστάσεων.**”

Το "σχήμα 12" (σελ. 171) δείχνει την κατοπτρική ταυτοσημία μεταξύ της **δυϊκής δομής του σημείου** (*σημαίνον / σημαινόμενο*) και της **δομής της ασυνείδητης παράστασης** (*ανα-παριστών / ανα-παριστώμενο*).

Το "σχήμα 13" (σελ. 174) προσθέτει τη διευκρίνιση ότι τα συστήματα **S** και **R**:

- έχουν την ίδια **δυϊκή δομή**, κατά το *υπόδειγμα του σημείου*
- δεν επηρεάζονται, ως προς αυτό, από το ότι το **S** ανήκει στο **συνειδητό** και στη **δευτερογενή διαδικασία** ("σκηνή του λόγου"), ενώ το **R** ανήκει στο **ασυνείδητο** και στην **πρωτογενή διαδικασία** ("σκηνή της ανα-παράστασης").

Το "σχήμα 14" (σελ. 181) δείχνει τη λογική απόληξη των προηγουμένων, δηλαδή τον **ατέρμονα διχασμό σε "ανα-παριστών / ανα-παριστώμενο"**. Η εν λόγω δυάδα αντιπροσωπεύει ένα "**τρόπισμα**" (module), το σχήμα εικονογραφεί μια "πενταόροφη" κατασκευή, αποτελούμενη από τρία "τροπίσματα" ...

Το **αχανώς ατέρμον** αυτό υπόδειγμα αναπαράγει, ανεπαισθήτως (;), στον 20ό αιώνα, "**λύσεις**" κατά το υπόδειγμα των "**επίκυκλων**" του **Πτολεμαίου** (βλέπε σημ. 2.146).

(2.146) Οι παρατηρούμενες κινήσεις των άστρων "**απέκλιναν**" από την πρωταρχική παραδοχή του **Πτολεμαίου** — ότι αυτές οι κινήσεις **ώφειλαν** να είναι **κυκλικές**.

Η "**λύση**", που υιοθετείται στην **Αλμαγέστη**, είναι απλή και "**προφανής**", στην τόλμη της απλοϊκότητάς της:

Σύμφωνα με το αριστοτελικό "**σώζειν το φαινόμενον**", ο Πτολεμαίος προσπαθεί να συνταιριάζει την **παρατήρηση** με το (συνδεόμενο με μεταφυσικές πεποιθήσεις) "**εκτός συζήτησης**" **επιστημολογικό του παράδειγμα**. Για το σκοπό αυτό, ο Πτολεμαίος εισήγαγε "**διορθωτικές**" κυκλικές υπο-τροχιές, με κέντρο τον βασικό — "**ιδεώδη**" — **φέροντα κύκλο**. Αν αυτοί οι **επίκυκλοι** ("**πρώτου βαθμού**") δεν επαρκούσαν, θα μπορούσαν "**διορθωτικά**" να προστεθούν ορισμένοι ακόμη **επίκυκλοι** ("**δευτέρου βαθμού**"), με κέντρο τους **επίκυκλους "πρώτου βαθμού"**. Αν δε κι αυτοί δεν επαρκούσαν, τίποτε δεν απαγορεύει, σύμφωνα με τις θεμέλιες παραδοχές του παραδείγματος, να **επιπροστίθεται ακόμη μια φορά το ίδιο** — **επίκυκλοι " τρίτου βαθμού "** κ.ο.κ.... (Ο Πτολεμαίος απέφυγε αυτές τις ακρότητες, όχι όμως και οι Άραβες, ιδίως, επίγονοί του).

Ίσως αξίζει να συμπεράνουμε ότι αυτή η ιδιότυπη "**ομοιοπαθητική θεραπεία**" (αυξανόμενες δόσεις από το ίδιο, με αρχική δόση "**θεραπείας**" μικρότερη από τη δόση - "**ασθένεια**") δεν είναι πάντοτε η καταλληλότερη σε ζητήματα ούτε αστρονομίας, ούτε και επιστημολογίας.

(2.147) Συμπτωματικά, ο **A. Green** κλείνει το κείμενό του (σελ. 250) επικαλούμενος τον "σκοτεινό" **Ηράκλειτο** και την **ατέρμονη προοπτική** ενός αφορισμού του:

"Δεν θα εύρισκες πέρας στην γυχή, ακόμη κι αν ταξίδευες
σε όλους τους δρόμους (τόσο βαθύ λόγο έχει)"

(*Νεοελληνική απόδοση δική μου, από την γαλλική μετάφραση του
C. Ramnoux, στην οποία προσφεύγει ο A. Green.*)

Το κείμενο του Ηράκλειτου έχει ως εξής:

Ψυχής πείρατα ιών ουκ αν εξεύροιο, πάσαν επιπορευόμενος οδόν'
ούτω βαθύν λόγον έχει (*απόσπασμα 45*).

Η νεοελληνική απόδοση της Πόλυς Γκέκα (στην έκδοση του Jean Brun, **Ηράκλειτος**, Πλέθρον 1987) είναι:

Τα πέρατα της γυχής δε θα βρεις προχωρώντας, όσο μακριά
κι αν σε φέρει ο δρόμος σου· τόσο βαθύ λόγο περιέχει.

Το σχόλιο του J. Brun (*σημ. 6, σελ. 129*) είναι σχετικό με την **ορφική** προέλευση της ιδέας αυτής, με τον σωκρατικό **δαίμονα** και, ιδίως, με το ότι "*φαίνεται πως βρισκόμαστε εδώ μπροστά στην ιδέα ότι η γυχή ξεπερνά το εγώ εκείνου που την αναζητά*" — κάτι που φαίνεται να ζαναβρίσκει ο Πασκάλ, όταν λέει ότι "*ο άνθρωπος ξεπερνά τον άνθρωπο*".

(2.148) Η "**κοινή μοίρα**" **J. Lacan** και **A. Green**, ως προς την επιστημολογική τους **απορία**, αναπαράγει σε μεγάλο βαθμό αντίστοιχη παλαιότερη διαμάχη — μεταξύ **J. Lacan** και **J. Laplanche**, αυτή τη φορά. Με αφετηρία την κοινή παραδοχή μιας **στοιχειώδους ασυνείδητης αλύσου από φωνήματα**, είναι αδύνατον να διατυπώσουν επαρκώς το **κοινό τους δίλημμα** — που έχει τις ρίζες του ακριβώς σ'αυτή την **κοινή γυφιακή παραδοχή**. Αν και ο J. Laplanche επιμένει στη μη-λεκτική υπόσταση των ασυνείδητων στοιχείων, η συζήτηση-αντιδικία καταλήγει στο (αυτοαναφορικό) **παράδοξο της κρίσης του ζητήματος από τον ένα διάδικο**. Για μια γλαφυρή περιγραφή των βασικών πτυχών της αντιδικίας αυτής, βλέπε **A. Lemaire** (*όπ. παραπ.*, όπου και σχετική βιβλιογραφία).

(2.149) Τηρουμένων των **αναλογιών** και μη υπερβαίνοντας κάποια όρια, η **απόπειρα** ίασης αυτή ίσως φαίνεται να επιχειρεί το σκοπούμενο *όπως* το **παραλήρημα**, ως προς την γύχωση. Δηλαδή,

πλάθοντας μια "νεο-πραγματικότητα", όπου ό,τι περίσσευε έχει αφαιρεθεί και ό,τι έλειπε συμπληρώθηκε ταφιασμένα ...

Δεν είναι ίσως περιττό εδώ να διευκρινισθεί ότι το "όπως" δε σημαίνει **αναγωγή** των όποιων **αγορευτικών πλασμάτων** (*fictions discursives*), που ανακύπτουν στον λόγο των J.Lacan και A.Green, στο φαινόμενο του παραληρήματος. Απλώς υποδηλώνει ότι η **αναλογία**, η **όποια αναλογία, δεν επαρκεί ποτέ για μια τέτοια** (ή αντίστοιχη άλλη ...) **αναγωγή**.

Σαν συμπτωματική εκδήλωση ως προς την αίσθηση του **υψιακού αδιεξόδου**, πρόσφατα, ο **G. Rosolato** (*Éléments de l'interprétation*, Gallimard, Paris 1985) επιχείρησε να χρησιμοποιήσει την διάκριση μεταξύ "**υψιακής γλώσσας**" και "**αναλογικής αναπαράστασης**" — σύμφωνα με την ορολογία που υιοθετείται. Όμως το διάβημά του δεν χαρακτηρίζεται από την απαιτούμενη αυστηρότητα ταυτόχρονα και τόλμη, ενώ εννοιολογικά είναι δέσμιο μιας αντίληψης, που αναφέρεται σε "**αναλογικές αναπαραστάσεις**" (στοιχεία), όχι όμως και σε **αναλογικό κώδικα** ("γλώσσα").

Ακριβέστερα, ο συγγραφέας αυτός τείνει, με έκδηλη ασάφεια, να εγγράφει την **αναλογική διάσταση** μόνο στο επίπεδο της **επικοινωνίας**, των **λεγομένων** και του **μηνύματος** (σελ. 29), και όχι στο επίπεδο του **κώδικα**, της **γλώσσας** και της **διατύπωσης**. Θεωρεί τα ασυνειδήτα **στοιχεία** ("εικόνες") ως **σημεία** (σελ. 30) (κι όχι ως **καθαρά σημαίνοντα**). Τα συστατικά του ασυνειδήτου είναι στοιχειώδη (σελ. 30) (**διακριτά**) και "**συνδυαζόμενα με άλλα**" (σελ. 30) παράγουν **εικόνες**, **παραστάσεις**. Κι αυτό παρά την ρητή απόρριψη κάθε ιδέας για "**διπλή άρθρωση**" (σελ. 31).

Παρά την κριτική του στάση, λοιπόν, η οποία εδράζεται και στην θεωρητική διερεύνηση και στον διάλογο με άλλους κλάδους και στην μηχαναλυτική εμπειρία, το διάβημα του Rosolato παραμένει κατά μεγάλο μέρος δέσμιο ενός υψιακόμορφου μοντέλου και της συνακόλουθης **υψιακής - γλωσσολογικής διαστρέβλωσης**.

(2.150) Τουλάχιστον μέχρι σήμερα — δηλαδή, εν αναμονή των εξελίξεων, ραγδαίων όντως, στο πεδίο της **τεχνητής νοημοσύνης**...

(2.151) Με την διαδικασία της **deductio**.

(2.152) Ως προς το πόσο είναι **θεμιτό** αυτό το διάβημα, που φιλοδοξεί όχι να **αναιρέσει** την εγγραφή του στο μηχαναλυτικό πεδίο, αλλά να **διευρύνει τα όρια του μηχαναλυτικού**, επικαλούμαστε δύο μαρτυρίες του ίδιου του ιδρυτή της μηχανάλυσης:

- α. Ο όρος **μεταψυχολογία**, ο οποίος υποδηλώνει *“τις θεωρητικές υποθέσεις, που μπορούν να δεμελιώσουν ένα ψυχαναλυτικό σύστημα”* (Μεταψυχολογικό συμπλήρωμα στη θεωρία του ονείρου, 1915), κατασκευάζεται από τον Φρόυντ προκειμένου να προσδιοριστεί η πρωτοτυπία του διαθήματός του. Η οποία έγκειται στην απόπειρα διατύπωσης μιας **ψυχολογίας** *“...που να οδηγεί πέραν της συνείδησης”* (Επιστολή στον Fliess, 10-3-98) — υπερβαίνοντας έτσι τις κλασσικές **ψυχολογίες της συνείδησης**.
- β. Στο τέλος του **Κεφαλαίου VI του Πέραν της αρχής της ηδονής** (1920), ο Φρόυντ δεν διστάζει να τοποθετήσει τις ελπίδες του σε μια *παράδοξη προσδοκία* — ότι δηλαδή η **μη-ψυχαναλυτική επιστήμη της βιολογίας**, με τις *“απεριόριστες δυνατότητές της”*, θα προσφέρει σε μερικές δεκαετίες τις πιο απροσδόκητες **απαντήσεις** στα προβλήματα, που θέτει η ψυχανάλυση (ίσως, μάλιστα, απαντήσεις *“που θα σωριάσουν σ’ερείπια το τεχνητό οικοδόμημα των υποθέσεών μας”*).

Μια συγκαιρινή μας μαρτυρία, τώρα:

“Εφόσον μιλάμε για επιστημονική θεωρία, η ψυχανάλυση δεν διεκδικεί δάφνες μιας εξ αποκαλύψεως αλήθειας, με καθολική και παντοτινή ισχύ. Επανελημμένα το έχει τονίσει ο Φρόυντ ότι *“για να καταξιωθεί η ψυχανάλυση θα πρέπει”*, όπως ισχύει και για κάθε άλλη επιστημονική θεωρία, *“κάποια μέρα να καταργηθεί από μια άλλη, καλύτερή της θεωρία”*.”

(Θ.Τζαβάρας, **Η ψυχανάλυση και εμείς**,
“Ελευθεροτυπία”, 26-7-93)

Έτσι λοιπόν, ο όρος **μεταψυχαναλυτικός** καλό είναι να εκληφθεί όπως αρμόζει — ως **συνηγορία υπέρ της ψυχανάλυσης**, ως ενεργητική αναζήτηση των όρων βιωσιμότητας και ανάπτυξής της στο ήδη υπάρχον και, κυρίως, στο αναδυόμενο **νέο επιστημολογικό τοπίο και περιβάλλον** του 21ου αιώνα.

(2.153) **“Η διεπιστημονικότητα ως επαναπροσδιορισμός των συναφειών”** ήταν ο τίτλος — και η θέση — της ανακοίνωσής μας στο **Σεμινάριο για τη Διεπιστημονικότητα**, που έγινε στην **Υγειονομική Σχολή Αθηνών** (30 Μαΐου 1987).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

(3.1) Παραπέμπει και σε όρους του αρχαίου δράματος. Κατά το **Λεξικό (Δ.Δημητράκου)** :

Παράβαση : μέρος της αττικής τραγωδίας, στο οποίο πρωταγωνιστεί ο χορός, απευθυνόμενος στο κοινό για να εκφράσει γνώμες του ποιητή σχετικά με τα δρώμενα ή με οποιοδήποτε θέμα.

(3.2) *Βλέπε* **Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse** (1953), στα **Ecrits** (όπ. παραπ.).

(3.3) *Βλέπε* Σφρόϋντ, **Το Εγώ Και Το Αυτό**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

(4.1) Τόπος εδώ υποδηλώνει — μέσω της διερμνευτικής παραπομπής και στη μεταφορά του “γεωμετρικού τόπου” — ένα ψυχικό (υπο)σύστημα, ως σύνολο στοιχείων που χαρακτηρίζονται από ένα κοινό προσδιορισμό και απαρτώνονται λειτουργικά ως σύνολο διεπόμενο από κανόνες. Πρόκειται σαφώς για συγκρότηση με όρους συστήματος — ακριβέστερα δε, *υποσυστήματος* του όλου ψυχικού συστήματος.

Αν θα θέλαμε να αποδόσουμε μεταφορικά-πλαστικά την έννοια αυτή, θα λέγαμε ότι το *ασυνείδητο* είναι οι *αλβανοί της ψυχής*. Πρόκειται για μεταφορά, *μυθική*, ως προς τους όρους της, η οποία ωστόσο όχι μόνο *εικονογραφεί* μια δύσβατη έννοια, αλλά και, ίσως, ερμηνεύει κάπως την συμβολή της ψυχής στην κατασκευή ενός σύγχρονου μύθου.

Οι *αλβανοί*, λοιπόν (όπως και τα *πράγματα του ασυνείδητου*)

- είναι *παράνομοι*, χωρίς *άδεια παραμονής* και *κυκλοφορίας* στην επικράτεια
- είναι *ξένοι μεταξύ μας*
- με *ξένες γλώσσες* και *ανοίκειους τρόπους*
- *σημαδεμένοι από την ιστορία* (του καθενός, της χώρας τους, της περιοχής...), κυκλοφορώντας σαν να'ναι “*θραυσματικά ίχνη*” πολύτροπων τραυματισμών.
- εμφανίζονται *βίαιοι, άγριοι, γεμάτοι πάθη*
- βρίσκονται *διάσπαρτοι*, αλλά συγκροτούν “*ένα σώμα*”
- δεν έχουν *πρόσωπο, όψη ή όνομα*
- έχουν *υπόσταση* και *επιπτώσεις*
- *εντοπίζονται* μόνον όταν διαταράσσουν, όταν ανησυχούν, όταν αναζητούνται ή όταν ξεσπούν (“*ταραχοποιοί*”, “*εγκληματίες*”)
- *όλο διώχνονται κι όλο ξανάρχονται*
- εκφράζουν την (αποσιωπούμενη) *βαθύτερη αλήθεια του συστήματος* (εκμετάλλευση, υποκρισία, βία, πλασματικότητα...)

(4.2) Τα *συμβαίνοντα*, τα *τεκταινόμενα* στο ασυνείδητο συνέλκουν συστατικά μια *ενορμητική ενεργοποίηση* πραγμάτων και διαδικασιών, που κινητοποιεί το υποκείμενο *ψυχή τε και σώματι*. Μ' αυτή την έννοια, *τα σπουδαία του υποκειμενικού δράματος* στο ασυνείδητο *όντως δρῶνται* — με τη σημασία, που προσδίδει ο αριστοτελικός ορισμός της τραγωδίας στον προσδιορισμό “*δρώντων και ου δι'απαγγελίας*”.

“Η μετατροπή της παράστασης σε γευδαίσθηση δεν είναι το μόνο σημείο, όπου το όνειρο διαφέρει από μια αντίστοιχη σκέψη της εγρήγορης. Το όνειρο

διαμορφώνει απ' αυτές τις εικόνες μια σκηνή, παρασταίνει τα πράγματα σαν **δρώμενα**, δραματοποιεί μια ιδέα [...]"

(Η ερμηνεία των ονείρων,
Κεφάλαιο Ι.Ε)

Παρεκβατικά, υποσημειώνεται εδώ ότι πάντα έχει ενδιαφέρον (και νόημα, ίσως) η σύγκριση της *σκηνικότητας*, *δραματικότητας* και *λειτουργικότητας*, που χαρακτηρίζουν την **τραγωδία**, από τη μια, την **ασυνείδητη μορφοπραξία**, από την άλλη.

- (4.3) Η χωρική - μηχανική - οργανισμική συμπαράδλωση της φρουδικής ορολογίας ("γυχικό όργανο", "γυχική συσκευή") ως εκληφθεί ως **μεταφορική** απόδοση έμφασης στη **συστηματική υφή** και, ιδίως, στον **λειτουργικό καθορισμό** της έννοιας — και όχι ως **κυριολεξία**, ως αναφορά σε "χωρική" οντότητα.

Βλέπε σχετικά τις **Μελέτες για την υστερία** (III. 5), καθώς και τις **Νέες διαλέξεις για την γυχανάλυση** ("Ανατομία της γυχικής προσωπικότητας").

Σχετική συζήτηση βρίσκεται και στο έργο του D.Anzieu, **Le penser**, Dunod, Paris 1994 (σελ. 12-13 κ.α.), όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά: "Επειδή είναι ταυτόχρονα γυχικό και σωματικό, το Εγώ μεταθέτει στο πνεύμα τις χωρο-χρονικές διαστάσεις του σώματος" (Πρόταση 2), καθώς και ότι "Το πνεύμα έχει την τάση να συλλαμβάνει τον εαυτό του ως συσκευή ανάλογη με το ζωντανό σώμα και την οργάνωσή του" (Πρόταση 3).

- (4.4) Το **απωδημένο** συνιστά ένα **υπόδειγμα**, βασικό μοντέλο των ασυνείδητων "περιχομένων". Στα οποία όμως συμπεριλαμβάνεται και το **μη απωδημένο** ασυνείδητο — δηλαδή, εκπρόσωποι της ενόρμησης, οι οποίοι **ουδέποτε** έφτασαν μέχρι το συνειδητό (βλέπε σχετικά **Νέες διαλέξεις, όπ. παραπ.**). Το **Αυτό**, "ο **ενορμητικός πόλος της προσωπικότητας**", χαρακτηρίζεται συστατικά από την απαρτίωση σ' αυτό τέτοιων ("ουδέποτε συνειδητών") στοιχείων (στο ίδιο).

- (4.5) Βλέπε "Το ασυνείδητο" στα **Δοκίμια μεταγυχολογίας**, καθώς και τις **Νέες διαλέξεις ...** (όπ. παραπ.).

- (4.6) Βλέπε **Η ερμηνεία των ονείρων**, ιδίως Κεφάλαιο VI.

- (4.7) Η πρωτογενής διαδικασία **διακρίνεται** και **διαφέρει** από την **δευτερογενή διαδικασία** — δηλαδή από τον τρόπο λειτουργίας του υπό λεκτική δεσπόζουσα συμπλέγματος προσυνειδητού-συνειδητού.

Οι όροι **πρωτογενής** και **δευτερογενής** διαδικασία είναι μια πιθανή απόδοση των φρούδικών όρων και εννοιών **Primaervorgang** και **Sekundaervorgang**. Άλλη, ευρύτερη ως προς τις εξυπονοούμενες αναφορές της (και στην **ιστορία** και στη **δομή**), θα ήταν η απόδοση **πρωτοταγής** και **δευτεροταγής** διαδικασία.

Η απόδοση αυτών των όρων με τον προσδιορισμό “-γενής” είναι πιο σύμφωνη με τις εξυπονοούμενες επιστημολογικές αναφορές του Φρόυντ, όπως εκφράζονται και στο **Σχεδιάσμα μιας επιστημονικής ψυχολογίας** (1895) — όπου μάλιστα η πρωτογενής διαδικασία χαρακτηρίζεται “**πλήρης**” (**voll**, χωρίς διάκενα) — και κατοπινά (*βλέπε* π.χ. **Το Εγώ και το Αυτό**), δηλαδή με μια διάσταση **ιστορικο-γενετική** (το **Εγώ** προκύπτει ως προοδευτική διαφοροποίηση **Αυτού**).

Βλέπε σχετική συζήτηση και στο **Λεξικό της Ψυχανάλυσης** των J. Laplanche και J. - B. Pontalis (*όπ. παραπ.*).

Κατά το **Λεξικό** (*Δ. Δημητράκου*) :

Πρωτογενής: πρωτότοκος, πρωτογέννητος - πανάρχαιος, παλαιότατος - ο μη εξελιχθείς εις πολιτισμόν, πρωτόγονος - (συνεκδ.) αρχέγονος, αρχικός - ο εν αγρία καταστάσει διατελών - (*αλλά και*) ο πρώτος το γένος, ευγενής.

Το **Λεξικό Φυτράκη** προσθέτει και την πιο σύγχρονη απόχρωση “ο ευρισκόμενος στο πρώτο στάδιο μιας εξελικτικής διαδικασίας: *πρωτογενής παραγωγή*”.

(4.8) **Λογική λειτουργία**: εδώ, λειτουργία και *λογική* και *αγορευτική*.

(4.9) Εκτός κι αν **υποκρίνεται ότι αρνείται** — οπότε βεβαίως παίζει με την **άρνηση**, που παιχνιδίζει στο κάτοπτρο και στο παιχνίδι του βλέμματος, ως **πολλαπλότητα** και **ενδεχόμενη άρνηση** της άρνησης (ως *δέλεαρ* για την *φαντασίωση*, επιπλέον).

Βλέπε σχετικά και την “*κατηγοριοποίηση*” των γυναικών στη **Λέσχη** του **Σ.Τσίρκα**.

Ως προς την **αναλογική εκφορά** της άρνησης, *βλέπε* **G.Bateson** και **A.Wilden** (*όπ. παραπ.*).

(4.10) *Βλέπε* **A.Martinet** (*όπ. παραπ.*).

(4.11) Ο **R. Jakobson** (ακολουθώντας τον Jespersen, 1924) ονομάζει **shifters** (γαλλικά *embrayeurs*) αυτά που αναφέρονται επίσης ως **δεικτικά** (βλέπε Ο. Ducrot, T. Todorov, **Dictionnaire...**, όπ. παραπ., σελ. 323) ή **διαδεικτικά** (Σ. Δημητρίου, **Λεξικό όρων**, όπ. παραπ.).

Πρόκειται για μορφώματα, των οποίων το αναφερόμενο δεν μπορεί να προσδιορισθεί παρά σε σχέση με τους συνομιλητές ή, ακριβέστερα, ως προς τη σχέση του ομιλούντος με τις **συνθήκες της ομιλίας** — δηλαδή, τελικά, σε σχέση με την **χρήση**.

Κατά τον **E. Benveniste**, οι συμπλέκτες αντιστοιχούν σε **προσεκβολές του λόγου στο εσωτερικό της γλώσσας** (του μηνύματος στον κώδικα), αφού το νόημά τους είναι δέσμιο της **χρήσης**.

Βλέπε σχετικά:

- R.Jakobson, **Essais de linguistique générale**, Minuit, Paris, 1963 (Κεφάλαιο IX).
- E.Benveniste, **Problèmes de linguistique générale**, Gallimard, Paris, 1966 (Κεφάλαιο V).

Σημειώνουμε ότι αυτή η **απουσία συμβατικών συμπλεκτών** υποδηλώνει ίσως, με τον τρόπο της, και την **ιδιαιτερότητα των ασυνείδητων διατυπώσεων** σε σχέση με την συνήδη εκφορά του λόγου — και, ιδίως, την **απόστασή τους** και την **διάκρισή τους** από την συνήδη **κατάσταση συνομιλίας**.

(4.12) Όπ. παραπ. (σημ. 4.11), καθώς και **Dictionnaire ...** (όπ. παραπ., σελ. 417 κ.ε.).

Το ασυνείδητο **διατυπώνει** σημειωτικά μορφώματα — **δεν απευθύνεται** σε κάποιον συνομιλητή. **Δεν δείχνει**, διατυπώνει - παρουσιάζει - **εικονίζει** — ή, κατά τον ανυπέρβλητα περιεκτικό λόγο του Ηράκλειτου, **δεν λέγει, δεν κρύπτει, σημαίνει**.

Αυτή η ιδιαιτερότητα του ασυνείδητου κώδικα αποτελεί άλλωστε θεμελιακή προϋπόθεση του μηχανισμού της **ταύτισης**, ως **“υποκατάστατου των ελλειπόντων συμπλεκτών”**.

(4.13) *Βλέπε παραπάνω, Κεφάλαιο III.*

(4.14) *Βλέπε Το Εγώ και το Αυτό, καθώς και Νέες διαλέξεις... (όπ. παραπ.).*

(4.15) Μηχανισμοί, που διέπουν την τύχη των ασυνείδητων **παραστάσεων πραγμάτων** (και της **ενορμητικής φόρτισης** αυτών των παραστάσεων).

Κατά τη **συμπύκνωση**, περισσότερες της μιας παραστάσεις συγχωνεύονται (ως μορφή και φόρτιση) σ'ένα **κοινό πλάσμα** (όπως οι *μικτές μορφές* του ονείρου ή ο Κένταυρος, η Μέδουσα, ο Κέρβερος, ο Πήγασος ...).

Κατά τη **μετάθεση**, μια παράσταση υποκαθιστά μια άλλη, στις μορφικές συντάξεις του ασυνείδητου, επιφορτιζόμενη και με την ενορμητική επένδυση και ψυχική αξία της υποκαθισταμένης (*"χτυπώ το σαμάρι ν' ακούσει ο γάιδαρος"*).

Κατά τον **επικαθορισμό**, ένα στοιχείο της ασυνείδητης σημειωτικής μορφοπραξίας αντιστοιχεί στη διασταύρωση περισσότερων της μιας συνειρμικών συστοιχιών, δηλαδή παραπέμπει σε περισσότερα του ενός συνειρμικά πλέγματα (ο *Κένταυρος* θα μπορούσε να παραπέμπει **ταυτόχρονα**, στην **ίδια συνάφεια**: στον Χείρωνα ως ιατή, στον Νέσσο ως φονέα, στον *"Κένταυρο που πεθαίνει"* του de Chirico, *"στο Πήλιο, μέσα στις καστανιές"* του Γ.Σεφέρη, σε μια εκδρομή στο Πήλιο, σ' ένα σχέδιο ερώτων με φόντο το Πήλιο κλπ. — χώρια από τα μύρια όσα λεκτικά και φωνηματικά παιχνίδια ...).

Βλέπε εκτενώς συζητήσεις περί των μηχανισμών αυτών στην **Ερμηνεία των Ονείρων**.

- (4.16) Στάσεις, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν **συμπτωματικά παράγωγα** της **"υψιακής διαστρέβλωσης"**.
- (4.17) **Πλαστική έκφραση**, δηλαδή έκφραση μέσω **παραστατικών-εικονιστικών (*figurative*) μορφών**, με τους τρόπους της εικαστικής έκφρασης. *Βλέπε* **A. Green** (όπ. *παρ.*), καθώς και **A. Wilden, *Systeme et Structure*** (όπ. *παρ.*).

Βλέπε ακόμη Σ. Φρόυντ, **Η Ερμηνεία των Ονείρων**, καθώς και τις **Εισαγωγικές διαλέξεις για την μηχανάλυση**. Σ'αυτές (*"7. Έκδηλα και λανθάνοντα στοιχεία"*) αναφέρει χαρακτηριστικά:

"Έχουμε εδώ έναν νέο τύπο σχέσης μεταξύ έκδηλου και λανθάνοντος ονειρικού στοιχείου. Το πρώτο [...] είναι μια (ανα)παράσταση του δεύτερου, μια **πλαστική, συγκεκριμένη απεικόνιση** (*poitavai*, στην *S.E.*), που έχει ως αφετηρία της τη λεκτική διατύπωση. [...] **Πρόκειται κι εδώ για παραμόρφωση**, γιατί έχουμε από καιρό λησμονήσει από ποιά **συγκεκριμένη εικόνα γεννήθηκε** (*originated*, στην *S.E.*) **η λέξη** και γ'αυτό αδυνατούμε να την αναγνωρίσουμε όταν αντικαθίσταται από την εικόνα" (*υπογραμμίσεις δικές μου* — *N.S.*).

Σημειώνεται ότι οι **εκφραστικοί και αφηγηματικοί τρόποι** της πρωτογενούς διαδικασίας συγγενεύουν σαφώς με τα αρχαϊκά **"ειδώλια γονιμότητας"**, με τον **Μιχαήλ - Αγγελο** της

Carroll Sixtina και με την σουρεαλιστική ζωγραφική, με τον βωβό κινηματογράφο (ιδίως το διαλεκτικό μοντάζ του Αϊζενστάιν), με τα κινούμενα σχέδια (Tex Avery!), με τα κόμικς... Κοινά εκφραστικά στρατηγήματα αυτών των κωδίκων, η έμφαση μέσω μετάθεσης, οι πολλαπλοί (επι)προσδιορισμοί των μορφών και η εκφραστική ανάγκη απεικόνισης του "θέλω να συμβεί" με το "συμβαίνει".

(4.18) Το "θέλει" είναι εδώ κάρδιο σχήμα λόγου. Το ασυνείδητο δεν "περιγράφει" τρίτα πράγματα. Διατυπώνει και δηλώνει τα δικά του περιεχόμενα, χωρίς θεωρήσεις σκοπιμότητας ή εφικτού, με μορφή τελεστική (*performative*), δηλαδή εμπεριέχουσα την κίνηση πραγμάτωσης της επιθυμίας.

(4.19) Ο **Anthony Wilden** (όπ. παραπ.) αντιπαραθέτει συγκριτικά (σελ. 199-202) το ψηφιακό και το αναλογικό — επισημαίνοντας ταυτόχρονα ότι είναι πολύ δύσκολο ν' αποφευχθεί η θεώρηση των όρων (λογική σύσταση διαδικασιών) σαν να ήταν "πράγματα".

Παραθέτουμε εδώ μερικές συγκριτικές δυάδες, που εικονογραφούν το νόημα και το πολύπλευρο της διάκρισης αυτής.

ΑΝΑΛΟΓΙΚΟ

- ♦ Συνεχές
- ♦ Κλίμακα συνεχής
- ♦ Πλήρες
- ♦ Απουσία απουσίας
- ♦ Δεν περιέχει "μηδέν"
- ♦ Ποσότητες θετικές, παρούσες
- ♦ Γραφισμοί, περιγράμματα, ρυθμοί, διαβαθμίσεις, τονισμοί
- ♦ Απόρριψη, ακύρωση
- ♦ Απουσία αληθικών συναρτήσεων
- ♦ Διαφορά, ομοιότητα

ΨΗΦΙΑΚΟ

- Ασυνεχές
- Διακριτές μονάδες
- Γεμάτο τρύπες (*διάτρητο*)
- Περιέχει "κενά μεσοδιαστήματα"
- Εξαρτάται από το "μηδέν"
- Θετική κι αρνητική παράσταση ποσοτήτων
- Αλφάβητο, φωνήματα
- Αρνηση
- Λογικός λογισμός
- Αντίθεση, ταυτότητα

(4.20) "Γεμάτη κενά": Στα γερμανικά **Lückenhaft** "όπως μια ρωσική εφημερίδα στα χέρια ενός αυστριακού λογοκριτή" (Φρόύντ).

"Πλήρης": Στα γερμανικά **Voll** (Φρόύντ, Σχεδιάσμα ..., όπ. παραπ.).

(4.21) **Fractals**: Η τάξη της κανονικής μη-κανονικότητας, που εκδηλώνεται ως επαναλαμβανόμενη μορφολογία, αναλλοίωτη ως προς την κλίμακα. Η "σκόνη του Cantor", το μήκος των ακτών, η "νιφάδα Koch", τα "χαλιά Sierpinski", το "σφουγγάρι του Menger" είναι ζακουστά παραδείγματα αυτής της σταθερότητας κλίμακας, της αυτο-εγκιβωτιζόμενης αυτο-ομοιότητας, της ανάδρομης και ισόμορφης μορφής-μέσα-στη-μορφή.

Βλέπε J. Gleick, **Χάος**, Κάτοπτρο, Αθήνα 1990 (ιδίως σελ. 131-164), καθώς και **Hofstadter** (όπ. παραπ., σελ. 135-152, ιδίως 139-143).

(4.22) Πρβλ. την τύχη "τεχνητών" συνόρων και κρατών (Ιράκ, Κουβέιτ, Γιουγκοσλαβία...), δηλαδή τις περιπέτειες της "υψιακής γεωπολιτικής" στη βάση του ίδιου αναλογικού πεδίου (γεωγραφία).

Από μία άποψη, οι πόλεμοι για κατάκτηση εδαφών δεν θα είχαν ποτέ δυνατότητα ύπαρξης, αν η χωρική οργάνωση ήταν εκ φύσεως υψιακή (απαράβατα σύνορα - συστατικά διακριτές μονάδες). Η "μανία" συμμόρφωσης του αναλογικού (χώρου) στο υψιακό (σφαίρα κυριαρχίας) οδηγεί σ'αυτές τις περιπλοκές.

Από την άλλη, η έννοια του νόμου προϋποθέτει υψιακές ρυθμίσεις, ενώ η έννοια της νομιμοποίησης (*légitimité*) όχι πάντοτε. Η διαλεκτική ισχύος και νομιμότητας συναρτάται λοιπόν και με την παράλληλη ύπαρξη των δύο αυτών ειδών κωδίκων.

(4.23) Λεξι-, σημειο-, μορφο-λόγιο : Το ρεπερτόριο σημαινόντων, μορφών-που-σημαίνουν, που έχουν (έμπρακτα ή δυνητικά) θέση στον κώδικα.

Για έναν υψιακό κώδικα, πάντα υπάρχει κάποια μορφή που δε σημαίνει τίποτε γι' αυτόν (π.χ. η εικόνα μιας αλεπούς για την υπάρχουσα γραφή της αριθμητικής).

Δεν ισχύει το ίδιο για τους αναλογικούς κώδικες, όπου οποιαδήποτε μορφή μπορεί δυνάμει να βρει θέση, λειτουργικότητα και σημασία.

Βλέπε π.χ. την τεχνική του **κολάζ**, ή στον Α. Rimbaud τα **Γράμματα**, ή τα **ιστορημένα αρχικά** των χειρογράφων — και σχετική συζήτηση στο Σ.Αϊζενστάιν, **Η αισθητική του φιλμ**, Ρούγκας, Αθήνα 1969.

(4.24) Οι κατά **Escher** **μεταμορφώσεις** και "**αδιανόπτες κατασκευές**", ή οι κατά **Vasarely** "**αδύνατες εικόνες**" (*figures impossibles*), εικονογραφούν, όπως και οι σουρεαλιστικές δημιουργίες, αυτή τη λειτουργική λογική.

Όμως καλλίτερη ίσως απ' όλες τις εικονογραφήσεις είναι, μου φαίνεται, η άποψη ενός μεγάλου πνεύματος, με το οποίο η μηχανάλυση και θα είχε όφελος, αλλά και θα ώφειλε να διαλεχθεί σε βάθος. Πρόκειται φυσικά για τον **J.Piaget**. Για παράδειγμα, η **παράσταση ενός παιδιού για τη μητέρα** θα μπορούσε να έχει ως εξής:

"Κατ' αρχή θα έχει σχηματιστεί μέσα από όλες τις δραστηριότητες που έχει συμμεριστεί με τη μητέρα του. Το τάισμα, το πλύσιμο, οι συνήθειες του ύπνου, το παιχνίδι, ο περίπατος συνεισφέρουν στην εικόνα αυτή. Οι δραστηριότητες αυτές θα έχουν αισθητικά υπονοήματα, που θα ενσωματωθούν στην παράσταση, όπως π.χ. παρηγορητικούς ήχους, θαλαπωρή, απαλότητα, ανακούφιση των πόνων της πείνας, γεύση από γάλα, μυρωδιά σαπουνιού. Η παράσταση θα έχει χαρακτηριστικά της έννοιας του χώρου, προερχόμενα από την απτική και οπτική εξερεύνηση. Μερικά μέρη από το "σχήμα" θα διαχωριστούν με σαφήνεια, άλλα όχι, ανάλογα με τη σημασία που έχει η λειτουργία τους για το παιδί. Κάποιος ήχος μπορεί να είναι συνδεδεμένος με την παράσταση αυτή, όπως π.χ. "μαμά". **Μια τέτοια παράσταση όμως θα είναι εντελώς διάχυτη, γιατί θα είναι συνδεδεμένη με τις περισσότερες από τις υπόλοιπες παραστάσεις του παιδιού (υπογράμμιση δική μου — Ν.Σ.).** Η εικόνα της μητέρας, που έχει σχηματίσει το παιδί, θα κατέχει κυρίαρχη θέση στην αισθησιοκινητική του αντίληψη των πραγμάτων. Η μητέρα έχει ικανοποιήσει τις πιο επιτακτικές του ανάγκες και η παράστασή του γι' αυτή θα έχει ανάλογη δύναμη.

Πώς θα παρασταθεί μια λιγότερο σημαντική πλευρά του περιβάλλοντός του; Η παράστασή του για ένα **πίατο**, π.χ., θα μπορούσε να είναι μια συναρμολόγηση των ενεργειών που έκανε με πιάτα. Θα ήταν δεμένη με τις άλλες παραστάσεις, που εμπεριέχονται στη διαδικασία του φαγητού. Αναμειγμένη μ' αυτή θα μπορούσε να είναι μια παράσταση μητέρας, τροφής, τραπέζιού, καρέκλας, κουταλιού, φλιτζανιού κλπ. Θα είχε επίσης άλλες αισθησιοκινητικές ιδιότητες, που έχουν σχέση με το βάρος του πιάτου, το σχήμα του, τη γεύση του, τον ήχο του, τη σκληρότητά του και την υυχρότητα του."

(Το παράδειγμα — και η μετάφραση — είναι παρμένα από το βιβλίο του Π.Ρίτμοντ, *Εισαγωγή στον Πιαζέ*, Υποδομή, Αθήνα 1970, σελ.32).

- (4.25) Βλέπε **G.Bateson** (όπ. παραπ.), **A.Wilden** (όπ. παραπ.), **P.Watzlawick**, **J.H.Beavin**, **D.D.Jackson** (όπ. παραπ.).

Το σώμα σημαίνει πάντα — *υπάρχει σημαίνοντας*. Η σιωπή δεν σημαίνει πάντοτε. Η διάκριση αυτή αποκτά διαστάσεις *μεταφυσικής αγωνίας* σε σχέση με το ζήτημα της λεγόμενης *“σιωπής του Θεού”* (ο οποίος, *“εξ ορισμού”*, βεβαίως, *μπορεί να μιλήσει αλλά δεν μιλά*) — σε αντιδιαστολή με τη *μη-οντοθεολογική “σιωπή των πραγμάτων”* (που χαρακτηρίζεται, για παράδειγμα, από τον A.Camus, στον *Ξένο*, ως *“γλυκιά αδιαφορία του κόσμου”*).

- (4.26) Στην αναλογική κωδικοποίηση, ακόμη και το **κενό** παριστάται, δεν (εν)νοείται σαν τέτοιο. Ενώ η τυχόν **απουσία** και η **άρνηση** εκφέρονται με την **εμμονή στην παρουσία** άλλων ή την **εμφατική κατάφαση** σε άλλα παριστώμενα στοιχεία.

Είναι προφανές ότι ένα σύστημα, που *“μιλά”* μ' αυτό τον τρόπο, οφείλει να κινητοποιεί τεράστιες *πλαστικές-ποιητικές εκφραστικές δυνατότητες* — είναι δηλαδή **καταδικασμένο** να είναι **απεριόριστα δημιουργικό**.

- (4.27) Τα **ταμπού** γύρω από λέξεις ή κινήσεις, το ναζιστικό **“ολοκαύτωμα”**, η αγριότητα των **δρυσκευτικών** ή των **εμφυλίων πολέμων** συσχετίζονται και με τη **σημασία**, αλλά και με τον **κώδικα**, που διέπει την υχική τους απεικόνιση και διαχείριση — ιδίως με την απόδοση του *“θέλω να”* με το *“συμβαίνει”* και της **άρνησης** με την **φυσική εξάλειψη**.

- (4.28) Βλέπε π.χ. Σ. Φρόυντ, **Ερμηνεία των Ονείρων** και **Δοκίμια Μεταψυχολογίας**.

- (4.29) Για εκτενέστατη παρουσίαση της έννοιας του **συστήματος**, βλέπε **A. Wilden** (όπ. παραπ.) και **P.Watzlawick** κ.ά. (όπ. παραπ.).

Για την **“συντεταγμένη αταξία”**, δηλαδή το **αιτιοκρατικό χάος**, βλέπε **La science du désordre** (όπ. παραπ.), καθώς και **J.Gleick** (όπ. παραπ.).

- (4.30) *“Ήλιος γαρ ουχ υπερβήσεται μέτρα, ει δε μη, Ερινύες μιν Δίκης επίκουροι εξευρήσουσιν”* (απόσπασμα 94).

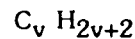
- (4.31) Βλέπε D.Anzieu, **Le groupe et l' inconscient**, Dunod, Paris 1976.

- (4.32) Βλέπε **A. Wilden** (όπ. παραπ.), όπου και εκτενέστατη βιβλιογραφία.
- (4.33) Προεξάρχουσα αναφορά εδώ, η **Σχολή του Palo - Alto**, με κορυφαία φυσιογνομία τον **G. Bateson**. Για σχετική βιβλιογραφία, βλέπε **A. Wilden** (όπ. παραπ.), **G. Bateson** (όπ. παραπ.) και **P. Watzlawick** (όπ. παραπ.).
- (4.34) **Λεξικό Δ. Δημητράκου**.
- (4.35) Ακολουθώντας τον **Hofstadter** (όπ. παραπ.).
- (4.36) Βλέπε **Hofstadter** και την αναφορά του, π.χ., στον **Escher**, γοητευτικό αντικείμενο του βιβλίου αυτού.
- (4.37) Ο **Hofstadter** χρησιμοποιεί τον όρο "**string**" για να περιγράψει αυτούς τους συνδυασμούς μορφών. Θα μπορούσε ακόμη να αποδοθεί ως *αλυσίδα, σειρά, ορμαθός, αρμαδιά, κομπολόι* ...
- (4.38) Η πράξη αυτή υπενθυμίζει, ως προς την **διαδικασία** πραγμάτωσής της, την φροϋδική **συμπύκνωση** — αν και διαφέρει ως προς το τελικό **αποτέλεσμα**, που εδώ είναι *υψηλά συμβατικό* (!) και δε λαβαίνει υπόψη τις *αρχικές μορφές* (**), όπως συμβαίνει στη **μη-συμβατικά** και **αναλογικά** συγκροτημένη **λειτουργία του ασυνείδητου** (π.χ., *μικτές μορφές* του ονείρου — όπως, άλλωστε, και του μυθού).
- (4.39) Βλέπε, ως υποδειγματική εικονογράφηση αυτού του διαβήματος, **J. Dor** (όπ. παραπ., π.χ. σελ. 27,34).
- (4.40) **Τρόπισμα** είναι η απόδοση του όρου **module**.
- (4.41) Με αφορμή αυτές τις (σημειωτικές) διεργασίες κατά τον συνταγματικό και παραδειγματικό άξονα, οφείλουμε ίσως να επισημανουμε το εξής:

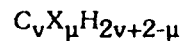
Η τεράστια — ως προς τις προσδοκίες και τις φιλοδοξίες της — και ηχηρή προσπάθεια **αναγωγής** της *πρωτογενούς διαδικασίας* του ασυνείδητου στο *υψηλό γλωσσολογικό μοντέλο* βασίστηκε σε αρκετές ενέργειες αγνόησης των δεδομένων και, κυρίως, σε μια **θετική ερμηνεία**, με την έννοια της **ισοδυναμίας**, των δύο (από τους *τέσσαρες βασικούς φροϋδικούς*) **τρόπων του ασυνείδητου** (*μετάθεση* και *συμπύκνωση*) με **γλωσσικά σχήματα** (*μετωνυμία* και *μεταφορά*, αντίστοιχα).

Οι *συνταγματικές* (συνδυασμός) και *παραδειγματικές* (επιλογή - υποκατάσταση) αυτές διεργασίες **δεν αποτελούν με κανένα τρόπο ειδοποιό γνώρισμα της γλώσσας**. Είναι δυνάμει χαρακτηριστικά **οποιουδήποτε σημειωτικού συστήματος**. Και, κυρίως, αντιπροσωπεύουν μία **σύμφυτη δυνατότητα, δυνητικό γνώρισμα** που μπορεί να εντοπισθεί **σε κάθε σύστημα συνδυασμού στοιχείων — ανεξάρτητα** από το αν τα στοιχεία αυτά αντιπροσωπεύουν **σύμβολα ή πράγματα, διακεκριμένα ή συνεχή**.

Για παράδειγμα, η **οργανική χημεία** και η **βιοχημεία** βασίζονται ακριβώς στη δυνατότητα παραγωγής παραλλαγών μικρο- και, ιδίως, μακρομορίων με βάση ένα κοινό τροπισμικό υπόδειγμα συνδυασμού **ατόμων**. Έτσι, ο **γενικός τύπος** για τους υδρογονάνθρακες είναι

ενώ για τις υποκαταστάσεις σ'αυτή την άλυσο με αλογόνα (**X**) θα είχαμε τον γενικό τύπο

Άλλο παράδειγμα θα ήταν το **DNA** ή, στον εγκέφαλο, η διαστρωματωμένη κυτταρική αρχιτεκτονική του **οπτικού φλοιού** (βλέπε π.χ. **Scientific American, Special Issue "Mind and Brain"**, Sept. 1992).

Άλλο παράδειγμα: Η (συνταγματική) **συμπαράθεση** των επτά **χρωμάτων της ίριδος** αντιστοιχεί στο **ουράνιο τόξο** — ενώ από την (παραδειγματική) σύνθεση-συμπύκνωσή τους προκύπτει το **λευκό χρώμα**.

Μ'άλλα λόγια, η **απόπειρα αναγωγής του ασυνείδητου στη γλώσσα** αποτελεί ήδη αναπόφευκτα **πρόβλημα** επιστημολογικής, κοινωνιολογικής, ιστορικής και μηχανολογικής **ερμηνείας** — τόσο έκδηλες είναι οι αυθαιρέσεις, η προκατάληψη και, τελικά, η **παραγνώριση της γνώσης** (ή η ημίμαθεια;) που την υποβαστάζουν.

(4.42) Βλέπε **Hofstadter** (όπ. παραπ.).

Αυτό, που προκύπτει ακόμη από τη λογική αυτή, είναι ότι ένα **σημειωτικό σύστημα** μπορεί να είναι **υπαρκτό, λειτουργικό και αποτελεσματικό** (και **μηχανικό**), χωρίς να προϋποθέτει ή να απαιτεί τη διάσταση του **νοήματος**. Μ'άλλα λόγια, η **απαίτηση νοήματος** δεν είναι **ίδιον** μήτε του **σημειωτικού**, μήτε του **μηχανικού** — αλλά **μηχανολογικής και ανθρωπολογικής τάξης**.

(4.43) Βλέπε **Hofstadter** (όπ. παραπ., σελ. 47 κ.έ.).

Βλέπε ακόμη Θ.Λίποβατς, *Η Ψυχοπαθολογία του Πολιτικού* (όπ. παραπ., σελ. 21) : "Το "νόημα" (...) ενυπάρχει "ανάμεσα" στα λόγια και στις σειρές λόγων " — δηλαδή (Ν.Σ.) ως παραπομπή "αλλού".

(4.44) Η πρωτογενής αυτή **απόλυτη ανημπόρια** του νέου ανθρώπου, η απόλυτη αδυναμία επιβίωσης και συγκρότησής του χωρίς τη σχέση με τον άλλον άνθρωπο, αποτελεί, κατά τον Φρόυντ, το **δεμέλιο της ανθρωπίνης ηθικής**.

(4.45) Αυτό τον **ιδιαίτερο τρόπο** τον έχουμε ήδη αποκαλέσει **παρεκφθορά**.

(4.46) Βλέπε π.χ. **A. Green** (όπ. παραπ.), καθώς και **A. Juranville** (όπ. παραπ., σελ. 47 κ.ε).

(4.47) **A.Green** (όπ. παραπ., σελ. 170-4).

(4.48) Με τη λέξη "**μισέρωτας**" αποδίδουμε το λακανικό **hainamoration**.

(4.49) *Ενδιαφέρον* και ως **μαρτυρία περί του παρόντος**, αλλά και του "**τότε**" της (γαλλικής κυρίως, αλλά όχι μόνο) μηχανάλυσης.

(4.50) *Όπ. παραπ.*, ιδίως σελ. 170-4. Βλέπε και στο **Κεφάλαιο II** του παρόντος.

Το εγχείρημά του χαρακτηρίζεται κάποια στιγμή από τον ίδιο ως προσπάθεια "**Τια να ξεμπερδεύουμε με το καθαρό σημαίνον**".

(4.51) Προφανώς, το **δυϊκό αυτό υπόδειγμα είναι ατέρμον**. Αν δηλαδή το *αναπαριστών* παραπέμπει στο *εννοούμενο σημείο*, τότε και το σημείο αυτό διχάζεται σε *αναπαριστών* και *εννοούμενο "δευτέρου βαθμού"* κ.ο.κ.

Έχουμε ήδη σχολιάσει εκτενώς το φαινόμενο (βλέπε παραπ., **Κεφάλαιο II**).

(4.52) Το **φροϋδικό ασυνείδητο** είναι κατ' εξοχήν **δημιούργημα ιστορικό** — δηλαδή, τα περιεχόμενά του είναι σαφώς και μόνο **ίχνη, εντυπώματα της προσωπικής ιστορίας και παράγωγά τους**. Είναι επίσης σύστημα **ανοιχτό** — δηλαδή διαλέγεται με τα άλλα ψυχικά υποσυστήματα, "**επηρεάζεται από τα γεγονότα της ζωής**" (Φρόυντ) και ανταλλάσει επιδράσεις και στοιχεία με το περιβάλλον του.

Η **φαντασίωση** ενός **ασυνείδητου "κλειστού και αυτάρκους"** μπορεί να οδηγήσει σε δυο ιδεολογικές στάσεις: Ρομαντικίζουσα **έξαρση του ανορθολογικού**, από τη μια, **άρνηση της**

ιστορικότητας του υποκειμένου, από την άλλη. Αν η πρώτη στάση εκφράζει αδιέξοδη διαμαρτυρία κι εξέγερση, η δεύτερη εκφράζει περισσότερο "φρόνιμες" στάσεις "προσαρμογής στο στάτους κβό" μέσω κατάλληλου χειρισμού του Εγώ. Και σαφώς σχετίζεται με κοινωνιολογικές πτυχές της θεσμικής και λειτουργικής υπόστασης της μηχανάλυσης στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες ("Τί σχέση μπορεί να χει αυτό με έναν καθωσπρέπει άνθρωπο;" — "Τί συμφέρον θα είχα απ'αυτό;" — κ.τ.ο.).

(4.53) Αναγκαία σύνεση, ιδίως αν λάβουμε υπόψη μας την ιστορικότητα του ασυνειδήτου (βλέπε παρακάτω), την πολυπλοκότητα της συγκρότησης του υποκειμένου ("σημαίνον σώμα").

(4.54) Βλέπε π.χ. Φρόυντ, *Δοκίμια Μεταψυχολογίας* (όπ. παραπ.), καθώς και το *Λεξικό* των Laplanche και Pontalis (όπ. παραπ.).

(4.55) Για τις έννοιες "δομικό συναγόμενο" (*effet de structure*) και "περιβάλλον", βλέπε παραπάνω. Ενδιαφέρουσα θα ήταν η συσχέτιση αυτής της έννοιας (η διγλωσσία ως περιβάλλον, που μορφοποιεί, αιτιακά και λειτουργικά, τις επιπτώσεις της ιστορίας) με την έννοια του *εσωτερικού περιβάλλοντος* (κατά **Claude Bernard**) — που αντιστοιχεί στο σύνολο των παραμέτρων, οι οποίες προσδιορίζουν τη συνάφεια συγκρότησης και λειτουργίας (ομοιοστατικής και αναπτυξιακής) του οργανισμού.

(4.56) Όπ. παραπ., σημ. 4.54.

(4.57) Με "παραδειγματική" την περίπτωση των οιδιπόδειων επιθυμιών.

(4.58) Για τις συμπαραδηλώσεις της "σημείωσης", βλέπε παραπάνω (σημ. 2.71).

(4.59) **Nachträglich(keit), après-coup**: Πρόκειται για την "εκ των υστέρων", επίστροφη, ανάδρομη σημασιοδότηση εγγραφών, που μέχρι τότε ήταν "απλώς καταγεγραμμένες και επισεσημασμένες" (βλέπε π.χ. Σ.Φρόυντ, "Ο Άνθρωπος με τους λύκους").

(4.60) Σ.Φρόυντ "Το ασυνείδητο", *Δοκίμια Μεταψυχολογίας* (όπ. παραπ.).

(4.61) Η αιτιότητα στο ασυνείδητο (αντι)παραδέτει αποτέλεσμα και εφεύρεση, συνέπεια και συμβατότητα. Γενικότερα, οι ασυνείδητες εγγραφές είναι *άφθαρτες*, ως εγγραφές — αλλά *όχι αιώνιες, ανιστορικές* ως προς την δομική-συστημική τους βαρύτητα και τη λειτουργική τους σημασία. Και εντάσσονται στο *σημειωτικό παιχνίδι* του ασυνείδητου, με πιο πρόσφορο υπόδειγμα αυτό του αιτιοκρατικού χάους.

(4.62) Παραλλαγή της φροϋδικής *"πληθυσμιακής μεταφοράς"*, που εκτίθεται στις **Νέες διαλέξεις...** (**"Ανατομία της ψυχικής προσωπικότητας"**):

"Επιτρέψτε μου να σας παρουσιάσω μια αναλογία. Οι αναλογίες, βέβαια, δεν κρίνουν τίποτε, όμως μας επιτρέπουν να αισθανόμαστε πιο οικεία. Φαντάζομαι λοιπόν μια χώρα, με ποικιλόμορφη τοπογραφία — λόφοι, πεδιάδες, ομάδες λιμνών — και με μικτό πληθυσμό: Κατοικείται από Γερμανούς, Μαγυάρους και Σλοβάκους, που εξασκούν διαφορετικές δραστηριότητες ... (κλπ. κλπ.)"

(4.63) *Βλέπε την Ερμηνεία των Ονείρων.*

(4.64) **Εισερχόμενα:** *είσοδοι-input* στο σύστημα "Ασυνείδητο".

(4.65) Προσφεύγοντας σε **μεταφορές**, που παραπέμπουν στη σύγχρονη επιστημολογική-επιστημονική γλώσσα, θα μπορούσαμε να παρομοιάσουμε την φροϋδική **"ενόρμηση"** με ένα είδος **"ψυχικού DNA"**.

Το DNA αντιπροσωπεύει μια **μορφοδιάταξη πραγμάτων** (μορίων), που από τη **μορφική** τους υπόσταση ισοδυναμούν με *κείμενα*, από το οποίο εκπορεύεται **πληροφορία** (*περιγραφή / οδηγία-και-εντολή*), βάσει της οποίας μορφοποιούνται βιολογικές διεργασίες.

Το DNA κείται, κατά μία έννοια, στο **μεταίχμιο**, αντιστοιχεί σε *interface* — περιοχή αλληλεπίδρασης/επιφάνεια **σύζευξης** — μεταξύ φυσικού / ανόργανου και σωματικού / βιολογικού.

Αντίστοιχα, η **ενόρμηση** θα αντιστοιχούσε σε **μορφοδιάταξη ψυχοσωματικών στοιχείων** (ερεθισμάτων - μηνυμάτων), που δίνουν **εντολές** και **περιγραφές-οδηγίες** για τη **μορφοποίηση ψυχικών διεργασιών**.

(4.66) Με δεδομένο ότι ο **εγκέφαλος** αποτελεί το (αναγκαίο) υπόστρωμα κάθε έκφανσης του ψυχισμού, άρα και του ασυνείδητου, μια σειρά σκέψεις είναι εδώ θεμιτές. Όπως, π.χ., ότι στο ανοιχτό αυτό σύστημα μπορεί να συντελείται, με μια ορισμένη έννοια, και ανταλλαγή **ύλης** (*λειτουργική έκπτωση* ή *ένταξη* σ' αυτό **νευρωνικών συνόλων**). Ή ότι, όπως η λειτουργία του **συνείδητου** (αντίληψη, αίσθηση, σκέψη, μνήμη κλπ.) εξαρτάται και από την **κατάσταση του εγκεφάλου** (ύπνος, μέθη, εγρήγορση, προσοχή — μέχρι και τα γνωστά νευροψυχολογικά σύνδρομα αφασίας, απραξίας, αγνωσίας κλπ.), έτσι και η λειτουργία του **ασυνείδητου**, λόγω τροποποίησης της κατάστασης των λοιπών **"ψυχικών εταίρων"** (προσυνείδητο, συνείδητο), του ευρύτερου

περιβάλλοντος ή του λογισμικού του, θα μπορούσε να υφίσταται αντίστοιχους εσωτερικούς μετασχηματισμούς.

Είναι π.χ. γνωστό, αν και όχι επαρκώς διερευνημένο απ' αυτή τη σκοπιά, το ότι οι εκ γενετής τυφλοί βλέπουν ακουστικά όνειρα, καθώς και οι ιδιότυπες φαντασιώσεις, που συνοδεύουν την συφιλιδική "γενική παράλυση", οι μυθοπλασίες του συνδρόμου **Korsakoff**, οι ψυχικές εκδηλώσεις της επιληπτικής παθολογίας, καθώς και οι επιπτώσεις ορισμένων **εγκεφαλικών βλαβών** στην διεκπεραίωση **αναλογικών διαδικασιών** (όπως π.χ. στη μονόπλευρη απροσεξία του χώρου).

(4.67) Πλασματικό: αντίστοιχο του όρου **fiction**.

"Η θεωρία των ενορμήσεων είναι, θα λέγαμε, η μυθολογία μας" (Σ.Φρόυντ, **Νέες διαλέξεις...**, όπ. παραπ.).

(4.68) **Επιφάνεια σύζευξης**: προσαρμογή εις τα καθ' ημάς του καθιερωμένου στην Πληροφορική όρου **interface**, που εκεί αποδίδεται ως *"πρωτόκολλο επικοινωνίας"*.

(4.69) **Εξερχόμενα**: *έξοδοι-ουτρίτ*.

Γενικά, ενώ η λόγω **εγκεφαλικής δυσλειτουργίας** παθολογία του λεκτικού και συμπεριφορικού στοιχείου έχει εκτενέστατα μελετηθεί, δε συμβαίνει το ίδιο με την αντίστοιχη **παθολογία του αναλογικού-"βιωματικού"** (π.χ. τα *όνειρα* σε περιπτώσεις καθορισμένης **εγκεφαλικής βλάβης**) — αν και ορισμένα βήματα έχουν γίνει προς την κατεύθυνση αυτή (βλέπε Μ.Ιουνετ, **Ο ύπνος και το όνειρο**, Κάτοπτρο, Αθήνα 1993).

Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε ίσως εδώ για **άρνηση** της **σχέσης** μεταξύ **υποστρώματος** και **λειτουργικής έκφανσης** — που ενδεχομένως ισοδυναμεί με μια (ακόμη) πράξη **"εκ παραδρομής"** ακύρωσης της παρουσίας του ασυνείδητου (*"ανασυνείδητος εγκέφαλος"* ή *"ανεγκέφαλο ασυνείδητο"*: ως κάτι το τουλάχιστον **νοητό**, αν όχι και **ευνόητο** ή **αυτονόητο**).

(4.70) Βλέπε σχετικά **La science du désordre** (όπ. παραπ.), καθώς και **J.Gleick** (όπ. παραπ.).

(4.71) Στο ίδιο.

Για μια εικονογράφηση και των δύο αυτών πτυχών (**ευαίσθητη εξάρτηση** από τις αρχικές συνθήκες - **παράξενος ελκυστής**), βλέπε και την ανάλυση της φαντασίωσης στα **"Οράματα και Θάματα"** του Μακρυγιάννη (*"Διαβάζω"*, όπ. παραπ., σμ. 0.26).

(4.72) Βλέπε π.χ. **A.Juranville** (όπ. παραπ., σελ. 30).

Υποσημειώνεται ότι τυχόν **"δομικός ισομορφισμός"** μεταξύ μορφωμάτων του *ασυνείδητου* και *συνείδητού* **δε σημαίνει** κατά κανόνα και **ταυτοσημία (αναγωγή)** ως προς τις **λειτουργικές επιπτώσεις**.

Βλέπε, π.χ., την κρίσιμη λειτουργική **διαφορά των επιπτώσεων**, όταν μια ασυνείδητη φαντασίωση εκφράζεται σαν παραδρομή, σαν ευφυολόγημα, σαν σύμπτωμα ή σαν αυτοκτονία... — ή και με όρους μετουσίωσης, έργου.

Συζήτηση συναφών ζητημάτων βρίσκεται και στον τόμο **Lacan avec les philosophes**, *Bibliothèque du Collège International de Philosophie*, Albin Michel, Paris 1991.

Ως προς τις **"παρεξηγήσεις"**, που συνοδεύουν αυτή την προσδοκία **"μετατροπής"** του ασυνείδητου σε συνειδητό, βλέπε π.χ. το πώς αποδόθηκε γαλλικά (κι έγινε για καιρό αποδεκτό) το φροϋδικό **"Wo Es war, soll Ich werden"** ("*Όπου Αυτό ήταν, Εγώ έσσεται*") με τον ακόλουθο τρόπο: **"Το Εγώ πρέπει να εκτοπίσει (déloger) το Αυτό"**.

(4.73) Με την διαδικασία της **παρεκφθοράς**.

(4.74) Το ζήτημα αυτό είναι θεμελιώδες και, κατά τον B.Russell, **ορίζει το πεδίο** της επιστήμης της Λογικής: **Πώς μια διαδικασία συμβολίζει μια άλλη** (υπό ποιές συνθήκες, με ποιούς όρους, στο πλαίσιο ποιών σχέσεων, μέσω ποιών μηχανισμών).

Βλέπε το *Εισαγωγικό Σημείωμα* του B.Russell στο **Tractatus logico-philosophicus** του L.Wittgenstein, *Idées/Gallimard*, Paris 1961.

(4.75) **Μετουσίωση**: Αποδίδει τον όρο *sublimation*.

Το ενέργημα αυτό παραπέμπει *a contrario* και στην δυναμική της **υύχωσης** και στην (αυτο)καταστροφικότητα του άκρου **ναρκισσισμού**.

(4.76) Το ότι το ασυνείδητο **αδυνατεί να γυύδεται** υποδηλώνει και την **ιδιαιτερότητα** της **ασυνείδητης σημειωτικής** σε σχέση με τη **συμβατική σημειωτική**, όπως συστηματοποιείται π.χ. από τον **U.Eco** (**Θεωρία...**, όπ. παραπ.). Σύμφωνα μ'αυτή τη συστηματοποίηση, η **σημειωτική** αντιστοιχεί σε μια **"θεωρία του γυύδους"** (σελ. 25-6), με την έννοια ότι **"αν κάτι δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ειπωθεί ένα γέμα [...] δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί "για να ειπωθεί" κάτι"** (σελ. 26). Ιδιαιτερότητα όχι μόνο στο επίπεδο των **μορφικών στοιχείων** και διεργασιών, του **επικοινωνιακού**

ή μη χαρακτήρα, αλλά και των μη-σημειωτικών δυνατικών όρων και επιπτώσεων κάθε σημειωτικής.

(4.77) **Αληθικές συναρτήσεις:** Έτσι αποδίδουμε τον όρο **fonctions de vérité**. Βλέπε **A. Wilden** (όπ. παραπ.).

(4.78) **Ομιλητικές πράξεις** - *speech acts, actes de parole*.

Τελεστικός - *performative, performatif*.

Διαπιστωτικός - *constative, constatif*.

Πρόκειται για όρους, που εισήγαγε ο J. L. Austin (**How to do things with words**, Oxford Univ. Press, 1962), προκειμένου να προσδιορίσει τις ιδιαίτερες διαδικασίες, όπου η **εκφορά** ενός ορισμένου λόγου (κουβέντας) ισοδυναμεί με την **τέλεση πράξης** (γάμος, δικαστήριο, υπόσχεση...).

Αντίστοιχη είναι, αν και πιο περιορισμένη, η ανάλυση με όρους **περιγραφής / εντολής - οδηγίας**, που εμπεριέχει κάθε μήνυμα (βλέπε **T.Todorov, O.Ducrot**, όπ. παραπ.).

Ο όρος "**ομιλητικές πράξεις**" πρέπει να εκληφθεί, σύμφωνα με την προσέγγιση που υιοθετείται εδώ, ως ιδιαίτερη έκφανση του γενικού φαινομένου "**σημειωτικές πράξεις**".

(4.79) Βλέπε παραπάνω, σχετικά με το θέμα των "**interfaces**".

(4.80) Ακριβέστερα, **παρεκφθοράς**.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

(5.1) *Βλέπε Vienne 1880-1938: Naissance d' un siècle*, Οδηγός της ομότιπλης έκθεσης στο Centre Georges Pompidou, Paris 13 février - 5 mai 1986.

Ως προς τις επιστημολογικές αναφορές του Φρόϋντ - εφευρέτη της μηχανάλυσης, βλέπε:

- Paul-Laurent Assoun, **Introduction à l'épistémologie freudienne**, Payot, Paris 1981
- Του ιδίου, **Freud et Wittgenstein**, PUF, Paris 1988
- M.Jouvet, **Ο ύπνος και το όνειρο** (όπ. παραπ.)
- A.Wilden, **Systeme et structure** (όπ. παραπ.)
- καθώς και τη γόνιμα κριτική συζήτηση αυτών των θεμάτων στα έργα της Σχολής της Φρανκφούρτης.

(5.2) *"Η καθεαυτή κινούμενη ζωή αυτών που είναι νεκρά"* — κατά τον Hegel.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Th.Adorno **Dialectique négative**, Payot, Paris 1978
- Σ.Αϊζενστάιν, **Η αισθητική του φιλμ**, Ρούγκας, Αθήνα 1969
- D.Anzieu, **Le groupe et l' inconscient**, Dunod, Paris 1976
- D.Anzieu, **Le penser**, Dunod, Paris 1994
- P.L.Assoun, **Introduction à l'épistémologie freudienne**, Payot, Paris 1981
- P.L.Assoun, **Freud et Wittgenstein**, PUF, Paris 1988
- J. L. Austin, **How to do things with words**, Oxford Univ. Press, 1962
- R.Barthes, **Eléments de sémiologie**, στο **Communications 4**, Paris 1964
- M.Basquin et al., **Le psychodrame: Une approche psychanalytique**, Dunod, Paris 1972
- G.Bateson, **Steps to an ecology of mind**, Chandler Publ. Co., N.Y. 1972
- G.Bateson, **Vers une écologie de l'esprit** (v. 1,2), Paris, Seuil, 1977
- J.-L. Baudry, **Ecriture, Fiction, Idéologie**, στο **Théorie d'ensemble**, Seuil, Paris 1968
- E.Benveniste, **Problèmes de linguistique générale**, Gallimard, Paris, 1966
- J.C.Bringuier, **Conversations libres avec Jean Piaget**, R.Laffont, Paris 1977
- J.Brun, **Ηράκλειτος**, Πλέθρον, Αθήνα 1987
- N.Chomsky, **Aspects of the theory of syntax**, MIT Press, 1976
- P.S.Churchland, **Neurophilosophy-Toward a Unified Science of the Mind/Brain**, MIT Press, Cambridge, Mass. 1986

- R.Debray, **Cours de médiologie générale**, Gallimard, Paris 1991
- J. Derrida, **Περί της γραμματολογίας**, Γνώση, Αθήνα 1990
- J.Derrida, **Pour l'amour de Lacan**, στο **Lacan avec les philosophes**, Albin Michel, Paris 1991
- Σ.Δημητρίου, **Λεξικό Όρων**, Καστανιώτης, Αθήνα 1978-83
- J.Dor, **Introduction à la lecture de Lacan — 1.L'inconscient structuré comme un langage**, Denoël , Paris 1985
- O.Ducrot - T.Todorov, **Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage**, Seuil, Paris 1972
- U.Eco, **Θεωρία Σημειωτικής**, Γνώση, Αθήνα 1989
- U.Eco, **Τα όρια της ερμηνείας**, Γνώση, Αθήνα 1993
- H.Ellenberger, **The Discovery of the Unconscious**, Basic Books, N.Y. 1970
- M.Fain, **Introduction**, στο **Langages**, Les belles lettres, Paris 1984
- L.Flem, **Freud et ses patients**, Hachette, Paris 1986
- J.Forrester, **Le langage aux origines de la psychanalyse**, Gallimard, Paris 1984
- J.Forrester, **Austin, Lacan et les actes de parole en psychanalyse**, Psa. Univ. 1985, 10, 39, pp. 349-367
- M. Foucault, **Histoire de la sexualité**, vol. I, **La volonté de savoir**, Gallimard, Paris 1976
- Σ.Φρόυντ, **Σχεδίασμα μιας επιστημονικής ψυχολογίας**, 1895
- Σ.Φρόυντ- J.Breuer, **Τρεις μελέτες για την υστερία**, 1895

- Σ.Φρόυντ, **Ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής**, 1901
- Σ.Φρόυντ, **Τρία δοκίμια για τη θεωρία της σεξουαλικότητας**, 1905
- Σ.Φρόυντ, **Ψυχαναλυτικές παρατηρήσεις σχετικά με την αυτοβιογραφία μιας περίπτωσης παράνοιας**, 1911
- Σ.Φρόυντ, **Μεταμυχολογικό συμπλήρωμα στη θεωρία του ονείρου**, 1915
- Σ.Φρόυντ, **Εισαγωγικές διαλέξεις για την μηχανάλυση**, 1917
- Σ.Φρόυντ, **Πέραν της αρχής της ηδονής**, 1920
- Σ.Φρόυντ, **Το Εγώ και το Αυτό**, 1923
- Σ.Φρόυντ, **Νέες εισαγωγικές διαλέξεις για την μηχανάλυση**, 1932
- Σ.Φρόυντ, **Μια διαταραχή της μνήμης στην Ακρόπολη**, 1936
- Σ.Φρόυντ, **Κατασκευές στην μηχανάλυση**, 1937
- Σ.Φρόυντ, **Τελειωμένη και ατέρμονη ανάλυση**, 1937
- Σ.Φρόυντ, **Δοκίμια Μεταμυχολογίας**, Καστανιώτης, Αθήνα 1980
- Σ.Φρόυντ, **Η ερμηνεία των ονείρων**, Επίκουρος, Αθήνα 1993
- M.Gex, **Logique formelle**, Editions du Griffon, Neuchatel, 1968
- J.Gleick, **Χάος**, Κάτοπτρο, Αθήνα 1990
- K. Goedel, "**Über Formal Unentscheidbare Sätze der Principia Mathematica und Verwandter Systeme, I.**" *Monatshefte für Mathematik und Physik*, 38 (1931), 173-198
- S.J.Gould, "**Quand les savants se trompent**", *Nouvel Observateur*, No. 1540, 12-18 mai 1994
- A. Green, **Le langage dans la psychanalyse**, στο *Langages*, Les belles lettres, Paris 1984

- A. Green, "Un psychanalyste face aux neurosciences", *La Recherche*, No. 247, octobre 1992, pp. 1166-1174
- C.Hagège, *L'homme de paroles*, Fayard 1985
- D.Hofstadter, *Goedel, Escher, Bach*, Vintage Books, N.Y., 1980
- R.Jakobson, *Closing statement — Linguistics and poetics*, στο Th.Sebeok (ed), *Style in Language*, N.Y., 1960, p. 353
- R.Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Minuit, Paris 1963
- R.Jakobson, *Huit questions de poétique*, Seuil, Paris 1973
- M.Jouvet, *Ο ύπνος και το όνειρο*, Κάτοπτρο, Αθήνα 1993
- A.Juranville, *Lacan et la philosophie*, PUF, Paris 1983
- T.Kuhn, *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*, Σύγχρονα Θέματα, Θεσσαλονίκη 1981
- J.Lacan, *Ecrits*, Seuil 1966
- J.Lacan, *Le séminaire III, Les psychoses*, Seuil, Paris 1981
- J.Lacan, *Le séminaire V, Les formations de l'inconscient* (ανέκδοτο, σελ. 139)
- J.Lacan, *Le séminaire VII, L'éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris 1986
- J.Lacan, *Le séminaire XVII, L'envers de la psychanalyse*, Seuil, Paris 1991
- Lacan avec les philosophes*, *Bibliothèque du Collège International de Philosophie*, Albin Michel, Paris 1991
- J.Laplanche - J.B.Pontalis, *Vocabulaire de la psychanalyse*, PUF, Paris 1967
- P.Legendre, *Leçons IV, suite 2. Filiation*, Fayard, Paris 1990

- Θ.Λίποβατς, **Οι περιπέτειες του λόγου**, Έρασμος, Αθήνα 1987
- Θ.Λίποβατς, **Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού**, Οδυσσέας, Αθήνα 1990
- A.Luría, F.Yudovich, **Speech and the development of mental processes in the child**, Penguin, Middlesex 1956
- M.A.Mahowald, C.Mead, "**The Silicon Retina**", **Scientific American**, May 1991
- Ι.Μακρυγιάννη, **Οράματα και θάματα**, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1983
- Μ.Μαρκίδης, **Η μηχανάλυση του διχασμένου υποκειμένου**, Έρασμος, Αθήνα 1977
- A.Martinet, **Eléments de linguistique générale**, A.Collin, Paris 1967
- C.Metz, **Essais sur la signification au cinéma**, Klincksieck, Paris 1968
- C.Metz, **Langage et cinéma**, Larousse, Paris 1970
- J.-D.Nasio, **Enseignement de 7 concepts cruciaux de la psychanalyse**, Rivages, Paris 1988
- J. von Neumann, **Ηλεκτρονικός Υπολογιστής και Ανθρώπινος Εγκέφαλος**, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1972
- G.d'Ockham, **Somme de logique**, v.I, T.E.R, Mauvezin 1993
- A.Papageorgiou-Legendre, **Fondement généalogique de la psychanalyse** — στο P.Legendre (*op. cit.*)
- Ch.S.Peirce, **Collected Papers 1931-1958**, Harvard Univ. Press
- J.Piaget, **The Mental Development of the Child**, στο **Six Psychological Studies**, Vintage Books, N.Y., 1968
- Σ.Πραμπαχάναντα, **Η επί του όρουσ ομιλία κατά τη Βεδάντα**, Εκδόσεις Κονιδάρη, Αθήνα 1987

"**La science du désordre**", **La Recherche**, No 232, mai 1991

"**La révolution du virtuel**", **La Recherche**, No. 265, mai 1994

Π.Ρίτσμοντ, **Εισαγωγή στον Πιαζέ**, Υποδομή, Αθήνα 1970

Π.Ριπέλλης, **Φωτογραφία**, Εκδόσεις *Φωτοχώρος*, Αθήνα 1986

G. Rosolato, **Éléments de l'interprétation**, Gallimard, Paris 1985

E. Roudinesco, **Pour une politique de la psychanalyse**, Maspero, Paris 1977

E. Roudinesco, **Histoire de la psychanalyse en France**, Seuil, 1986

E.Roudinesco, **Jacques Lacan**, Fayard, Paris 1993

F.de Saussure, **Cours de linguistique générale**, Paris, Payot, 1916

Scientific American, *Special Issue "Mind and Brain"*, Sept. 1992

D.P.Schreber, **Mémoires d' un névropathe**, Seuil, Paris 1975

Ν.Σιδέρης, **"Ιστορία και Ψυχανάλυση"**, Σύγχρονα Θέματα, No. 35-36-37, Δεκέμβριος 1988, σελ. 223-
-5

Ν.Σιδέρης, **Ο λόγος του Μακρυγιάννη: Ψυχοδυναμική θεώρηση**, "Διαβάζω", No. 101, 5-9-84, σελ.
104-107

Jean Starobinski, **Les mots sous les mots. Les anagrammes de Ferdinand de
Saussure**, Gallimard, Paris, 1971

R.Thom, **Structural Stability and Morphogenesis**, The Benjamin/Cummings Publ. Co.,
Mass. 1980

T.Todorov, **Théories du symbole**, Seuil, Paris 1977

Θ.Τζαβάρας, **Η μηχανάλυση και εμείς**, "Ελευθεροτυπία", 26-7-93

- A.Tzavaras, **Psychanalyse "et" Grèce — dix ans après**, *Revue Internationale de Psychanalyse*, No. 4/1993
- H.Tzavaras, **Oedipe ou Ulysse? Identité et filiation de la psychanalyse en Grèce**, *Revue Internationale de Psychanalyse*, No. 4/1993
- Vienne 1880-1938: Naissance d' un siècle**, Οδηγός της ομότιπλης έκθεσης στο Centre Georges Pompidou, Paris 13 février - 5 mai 1986
- Σ.Βιβεκάναντα, **Ράτζα Γιόγκα**, Εκδόσεις Κονιδάρη, Αθήνα 1991
- P.Watzlawick, J.Helmick Beavin, D.D.Jackson, **Une logique de la communication**, Seuil, Paris 1972
- P.Watzlawick, J.Weakland, **Sur l' interaction**, Seuil, Paris 1981
- A.Wilden, **Système et structure**, Boréal Express, Montréal 1983
- Y.Winkin, **La nouvelle communication**, Seuil, Paris 1981
- L.Wittgenstein, **Tractatus logico-philosophicus**, Gallimard, Paris, 1961
- P.Woolen, **Η σημειολογία του κινηματογράφου**, Κάλβος, Αθήνα 1973
- H.Wallon, **Comment se développe chez l'enfant la notion du corps propre**, in *Journal de Psychologie*, 1931, 705-48

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΕΣΗ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΕΝΘΕΝ ΚΑΙ ΠΕΡΑΝ ΤΗΣ ΣΥΝΟΜΙΛΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	4
0.1. Τύχη του απροσδόκητου.....	4
0.1.1. Goedel, Escher, Bach.....	4
0.1.2. Περί του "τυπικού" και της μορφής.....	5
0.1.3. Πληροφορία: Το κλειδί και το μεταμοντέρνο.....	6
0.1.4. Παρέκβαση: Διαφήμιση και ΜΜΕ.....	6
0.1.5. Κείμενο, μηχανάλυση, συστήματα.....	10
0.1.6. Ψυχανάλυση, κείμενο, έργο.....	10
0.1.7. Τυπικές όψεις της ψυχής.....	14
0.2. Ηθική ποιητική.....	14
0.3. Η εσωτερική διγλωσσία.....	15
0.4. Εικονογραφήσεις μιας προβληματικής.....	16
0.4.1. "Οράματα και δάματα".....	16
0.4.2. Ο Πρόεδρος Schreber και "ένα παιδί".....	18
0.4.3. Η γλώσσα και το τέλος της ανάλυσης.....	19
0.5. Το αντικείμενο και το διάβημα.....	21
0.6. Το επιχείρημα.....	23
0.7. Για τον τρόπο έκθεσης.....	25
0.8. Μια διευκρίνιση για την τυπογραφία.....	29
0.9. Η συγκυρία.....	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΝΟΕΡΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

ή ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ.....	33
Ι.1. Οι συναντήσεις που δεν έγιναν ποτέ.....	33
Ι.2. Goedel.....	34
Απληρότητα της εικόνας.....	34
Γραμμόφωνα και Επιμενίδης.....	36
Τυπικά αναποφάσιστες προτάσεις.....	38
Παράδοξο και παθολογία.....	38
Ιστορία, δομή και παράδοξο.....	39

"Εγώ" και "Άλλος"	40
Απληρότητα, φιλοσοφία, ιδεολογία	41
Απληρότητα και δεσμοί	42
Φυγή από την απληρότητα;.....	43
I.3. Freud.....	44
I.4. Lacan.....	46
I.5. Πνεύμα των καιρών.....	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΙΔΟΣ.....	50
II.1. Ο λόγος.....	50
II.2. Γονιμότητα και εγκυρότητα.....	51
II.3. Τεκμηρίωση.....	53
II.4. "Σαν" πρόβλημα.....	57
II.5. Μορφή και σήμανση.....	58
II.5.1. Εξυπονοούμενες παραδοχές.....	58
II.5.2. "Προφανές" και στρατηγική	60
II.5.3. Πώς σημαίνουν οι μορφές;.....	62
II.5.4. Ιδιαιτερότητα του ψυχαναλυτικού.....	66
Μορφή και "περιεχόμενο"	66
Νόημα και συνομιλία.....	67
Νόημα της "απαίτησης νοήματος"	68
II.6. Η υψιακή διαστρέβλωση.....	70
II.6.1. Εξυπονοούμενες παραδοχές.....	70
II.6.2. Ψυχανάλυση της "έριδος"	74
Η γλώσσα ως πράγμα.....	74
Μεταβίβαση στη γλώσσα.....	75
Ιδεολογικές συνηχίσεις.....	78
II.6.3. Λέξεις και διγλωσσία	78
II.6.4. Ψηφιακή διαστρέβλωση.....	82
II.6.5. Απαίτηση και δίλημμα.....	86
II.7. Επιστροφή ή φυγή: προς το ίδιο	89
Επιστροφή του παρασιωπημένου.....	89
Από τη γλώσσα στη γλωγγλώσσα.....	91
Γόρδια λύση και Πτολεμαίος	92
Νεολογισμός και νεογραφισμός	95
II.8. Ποικίλη δράση των στοχαστικών προσαρμογών.....	96

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΠΑΡΑΒΑΣΗ.....	99
---------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV

ΤΟ ΦΡΟΥΔΙΚΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ

ΩΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΑ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΤΥΠΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	102
---	-----

IV.1. Περί των όρων.....	102
--------------------------	-----

IV.2. "Φροϋδικό ασυνείδητο".....	102
----------------------------------	-----

IV.2.1. Η "άλλη σκηνή".....	102
-----------------------------	-----

IV.2.2. Πρωτογενής διαδικασία.....	104
------------------------------------	-----

IV.3. Ψηφιακό και αναλογικό.....	106
----------------------------------	-----

IV.3.1. Ψηφιακό και αναλογικό στοιχείο.....	106
---	-----

IV.3.2. Ψηφιακή και αναλογική οργάνωση.....	108
---	-----

IV.3.3. Αναλογικό ασυνείδητο.....	109
-----------------------------------	-----

IV.4. "Τυπικό σύστημα".....	111
-----------------------------	-----

IV.4.1. Σύστημα.....	111
----------------------	-----

IV.4.2. Τυπικό.....	112
---------------------	-----

IV.4.3. Τυπικό σύστημα.....	113
-----------------------------	-----

IV.4.4. Γλώσσα και πράγματα.....	115
----------------------------------	-----

IV.5. Μορφή και νόημα.....	116
----------------------------	-----

IV.5.1. Νόημα: Ετερότητα - Ισομορφισμός.....	116
--	-----

IV.5.2. Ψύχωση και Βάπτιση.....	118
---------------------------------	-----

IV.6. Η τρίτη μεταφορά.....	120
-----------------------------	-----

IV.7. "Καθαρό σημαίνον".....	121
------------------------------	-----

IV.8. Το φροϋδικό ασυνείδητο ως τυπικό σύστημα.....	122
---	-----

IV.9. Διακριτικά γνωρίσματα του φροϋδικού ασυνείδητου.....	123
--	-----

IV.9.1. Ιστορικότητα.....	123
---------------------------	-----

IV.9.2. Υποσύστημα της γυχής.....	125
-----------------------------------	-----

IV.9.3. Ανοιχτό σύστημα.....	126
------------------------------	-----

Ανταλλαγή ενέργειας και πληροφορίας.....	126
--	-----

Εισερχόμενα.....	127
------------------	-----

Εξερχόμενα.....	128
-----------------	-----

IV.9.4. Το ασυνείδητο ως χάος.....	129
------------------------------------	-----

IV.10. Αλήθεια και πλοκή.....	130
-------------------------------	-----

Παράφραση και πλοκή.....	130
--------------------------	-----

Αλληλοδιαπλοκή.....	130
---------------------	-----

Το ασυνείδητο αδυνατεί να γεύδεται.....	131
---	-----

Αλήθεια και αγευδές.....	132
--------------------------	-----

Επιπλοκή.....	134
IV.11. Μορφή και έρις.....	135
ΩΣ ΕΠΙΜΕΤΡΟ	
ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΦΕΥΡΕΣΗ.....	137
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.....	142
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	244
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	251